

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

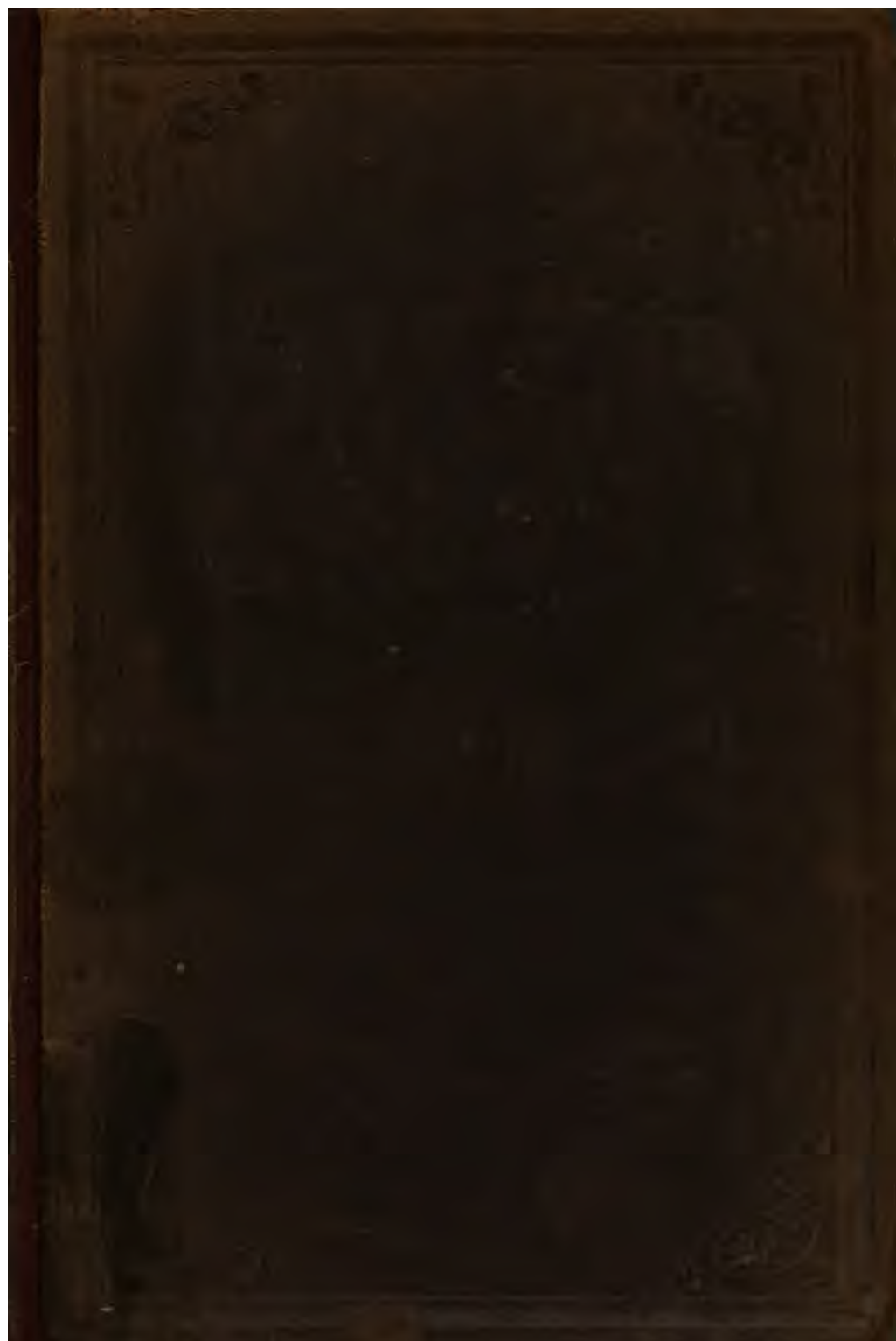
Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

E. J. D.
REMBRANDT
2557
PUBLICITY

2557

HERINNERINGEN UIT DE LOOPBAAN

VAN EEN

INDISCH OFFICIER.

100

HERINNERINGEN 2557

UIT DE LOOPBAAN

VAN EEN

INDISCH OFFICIER

DOOR

W. A. VAN REES.

Scenes of my youth, developed, crowd to view,
To which I long have bade a last adieu!
Seats of delight, inspiring youthful themes
Friends lost to me for aye, except in dreams.
BYRON.

DERDE DRUK.

TWEEDE SERIE.

'S GRAVENHAGE EN LEIDEN.

M. J. VISSER, VAN DEN HEUVELL & VAN SANTEN.

1869.

DS619

R44

1869

v. 2

JAVA'S BINNENLANDEN.

I.

Waarin Robert zich wel wat geheimzinnig aanstelt. — Zijn aankomst te Gombong.

Na al hetgeen ik regtatreeks en van ter zijde heb vernomen, behoef ik mij niet lang te bezinnen over het al of niet vervolgen der »Herinneringen." Dagbladen en Tijdschriften hebben ze genadig behandeld — geprezen soms — en de Uitgevers bevelen zich aan. De goede wenken mij gegeven, hoop ik te volgen. Niettegenstaande de opmerkingen van een recensent, zal ik nog vele uitheemsche woorden moeten gebruiken, omdat er bepaalde militaire uitdrukkingen zijn, die in de herinneringen van een indisch officier niet mogen ontbreken, evenmin als de scheepstermen bij Marryat. De »Herinneringen" zijn zelfs door vrouwen gelezen, waarvoor ze toch niet geschreven waren; sommige deden zij lagchen, anderen wel eens een traan wegvegen. Reden genoeg voor mij, Robert, om tevreden te zijn, om meer dan tevreden te zijn, om te genieten van het welslagen. Soms zou ik in geestverrukking (ijdelheidskoorts?) kunnen uitroepen: »publiek, ik acht u innig!" (in tegenstelling van den enthousiast Multatuli, die anders den spijker goed raakt als hij van Java spreekt) maar dan bepaal ik mij wijselijk tot een extra-omhelzing mijner dierbare wederhelft, die met een vriendelijk lagchend gelaat zich laat omhelzen, en misschien wel bij haar zelve denkt: »die Robert zal nooit wijs worden!" doch die ... medegeniet.

Voor dat ik van het tegenwoordige afstap om mij weer in het verledene, te verdiepen, moet ik nog een enkel woord zeggen over

de verschillende veronderstellingen en uiteenlopende gevoelens van het »geacht» publiek omtrent de verhouding van den schrijver tot Robert. Er zijn er die beiden voor denzelfden persoon houden, en gelooven dat alles wat van den laatste beschreven staat, met den eerste is voorgevallen. Anderen meenen te weten dat Robert een vriend van den schrijver is, die hem zijne aantekeningen schonk om die voor de pers gereed te maken. Beide veronderstellingen zijn zeer vleijend, maar niet volkomen juist. Wat is er dan van aan? vraagt de weetgierige lezer. Ik vraag, wat doet het er toe wie Robert is, als zijne »Herinneringen» slechts een leesbaar en voor sommigen niet onbelangrijk noch onnuttig boek uitmaken. Welligt dat de nog al zeer openhartige en vertrouwelijke Robert later wel eens eenige woorden laat ontvallen, die tot opheldering der duistere zaak strekken. — Wil mij nu naar Gombong volgen.

Tusschen twee peloe-poe-paggers, d. i. staketsels van gevlochten platgeslagen bamboe, die de erven afbakenen in de dessa en gedeeltelijk langs de woning van het distrikthoofd staan, leidt een breede grindweg naar een met palissaden omgeven ruimte, die tot kampement is ingerigt. — De barrièredeur binnenrijdende, zag ik links eenige bamboe-kazernen van den eenvoudigsten vorm, regts soortgelijke gebouwen voor wachthuizen en magazijnen gebezigd. Een afrikaansche schildwacht beduidde mij, dat ik den weg slechts had te volgen om tot de kommandantswoning te geraken. Door een tweede barrière-deur verliet ik het soldatenkampement, ging den weg over die den achterkant van de officierswoningen begrenste, en kwam door een smal laantje aan een rij huizen, waarvan het grootste gedeelte nog niet afgewerkt, maar toch twee nagenoeg voltooid en reeds betrokken waren. Al die huizen *in spe*, acht à tien in getal, hadden het front of zouden 't eenmaal krijgen naar het groene gebergte, dat zich op een kwartier afstands uit de sawahvelden verhief, en stonden aan een breeden met jonge boomen beplanten weg, die naar het fort voerde, dat ook nog gebouwd moest worden.

»Kom binnen, kameraad,» klonk een heldere stem uit het eerste

huis links, »stijg dáár maar af. — Hé, ordonnans! lakas pe-gang toewan poenja koeda” (ga dadelijk het paard van mijnheer vasthouden).

Afgestegen stapte ik over een half afgewerkt, voor den overgang te paard nog ongeschikt duikerbruggetje en ging de voorgalerij in, waar mijn onbekende collega mij tegemoet trad.

»Gij logeert bij mij, is niet?” vroeg hij haastig, als of hij bang was dat een ander hem voor zou zijn. »De voor u bestemde woning kan eerst over eenige dagen betrokken worden — gij zijt immers Robert? — zoolang moet ge u hier maar behelpen.”

’t Was de militaire kommandant in persoon, de 1ste luitenant Da Crosta, tevens kommandant van het detachement infanterie sterk 100 man, een knap, net officier met gebogen neus en zwart haar, die, zoo als ik spoedig opmerkte, onder verdenking lag, dat hij van israëlitischen oorsprong was en zich daarover menige plagerij liet welgevallen.

Dadelijk begon ik met mij »lekker te maken,” d. i. een ligt huistenuë aan te trekken; en daar het middag geworden was, kwamen achtereenvolgens de overige officieren van het garnizoen, waarschijnlijk reeds met mijne komst bekend, bij mijn gastheer binnen, om het rustuur aan de kennismaking met den nieuwen makker te wijden. Het gansche officieren-personeel bestond slechts uit een kapitein der genie tevens kommandant der compagnie sappeurs, van Goorik, een bij de genie gedetacheerden officier der infanterie, den 1sten luitenant Stijger, en een officier van gezondheid 3de kl., Bruinvisch. Bovendien was er nog een opzigter der genie, met den rang van 2de luitenant, van Beuk. — Van Goorik was voor eenige maanden met een handvol sappeurs te Gombong aangekomen, had zijn intrek bij het inlandsche distriktshoofd genomen, het kampement getraceerd, en met behulp der bevolking de noodzakelijkste tijdelijke gebouwen opgericht. Naarmate er manschappen en onderofficieren onder dak konden gebracht worden, werd het garnizoen versterkt. Ik kwam in het midden dier scheppings-periode; want zes maanden later bevond zich ter plaatse een tiental officieren, een compagnie sappeurs van 150 man,

en een detachement infanterie sterk 175 Afrikanen en inlanders.

Daar in het rustuur het rijst-dejeuner genuttigd werd, stelde van Goorik voor om zamen te ontbijten, hêtgeen door Stijger natuurlijk werd gevonden en Da Crosta noopte zijn huisjongen te gelasten om zijn maal bij van Goorik over te brengen. Ik deed het overvloedige maal eer aan, en begreep niet goed, hoe Stijger zeggen kon, dat het hier »een mooi beroerde boel» was en »dat men hier niets kon krijgen.»

»Gij hadt verstandiger gedaan te Samarang te blijven,» voegde hij er spottend bij. »Zijt gij niet bang om hier uit te knijpen, zoo als van der Lely? Ze zeggen immers dat Gombong zoo ongezond is, ha ha ha!»

De zaak was deze: een veelbelovend jong genie-officier was een paar maanden te voren, kort na zijne aankomst te Gombong, aan zware koortsen bezweken; en omdat deze plaats nog niet bekend was, had zij den naam van ongezond gekregen. Vier jaren had ik met van der Lely op de academie doorgebracht; zeer betreurde ik zijn dood, en vroeg belangstellend naar eenige bijzonderheden, hem betreffende.

»De arme kerel ligt nu op het nieuwe kerkhof,» besloot Stijger, »hij is nummer één, — nog plaats genoeg.»

En terwijl hij haastig zijn glas pale ale aan den mond bragt, viel er iets in, dat geheel in tegenspraak was met dien ligtzinnigen, onaangenenamen toon waarop hij gesproken had. Ik begreep spoedig dat onder de ruwe korst een goed hart klopte.

Van Goorik dronk een glas Baron-Fayol »op den nieuw aangekomene,» een ander »op de kameraadschap,» en een derde »op het vooruitzicht om hier regt fideel te leven;» en Stijger pruttelde er in zich zelf bij »dat het hier al een heel fideel leven was, als men zelfs geen korst brood had om bij zijn champagne-saus te gebruiken.»

»Dat is nu toch al drie maanden dat ik geen brood gezien heb,» riep hij uit. »Die ellendige Chinees schijnt ons voor den gek te houden; ik zal den Wedono vragen om hem de dessa uit te jagen, als hij binnen acht dagen niet begint te bakken.»

»Mij dunkt,» merkte ik op, »dat er ook zonder brood nog geen

armoede geleden wordt. 't Is hier »bij gebrek aan brood...»

»Ja, dat mankeert er nog aan, dat de samarangsche tokohouders nog niet het noodige zouden zenden. Die hondenribben hebben me pas een beer van f 300 gestuurd; er is weér een factuurtje van 7 kisten onderweg. Als het morgen aankomt, dan noodig ik de heeren uit om 't dadelijk te komen proeven.»

»Eén ding is hier niet kwaad,» sprak van Beuk met een diepe stem.

»En dat is?»

»Dat is, dat we hier geen last van vrouwvolk hebben.»

Met een stond hij op, nam zijn strooioed en met een »ik groet de heeren,» ging hij weér naar het werk. Een roffel op de trom kondigde het hervatten der werkzaamheden aan.

Als ik het stijve figuur van den opzigter in aanmerking nam, die tot nu toe zich niet in het gesprek had gemengd, doch met de graagte van een arbeider zijn maag had gevuld, verwonderde het mij geenszins dat hij het gemis van dames niet voelde. Het bleek mij later dat de man voor zijn werk alles, voor de zamenleving niets was.

II.

Hoe men in Indië aan werkvolk komt.

Tot opheldering van de oorzaak der nieuwe nederzetting in het afgelegenste hoekje der bagelensche vlakté, is het welligt niet overbodig eenige regelen te schrijven, zelfs op 't gevaar af van sommige mijner lezers te vervelen.

Toen het nederlandsch gouvernement, na een langdurigen worstelstrijd met de inboorlingen, geheel meester van Java was geworden, en ontdekte hoe goed en gedwee van aard die Javanen eigenlijk waren; toen er, dank aan die gedweeheid, millioenen guldens naar de schatkist stroomden, die millioenen jaarlijks toenamen, en men eindelijk in Nederland niet goed meer zonder die millioenen wist rond te springen, — toen begreep men ook, dat het van belang was Java te behouden, en te kunnen verdedigen tegen een buitenschen vijand. De groote heeren maakten een plan tot verdediging en zonden, — 't speet hun wel — eenige millioenen minder naar 't dierbaar moederland. Nu werden er op strategische punten vestingen en forten gebouwd en, daar Gombong een gewichtig punt scheen te zijn, ook voor die plaats eenige tonnen gouds afgezonderd. Het fort »generaal Cochijs" zoude een achtkantige gedaante verkrijgen, een prachtig reduit met hooge luchtige kazematten, wallen, grachten en buitenwallen; — de plannen lagen daar, en wij waren de gelukkigen die ze ten uitvoer mogten brengen. Nu ik toch over dit onderwerp spreek, kan ik niet nalaten er bij te voegen dat andere groote heeren de noodzakelijkheid van een fort te

Gembong niet hebben begrepen, en dat dien ten gevolge na eenige jaren de bouw van het fort »generaal Cochiuss" afgekommandeerd werd. Zulke zaken gebeuren meer in de wereld; hetgeen de een opbouwt, breekt de ander af. Het schoone steenen reduit dat toenmaals voltooid was, werd echter niet afgebroken, maar tot logies bestemd voor het pupillen-korps. De jonge soldaatjes zitten nu achter ellen-dikke schildmuren, en slapen in kasematten van acht el spanning, met wulven van een half el pijl. Het is te hopen dat zij hun geluk waarden.

In den achtermiddag legde ik een officiël bezoek af bij den kapitein van Goorik, en wandelde met hem naar het terrein waar het fort zou komen te staan. Dat terrein bestond uit braakliggend rijstland, waarop eenige magere sappej's (koeijen) graasden; een paal toonde het middenpunt aan van het toekomstig reduit, waaraan echter niet kon begonnen worden voor dat het kampement voltooid was.

Op die wandeling vernam ik, dat het toezigt over de steenbakkerij, de smederij en de houtkap aan mij zou worden opgedragen. Als schooljongen had ik wel eens een steenvormer aan zijn tafeltje zien staan en hem ballen klei in een houten raampje zien drukken; ik had menigmalen voor een smidswinkel den vonkenregen bewonderd, die van een gloeiend stuk ijzer afspatte, en was dikwijls tegenwoordig geweest bij het omkappen van boomen op de stadswallen; maar dit was ook alles wat ik van die zaken kende. Was ik nu bij de genie geplaatst, omdat men veronderstelde dat ik zulk werk reeds verstond, of dat ik het spoedig zou kunnen leeren? het deed er weinig toe. Alles hing maar af van den ijver waarmede ik mijne betrekking zou waarnemen, ten einde weldra op de vereischte hoogte te komen.

Nu, aan ijver ontbrak het mij waarlijk niet. Ten vijf ure was ik den volgenden morgen reeds bij de indeeling van het werkvolk; door de nog heerschende duisternis onderscheidde ik met moeite de vierhonderd-vijftig koelies, die in vijf gesloten gelederen als monsterkikvorschen op den weg gehurkt zaten en met hun toedoen's (kegelvormige breede hoofddeksels) op, een zonderlinge vertooning

maakten. Hier en daar, waar de koelies van een ander distrikt zaten, was de rij gebroken; bij iedere afdeeling stonden een paar mandors; op den regtervleugel de sappeurs in werktenu, en op den linker de kettinggangers.

Naar de behoefte van den dag deelde de officier der wacht die bende af in verschillende ploegen; had hij den hoofdmandor een order gegeven, dan zette deze het op een schreeuwen; de betrokken ondermandors herhaalden de order met niet minder misbaar; de koelies sloten zich met drommen regts of links aan, zonder uit hun neêrgehurkten kikvorschenstand te komen, doch ook niet zonder allerlei uitroepen. Het was dan een vreesselijk geweld.

»Hé, rong ngatoes koeli Koetoardjo!" (tweehonderd koelies van (het distrikt) Koetoardjo!)

»Boten wonten, toewan" (die zijn er niet).

»Oranonono? (niet?) hoeveel dan?"¹⁾

»Slechts honderd-twee-en-negentig. Acht man mankeeren."

»Waar zijn die?"

»Vijf ziek aangekomen, drie weggelopen."

»Rapporteren aan den Wedono, hoor!"

»Goed, mijnheer."

Dan volgde weêr de drukte van mandors, die hunne schapen tellen en nog eens overtellen, omdat de schapen zich nooit stil houden; — veel beweging — veel geblaat.

Eindelijk is de troep afgedeeld:

tweehonderd man voor de steenbakkerij;

dertig tot hulp der metselaars;

twintig voor de timmerloods;

tien voor de smederij;

vijftig voor de kalkbranderij;

vijf-en-twintig om alang alang op het gebergte te snijden;

vijftig om brandhout in het woud te kappen (de koelies der drie laatste ploegen droegen 's avonds elk een vracht naar het kampeement);

¹⁾ Voor het gemak van den lezer zal ik zoo weinig mogelijk een hem welligt onbekende taal gebruiken.

dertig om willit's (dakbedekking) te maken ;
 tien voor verpleging van en om gras te snijden voor de kebo's
 (buffels) van de steenbakkerij.

De sappeurs zijn verdeeld bij de verschillende groepen ; de storm van menschenstemmen is eenigzins bedaard. De officier der wacht gaat de gelederen nog eens langs , geeft aan den tamboer het teeken tot den afmarsch , en iedere afdeeling gaat naar zijn werk.

Daar dit hoofdstuk toch een vervelend hoofdstuk is , zal ik om consequent te blijven met een enkel woord mededeelen hoe men aan al dat werkvolk kwam.

Voor dat er nog een enkel militair te Gombong was aangekomen , had de regering te Batavia aan den resident van Bagelen (uitspraak »Bageleen") reeds gelast om zorg te dragen dat de bevolking , die aan zijne bevelen gehoorzaamde , medewerkte aan de versterking van het land tegen buitenlandsche vijanden ; dat die medewerking zou bestaan niet alleen in levering van bouwmaterialen , zoo als bamboe , nipa , wildhout , alang-alang , enz. maar ook door de bevolking als koelie te doen optreden en voor zoodanige werkzaamheden gebruikt te worden als de bevelvoerende officier het zou noodig achten ; en eindelijk , dat de bevolking voor het een zoowel als voor het andere betaling zou genieten.

Zonder twijfel moet het voor de vreedzame dessa- (dorps) bewoners alleraangenaamst geweest zijn te vernemen , dat hun land zoo sterk gemaakt werd tegen invallen van noord-amerikaansche of fransche legerbenden (van wier bestaan zij vroeger nimmer iets geweten hadden) , — maar , wel beschouwd , gaf het toch een aanvankelijke vermeerdering van heerendiensten , een even groote vermindering van dolce far niente's , en — hadden zij een stem..... maar natuurlijk hadden ze geen stem in regeringszaken , en op het standpunt van ontwikkeling waarop zij stonden , dachten ze er misschien ook niet aan.

Betaling!... nu ja , dat was goed voor de hoofden , en het was ook goed dat de hoofden betaling kregen , want de Javaan eert zijn hoofden , en heeft gaarne dat deze den gammelang kunnen laten spelen en feesten geven ; maar wat hij , de arbeider , van dat

geld in handen kreeg, beteekende immers niets. De genie betaalde bijv. aan het dessahoofd den marktprijs, twintig duiten (van 120 op den gulden) voor een bamboe, en deze gaf den man, die de bamboe geleverd had, er vijf duiten voor. Elke bamboe, geleverd voor de bevestiging van zijn land tegen een onbekenden vijand, kostte den Javaan dus vijftien duiten; en zoo alles naar rato.

En de koeliegelden voor persoonlijke diensten!... wel, die waren op vijftien duiten per dag bepaald, alle avonden na afloop van het werk geregeld uit te betalen.

Kon de man van vijftien duiten daags leven?

Ja, dat kon hij. Maar de residentie Bagelen was een zeer groote residentie, met uitgestrekte vlakten, en ook met hooge bergen, en met een zandig zeestrand dat niet af te zien was, al was de lucht ook nog zoo helder en al hadden de oogen ook een dubbel vermogen. Er waren zeer afgelegen distrikten, of liever Gombong lag ver van alle distrikten af. Vele arme sukkels moesten drie dagen vóór hun werkbeurt van de koele bali-bali oprijzen, hunne betrekkingen zoolang onbewaakt, en hunne akkers onbebouwd laten. Met eenig geleend geld in zijn tabakszakje of in het eene einde zijns slindang's geborgen, wandelde dan de opgeroepene, vol vaderlandsliefde, met zijne lotgenooten in drie dag- en nachtmarschen naar Gombong, kwam aldaar Zaterdag avond vermoeid, hongerig en dikwijls met verwonde voeten aan, en was Zondag ochtend present op de afdeeling. Met de heen- en terugreis was hij dus dertien dagen afwezig, en ontving daarvoor zevenmaal vijftien of honderd-en-vijf duiten, d. i. acht duiten per dag; en dat was volstrekt niet genoeg.

Dát men heerendiensten vergde in het belang van den lande, was zoo onnatuurlijk niet; maar dat men die niet behoorlijk vergoedde, verdiende strenge afkeuring. Op den langen duur toch, ging er de bevolking onder gebukt; want het aantal benoodigde koelies nam steeds toe en klom tot vijftien-honderd daags, niet medegerekend zij die door het civiele bestuur met de leverantie van bouwmaterialen werden belast. Wanneer men daarbij in aanmerking neemt, dat die staat van zaken verscheidene jaren voortduurde, dat de medewerking aan 's lands defensie een buitengewone verplichting was, en

de gewone heerendiensten, zooals: aanleggen en onderhouden van wegen en bruggen, aanplanten van duizende bahoe's (bunders) indigo en bereiden der indigo in de gouvernements-fabrieken, transporteren van gouvernements- en partikuliere goederen, bouwen van woningen voor europesche ambtenaren, schoonhouden van tuinen en erven, grassnijden voor paarden, alles even goed voor europesche ambtenaren als voor inlandsche hoofden, daarenboven hormat(eer) bewijzen aan die hoofden door hunne rijstvelden te beplanten, enz. enz. — dan kan men eenigzins een denkbeeld vormen van den ijver waarmede in de laatste tijden zooveel over gedwongen en vrijen arbeid geschreven en gesproken is; en mag men het niet euvel duiden, dat ik mijne jeugdige makkers er bij deze gelegenheid iets van vertel, al raakt het ook het kantje van de politiek.

III.

Vrienden van den duivel.

De grootste afdeeling die achter de trom marcheerde en waarbij ik mij voegde, was, zooals reeds gezegd is, voor de steenbakkerij bestemd. Kluchtig was het de wanhopige pogingen der arme koelies te zien, die volstrekt wilden gesloten blijven en daardoor elkander meêdoogenloos op de hakken traptten.

Binnen den pagger van het etablissement gekomen, liet de sergeant Spoelman, steenbakker van beroep, halt houden en verdeelde op zijne beurt de bende wederom in verscheidene ploegen. De eene moest klei en zand in gemetselde bakken aanvoeren, de andere de daken van droogloodsen herstellen, een derde steenen keeren of opstapelen, een vierde brandhout aandragen, een vijfde een afgekoelden oven lossen; kortom, Spoelman regelde de werkzaamheden alsof ik er niet was. De korporaals en sappeurs bij iedere ploeg ingedeeld, beduiden den mandors wat de koelies te verrigten hadden; en dat was wèl noodig, want de menschen waren hoogst onhandig. Ik zag bijv. nieuwelingen, die hunne kruiwagens met zand vulden en dan beproefden deze op te nemen en op de schouders naar de leembakken te dragen! Overigens scheen het mij toe, dat de dienst goed marcheerde, doch na verloop van eenigen tijd, toen ik niet meer in naam het atelier bestuurde, had ik het genoeg nog iets tot den bloei van het etablissement te kunnen bijbrengen en de gombongsche steenen een indische vermaardheid te bezorgen.

Om niet te veel van het geduld mijner lezers te vergen, zal ik

in geen verdere bijzonderheden over mijn werkkring treden. In de smederij gaf ik op wat er aangemaakt moest worden, en zag toe dat er niet geluïerd werd. De houtkap marcheerde ook van zelf; nu en dan liet ik mijn paard zadelen en reed naar het drie palen verwijderde bosch, om mij te overtuigen dat de gegeven bevelen behoorlijk werden nagekomen.

Ik ga nu een sprong doen, om den toestand te beschrijven waarin Gombong drie à vier maanden later verkeerde: een toestand waarin, met uitzondering van eenige wisselingen in het personeel, in drie jaren geen verandering kwam.

Het kampement was voltooid, het officierspersoneel voltallig. Er bevonden zich: één majoor eerstaanwezend ingenieur, één kapitein en drie luitenants der genie en sappeurs, twee opzieners der genie, één kapitein en twee luitenants der infanterie, en één officier van gezondheid. Ofschoon er nog al veel verscheidenheid in de karakters der verschillende individuen was, en men in den regel bij soortgelijke garnizoenen vrij wat tweedragt vindt, leefden wij in eensgezindheid. Ik schrijf dit toe aan het karakter van den chef en aan de talrijke pligten die ieder te vervullen had; want er werd inderdaad v e e l gewerkt. Scherpe afscheiding van rangen bestond er bij ons niet. De majoor boezemde achting genoeg in, om de vrees te verbannen dat de jonge officieren van zijn kameradschappelijken omgang misbruik zouden maken, wanneer hij aan zijn lust tot het gezellige leven bot vierde, en de kapiteins konden wel niet beter doen dan het voorbeeld van hun chef te volgen. Onbegrijpelijk snel vloog de tijd in de eerste maanden voorbij.

Als de roffel van half vijf het eindigen van het werk had aangekondigd, en de ateliers aan de zorg der infanterie-wachten waren toevertrouwd, gingen de officieren huiswaarts, maakten een weinig toilet — v e e l niet, meestal tenue in witte buisjes, — en lieten hunne paarden zadelen of gingen te voet uit.

De wandelingen in den omtrek hadden voor mij veel aantrekkelijks; het eenvoudige javaansche volksleven was mij nog nieuw. De dessa Gombong evenwel had haar zuiver javaansch karakter reeds verloren. Bij de oprigting van het militair kampement,

hadden ook eenige Chinezen zich in de dessa gevestigd; de woningen aan den grooten weg van den pachter, slager, bakker en kruidenier, gaven reeds een ander aanzien aan de plaats; aan den achterkant hadden de sappeurs hunne privaatwoningen, die insgelijks beter ingerigt waren dan de gewone javaansche huizen. Ieder sappeur namelijk, op wiens gedrag niets viel aan te merken, mogt des verkiezende in de dessa huizen. Dáár ontving hem zijn inlandsche vrouw, als hij vermoeid van den arbeid terugkeerde, met alles wat hij tot verfrissching noodig had; dáár gebruikte hij het avondmaal, dat zij voor hem bereid had; dáár bragt hij den nacht door, als hij ten half-negen eerst nog het avond-appel in de kazerne had bĳgewoond.

Tegen zonsondergang zaten de Chinezen gewoonlijk onder de galerij te rooken. Wanneer wij voorbĳ kwamen, stonden zij op en riepen ons, met een valschen lach en onsierlijke buiging, goeden avond toe. Het kostte ons altijd moeite dien groet niet onheusch te beantwoorden, en een »dag, leelijke kee" (de gewone benaming der Chinezen) was het minste dat zij moesten hooren.

Zonder Chinezen zou ons veel hebben ontbroken, en toch verfoeiden wij die hondeneters. De indische soldaat is een gezworen vijand van den Chinees; die vijandschap heeft zijn oorzaak in de groote tegenstrijdigheid van karakter. De Chineesch is laf, de soldaat dapper; de Chinees is valsch, de soldaat opregt; de Chinees is wreed, de soldaat goedhartig; de Chinees is vuil, de soldaat zindelijk; de Chinees heeft altijd geld ('t is wel geen karaktertrek), de soldaat nooit; de Chinees vereert den duivel, de soldaat God (op zijn manier).

Iedereen weet, en de soldaat ook, dat waar een Chinees is, er ook inlanders worden uitgezogen; dat er meer uitgemergelde inwoners om zijne woning rondwaren naar mate hij zelf vetter is. En dat uitmergelen geschiedt niet in 't geheim; integendeel, iedereen kan er getuige van zijn. Gaat op den passer; daar staan aan alle toegangen de gouvernementspachter en zijne trawanten, om van elken inlander, die soms palen ver met wat sajor (groenten) of eenige vruchten van zijn hof komt aanzetten, ja die slechts bij gebreke van iets beters, eenige pisangbladeren aandraagt, naar willekeur eenige duiten af te persen. Hoe menigmaal zag ik den

geduldigsten Javaan in wrevel ontsteken bij den te hoogen eisch van den pachter; maar noch zijne uitroepen van toorn, noch zijn smeken om erbarming baatten iets, en altijd eindigde de twist in het voordeel van den Chinees, die grijnzend zijn bloedgeld opstak. De Chinees was oogenschijnlijk in zijn regt, want hij betaalde aan het gouvernement een groote pachtsom; hij plunderde openlijk.

Openlijk, herhaal ik! Ziet den Chinees als een roofvogel in de dessa huishouden. Hij heeft de zakken vol geld en laat het den zwakken inlander in de oogen blinken, drukt 't hem in de handen. En met kinderlijke onnadenkendheid verkoopt deze den oogst van de pas geplante rijst-bibit, de vruchten die nog aan zijne boomen moeten wassen. Dan opent de Chinees zijn pak met kain-sarongs, slindangs, kain-kapala's; hij stelt den kooplust der arme onschuldigen op een harde proef, en eindigt altijd met het geld in zijne kas terug te brengen.

Openlijk geschiedt die plundering, ik zeg het nog eens! Het kost u immers geen moeite te gissen van wien de langzaam uitgezogen Javaan de amfioen gekregen heeft, waarvoor hij zijne buffels gaf, en waardoor hij het laatste greintje menschelijk gevoel heeft gedooft. De gouvernementspachter is de eenige man die het heulsap kan verkoopen!

Welk soldaat zou den Chinees niet haten, den Chinees dien het — o jammer! — vrijstaat zich overal als een wolf onder de schapen te werpen; die zonder verantwoording van het eene einde van Java naar het andere trekt; die vrijer is dan de inboorling zelf, die zijn distrikt, zijne dessa niet zonder voorkennis van zijn hoofd mag verlaten; ja vrijer dan de Europeaan, die een pas moet vragen om zich in de binnenlanden te kunnen vestigen.

En waarom dien duivelaanbidder zoo bevoorregt boven anderen? Omdat hij een der werktuigen is waarmede de millioenen vervaardigd worden; de groote stoomzuiger waarmede het goud bij atomen uit de poriën en aderen van den Javaan wordt gepompt ¹⁾.

Vergeeft daarom den soldaat zijn »leelijke kee," want de Chinees is verfoeijelijk leelijk in het oog van elk regtschapen man.

¹⁾ De lezer herinnere zich, dat wij den toestand der kolonie in het jaar 1843 beschrijven, en men thans bezig is daarin verandering te maken.

IV.

Een wandeling door de dessa.

Geen vlakte op Java is zoo sterk bevolkt als die van de residentie Bagelen. Overal wordt de eentoonigheid der rijstvelden afgewisseld door dessa's, die zich op eenigen afstand als boschjes voordoen. Dringt gij er binnen langs het slingerend voetpad dat u derwaarts voert, dan ontwaart ge de lage stulpen der inboorlingen, onder het loof van hooge vruchtboomen verborgen. Op de bali-bali, onder het verlengde dak, zit de Javaan, die van het veld is teruggekeerd en zich onledig houdt met eenig huiswerk, met het insmeren van zijn kris met het scherpe sap der djerook-tipis, of zich verdiept in de beschouwing van zijn naakt kroost dat op den grond ligt te spartelen. Ter zijde van het woonhuis en onder een afdak digt bij de rijtschuur, staat de vrouw, met den sarong tot onder de armen opgebonden, doch overigens met ontbloote hals en armen, de rijst voor het avondmaal in een uitgehold blok te t o m b o k k e n (stampen) met een zwaar, van onderen afgerond hout. Is dat werk verrigt, dan zet zij zich nevens haar man, om uit te rusten, een oud kleed te herstellen, of een nieuw te b a t i k k e n (beschilderen). Hoog in den boom waartegen het huis als 't ware aangeleund is, kunt ge een vogelkooi zien hangen, waarin een tortekduif zit te koeren. Is het sympathie, die den Javaan met zooveel liefde voor de zacht-aardige duif vervult, of is de vogel voor hem een zinnebeeld van 't hoogere, een voorwerp van vereering? Noch het een, noch het ander. Bied den man handen vol duiten, bied hem meer geld dan zijne have waard is, hij zal zijne hoop, zijne illusie, zijn schat niet vrijwillig afgeven. Het waarom zal hij u niet ligt zeggen; maar

het is omdat hij gelooft dat de vogel, den ouderdom van honderd jaar bereikt hebbende, dagelijks een goud ei zal leggen. Het is waar, hij zag nog nimmer zulk een ei, maar dat was zijn schuld niet. Zijn geloof is toch onwankelbaar, en — hij is gelukkig.

Nog hooger in het ongenaakbaar kruinloof hebben weer andere tortelduiven haar nachtleger gekozen, en zingen haar zwaarmoedig avondlied. Welligt willen zij hare gevangen makkers het gemis der vrijheid vergoeden, en haar troosten door overdreven verhalen van gebrek aan graankorrels op de velden die zij bezochten, of van roofvogels aan wier klauwen zij ter naauwernood ontsnapten. O! bij dat gekir en gekoer is de Javaan zoo welgemoed, zoo gelukkig; hij strekt zich dan zoo behagelijk op zijn bali-bali uit, en neuriet zoo zorgeloos een lied zonder einde, een lied waarin zijn tortelduif de hoofdrol speelt!

Maar hoor! — de dessa is eensklaps stil geworden; het vogelenkoor zwijgt. — Het zijn zware voetstappen van ongewone bezoekers die naderen, voetstappen van blanken gewis; want de kinderen sluipen weg, en de jonge vrouwen werpen een kleed over den ontblooten boezem en wenden zedig het gelaat af. Ook de Javaan rijst van zijn rustbed op en hurkt neder. Een angstig gevoel bekruipt hem, want de blanken houden vuurwapens in de handen, dragen het hoofd in den nek en werpen bespiedende blikken naar omhoog. Een is er, die zijn stulp nadert en het geweer reeds opheft!

De eerbied, die den Javaan het zwijgen gebiedt tot dat hij aangesproken wordt, zwicht voor het medelijden met de onschuldige vogels, zijn schat, die hem menig uur zoo genoegelijk doen slijten.

»A m p o n, t o e w a n!» (vergiffenis, mijnheer), stamelt hij.

»Wat is er, wat wilt gij?»

»A m p o n, t o e w a n!»

»Waarvoor a m p o n?»

»K a l o e s o e k a, d j a n g a n p a s s a n g» (schiet niet, als ik 't u bidden mag).

»En waarom zou ik niet schieten?»

»D j a n g a n, t o e w a n» (doe 't niet, heer!)

De blanke wordt ongeduldig en legt weer aan.

»Kaloë passang, toewan, nanti kenal tjelaka" (als mijnheer schiet, zal hem een ongeluk overkomen).

Andermaal laat de Europeaan de tromp zakken en ziet den Javaan voor het eerst in het gelaat. Daarop ligt zooveel vrees, zooveel deernis, zooveel ontzetting, dat de blanke zijn haan in de rust zet. Hij herinnert zich de verhalen over het bijgeloof van den Javaan, die hij meermalen hoorde vertellen, bijv. die op een graf een duif schiet, zal een ongeluk treffen; of zijn geweer zal springen en hem dooden, of hij sterft spoedig.

»Waarom schiet ge niet, Robert?" roept hem zijn makker toe.

»Och! die kerel is dwaas; laat ons verder gaan."

»Toewan mau makan kalapa" (wil mijnheer ook een kokosnoot nuttigen)? vraagt de Javaan vriendelijk, terwijl hij den blanke naloopt.

»Kom ja, laat ons hier wat rusten." En terwijl beiden op de bali-bali plaats nemen, is de overgelukkige Javaan reeds in zijn pohon kalapa geklommen, en werpt twee, drie pooten omlaag. Naar beneden gekomen, ontdoet hij met behulp van zijn parang de vrucht behendig van den dikken, vezeligen bast, kapt er een gat in, en biedt de noot eerbiedig aan. De jagers drinken beurtelings het smakelijke koele vocht en geven den kalapa terug om dien geheel te laten openen en het geleachtige vleesch te kunnen eten. De moeder heeft onderwijl een harer dikbuikige kinderen, die langzamerhand weêr uit hunne schuilhoeken voor den dag zijn gekomen, met een tali api gewapend, en dringt den schuwen jongen naar de toewans, die den sigarenkoker reeds in de handen hebben.

»Hoe komt gij aan die zware lidteekens op uw lijf, vriend?"

»Van den tijger, heer!"

»Hoe is dat geschied? vertel mij dat eens."

»t Was een slechte tijger, heer."

»Zijn er dan ook goede?"

»Gewoonlijk is de tijger goed; maar dit was een slechte, heer! twee dagen vroeger had hij mijn broeder verslonden."

»En toen zijt gij op de jagt gegaan om uw broeder te wreken?"

»Neen, heer! de dessa-bewoners hebben geen vuurwapens; zij mo-

gen er geen hebben, en ik ben ook een bang mensch, heer! Ik vroeg den loerah (dessahoofd) om een val te mogen plaatsen, maar had nog geen vergunning gekregen.

»Als ik nu in het gebergte — nog geen paal van hier — alang-alang gesneden en reeds twee boengkoes (bundels) bij één had, was het avond geworden.

»Ik ben een bang mensch, heer! een dessa-bewoner is bang.

»En daarom haastte ik mij den pikolan (draagstok) te gaan halen, dien ik had neêrgelegd bij een boom op den rand van het dicht begroeide bosch.

»En ik vreesde de duisternis zeer.

»Als ik nu bij den boom kwam, sprong een koningstijger uit de alang-alang en sleurde mij met zich. En de tijger brulde geweldig en dat maakte mij nog banger, omdat ik dacht aan mijn broeder.

»Misschien was het dezelfde tijger die mijn broeder had verslonden; want ook deze was een slechte tijger. Als mijn eene arm nu vrij was en bij iederen sprong van den tijger den grond raakte, kon ik de kris trekken, en toen stak ik de kris in het hart van den tijger. — En toen sprong de tijger niet verder.

»En als ik teruggaande mijne boengkoes wilde opnemen, had ik daartoe geen kracht; zeker omdat ik zoo bang was. — En het bloed vloot met groote stroomen uit mijne wonden.

»Voor de huid des tijgers ontving ik vele guldens van den heer resident, en gaf daarvoor een tsedekah (feest). En mijn kris is nu heilig en mijn zoon zal haar eenmaal erven.”

Wij gaven den banger Javaan die beefde voor het leven zijner duif, de verzekering dat zijn geliefde vogel gespaard zoude blijven; verdeelden een tal duiten onder zijne kinderen, en keerden naar huis terug.

Honden en zwijnen.

In elke dessa loopen honden rond. Die honden, een soort van jakhalzen met spitse, staande ooren, zijn half wild en hebben veelal geen meesters, doch worden geduld omdat zij tot vuilnisbakken dienen en de dessa-bewoners waarschuwen, wanneer er eenig roofdier in den omtrek rondsluip. Omgang tusschen den Javaan en den hond bestaat er niet. Is er eenig overschot of afval dat weggegooid wordt, dan komt op het geroep »Kriek» een hond te voorschijn, die wantrouwend rondgluurt, sluipend nadert, het onreine voedsel verslindt, en weer verdwijnt zoo als hij gekomen is, met den staart tusschen de beenen.

De dessa-hond is meestal broodmager en hongerig; fel op wilde zwijnen, die bij nacht in de tuinen wroeten, valt hij ze stout aan, en laat niet los wanneer hij eens zijne tanden in hun vleesch heeft geslagen. Heeft hij zich het ligchaam vol gezogen met warm bloed, of zich oververzadigd aan lillend vleesch, dan keert hij met loome schreden naar de dessa terug, en slaapt totdat zijn maal verteerd is.

Het ras dier honden blijft onvermengd. Soms gebeurt het echter dat een hond van edeler ras in de strikken van den een of anderen kriek valt; en 't was ten gevolge van zulk een ongeval, dat de jagthond van den officier van gezondheid Bruinvisch, overigens een beschaafde intelligente hond, moeder werd van een drietal kriekjes. Hun geboorte kostte der moeder het leven. Ik belastte mij met de opvoeding van een jong, en noemde het »Kriek».

Ongeveer vijf maanden oud, toonde Kriek reeds dat hij de goede hoedanigheden zijner moeder en de stoutheid zijns vaders bezat, want hij gaf doorslaande blijken van moed, beleid en trouw.

Ik kan onmogelijk vergeen dat de lezer zich nog zou herinneren, dat ik te Samarang mijn geweer verkocht om een paard te kunnen koopen, en toch was het zoo. Ik had daar moeten bijvoegen, dat de oude heer Robert mij een ander vuurwapen had toegezonden, door hem zelf uitgezocht en beproefd, en vergezeld van een aanbeveling mijner goede moeder »om er toch vooral voorzigtig mede om te gaan, en er zoo weinig mogelijk mede te schieten!"; daarenboven had ik mij nog een klewang en een korte lans aangeschaft.

Behoorlijk uitgerust, en vergezeld van Spyker, begaf ik mij op een achtermiddag naar het gebergte dat regt voor het kampement lag. Volgens het zeggen der inlanders, kwamen daar iederen avond tegen zons-ondergang de tjelleng's (wilde zwijnen) met troepen uit de ravijnen en sleuven te voorschijn, om de nabijgelegen velden en tuinen te vernielen. Wij begaven ons daarom achter een katjang-paggar in hinderlaag, ten einde het wild onder het schot te krijgen. Kriek had ik aan een tali, en den lijfjongen met de korte lans gewapend achter mij.

De zon was bijna onder, en de bergkloof voor ons reeds verduisterd door de schaduwen der naastbijgelegen heuveltoppen, toen Sidin mij door een teeken op de komst der tjellengs opmerkzaam maakte.

Weldra zag ik een paar groote zwijnen behoedzaam de kloof verlaten, op twintig à dertig passen door anderen gevolgd. Naar gelang de spits vooruitrukte op de glooijing die naar de rijstvelden geleidde, kwamen er nieuwe troepen voor den dag; zij vormden als het ware een kolonne op marsch, die met al de veiligheidsmaatregelen in de velddienst voorgeschreven, zich voorwaarts beweegt. Alleen scheen het mij toe, dat ieder volgend troepje jonger en kleiner was dan het voorgaande, en dat de geheele kolonne een patriarchale familie uitmaakte, waarvan de ouderen met de noodige ernst en behoedzaamheid vooraangingen, terwijl de jongste telgen spelend en dertel volgden.

De het-overgrootvader met zijne getrouwe ega waren tot op driehonderd passen van onze hinderlaag gekomen , toen zij plotseling halt hielden en pal bleven staan ; de voortroep hield eveneens op , het jongere geslacht mogt ook niet meer avanceren , terwijl de kleintjes weer terug in het ravijn huppelden. Had de spits onraad geroken , of deed zij slechts een laatste verkenning ?

De oogen van Kriek waren wijd open gesperd en schoten stralen. Met groote moeite hield ik hem in bedwang , want hij had reeds zacht aangeslagen. Welligt hadden de fijne organen van den patriarch dien kreet opgevangen , en was hierop het teeken van alarm gegeven. Tien minuten stonden de tjellengs onbewegelijk en waren niet te onderscheiden van de rotsklompen , die hier en daar door den bodem staken ; tien minuten hield Kriek den blik onafgebroken op het wild gevestigd ; tien minuten lagen wij roerloos. Toen ging het weer voorwaarts nog honderd passen , totdat het geknal van twee gewerschoten eensklaps de avondstilte verbreekt. Eén patriarch valt , de andere geeft een schreeuw en trekt ijlings terug ; onder een huid en honderdmalen herhaald geknor en gebrom retireert de kolonne in schromelijke wanorde ; de biggetjes begrijpen er niets van , zij willen weten wat er toch gebeurd is , en stellen zich nog eenige oogenblikken roekeloos bloot , in weerwil van de alarmkreten van moeders en grootmoeders.

Op het vallen onzer schoten is Kriek door Sidin losgelaten en vooruitgesneld. Wij zijn opgesprongen en beschouwen nu , onze geweren herladende , den stamvader van zoo veel tjellings , die howel dood , door zijn grimmig gelaat en één palm lange slag tanden nog ontzag inboezemt.

Daar begint de hond aan te slaan ; nu en dan jankt hij , alsof hij in gevaar zit. Onmiddellijk vlieg ik hem ter hulp , kom aan den voorsten , langwerpigen heuvel , die begroeid en vrij steil is , maar ontdek spoedig dat ik den tjelling daar niet volgen kan. Te oordeelen naar het geblaf van Kriek , beweegt hij zich langzaam door het digte kreupelhout.

»Het zwijn is stellig aangeschoten , zegt Spyker ; ik zal naar boven klauteren en hem beletten den rug over te gaan.»

»Goed; ik volg onderlangs.»

Een klippeit gelijk, springt Spyker naar boven en werkt zich met moeite door de struiken.

»Sidih! volg dien heer; dáár, neem mijn klewang; kap waar het noodig is.»

»Als mijnheer het vergunt, verzoek ik bij mijnheer te mogen blijven.»

»Spoedig naar boven; ik heb u hier niet noodig.»

»Ik wenschte mijnheer thans niet te verlaten»....

»Ik ben al boven,» roept Spyker, dien ik uit het gezigt heb verloren.

»Opgepast nu!»

Kriek laat zich weér hooren en geleidt onze schreden. Hij stoot een gil uit, en is daarna stil. Mijn hond is afgemaakt, dacht ik; maar luister! daar is beweging, hier moet het zwijn een open plek doorsnijden.

Schier ademloos wacht ik eenige seconden..... het beest baant zich werkelijk een weg door de wilde slingerplanten..... daar ver-
toont het zich, maar o! verbazing!..... Kriek hangt aan zijn oor, wordt geslingerd en gesleurd, maar laat niet los. Uit vrees van mijn hond te treffen, waag ik 't niet te schieten; wèl klim ik de steile helling op om het zwijn met den klewang aan te vallen, wèl roep ik mijn makker toe, maar deze schijnt mij niet te verstaan. Langs de helling voortgaande, ditmaal door ligt kreupelhout, hoor ik een schot, en op hetzelfde oogenblik een gekraak van brekende takken. De hond blaft weér; regt op mij af komt het zwijn meer vallend dan loopend.

»A-ti-a-ti, to e-wan!» (voorzigtig, mijnheer) schreeuwt mijn jongen, »neem u in acht!»

Ik zie hem, op drie passen beneden mij, zijn lans wegwerpen en met een sprong een boomtak omvatten.

Een bamboeriet buigt zich over mijn hoofd; ik sla er de handen om en trek mijne beenen omhoog, juist op het oogenblik dat het verwoede beest zich op mij stort. Mij loslaten, met getrokken klewang de helling afstormen, en mij blindelings op het zwijn wer-

pen, was het werk van een paar seconden. Ik lag er half over heen, toen het zich oprigtte, met het hoofd naar mij sloeg en, hoewel dubbel gewond, mij een vijftigtal schreden voortsleurde. Eindelijk gelukte het mij een been over zijn rug te krijgen en den klewang te kunnen gebruiken. Toen Spyker, die door dik en dun naar beneden gerend was, mij had ingehaald, lag ik naast mijn prooi, Kriek bij mij, het bloed van mijn arm likkende.

»Zijt gij gewond?»

»Ik geloof het niet,» stamelde ik, nog geheel buiten adem.

»Goddank! — een schoone jagt gehad, Robert! 't lijkt wel een kleinen rinoceros» en meteen ging hij op het zwijn zitten en liet zich een sigaar geven.

Wij vormden een schilderachtige groep, zooals wij daar op en om onze prooi gelegd waren, om uit te rusten van de vermoeienis. Het »oog van den den dag,» zooals de Javaan zegt, had zich gesloten; met honderden traden de sterren uit de duisternis te voorschijn, fonkelend en in de schoonste groeperingen. 't Was een dier heerlijke nachten, die alleen Java aan zijne bewoners schenkt.

Onder aangename kout, gaven wij ons geheel aan het genot van al het schoone over. Treffend was de stille majesteit, die de natuur ten toon spreidde; te treffender nu zij volgde op de woeste jagt, waarbij onze hartstogten in hevige beroering waren geweest. Met de grootste kalmte had Sidin intusschen hout gesprokkeld, en blies daarna, met behulp van zijn tali-api, een vuurtje aan.

Hadden wij, zonder Kriek, het spoor van den verwonden tjelleng verloren, zonder Sidin's waarschuwend voorbeeld ware ik waarschijnlijk het slagtoffer mijner onvoorzigtigheid geworden. Ik herinnerde mij nu zijn onwil om mij alleen te laten, en vroeg hem op vriendelijken toon naar de reden.

»Ik dien mijn meester,» was het antwoord.

»Gij dient mij te gehoorzamen.»

»Zoo is het, mijnheer! maar indien het zwijn u had aangevalen, waarvoor zou ik dan de lans dragen?»

»'t Is zeker, dat hij u zoo snel mogelijk narende,» voegde Spyker er bij.

Daar was dus gehechtheid, zoo al geen trouw, in het gedrag van Sidin, wiens vuurtje begon aan te wakkeren.

»Waarvoor dat vuur, Sidin?"

»Voor de tijgers, heer."

»De jongen heeft waarachtig gelijk," riep Spyker opspringende.

»'t Is hoog tijd om op te breken. Maar ons wild?"

»Sidin! kunt gij koelies krijgen?"

»Ik zal het beproeven in gindsche dessa; ook dáárvóór heb ik vuur gemaakt, want zonder dat, zou niemand op dit uur de tjellengs willen halen."

De knecht toonde meer overleg te bezitten dan de meester. Wij wilden Sidin de bezorging overlaten, en gaven hem volmagt aan iederen drager een halven gulden te geven. Doch Sidin vroeg een soerat (briefje) voor den loerah, want zonder p r e n t a h (bevel), verklaarde hij, zou hij geen man krijgen. Toen scheurde ik een stuk van een ouden brief af, en dat was genoeg.

's Anderen daags onthaalde ik het geheele garnizoen. —

Spyker en ik joegen sedert dikwijls te zamen. Menig genotvol uur bragten wij door, dwalende in Java's schoone wildernissen; het waren uren waarin wij dubbel leefden, uren van inspanning, van ontroering, van angst en gebrek soms; maar tevens uren van verhoogd zingenot. Menige overwinning bragt ons in een opgewekte stemming, deed ons voldaan huiswaarts keeren en verdubbelde het genot der heerlijke rust. Dat ik nimmer ziek werd in Indië, ik dank het grootendeels aan de menigvuldige lichaamssoefeningen waartoe de jagtliefhebberij mij bragt; zonder sterke prikkels komt men er zelden toe om zich, meer dan even noodzakelijk is, te bewegen.

In het algemeen kan ik mijne jeugdige makkers het jagen ten sterkste aanbevelen; 't is een der beste middelen, zoowel om terreinkennis op te doen, als om te leeren zich gemakkelijk in de wildernis te bewegen, en zich gemeenzaam te maken met de hulpbronnen tot levensonderhoud, als anderzins. Het gebeurde meermalen dat ik mondvoorraad noch vuur bezat, als de nacht mij overviel; ja zelfs dat ik geen plaats wist om veilig mijn hoofd neêr te leggen, — en toch wist Sidin een avondmaal gereed te maken dat smaakte als ambrozijn.

VI.

Lessen in het Javaansch.

In een land te leven en de taal der inboorlingen niet te kennen , staat gelijk met er altijd vreemdeling te blijven. Terstond bij mijn vertrek van Samarang naar het binnenland had ik dit begrepen en het vaste voornemen opgevat om mij op het Javaansch toe te leggen. Tament , een ander academie-officier , de geestigste , vrolijkste kameraad der wereld , die altijd zong als hij geen aardigheden vertelde , Tament dacht even als ik en kwam met mij overeen om samen te studeren.

Reeds had ik ondervonden dat het academie-Javaansch op Java volstrekt niet werd verstaan ; want rigtte ik eenige boekwoorden tot een dessa-bewoner , dan keek hij mij gansch versted aan , en op welken toon ik mijn volzin ook voordroeg , voor zong zelfs , — altijd luidde het antwoord :

»J n g g é , t o e w a n” (ja , mijnheer).

Dat »ja” was doorgaans geen antwoord , en herhaalde ik nog eens mijne vraag , dan was het :

»B o t e n d e n g a r” (ik begrijp u niet).

Aanvankelijk hield ik de Bageleners voor buitengewoon domme schepsels , wien het »boten dengar” in den mond bestorven lag , om van verdere toespraak verschoond te blijven ; doch eindelijk begreep ik , dat , met uitzondering van het schrift , onze voorbereidende studiën geen de minste waarde hadden.

In de dessa Kretek , niet ver van Gombong , leefde in die dagen

een gepensionneerd officier, Mac'oly genaamd. Voor een blanke was het zeker nog al zonderling om in een dessa te gaan wonen, d. i. afgesneden van alle verkeer met Europeanen, zonder brievenpost, zonder nieuwsbladen, kortom alles negatief. Maar zoo geheel blank was de man ook niet, en Europeaan was hij evenmin. Op Java geboren en getogen, had hij den militairen stand omhelsd, gedurende den Java-oorlog de epauletten, en op Sumatra de Willems-orde verworven. Op zes-en-dertig-jarigen leeftijd begreep hij zijne ongeschiktheid voor den rang van hoofdofficier, nam zijn pensioen, en koos de dessa Kretek tot woonoord; dáár leefde hij met zijne twee vrouwen als een echte Javaan, onbezorgd, gelukkig. Zijne hoofdbezigheid was de jacht, en daarom had hij zich ook in dezen hoek van de Bagelen gevestigd, waar het land woest was en bevolkt met allerlei wild gedierte.

Mac'oly sprak liever Javaansch dan Hollandsch, at liever rijst met dingding (in de zon gedroogd vleesch) dan schildpadsoep met ossenhaas, gebruikte liever zijn vingers dan vork en lepel, rookte liever stinkende roko's (stroosigaren) dan geurige manilla's. Hij schuwde den Europeaan niet, maar zocht hem evenmin op. Hij sympathiseerde met den Javaan, dien hij aan zich boeide door zijne meerdere kennis, door zijn gemeenzamen omgang, door zijne vloeiende taal, vooral bij het vertellen van allerlei geschiedenissen op oostersche wijze voorgedragen. Op zijn beurt hoorde hij met genot naar de ongeloofelijke vertelsels van den Javaan. Hij beheerschte hem door zijne kleur, zijn maatschappelijken rang en door zijn moed. Want moedig was Mac'oly, de kalme jager, die alléén in de glagak (hoog rietgras) den tijger en den warah (rinceros), in het bosch den banting (wilde stier) te gemoet trad, en altijd als overwinnaar naar de dessa terugkeerde.

Toen ik nu het Javaansch wilde leeren en de tegenwoordigheid van den kapitein Mac'oly te Kretek vernam, ging ik derwaarts om kennis te maken. Hij ontving mij zonder complimenten en ongedwongen, ofschoon zijne geheele kleeding slechts in een sarong bestond. Zijn bamboewoning was eenvoudig, ruimer dan die van den loerah en ook beter ingerigt; ik kan haar het beste vergelijken bij

de woning van een klein Hoofd, doch zonder pandopo en zonder alon-alon. In een hoek stonden twee houten stoelen en een tafel; doch Mac'oly gebruikte ze nooit; hij verkoos den *tik ar* (het matje) en de koele met *kapok* (boomwol) gevulde kussens van zijn *bali-bali*. Njahi (juffer) Mac'oly I zat met loshangend haar op een andere *bali* te borduren. Njahi Mac'oly II bewoonde een ander huis. Ik nam bij den kapitein plaats.

Hij was een goed mensch, die Mac'oly; hij had niet alleen de gelaatstrekken, maar ook den goedigen lach van den Javaan. Toen ik zijn hulp verzocht om de taal van het land te leeren, glimlachte hij, en zeide dat ik altijd kon komen vragen, misschien bij zich zelf denkende dat het mij wel spoedig vervelen zou. Hij had er ook niets tegen, dat ik hem nu en dan op de jagt vergezelde, op voorwaarde dat ik zonder gevolg ging.

Njahi Mac'oly I had zich onderwijl door een jong meisje een bord laten brengen, met een blad toegedekt. Daarop maakte zij een wending met het ligchaam, waardoor de beenen van de *bali* schoven, en de kleine voetjes van zelf in de geborduurde muilen te regt kwamen. Zich oprigtende, trad zij naar ons toe, zette mij het bord voor, en zeide: »*Barangkalie toewan soeka makan pisang goreng*» (welligt is mijnheer genegen eenige gebakken pisang te gebruiken). Terstond daarna ging zij weêr naar hare zitplaats terug.

Nu moet ik den lezer met twee zaken bekend maken.

Eerstens, dat van de tallooze soorten pisang er slechts weinig geschikt zijn om gebak van te maken, doch dat de pisang-goreng van de ware soort, door een knappe inlandsche vrouw toe bereid, de »*beignets de pomme à l'instar de Paris*» in alle opzigten overtreft.

Ten tweede, dat de javaansche vrouw één zwak met de hollandsche huismoeder gemeen heeft, namelijk: veel te houden van menschen, die goed eten van hetgeen hun wordt voorgezet.

Niet alleen dus omdat het gebak goed was, maar ook om aan de njahi het hof te maken, at ik met graagte. Ik had haar ondersteuning noodig, om mijn bezoek dikwijls te kunnen hervatten, dat was duidelijk te zien; en toen ik later bijna dagelijks met mijn

zakboekje vol aantekeningen en vragen naar Kretek wandelde , ontving njahi Mac'oly I mij steeds zeer minzaam en loste menig vraagstuk op , als haar heer op de jagt was.

Zonder familiegeheimen bekend te maken , kan ik van njahi Mac'oly II niet veel meer zeggen dan dat zij jonger , doch niet schooner was dan njahi Mac'oly I ; dat zij elkander haatten met al de kracht eener oostersche jalousie ; en dat ik eens getuige was van een tweegevecht , met toestemming van den meester in een binnenvertrek gehouden.

Mac'oly lag aangenaam gestemd op de bali-bali , en hoorde lagchende naar het gekijf zijner echtgenooten , toen ik binnenkwam. 't Was eenige maanden na onze kennismaking , — men geneerde zich niet meer voor mij.

Van kijven kwam het tot schelden , en daar Mac'oly er behagen in schepte en de dames aanhitste , onttaardde het schelden spoedig in schreeuwen.

»Ze moeten maar eens duëlleren ,» riep hij. »Hier Koeroes !»

Njahi I en njahi II kregen elk een stuk t j a b é (spaansche peper) , werden op zes passen van elkander geplaatst , en vielen op het kommando van »h a n t a m» op elkander aan.

Men moet een halve wildeman zijn om genoeg te vinden in een gevecht tusschen twee vrouwen ; ik althans hoop er geen tweede maal getuige van te zijn. Mac'oly evenwel beschouwde het als een grap , die hem opwekte , als een kluchtspel dat hem ontzettend deed lagchen. Hij volgde de verschillende momenten van den strijd met de belangstelling van een Spanjaard , die een stierengevecht bijwoont.

Reeds bij den eersten aanval waren de haarknoopen losgegaan , de kleederen verscheurd , en poogden de strijdenden elkander met de t j a b é op de gevoeligste plaatsen te pijnigen.

Van verdere omschrijving van dat tweegevecht verzoek ik vriendelijk verschoond te mogen blijven ; ik moet echter verklaren dat ik alle moeite had er met de behoorlijke kalmte bij te blijven zitten. Toen de strijd een kwartier geduurd had , en beide partijen naar adem snakten , maakte Mac'oly er een einde aan , zeggende :

»Zie zoo , dat zal de vrouwtjes goed doen. Ze hebben dat zoo nu en dan eens noodig ; nu kunnen ze weêr drie maanden in vrede leven.»

VII.

Een postdag in de binnenlanden.

't Waren altijd belangrijke dagen voor de officieren te Gombong, als de postbode zijn pakket kwam brengen. Doorgaans zaten wij, al een uur voor den tijd, in de societeit bij elkander; men berekende de kans van brieven te ontvangen, besprak den waarschijnlijk inhoud reeds vooruit, overlegde soms wat men daarop zoude doen of antwoorden, kortom, er heerschte dan een spanning, gelijk bij verliefden die reikhalzend naar tijding van het beminde voorwerp uitzien.

De societeit, zeide ik, was de algemeene verzamelplaats; want er was inderdaad een societeit met een billard, een kastelein en een magazijn vol dranken. De societeit bestond uit een gebouw ter grootte van een hoofdofficierswoning; een gehuwd sergeant-majoor nam de betrekking van kastelein waar, terwijl het magazijn op gezamenlijke rekening van het noodige werd voorzien. De directie bestond uit verreweg het grootste gedeelte der officieren, en het aantal gewone leden uit de twee overblijvenden. Tot instandhouding dier inrigting rustte dus op ieder de zedelijke verplichting om ruime verteringen te maken, of althans de dranken voor huisselijk gebruik tegen een verhoogd tarief uit de societeit te nemen.

Twee malen 's weeks zagen wij den bode in galop de laan oprijden, het pakket uit zijn lederen tasch te voorschijn brengen en het eerbiedig overgeven. Twee malen 's weeks werd bijna ieder teleurgesteld, want meestal waren het dienstbrieven.

't Gebeurde wel eens, als er waren die in langen tijd niets ontvangen hadden, dat een onzer een brief gereed maakte en dien, bij het openen van het pakket, behendig tusschen de andere brieven stak. De vlieger ging wel niet altijd op, maar vaak gaf het aanleiding tot vermaak en zelfs tot feesten. Zoo ontving Da Crosta eens een brief van een rabbi uit Palestina, inhoudende een aanmaning om voortaan met meer naauwgezetheid de israëlitische feestdagen, en vooral het aanstaande loofhuttenfeest met luister te vieren. Da Crosta, wel voelende van welken kant de wind waaide, achtte zich evenwel verplicht ons den inhoud mede te deelen, en dienzelfden dag werd zijn huis met loof versierd en vierden wij er ter zijner eere, een luisterrijk feest.

Bij een andere gelegenheid kreeg Meulemans een beurt.

Karel Meulemans, in de wandeling Karel'tje genoemd, was een verre neef van den kommandant van het leger. Op een inspectie had deze in het voorbijgaan der gelederen, op zijn gewonen nordschen toon, de volgende merkwaardige woorden gesproken:

»Gombong is geen plaats voor jou; ik zal je overplaatsen.»

De generaal had gelijk; want Meulemans was een jong officier, onervaren in de dienst, geen hoogvlieger en zwak van karakter. De weinige officieren der infanterie te Gombong geplaatst, waren dus blootgesteld aan het gevaar van meer verteringen te maken dan hun traktement toeliet, omdat zij dagelijks omgang hadden met de genie-officieren, die veel hooger traktementen en daarenboven nog toelagen genoten.

Karel'tje gevoelde dat wel, en was blijde met zijne toekomstige verplaatsing. Weken en maanden verliepen er evenwel, zonder dat er een overplaatsing kwam; de merkwaardige woorden van neef den generaal verloren allengskens hunne waarde, en gaven zelfs aanleiding tot allerlei spottertijen.

Eindelijk besloten wij om te doen 't geen de generaal verzuimde, en Karel'tje over te plaatsen. Met een keurige bureauhand werd »de plaatsing van Carolus Meulemans bij het 7^e bataillon te Batavia» in forma opgemaakt, behoorlijk van een onleesbare handteekening voorzien, met een zilveren gulden gestempeld, en te zijner tijd in

het pakket geschoven. — Karel'tje, die nimmer brieven kreeg en er ook nimmer een schreef, maar die toch altijd bij den aankomenden post present was, keek vreemd op, toen men zijn naam afles en hem een brief in officiëel formaat overreikte.

»Dat zal uwe overplaatsing zijn!» [riepen twee, drie stemmen.
»Niet verder gaan, voordat Karel'tje eerst gezien heeft.»

Karel'tje opende snel het couvert, wierp een blik op het blad, sprak ontroerd: »bij het 7e bataillon te Batavia,» en liep zoo spoedig hij kon de societeit uit.

Waar liep Karel'tje zoo ijlings heen! Wel, naar Antje, naar zijne nonna; wat was natuurlijker! Nonna Antje, het schoone, blanke Antje van Solo, was verrukt op het vernemen der tijding van naar Batavia te zullen gaan, dat heerlijke Batavia, waarvan zij reeds zooveel gehoord had. Zij deelde het heugelijke nieuws mede aan njahi Stijger die juist thee bij haar dronk; deze vertelde het naar huis gaande aan de vrouw van den onderadjutant, en binnen een kwartier uurs wist geheel Gombong dat Karel'tje naar Batavia was overgeplaatst.

Toen Karel'tje in de societeit terugkeerde, hadden de gedachten aan hetgeen hem thans te doen stond, zijne zinnen reeds half in de war gemaakt. Moest hij een publieke verkooping houden? maar hij bezat zoo weinig, zijn inboedel was zoo luttel.

»Wat hebt ge wel te verkoopen?» vroeg er een.

»Wat ik heb? — wel, één vierkante tafel....»

»Waar aan een poot ontbreekt.»

».... en één ronde; een mat.....»

»Half door de witte mieren opgegeten.»

».... eenige stoelen....» Daar stond hij.

»Nu, een ledikant toch?»

»Ledekant! neen, dat is van bamboe, een bali-bali.»

»Kassian! heeft nonna Antje zelfs geen ledikant.»

».... En dan nog een kast,» bezinde Karel'tje zich met vreugde.

Wij vonden het toch wel wat weinig, om daarvoor den assistent-resident, tevens vendumeester, van Keboemen te ontbieden.

»Maak een loterij van uw inboedel,» zeide van Goorik, »veertig loten en tien gulden het lot.»

»Top,» riepen allen, »dan krijgt ge er vierhonderd pop voor.» Karel'tje grinnikte van genoeg.

Dadelijk werd er een lijst opgemaakt. Met behulp van eenig glaswerk en keukengereedschap kreeg men tien prijzen, en de overige nummers zouden nieten zijn.

»Ik neem tien loten.»

»En ik twaalf.»

»In een ommezien was de lijst vol; er werd getrokken en gelagchen; er werden op Karel'tjes gezondheid toasten ingesteld; Karel'tje werd in triomf door de societeit gedragen en later onder goed geleide naar huis gebracht.

Den volgenden morgen vond ieder zijn aandeel uit den inboedel bij zich te huis bezorgd. Men ging naar Karel'tje, om hem het voorbarige van die handelwijze onder het oog te brengen.

Daar zat hij in een ledig huis op zijne volle koffers, en nonna Antje zat ook al reisvaardig op de bali-bali.

»Maar de militaire kommandant heeft immers nog geen aanschrijving, en zal u zonder deze geen marschorder geven.»

»Die aanschrijving komt over twee dagen,» antwoordde Karel'tje, »en zoo lang kan ik mij wel behelpen; is niet, Antje?»

Antje vond het ook.

Wij zagen elkander eens aan, en vonden dat de klucht lang genoeg had geduurd.

»Zullen we den militairen kommandant ook een brief moeten schrijven?» vroeg ik. »Hoor eens, Karel'tje, laat uwe meubels maar terughalen en pak de koffers uit. 't Is maar een koopje geweest.»

»Ja wel, gij wilt mij nu een koopje geven; hier zit de overplaatsing, in de kist.»

Natuurlijk gaf die verkeerde opvatting aanleiding tot een uitbundig gelach, en ten slotte waren wij verplicht om Da Crosta, die zich opzettelijk buiten spel had gehouden, op te dragen den mante te becluden wat er van aan was.

Officiël bij den militairen kommandant ontboden, werd het Karel'tje eerst duidelijk dat hij een koopje had gehad, en kreeg nog een sans-pren dre toe, omdat hij zich zoo had laten beet nemen.

VIII.

Wat men in Indië een koopje noemt.

Ook ik kreeg een beurt, doch het koopje kwam van hooger hand. Voor dat ik verder ga, moet ik aanteekenen dat het woord »koopje» in Indië een uitgestrekte beteekenis heeft. Niet alleen bedoelt men daarmede een grap ten koste van een ander: maar ook iedere onverwachte, onaangename gebeurtenis. Zelfs pleegt men in de gemeenzame spreekwijze te zeggen, van iemand die bijv. zijne vrouw heeft verloren, »dat hij een leelijk koopje heeft.»

Op een goeden dag had de postbode, behalve de welbekende lederen brieven tasch, nog een groot pakket op den knop van den zadel. Uit de tasch kwam o. a. een dienstbrief bevattende een besluit van het militair departement; »dat voortaan de bezetting »van Gombong als een op zich zelf staand garnizoen beschouwd, en »er een garnizoensraad van administratie zamengesteld zoude worden »uit de aanwezige officieren, met den luitenant Robert als secretaris. »Verder dat er een raad van administratie der geniewerken moest »worden geconstitueerd, waarbij eveneens de luitenant Robert als »secretaris zoude fungeren.»

Tot opheldering diene, dat tot nu toe het garnizoen van Gombong betaald, gekleed en gevoed was geworden door den betaalmeester van het naastbijgelegen garnizoen te Kedong Kebo, en dat de gelden voor de geniewerken door den eerst-aanwezenden ingenieur eenvoudig op weeklijsten waren verantwoord.

Mij werd dus op eenmaal, zonder eenige voorbereiding, de be-

trekking van officier der militaire administratie opgedragen, waar-schijnlijk uit gebrek aan officieren van dat wapen! En ik — ik had nog nimmer mijn eigen traktement berekend, ik had geen de minste kennis van dat vak, en wat het slimste was, ik bezat zelfs geen administratie-reglement, ik had niemand in de nabijheid die mij inlichtingen kon geven. Dat was een koopje!

Bij dienzelfden brief was een ordonnantie van betaling gevoegd van f 6,000 ten behoeve van het garnizoen, en een ander van f 10,000 voor de geniewerken; in dat groote pakket, dat op den knop van den zadel had gebalanceerd, zaten circulaires van den hoofdintendant van af het jaar 1820 geloof ik; die er nog aan ontbraken, zouden mij achtereenvolgens op dezelfde wijze toegezonden worden; ik zoude een voorraad gedrukte stukken ontvangen, circulaires van den onder-intendant, en ik weet niet wat al meer!

Ik kon er niet mede lagchen, en mijne kameraden, die de belangrijkheid der opdracht in haren geheelen omvang begrepen, lachten er evenmin om, maar vonden het »een erg koopje.”

De nieuwbenoemde president van den raad zeide, dat er dadelijk geld noodig zou zijn en ik dus maar spoedig de ordonnanties aan de kas te Keboemen ter inwisseling moest aanbieden; de verantwoording zou later van zelve te regt komen.

Den anderen morgen om 4 ure zat ik in den zadel, vergezeld van een europeesch onderofficier (op een gladakpaard) en vier gewapende Afrikanen. Te Karang-Anjer, vijf palen van Gombong reed ik alleen vooruit, en gaf den sergeant last mij bij den assistent-resident te Keboemen op te zoeken. Langs den geheelen weg ontmoette ik Javanen, die zich naar den passar te Karang-Anjer begaven; nu eens een geheele familie, man, vrouw en kinderen, netjes aangekleed en welgemoed; dan weder een aantal mannen, die op een trippeldrafje hunne lasten droegen; doch hoe klein of hoe groot het gezelschap ook was, altijd ging het als de ganzen achter elkander. Daar men nu, op die wijze marcherende, elkan-der moeijelijk kon verstaan, vooral door het ophoudelijk gekraak der pikolan's (draagstokken), werd er steeds luid gesproken. Zag men mij aankomen, dan hield het gesprek op, dan week men uit

naar den kant van den weg, en zette zich op de hurken neder; de vrouw, als zij jong was, met het gelaat afgewend; de man met den toedoen (het hoofddeksel) in de hand. Er waren nog beleefder lieden, die door een der openingen van het dijkje, dat regts en links den weg afbaket, naar het karbouwenpad gingen, om zich daar neer te zetten. Gewone Javanen te paard stegen af, en gingen met den toom in de hand zitten; kleine Hoofden, loerah's, of bekel's, bepaalden zich tot een buiging en het achteruit trekken van een been, als zij naast hun paard stonden; en aanzienlijke Hoofden hielden hunne paarden slechts in, bleven in den zadel en bogen diep.

Daar kwam een heer met een wit pak in snellen telgang achter mij oprijden; hij hield, ter hoogte van mijn paard gekomen, het zijne met een ruk in, klopte het moedig en snuivend dier, dat den staart in een rechte lijn met den rug droeg, bedarend op den hals en groette beleefd:

»Morgen, meheer!»

»Goeden morgen,» antwoordde ik; »dat is een flink paard, mijnheer! is dat een Javanees?»

»O! een sterke paard; ik koop het voor negentig gulden maar, van den kliwon; niet veel, hè?»

»Neen, dat is stellig niet veel.»

»Ik heb nog drie zoo; allemaal sterke paard. Misschien wil mijnheer zien; hier is de huis van mijn.»

De bruine vreemdeling wees op een nette indigofabriek die aan den weg lag; en daar mij juist in de gedachte kwam dat, bij de vermeerdering mijner bezigheden, mij eerlang wel een tweede paard te pas zou komen, nam ik de uitnoodiging aan. Wij sloegen dus links af, en toen er op het geroep van den meester toch geen bediende kwam, bragten wij zelve onze paarden, om het huis heen, naar den stal.

Frederik Heim — zoo heette de sinjo — had inderdaad goede paardjes en was ook wel genegen er een van te verkoopen, maar kwam nog zoo spoedig niet met een prijs voor den dag. Eerst moest ik hem de eer aandoen een kop koffij te gebruiken. Ik nam dus een oogenblik plaats in de achtergalerij.

»U is zeker ambtenaar bij de cultures?»

»Ambtenaar cultures, ja; opziener der indigo 3de klasse; maar zeventig gulden (»traktament in de maand» moest ik er bij denken); toch beter als op de kantoor.»

»Zoo! maakt gij thans meer promotie.»

»Premosie! neen! — maar de resident niets als de heele dag vloeken en bulderen aan mij, die niet te pas komt.»

»Inderdaad! dat is al heel onfatsoenlijk.»

»Ja, onfatsoenlijk. — Laatst hij komt op de kantoor en op de beleedigendste wijzen bezigde: »wie is gij?»

»Dat zou ik mij ook niet laten zeggen,» viel ik hem lagchend in de rede; want de sierlijke taal, waarin de man zich trachtte uit te drukken, werkte verschrikkelijk op mijn lachspieren.

Er volgde toen een geheele geschiedenis van de verhouding tusschen Frederik Heim en den resident, waaruit het mij bleek dat de eerste veel gevoel van eer bezat, en de laatste dit weinig eerbiedigde. Heim kon zelfs niet goed overweg met zijn collega's, die zijn superioriteit niet wilden aannemen, ofschoon hij te Batavia klerk op de secretarie was geweest. Toen hij eens een collega den mond had willen stoppen met te zeggen:

»Ikke klerk op de secretarie van den gouverneur-geraal!» had deze geantwoord:

»Ja, maar van het achterste gedeelte van den gouverneur-generaal» (klerk van den laagsten rang).

Frederik Heim beloofde mij 's anderen daags te Gombong op te zoeken, om over den koopprijs van het paard te spreken; en toen ik in galop van zijn erf reed, hoorde ik hem nog roepen:

»Kom eens bij mij aan, als u voorbij bent.»

IX.

Waarom de waringin een heilige boom is.

Keboemen, de residentie van den assistent-resident, is een groote plaats, gelegen aan een breede rivier, die men in gewone tijden met een pont oversteekt, in drooge tijden te voet doorwaadt, maar die in den regenmousson dikwijls niet is over te komen.

Als ik zeg, een groote plaats, dan beteekent dit niet dat er veel huizen staan en veel inwoners zijn; maar dan wil dat alleen, zeggen, dat Keboemen zeer uitgestrekt is. Een plaats van gelijke oppervlakte, zou in Europa twintig à dertig duizen zielen bevatten.

Het eigenaardige van de residentie's in de binnenlanden is, dat zij rijk zijn aan ruime pleinen en breede wegen, en dat de woningen wijd en zijd verspreid liggen. Voor het huis van den assistent-resident lag een groot plein, waarop zich niets anders bevond dan een hooge vlaggestok, die nagenoeg als de bezaansmast van een barkschip of schoener was opgetuigd. Om dat plein liepen breede wegen met kanarieboomen beplant; aan de regterzijde zag men de helder gewitte, lage, steenen paalmuurtjes, die de buitenste afscheiding van het verblijf des regents uitmaakten. Die muurtjes moesten meer tot versiering van de vorstelijke woning dienen, dan tot afsluiting of beveiliging; want de ruime, tien ellen breede opening was zonder poort of sluithek, en in plaats van wachters, bewaakten slechts twee schoone waringin-boomen den toegang. Een vijftigtal passen verder stond weder een dergelijk opengewerkt muurtje met twee boomen, en daarachter nog een derde afscheiding. Dan eerst

kwam men op de alon-alon , het plein vóór de pandopo der woning.

Volgde men den grooten weg , waar langs de villa's — deels steenen , deels bamboezen — van de voornaamste ingezetenen waren gelegen , en sloeg men vervolgens regts af , dan kwam men op den beroemden passar ; beroemd door den overouden , ontzagverwekkenden waringin-boom , die den uitgestrekten passar geheel overschaduwde. Wel moest men aandachtig gemaakt worden op de plaatsing der stammen , die als stutten midden onder de takken staan ; wel moest men het oog vorschend naar boven slaan om op te merken hoe de takken , onderling verbonden , één geheel uitmaken , — men zou zich anders in een bosch wanen.

Verwondert het u nog , dat de Javaan den waringin heilig noemt ? Als iets , dat eeuwig leeft , niet heilig is , wat zal hij dan heilig noemen ! In de vereering van de kracht der natuur , hier zoo zichtbaar en aangrijpend , is meer schoons , meer verhevens , meer godsdienstigs , dan in den eerbied , waarmede sommige zoogenaamde Christenen oude lappen en knoken vereeren.

De groote hemelligchamen , die den Javaan warmte en licht , voedsel en drank , arbeid en rust , dood en leven aanbrengen , die moussons regelen , den dag van den nacht scheiden , en de gedaante van den aardbodem wijzigen , — hij ziet ze , bewondert ze , aanbidt ze misschien ; maar zij zijn te ver van hem , te hoog , te onbegrijpelijk voor hem.

De kracht die de aardkorst doet schudden , splijten , opheffen en inéénzinken , — hij vreest ze , maar hij ziet ze niet.

De krachten die het graniet , de metalen , de steenkolen vormen , — hij eerbiedigt ze , maar hij kent ze niet.

Maar de waringin ! daar staat hij , de stomme getuige van eeuwen ; daar staat hij , nog even onwrikbaar , nog trotscher , schooner en schaduwrijker dan de vader van den inlander , en diens vader , en de vader diens vaders hem heeft zien staan.

En reeds in de vroegste dagen der wereld stond die waringin daar , toen er overheerschers van het vaste land van Azië overkwamen en hem den god Brama deden aanbidden , en hem groote tempels van harde riviersteen liet bouwen , ter eere van dien God.

Reeds voor eeuwen wierpen de rijstdiefjes zich met groote zwermen in zijn loof, toen de god Brama voor dien van Mahomed plaats moest maken; toen magtige sulthans den ijzeren scepter over het zwakke volk zwaaiden, en feesten gaven waarbij duizend naakte vrouwen tegelijk voor de tijgers werden geworpen.

Voor eeuwen kuste de zachte landwind reeds elken avond de geelgroene, nieuwe loten van den ouden boom, als de arme Javaan zuchtend zijn vracht opnam, om die honderd en meer palen ver te torschen tot in den kraton, en die aan de voeten des Soesoehoenan's neêr te leggen als blijk van ongeveinsde hulde aan het menschelijk geweld.

En toen de blanke mensen uit het verre westen zich op Java's kusten vestigden, — toen hoorde de waringin zwijgend de wonderlijke verhalen aan, die van hen op den passar verteld werden.

En toen die blanken magtiger bleken te zijn dan de magtige javaansche vorsten, en zij allengskens in de binnenlanden doordrongen, — toen wierp de waringin rustig weder nieuwe wortelranken naar omlaag, en hechte zich nog vaster in den bodem.

Onder het groene dak van den bescheiden waringin werden de krissen en klewangs gewet, toen Dipo Negoro den heiligen verdelgingskrijg predikte en de Javanen te wapen riep.

De waringinstammen trilden van de vreugdekreten des volks, — toen dicht nabij Keboemen een kolonne der blanken verslagen was.

En rustig en kalm beschouwt thans de waringin het goede, dat uit zoo veel ellende is voortgesproten; rustig en kalm groeit hij voort, in afwachting van telegraafdraden, spoorwegen en vrijen arbeid!

X.

Een controleur die zich voelt.

Onder de galerij van het bureau van den assistent-resident zat een oepas (oppasser der politie) zich te vermeijen met nu en dan de asch van de tali-api te slaan en verder met zijn toonen te spelen. Mijn komst deed hem oprijzen.

Of mijnheer de assistent-resident op het bureau was?

Neen, mijnheer was er niet; mijnheer was in den landraad.

Waar wordt die landraad gehouden?

Aan het paleis van den toewan Adipati.

Bevond er zich geen controleur om den assistent-resident zoolang te vervangen?

Er was een controleur, doch hij woonde aan den grooten weg.

Mijnheer de controleur ontving mij in de achtergalerij, waar hij tegenover zijn vrouw zat te ontbijten. Hij maakte vele excuses; of het was over de leelijkheid van zijn vrouw, of omdat hij ontbeet — ik weet het niet regt. Mijnheer de controleur scheen veel te houden van excuses te maken. Ik geloof dat mijnheer de controleur excuses voor het nec plus ultra van beschaving hield.

Beleefdheidsuitdrukkingen behooren tot de fijne vormen van het javaansch verkeer; mijnheer de controleur, gewoon met fatsoenlijke Javanen om te gaan, bragt die uitdrukkingen over in de hollandsche taal.

Als de eenige blanke in zijn afdeling, gevoelde mijnheer de controleur bijzonder zijn waarde, en sprak op een eigenaardigen toon

tot inlandsche kinderen en Javanen ; kwam hij nu enkele malen in gezelschap van landgenooten , dan voelde hij zich gedwongen , niet op zijn plaats , en trachtte dit te verbergen achter een gemaaktheid in houding en taal , en een stortvloed van excuses.

Op de ontbijttafel stonden sardijntjes , koude tong , raauwe ham , eijeren en brood ; — mijnheer de controleur maakte wèl zijn excuses dat hij mij niets anders kon aanbieden.

Ik had plaats genomen op een gemakkelijken Amerikaanschen stoel , — mijnheer den controleur deed het innig leed dat ik niet den stoel genomen had , die daar naast stond.

Mevrouw was gekleed in een hagelwitte morgenkabaai met fijne strooken , waarvan de mouwen met een dozijn diamanten knoopjes aan het handgewricht waren vastgemaakt ; bovendien zal het half acht in den ochtend geweest zijn ; — maar mijnheer de controleur moest wèl zijne excuses maken dat mevrouw mij zoo in negligé ontving.

Toen ik hem de reden van mijn bezoek bekend maakte , vroeg hij er nog eens — en ditmaal bijzonder veel — excuses voor , dat niet hij , maar de resident kassier was.

En toen hij verplicht was mij mede te deelen , dat hij een inspectie-toer moest maken door een zeker aantal dessa's van zijn afdeeling , — toen werd ik overstort door een wolkbreuk van excuses.

In de voorgalerij bevonden zich thans drie bruine heeren , opzieners bij de cultures , en twee inlandsche hoofden met gevolg. Alle bogen diep voor mijnheer den controleur , die toch zeer minzaam was en dadelijk excuses maakte voor zijn talmen. Op het erf en gedeeltelijk op den grooten weg stonden een vijftien à twintig rijpaarden , die ook begonnen te trippelen en de hoofden te buigen op het gezigt van mijnheer den controleur. Zalig door het bewustzijn zijner grootheid , zag hij mij medelijdend aan. Aan den ondersten trap hield men , als 't ware met moeite , het paard van mijnheer den controleur in bedwang. 't Kwam mij voor , dat dit paard zich wel degelijk bewust was van bereden te zullen worden door mijnheer den controleur.

Een bediende met een langen rooden kiel bood mijnheer den con-

troleur een politiemuts aan , versierd met een palm-breed zilveren galon.

Dat galon was voor mijnheer den controleur het teeken van magt , gezag en heerlijkheid. In zijn oog was het prestige van dat galon grooter dan dat van de kemelsharen streepen eens korporaals , van de epauletten eens officiers , van den staf eens engelschen politie-agents , van het zwaard eens Japannees' ; 't was duidelijk te zien , dat de zon eerst behoorlijk licht gaf , als mijnheer de controleur zijn muts op het hoofd zette , en dat er duisternis heerschte , als het galon uit het gezicht raakte.

Het is ontegenzeggelijk , dat de Javaan diepen eerbied betoont voor ieder die een gouden of zilveren band aan het hoofd heeft zitten ; daarom laat een civiel ambtenaar nimmer na zich van zijn officieel hoofddeksel te bedienen , al gaat hij voor het overige in burgerklederen ; en menig Europeaan , die in het binnenland reist , legt een galon om zijn muts — al heeft hij er het regt niet toe — om spoedig geholpen te worden.

Mijnheer de controleur zette dus de politiemuts op , noodigde buigende den stoet uit om hem te volgen , smeekte mij voor het laatst nog eens hem te willen excuseren , ging langzaam de drie trappen af en steeg met waardigheid in den zadel. Zijn paard kromde nederig den hals , nam den schijn aan , zich alleen uit diepen eerbied in te houden en niet als een Pegasus met zijn god het lichtruim in te vliegen. Bedaard en ernstig liet mijnheer de controleur zich de rij-zweep aangeven , en stak daarna een sigaar aan , niet om den tabak te genieten , maar om zijn gevolg den tijd te geven te paard te stijgen. Nog een allermorzaamste groet , en daar ging mijnheer de controleur weg , regts en links — doch een halve paarde-lengte achter hem — een opziener ; in het tweede gelid de derde opziener , geflankeerd door de inlandsche hoofden ; en het opsluitend gelid gevormd door een drom van bereden panakawans en bedienden.

't Was ontzettend indrukwekkend !

Wat ging mijnheer de controleur dien dag eigenlijk doen ?

Ik zal 't u zeggen.

Hij reed langs rijst- en indigovelden , die behoorden tot de een

of andere dessa of fabriek, en... hij zag dat het goed was. Natuurlijk was het goed, als hij slechts het pad volgde dat zijn gevolg hem aanwees; want veronderstel eens, dat er van een dessa nog sawah's onbebouwd waren, dan zou het dessa-hoofd wel zijn best doen mijnheer den controleur daar niet langs te voeren. Als hij dan een paar palen gereden had, en gekomen was aan de plaats die tot rustoord was uitgekozen, dan vond hij er een goed voorziene tafel gereed staan en werd het tweede ontbijt genuttigd; dan speelde de gammelang ter eere van den bezoeker, dan trok mijnheer de controleur zich een paar uurtjes terug, om afgezonderd te liggen.... denken over hetgeen hij 'smorgens had waargenomen. Vervolgens steeg men ten tweeden male te paard, maakte nog een inspectie-wandeling en kwam op de tweede pleisterplaats aan om te dineren, liefst bij een Wedono. (Ik spreek niet eens van de thee en het gebak dat op tusschenstations verorberd werd.) En als het diner, onder muziek en ronggengdans, tot en met het liqueurtje na de koffij was afgelopen, dan ging de stoet even deftig de terugreis aannemen.

Dikwijls ging een inspectie gepaard met jachtvermaak, en zag mijnheer de controleur dien dag meer wildernis dan bebouwde velden; maar wij officieren die niet het minste begrip van cultures hadden en die met alles den gek scheerden, vooral met pedante controleurs, wij beweerden wel eens dat dejeuneren en jagen, zeven-achtste van den tijd wegnam, aan de inspectie der velden gewijd.

XI.

Nieuwe kennissen onder de notabelen van Keboemen.

Toen de gegaloneerde muts verdwenen was en ik nog stond te mijmeren over het aardsche geluk van een controleur in de binnenlanden, trok een man mijn aandacht, die op vier passen afstands stond te buigen en met één been achteruit te schoppen (t a r e k k a k i). 't Was de o e p a s van het assistent-residentie-kantoor met zijn tali-api, die mijne stille overpeinzingen niet zoo dadelijk had willen storen.

»Ik vraag vergiffenis, mijnheer de luitenant,» sprak hij eindelijk, »maar ik heb den heer assistent-resident kennis gegeven van uw komst. Wijders zendt mijnheer de assistent-resident mij tot u, met het verzoek dat gij u naar de woning van den Radin-Adipati begeeft, waar mijnheer u wenscht te ontvangen.»

't Was zeer beleefd van den oepas, uit eigen beweging mij aan te dienen, en niet minder wellevend van zijn heer om mij dadelijk gehoor te verleen. Nadat ik dus mijn paard op een der stallen van des assistent-residents woning had doen bezorgen, volgde ik den bode.

Onder het hooge sirappendak der vorstelijke pandopo, dat zijn koele schaduw tot over de rondgaande trappen wierp, zat de assistent-resident in costuum den landraad te presideren. Regts, aan de lange zijden der tafel, bevonden zich de toewan Radin Adipati Mangkoe Kesoemoe, regent van Keboemen, en de toewan Panghoeloe, Hadji Sjarif Mohamed; en daar tegenover toewan Radin Tommong-

gong Prawiro Joedo , Pattie van Keboemen , benevens toewan Ario Soeriowidjojo , Wedono van Keboemen.

Achter den assistent-resident stonden twee oepas , en achter de inlandsche hoofden zaten eenige jeugdige panakawans op matjes , over den gladgepleisterden grond ontrold. Tegenover den assistent-resident op zes passen van de tafel zat een gevangene met gebonden handen , de oogen neêrgeslagen , demoedig neêrgehurkt ; vier gewapende pradjoeirts hielden het oog op den ongelukkige , dien zij juist voorgebragt hadden.

Op de trappen rondom de pandopo bevond zich veel volk , dat aandachtig en eerbiedig luisterde naar de uitspraak der regters. Alom heerschte hooge ernst.

Mijn komst bragt een oogenblik stoornis te weeg. Het volk maakte plaats , en de assistent-resident stond op om mij vriendelijk te gemoet te gaan. Men behandelde de laatste zaak , zeide hij , als ik een oogenblik wilde wachten , was hij dadelijk tot mijn dienst.

Ik ging afzonderlijk zitten en zag toe.

Het verhoor van den beschuldigde was nagenoeg afgeloopen ; hij bekende schuld. Ja , hij had gestolen , hij had ingebroken met loshangende haren.

Met loshangende haren. . . dat herinnerde mij een voorval , waarin ik bijna een moord had begaan.

't Was te Samarang. 's Avonds had het gesprek over dieven en moordenaars geloopt ; men had gevallen verhaald van zonderlinge diefstallen , gepleegd voor de oogen der ontzette bewoners , die , door een geheim middel bewegingloos gemaakt , lijdelijk moesten toezien , hoe hun goed uit de kasten gehaald en het huis uitgedragen werd , zonder zelfs een schreeuw te kunnen geven. Bij elk vertelsel had de dief zijn lange zwarte haren over het gezicht hangen om onkenbaar te blijven.

In het holle van den nacht die daarop volgde , terwijl de regen op het dak kletterde , werd ik wakker door een gekraak van de kamerdeur. Bij het flauwe licht van de nachtlamp zie ik de deur uiterst langzaam opendoen en een Javaan binnen treden , wiens

weelderig hoofdhaar loshangt en, door het vooroverbuigen van het hoofd, zijn gelaat geheel bedekt! De sombere gestalte houdt iets in de hand, dat ik niet kan onderscheiden; stellig een wapen; zij beweegt zich in de rigting van mijn ledikant, — natuurlijk om mij te krissen. Onhoorbaar trek ik de beenen bij het ligchaam, rigt mij behoedzaam op, en vat de bantal-goeling (slaapkussen) vast. Regts van mijn slaapstede, aan het wapenrek, hangt mijn sabel; tusschen mij en den moordenaar staat de tafel met het nachtlicht. Zoodra de sombere gestalte de tafel bereikt — nog twee passen — is het oogenblik van handelen daar.... Met een sprong ben ik het bed uit, smak de bantal naar het hoofd van den ellendeling en grijp mijn sabel. Reeds flikkert het dreigend staal...

»Allah! tobat! toewan!» schreeuwt Mitho, deinst terug en valt op zijne knieën.

Mitho is mijn paardenjongen; hij heeft een soemboe (pit) in de handen, omdat zijn nachtlicht was uitgegaan!

Doch keeren wij terug tot den dief, die stal met loshangende haren. Waarom had de beschuldigde gestolen? overtollige vraag! zijn uiterlijk toonde het immers aan: onverzadelijke dorst naar opium!

Men bragt den gevangene naar buiten.

De regters overwogen. Ieder sprak op zijn beurt en stemde voor de straf bij de wet bepaald. Ook de Pangoeloe of hoogepriester deed zijn eisch volgens den koran; hij wilde den beschuldigde de hand doen afkappen. 't Was evenwel slechts een formaliteit, want die straffen mochten niet meer worden toegepast.

De beschuldigde werd weder voorgebragt en hoorde zwijgend het vonnis uitspreken, waarbij hij voor tien jaren in de ketenen geklonken en tot dwangarbeid veroordeeld werd. Nadat de assistent-resident een toepasselijke aanspraak had gehouden, sloot hij de vergadering en ging men uiteen.

Daarop had mijn voorstelling aan den toewan Adipati plaats. De regent vroeg met belangstelling naar bijzonderheden van het fort te Gombong en bood mij gastvrijheid aan. Zijne ingezonken

wangen en magere leden gaven hem het voorkomen van een oud man; toch telde hij naauwelijks vijftig jaar. Gedurende den Java-oorlog was hij ons getrouw gebleven, en in 1830 ter belooning regent geworden. Spraakzaam en vrolijk van aard, lachte hij luidruchtig in gezelschap van Europeanen, als hij iets gezegd had dat hij aardig vond. De kwade wereld vertelde, dat hij zich in den dhalem, bij zijne vrouwen, bedaarder hield, en zeer onder den pantoffel zat van zijn eerste vrouw — een dame van het fijnste bloed, een eigen dochter van den sulthan van Djokjo. Wat daarvan aan was, weet ik niet; maar zeker is het, dat, een jaar later, zijn eerste wederhelft hem plotseling verliet en naar het hof van haar doorluchtigen vader vlugtte, — een groot 'schandaal in de aristocratische bruine kringen. Ik geloof dat er toen veel soeroean's (zendelingen of ambassadeurs) heen en weder zijn gezonden, veel intrigues hebben plaats gehad, en daarover veel papier door de civiele ambtenaren is vol geschreven. De uitslag van die geheime onderhandelingen was, dat onze regent zich voortaan met zijn tweede en derde wederhelft moest troosten, want de eerste, de prinses van fijnen bloede, kwam nooit terug.

Tot mijn groot genoegen leerde ik den assistent-resident kennen als gemakkelijk in den omgang, welwillend in alle opzigten, rijk in kennis, en eenvoudig in weerwil van zijn zilveren galon. De controleursjaren hadden hem niet ijdel gemaakt, de inlanders gehoorzaamden zijne bevelen niet minder stipt; en de rol van ouderen broeder werd zoo natuurlijk door hem gespeeld, dat de regent hem liefhad, en het toch niet waagde iets van belang buiten zijn kennis te verordenen. Al wat ik van de indische regeringskunst leerde, vernam ik uit zijn mond, en als ik later met de meeste inlandsche hoofden bevriend werd, dan was het omdat ik hem tot model nam.

Het is zeker niet moeilijk als Europeaan, uiterlijk wel te blijven met een beschaafd inlander, die nooit de gebruikelijke pligtplegingen zal verzaken; maar ik, die als officier in geenerlei dienstbetrekking stond met javaansche hoofden en geen gezag hoegenaamd uitoefende, ondervond in de Bagelen de meeste bewijzen van ver-

trouwen en hartelijkheid. Wilde ik reizen, de vervoermiddelen van de Hoofden stonden steeds ter mijner beschikking. Bestelde ik op eenig station een koeda aloes (heerenpaard) waarop ik regt had tegen betaling, dan vond ik een eigen paard van den Wedono gereed staan, en een zijner kawan's of panakawan's, om het mij aan te bieden uit naam zijns meesters. Langs den grooten weg reizende, werd ik meermalen verrast door een rijtuig met vierspan, dat de regent goedgevonden had mij te gemoet te zenden, in plaats van het aangevraagde paard. De radin Adipati van Keboemen vooral scheen prijs te stellen op mijn vriendschap, en nam 't mij kwalijk als ik de plaats passeerde zonder bij hem te overnachten. Een enkele maal ontving hij mij zelfs in den dhalem, omringd door wederhelften, bijwijken en hare volgelingen; als een welopgevoed man nam ik den schijn aan, de tegenwoordigheid van zooveel schoons naauwelijks op te merken, en bepaalde mij nu en dan tot een snellen, veelomvattenden blik. Mijne kameraden beweerden, dat de Hoofden alleen vriendelijk waren, omdat zij zagen, dat ik wél was met den assistent-resident, doch vergaten dat zij zelve op een vriendschappelijken voet met dien ambtenaar stonden en toch mijn tuschenkomst inriepen, wanneer zij iets aan een Hoofd hadden te vragen. —

Blijkens de ordonnantiën van betaling op 's lands kas, moest ik zestien-duizend gulden ontvangen, h a l f k o p e r e n h a l f z i l v e r zooals het heette. De kassier rekende dadelijk uit, dat er dan vier mandors en tachtig koelies noodig waren, en gaf bevel deze binnen een paar uren aan het bureau te verzamelen.

»Half koper en half zilver» beteekende nu :

1°. dat ik acht-duizend gulden aan koperen duiten, in zakken van vijf-en-twintig gulden ontving; — elke koelie werd belast met vier zakken, twee aan twee aan de uiteinden zijns pikolan's opgehangen, en over twintig koelies moest één mandor het opzigt houden.

2°. dat ik van de andere helft slechts $\frac{1}{5}$ in klinkende munt, en de rest in receptissen uitbetaald kreeg.

Toen derhalve mijn militair geleide op het bepaalde uur terug-

kwam van den gladak (dat wij hier passantenhuis zouden noemen) waar het rust en voedsel genoten had; toen de koelies hunne kopervrachten gereed hadden gemaakt, de sergeant het zilvergeld in bewaring had genomen, en de recepissen in mijn zak geborgen waren — gaf ik het sein tot den aftogt, en marcheerde aan het hoofd der kolonne, die wel een halve paal lang was.

Te Gombong betaalde ik aan ieder man 26 duiten, ongeveer gelijkstaande met 22 hollandsche centen; ik liet toen het geld in mijn huis brengen. Dien nacht sliep ik niet, uit angst voor de verantwoordelijkheid die op mij rustte.

XII.

Administratieve nachtmerrie.

Daar mijne »Herinneringen» voor het publiek bestemd zijn, mogen ze niet ontaarden in klaagliederen; — pruttelarijen kunnen er nog even door. — Ik loop daarom losjes heen over de eerste maanden van mijn betaalmeesterschap; maanden van zorg en angst, waarin de gedachte aan »infame cassatie» mij bij elke betaling kwelde; rusteloze dagen en slapeloze nachten, slechts afgewisseld door vreeselijke droomen van »te korten»; te kort in de kas, te kort in vres- en kleedingmagazijn, te kort van wapens en munitie. Meer dan eens gebeurde het dat ik, uit een nachtmerrie ontwakende, voor dag en dauw opstond om de boeken te verifiëren en de restanten met de boeken te vergelijken. Mijn bezorgdheid was zóó groot, dat ik bijna wantrouwend van aard werd, en het niet waagde aan iemand een duit op nadere verrekening te geven zonder bewijs. Geen officier kon zelfs een zak koper in voorschot op zijn traktement krijgen, zonder een bewijsje te geven. Tegen het dreigende spook »infame cassatie» wapende ik mij met bewijsjes, en gaf daardoor slechts een groot bewijs mijner onkunde.

Een administratieve geest ontbrak mij ten eenemale. Verbeeld u, dat ik het soms beter meende te weten dan de reglementen en de tarieven zelve; ja, dat mijn gezond verstand durfde onderstaan zich aan te kanten tegen de opinie van den intendant, anders mijn eenige toeverlaat. Ik zal u slechts een enkel voorbeeld geven.

Voor de onkosten der kommissie naar Keboemen had ik regt op

vergoeding. Ik maakte daarom naar waarheid een reisdeclaratie op , aantoonende dat ik op den zooveelsten naar Keboemen gegaan en 's avonds naar Gombong teruggekeerd was. Ik had dus regt op :

een marschdag à	f 7,00
een heerenpaard, 26 palen à 10 duit. p. paal: 260 duit. of »	2,20.
een bediende-paard, 26 palen à 5 duit. p. paal 130	
duit. of »	1,10.
twee koolies, 26 palen à 2 duit. p. paal. »	0,52.
Totaal	f 10,82

»Nee,» schreef de intendant, »dat deugt niet. De afstand van Gombong is dertien, dus één meer dan twaalf palen (tot zoover was ik het volkomen met hem eens) Nu is er bepaald dat kommissies naar plaatsen binnen de twaalf palen, in één dag moeten afloopen; ergo kan uwe kommissie naar het dertien palen verwijderde Keboemen dat niet.»

»Maar,» antwoordde ik bij de terugzending derzelfde declaratie, »ik kan toch geen vergoeding vragen voor onkosten die niet gemaakt zijn!»

»O, sancta simplicitas!» dacht de intendant, en hij veranderde daarop zelf het stuk met rooden inkt, dat nu zeven gulden meer waard werd.

Toen kwam het bij de rekenkamer, en deed aldaar weer een commies de schouders ophalen over de onachtzaamheid der intendance.

»Op denzelfden dag dat er gereisd wordt,» redeneerde de man, »kan er immers geen geld ontvangen worden. Den luitenant Robert komt dus een verblijfdag toe.»

En ditmaal met blaauwen inkt werd er nog een verblijfdag à f 5.— toegevoegd, zoodat de declaratie na verloop van drie weken terugkwam, opgevoerd tot een bedrag van f 22,82, en met order van den onderintendant om dit in het kasboek te verhandelen

Toen er evenwel een kwartaal verantwoord was, kwam ik weder tot kalnte. Het administratie-voeren bleek mij een werktuigelijke arbeid te zijn, gebaseerd op bepalingen in den vorm van reglementen, tarieven, modellen en circulaires. Die bepalingen zijn zoo volkomen, zoo bevattelijk, zoo duidelijk, dat zij voor een gewoon menschenverstand dikwijls onduidelijk worden. Orde en regelmaat zijn de eenige eischen. Ik kwam tot de overtuiging dat een goed administrateur een machine behoort te zijn, die zich stiptelijk gedraagt naar de bestaande bepalingen, die denkt noch verzint, maar slechts doorwerkt, al is 't ook ten nadeele van het land. Het geheele administratieve stelsel is gegrond op wantrouwen en totaal gebrek aan gezond verstand bij de ondergeschikte administrateurs: als algemeene maatregel is 't misschien noodzakelijk, maar ik heb daarom nimmer van administratie kunnen houden. — Bij de administratie moet alles kloppen, d. i. de totalen moeten overeenkomen, slaan. Kloppen de boeken, dan is alles goed. Wees zoo eerlijk als 't kan, gij zijt strafwaardig als de boeken niet kloppen. Waag het niet uwe restanten in de magazijnen op te geven en daarnaar uwe boeken in te rigten; maar zorg dat de boeken goed zijn en zie dan na of de restanten daar zijn. Vindt gij minder, uwe particuliere schuld wordt er mede bezwaard; vindt gij meer restanten in de werkelijkheid door een fout, die in een vroeger kwartaal zoowel door de intendance als rekenkamer over het hoofd is gezien, en maakt gij er melding van — gij bewijst er door geen goed administrateur te zijn en krijgt een bestraffenden brief. Meet daarom de rijst die over is, liever met te groote maat uit; verscheur en verbrand liever nieuwe rokken en kasernering in vergissing met de afgekeurde voorwerpen; werp de patronen die de militaire kommandant niet heeft kunnen verschieten, omdat het garnizoen te veel wachtdiensten had, liever met tonnen te gelijk in de kali (rivier), dan de strafbare gevolgen af te wachten van een inspectie. En nog beter, tracht onfeilbaar te worden, u nooit met één cijfer te vergissen, en het zal u wel gaan.

Het wantrouwen, dat doorstraalt in de orders die van hooger hand komen, is nog niet de eenige grief van den administrateur.

Hij heeft ook nog te kampen met een algemeen vooroordeel tegen de eerlijkheid der administrateurs in het algemeen. 't Is waar, in vroeger tijden zag men dikwijls administrateurs die oeconomiën maakten, en thans werd er nog schertsenderwijs op gezinspeeld; maar op dit punt gedoogde ik geen scherts, zelfs niet van mijn beste kameraden.

Een enkele maal ben ik brutaal beleedigd geworden door een rijst-leverancier, die vernomen had dat het gouvernement voortaan aan de koelies vivres in natura zoude verstrekken. Onder het spreken, was de Chinees buigende tot de schrijftafel genaderd, en had daarop een papieren rolletje neêrgelegd. Toen ik hem vroeg wat dat rolletje beteekende, lachte hij zóó lief, zóó welsprekend, dat ik lont rook en mij overtuigde of de liniaal wel onder mijn bereik lag.

»Welnu, kee! spreek dan; wat behelst dit papier?»

»O, trada toewan! tjoema sekidit; tiga ratoes, kassi present. (o! niets, mijnheer, 't is slechts een kleinigheid, een geschenk van 300 gulden).

Als gij ooit te Gombong een Chinees mogt ontmoeten, met een likteeken over het voorhoofd en de linkerwang, wees dan verzekerd dat dit niet door een scherp wapen is veroorzaakt.

XIII.

Veel te enthousiast voor een gepensionneerde.

In de indische wereld staat Gombong bekend als een stil, vervelend oord. Stil is het er; vervelend — nu, dat hangt af van de opiniën en de personen. Een volbloed Bataviaan haalt de schouders op, als hij het leven in de binnenlanden hoort roemen. Bah! nooit witte glacé handschoenen en zwarte rokken aan te trekken — als het stikkend warm is; nooit met een gemaakte vlugheid — als ge u erg loom gevoelt — en met den liefsten lach naar de vrouw des huizes te stappen, en haar het aardige compliment te zeggen, dat gij in den wagen bedacht; nooit met een hermetisch gesloten uniform-rok op een bal te verschijnen en met europesche gejaagdheid een dame ten dans te geleiden, met haar rond te springen à trois temps, à deux temps, slechts nu en dan eens ophoudende om den zakdoek over het aangezicht te laten glijden; nooit op een concert van ongestemde blaasinstrumenten en steeds springende vioolsnaren over die heerlijke muziek te kunnen spreken met de lieve Constance, die zoo dol veel van muziek houdt, maar zelve er niet aan doet; nooit uw traktement van één maand op één avond fatsoenlijk te kunnen verwhisten, voor een gulden het punt, aan een directeur of raad van Indië; neen, dat is geen leven!

Met dezelfde openhartigheid erken ik thans openlijk mijn voorliefde voor het gemoedelijk leven in de binnenlanden, als vroeger het genoegelijke van mijn verblijf in de indische hoofdsteden. Te Gombong leefde ik eerst; dáár werd gewerkt en men zag zijn

arbeid gedijen; dáár werd gedacht, en de gedachten waren vruchtbaar; dáár was ontspanning en genoeg, zonder opoffering van gezondheid of gevaar van schulden te maken; dáár was het gezelschap klein, doch men leerde elkander kennen en zag elkander tot in de diepste schuilhoeken des harten; men eerbiedigde elkanders gebreken en stelde elkanders goede hoedanigheden op prijs; in één woord, dáár sloot men vriendschap, blijvende vriendschap, op achting en sympathie gebouwd.

Gezegend zij het oogenblik dat mij in uw midden voerde, trouwe vrienden van Gombong! de herinnering aan uw omgang was mij tot troost in de dagen van tegenspoed. Nooit zal ik u vergeten, Stijger! woestaard, schrik van alle civiele ambtenaren, voor wien gij slechts één benaming, die van ploert hadt; wanhoop van alle inlandsche hoofden, met wier complimenten en fratsen gij u nooit verkoost in te laten; onbeschaafde! die altijd bulderde tegen de soldaten, maar die u voor hunne belangen zoude opofferen; ruwe diamant, ongeslepen, maar van groote waarde; trouwe makker! die den schijn aannaamt zonder opvoeding, zonder kennis, zonder hart te zijn, en op wiens arbeid nooit een aanmerking was te maken, die gansche nachten werkte met hen wier krachten te kort schoten, die alles veil hadt voor uw vrienden.

En u dan, geestige, vrolijke, dichterlijke Tament! gij, die over de teekenplank gebogen of bij het maken van begrootingen, uren achtereen uw welluidende stem liet hooren, en alle bekende volks- en operaliederen deed weërgalmen over de sawahvelden voor uw huis, tot verbazing der kalme koelies, die in het voorbijgaan een »èh" niet konden onderdrukken, en tot opwekking uwer kameraden, die u niet konden hooren zonder iets over te nemen van uw onuitputtelijke, aanstekelijke vrolijkheid; gij brave! die op uw eigenaardige wijze een vriend in druk bijsprongt, en elke teleurstelling wist te vergoeden of te doen vergeten; die zoo menigen kwaden moessondag verhelderet, als het geduld van den geduldigste was uitgeput door onafgebroken stortregens, en wolken van ontevredenheid op de voorhoofden zamentrokken! Ik zou uw geest moeten bezitten om te verklaren hoe gij ons opwektet; maar in uw bijzijn werd ieder goed gestemd

— dat is zeker. Nu eens storttet ge den rijkdom uwer denkbeelden uit in sierlijke taal, dan weder improviseerdet ge den vrolijksten nonsens; één woord door een onzer los daarheen geworpen, deed bij u een schoone, rijke gedachte ontstaan, vervulde u met geestdrift en ontstak het heilig dichtvuur dat in u gloeide. Ik zie u nog onder het reciteren in de binnengalerij heen en weergaan, de t j e n e l l a 's (pantoffels) verliezen, terwijl uw kabaai wijd uitwoei; ik zie u nog uwe lange armen rondslingeren, uwe schouders optrekken tot bijna boven de kruin van uw klein maar helder hoofd, terwijl uwe vrolijke oogen schitteren van geest. Gij, dichter! wist het kleine poëtische vonkje aan te blazen, dat nog in mij gloorde; gij leerdet mij de poëzy liefhebben!

Gezegend zij Gombong, omdat ik er u leerde kennen, eenige Spyker! Uwe vriendelijke, flinke, diepe oogen drukten uw edel karakter uit; uw mannelijke gestalte getuigde van kracht en kloekheid, uwe manieren van beschaafdheid, uw wijze van doen en laten van veel kennis en takt, uw onveranderlijk goed humeur van praktische wijsheid. Waar gij bij tegenwoordig waart, ging alles goed; als wij uw bijzijn misten, ontbrak er altijd iets. Die neêrgeslagen was, vond bij u raad, hulp, sympathie: de grootste, teederste geheimen werden aan u als van zelf toevertrouwd. Aan u danken wij het, dat het kwade zaad onder ons niet gedijde; dat de donkere vlekken van onze karakters niet in het licht kwamen. De boosheid schrikte terug voor uw blik; de laster verstomde op de lippen van hem, die u aanzag; de afgunst kromp ineen als gij u vertoondet. Gij, uitstekend vriend! waart onze goede genius, die elken boozen geest uitdreef!

Ook u, van Deelens! gedenk ik veelmalen; onbegrijpelijke phlegmaticus, die uw stap niet verhaastte toen uw huis door een aardbeving dreigde in te storten; die met ongehoorde kalmte een giftigen slang den kop intrapte, toen uw gevolg op het gezigt alleen de vlugt nam; wiens pols niet sneller sloeg, toen een woedende buffel op u afkwam; gij, die alleen door muzijk uit uw normalen toestand kondet gebragt worden, of liever in uw natuurlijken toestand geraaktet. Ik zie u nog aankomen, te paard achter uw piano, die door zestien koelies over de bergen was gedragen. Hoeveel genot

heb ik u niet te danken voor uw gevoelvol spel, wanneer wij zaten te droomen!

Ja, voor droomen was Gombong uitstekend geschikt; zalige droomen!

Elise!....

Als de avond gevallen was en de bleeke maan door het hooge geboomte den heuveltop bescheen; als de schuchtere tortelduif zich, naast zijn teedere gade, had nedergevljd op het zacht wiegelend kalapablad, en zij zamen de koningin van den nacht begroetten met een aandoenlijk lied, — waar was dan mijn ziel?

Elise!....

Als ik wandelende om de rozen- en melatti-perken, den blik niet kon afwenden van de duizend zilveren stippen, die als diamanten schitterden boven mijn hoofd; als ik het zuiderkruis aan het azuren gewelf zag prijken, dat prachtige sterrenbeeld! — aan wie dacht ik dan?

Elise!....

Als de duisternis week voor de eerste stralen der vriendelijke morgenzon; als duizende vrolijke, liefelijke geluiden, mij te zaam als een vrolijk morgenlied tegenklonken; als de eerste zonnestraal in millioenen dauwdruppels werd gebroken, en de laatste adem van het zoele landbriesje de groote palmtakken zachtkens deed wuiven; als de bloemen zich openden en de sawah's als spiegels blonken, en de dunne nevels in de bergkloven een laatste toevlugt zochten; als alles juichte, jubelde en van liefde sprak, — aan wie dacht ik dan?

Elise!....

Als uit de verte de gammelangtoon tot mij kwamen, het lustige volk vreugdevol het bruidspaar geleidde, als ik de opgesierde bruid, met neérgeslagen oogen en een ernst, die de adat eischte, maar haar jeugd weérsprak, zag voorbijrijden, — aan wie dacht ik dan?

Elise!....

Als alles zweeg en onheilspellend stil was in de natuur, en plotseling de aardbodem golfde, en de boomen heen en weder werden

geschud zonder wind, en de huizen kraakten en de muren neêr-stortten, en de dessabewoners gilden, en de tom-tom sloegen, — aan wie dacht ik dan?

Wie zweefde mij voor den geest bij al mijne handelingen? wie beheerschte mijn leven?.... Wie....?

Was 't niet wreed mij het schrijven te beletten, ik vraag 't u, onpartijdig lezer?.... was het niet gruwelijk....

»Ge zult toch dit blad niet naar de drukkerij sturen, Robert? Die taal is veel te enthousiast voor een gepensionneerde. Houd u liever bij het proza uwer herinneringen en laat men maar gelooven dat Elize uwe vrouw niet werd.»

Die goede engel! Als er maar op haar gezinspeeld wordt, krijgt ze een kleur tot over de ooren, — veel te hooge kleur voor een moeder van vier kleine Robertjes. Doch het wordt tijd dat wij van dat aandoenlijk onderwerp afstappen. Om den overgang niet al te schokkend te maken, willen wij een brief mededeelen, dien ik in die dagen van Pienema ontving.

XIV.

Oude kennissen.

BATAVIA , 2 December 1845.

Waar is uw filosofie , Robert ? mij dunkt , gij zijt neêrgedrukt.

Sedert ik u 't laatst schreef , is er véél gebeurd. Gij vergeeft mij immers mijn hardnekkig zwijgen op uwe goede brieven ? Ik wilde breken met het verledene ; ik trachtte Leonie te vergeten , maar ik greep naar de sterren. Mijn plaatsing in de noord van Sumatra (waarom spreekt men in Indië altijd van d e noord , d e zuid ?) bragt mij in een goddelijk land. Na eenigen tijd werd ik belast een klein terrein , voor militaire manoeuvres geschikt , in de nabijheid van het kampement op te meten. Toen dit goed uitviel , zond mijn chef mij in commissie , om een geheel landschap in kaart te brengen ; geen order kon mij aangenamer zijn. Maanden lang leefde ik als een trapper in de bosschen , slechts vergezeld van een bediende , die mijn lijf- en stalknecht , mijn kok en waschbaas , mijn schoen- en kleermaker was , van twee koelies en van mijn kleinen , rappen battakker. Ik noem mijn paard op als lid van het gezelschap , want het intelligente dier ontbrak alleen de spraak ; het klauterde als een kat de bergen op , plaste met mij door de sawah's , zwom over rivieren , liet zich met zaâmgetrokken beenen van de steile hellingen afglijden , en maakte nimmer een misstap. Gewoonlijk zocht hij zelf zijn voedsel , doch versmaadde het overschot van mijn eenvoudig maal niet ; het betoonde mij vriendschap en lekte mijne handen.

Maar genoeg. — Ik had het geluk een weg te vinden , waardoor een der moeilijkste bergpassen , een gevaarlijk punt vooral in oorlogstijd , kon vermeden worden ; het rapport dat mijn kaartbegeleidde , bevatte nieuwe gegevens over land en volk ; kortom ik maakte er eenigen naam mede , en werd , zooals gij reeds lang weet , adjudant van den kommandant der padangsche bovenlanden. 't Gaf mij een zekere genoegdoening , — maar gelukkig was ik niet.

Hoor nu , wat er intusschen te Batavia voorviel. Mevrouw de S. liep , zooals men in figuurlijken zin zegt , zóó te koop met hare dochter , dat alleen een koude , gevoellooze speculant als die inspecteur H. , kon blijven dingen naar de hand van een meisje dat hem niet liefhad. Gij zult misschien denken , dat die speculatie om een meisje zonder fortuin te trouwen niet veel beteekende ; maar herinner u , hoe weinig keus er is ; dat H. met ter tijd resident zou worden , en dan een vrouw zoo goed noodig had als een geborduurde rok , als een meubilair , enz. Te Batavia kon hij leven zonder echtgenoot ; daarom haastte hij zich ook niet , engageerde zich slechts , en kwam twee malen 's weeks zijn hof maken , d. i. een partijtje whist met mevrouw spelen.

Dit duurde een jaar voort , toen mama ziek en sukkelend werd. H. kreeg zijn benoeming van resident en wilde trouwen , maar mama kon haar dochter nu niet missen. Om kort te gaan , de toestand der zieke werd bedenkelijk , en eindelijk stierf mevrouw de S.

Of Leonie bedroefd was ? Diep bedroefd , geloof mij. Zij wist dat haar moeder alleen uit innige liefde had gehandeld.

Een bevriende hand schreef mij het gebeurde. De hemel vergeve 't mij , maar die dooftijding was de eerste straal van hoop die tot mij doordrong ; de duisternis waarin mijn ziel zoolang had rondgewaard , maakte eensklaps plaats voor licht. 't Was alsof de hemel zich voor mij opende. De wereld scheen mij een paradijs toe , nog nimmer had ik de natuur zoo schoon , de menschen zoo goed , het leven zoo gelukkig gevonden.

Wederom verliep een jaar. Mijn apathie had plaats gemaakt voor een koortsachtige gejaagdheid ; ik werkte met stalen ijver , maar met minder genoegdoening. Ik was gelukkig als ik slechts

kon droomen over de toekomst, of als de post mij een brief van Java aanbragt. Behoef ik nog te zeggen, dat H. bedankt en ik aangenomen was?

Robert! wat is het leven zoet, als de zon der liefde ons beschijnt!

De nalatenschap van mevrouw de S. bleek groot genoeg te zijn om aan de bepalingen van het militair departement op het aangaan van huwelijken van officieren te kunnen voldoen. Robert! kunt ge 't u verbeelden, ik ben bruidegom! Voor drie weken kwam ik te Batavia terug, geplaatst als adjoint bij den generalen staf! — Elke regel van mijn brief meldt u een geluk. — Gij weet wel, die generale staf is maar een schoonklinkende naam voor »militair departement;» want men doet geen stafdienst bij den staf; maar wat komt er dat op aan! Misschien wil men beginnen met een gedeelte van het personeel stafdienst te laten doen, wie weet het? ik twijfel tegenwoordig aan niets meer dat goed en billijk is. — Wat ziet het er hier alles vrolijk uit, wat zijn de menschen allen vriendelijk! Ik geloof ook, dat het geluk op mijn gelaat te lezen staat. Dezelfde militaire kommandant, die mij in der tijd op de partij in de Harmonie met zijn gemoedelijke toespraak zoo geërgerd had, ontving mij nu uitermate hupsch.

»Braaf opgepast, mijnheer Pienema!» riep hij mij toe, »ze zullen u missen op Sumatra; maar officieren als gij kunnen we hier ook gebruiken.»

Ik boog, en zeide mij officieel te komen aanmelden.

»Ja, ik weet 't al; waren er ook nog andere officieren aan boord? — niet! — manschappen ook niet? — En hebt ge uw meisje al gezien?»

»Mijn pligt eischte, dat ik eerst hier kwam, kolonel!»

»Nu, kleur maar niet; ik weet alles al; loontje komt om zijn boontje; ik houd u niet op. Dag, mijnheer Pienema! veel geluk.»

De brave oude kolonel drong mij bijna de deur uit; hij gevoelde waar mijn hart het meest naar verlangde.

.... Leonie wierp zich snikkende in mijne armen. O! Robert, gij weet niet... — gelukkig kan ik uw ironischen lach niet zien — maar op mijn eerewoord, zij is de zachtste, liefste engel van

de wereld. Zij heeft meer karakter dan gij denkt; buiten voorkennis harer moeder, heeft zij H. vroeger bekend, dat zij mij liefhad, en wat antwoordde de kerel, meent ge? »dat zou wel slijten.” Ik geloof dat Leonie voor het altaar nog »neen” zou gezegd hebben; — gij glimlacht weer, ongeloovige! — o! kondet ge slechts een oogenblik getuige zijn van mijn geluk!

Morgen zou ik reeds getrouwd zijn, als er geen kleine kinkel in den kabel was gekomen. Gij moet weten dat ik, en Leonie toevallig ook, roomsch-catholiek zijn gedoopt. Nu wil de pastoor ons niet trouwen, tenzij ik vooraf bij hem ter biecht kom; — sedert hier een bisschop zetelt, zijn de pastoors lastig geworden. Ik wilde er die ceremonie gaarne aangeven, maar Leonie staat er op; — zeg nu nog eens dat zij geen karakter heeft! — Morgen ga ik dus biechten; ik zal den pastoor zooveel vertellen, als hij maar hooren wil; 't is toch maar om de duiten te doen. En na voltrekking van ons huwelijk gaan we naar Buitenzorg. Waarom ligt Gombong zoo ver af? wij kwamen anders tot u. Leonie spreekt dagelijks van u en ook van Elise.

A propos! ik heb getracht berigten in te winnen over de zaken van den heer Sielberg. Het oordeel is zeer verschillend. Van de eene zijde beweert men dat het land ongeschikt is voor de cochinille-cultuur; dat Sielberg er meer geld ingestoken heeft, dan hij er ooit zal uithalen, en dat er altijd nog een slechte geest onder de bantamsche bevolking heerscht, 't geen veroorzaakt dat de handelstand ongenegen is om S. op nieuw crediet te verleen. Daarentegen zeggen anderen weder, dat de toestand van Kedang niets te wenschen overlaat.

Onze interessante reisgenoot Elise bewoont bij voortduring het landgoed haars vaders. Zij is niet een enkele maal te Bataviageweest, wel hoort men dikwijls dat er van Batavia lieden naar Bantam gaan en eenige dagen op Kedang doorbrengen. De chineesche kerk noemt gedurig een aspirant naar de hand van Elise. Gij begrijpt dat het meisje veel opgang gemaakt heeft door haar moedig gedrag in den laatsten opstand; nog lang zal men over haar spreken als zij niet huwt. De dames van het land kunnen het niet ver-

dragen, dat zij vrijwillig een prawan toewah (oude vrijster) schijnt te willen worden, — iets waarvan zij een afschuw hebben; en dan heeft de liefdesverklaring van een inlandsch vorst, de Radin Adipati van Tj. . . ., er het zegel op gedrukt. Die geschiedenis is eenig in haar soort. Men houdt namelijk staande, dat die regent haar aangeboden heeft zijn geheelen harem op te doen (zooals stuurman Leendert zou zeggen) en zelfs Christen te worden. Hij moet een knappe kerel zijn, zeer beschaafd; nu hij den bons gekregen heeft, zou hij zijn verplaatsing naar de Preanger hebben aangevraagd.

Als ik niet wist, Robert, dat gij alleen dacht aan het inoogsten van roem en eer; als ik niet overtuigd was, dat gij de zaligheid van een voor u kloppend hart nog niet kent, zou ik zweeren dat Elise haar hart aan U had geschonken.

Uw getrouwe vriend

Pienema.

Daaronder was met een fijne letter geschreven:

»Ik ben daarvan nog niet zoo overtuigd; waag het maar, goede vriend Robert! en geloof aan de hartelijke vriendschap van

Leonie de S.»

XV.

Hoe de bantings in de bosschen leven.

»Morgen avond komt de maan tegen negen uur op,» sprak Mac'oly op zekeren dag, nadat ik een uur javaansche les had genomen; »in het bosch achter Ploembong zal het ramé (vrolijk) toegaan. Ik ga eens op de bantings (wilde stieren) uit. Hebt gij lust om meê te gaan?»

»Zeer gaarne.»

»Ja? — Maak dan dat gij om zeven uur hier zijt. Wij moeten een paar uren rijden en misschien even zoo lang te voet gaan. — Op slapen behoeft gij dien nacht niet te rekenen.»

»Kan ik een bediende, meênemen?»

»Tot aan het bosch, ja; uw jongen kan dan op de paarden passen. Maar verder heb ik liever niemand meer bij mij; men heeft maar soesa (last) van al dat volk.»

Met meer dan gewone zorg maakte ik 's anderen daags de noodige voorbereidselen: ik zag mijn geweer goed na, laadde het zorgvuldig, liet mijn klewang wetten, trok mijn groene jagtkiel aan en vervoegde mij op het bepaalde uur bij den kapitein.

Njahi Mac'oly I was knorrig omdat haar echtgenoot altijd 's nachts uitging, maar voorzag toch, al pruttelende, Smito van een paar ketoe pat's (rijst in een gevlochten blad gekookt).

»Als ik merk dat gij naar de ronggens (dansmeisjes) gaat, dan vermoord ik je,» riep zij manlief, bij wijze van »tendreadieu» achterna.

»Tabé hati (dag, mijn schat)!' antwoordde deze met een glimlach; en zonder verder een woord te wisselen, reden wij achter elkander langs de smalle paden, die van dessa tot dessa liepen, tot ongeveer negen uur door.

Een paar hutten, waarvan er slechts een bewoond werd, stonden aan den rand van het woud. Mac'oly liet de paarden in de ledige hut plaatsen en vroeg den eigenaar, die inmiddels voor den dag was gekomen, of hij gras gesneden had; toen dit met een »ing-géh toewan" beantwoord was, togen wij — Mac'oly, Smito en Robert — zonder dralen de wildernis in.

Een marsch bij nacht door een natuurbosch als dat van Ploembong, zonder een enkel gebaand pad, is niet van de gemakkelijkste. In den aanvang, wanneer het hout niet te hoog is opgeschoten en het licht van maan en sterren hier en daar tot op den grond kan doordringen; wanneer men nog genoeg kan onderscheiden om de oneffenheden van den bodem te ontwijken, zóólang zeg ik, gaat alles nog goed; doch wanneer de boomstammen zwaarder worden en naauwer opgesloten staan, en het loof een onafgebroken, donker gewelf vormt dat zich als een met onweêr bezwangerd wolkendek boven u uitstrekt, zonder één lichtstraal door te laten, — dan wordt de marsch bezwaarlijk. Wel gewent zich het oog aan de duisternis, maar den steen waaraan ge uw voet stoot, den van ouderdom omgevalen stam waarover ge struikelt, de slingerplanten waarin ge u verwart, de doorngewassen waaraan ge u wondt, ziet het niet; het ontdekt te laat het gat, waarin gij stort, den poel waarin gij wegzinkt. En deze beletselen zijn nog niets in vergelijking met het drukkend gevoel dat u al spoedig bevangt, uw borst beklemmt, uw opgewektheid ter neêr slaat, en u tot ernst stemt; ik bedoel het gevoel, dat ontstaat door de ontzagverwekkende stilte, te midden van een weelderige natuur, waarvan al wat u omringt, getuigt van een krachtig leven. Immers de boom dien gij ontwijkt, leefde minstens duizend jaren; in zijn loof huizen talloze vogels en apen; om zijne takken kronkelen zich de slangen; aan zijn voet kruipt de koningstijger onder de struiken, of door het hooge rietgras, om zijn prooi onverhoeds

op het lijf te springen; en toch, behalve het geluid uwer voetstappen, hoort ge niets; stil als in het graf is het alom. Onwillekeurig tracht ge zoo min mogelijk gerucht te maken; want het minste geluid doet u pijn: 't is niet in harmonie met die indrukwekkende stilte. Ware het mogelijk, gij hielt uw adem in.

Meermalen trok ik een woud door, over dag, in vrolijk gezelschap; en immer ondervond ik dezelfde uitwerking van de groote stilte. Het gelach houdt van lieverlede op; men spreekt zachter en zachter, en eindelijk in het geheel niet meer.

Een uur lang zullen wij zwijgende en nagenoeg in één rigting hebben doorgelopen, toen de boomstammen minder opeengedrongen stonden en het iets lichter begon te worden; wij naderden een bijna open plek. Mac'oly maakte halt, gaf mij een wenk om te zwijgen, legde het oor op den grond, en luisterde aandachtig.

»Niets,» fluisterde hij opstaande. »De vergadering wordt verderop gehouden.»

Op de open vlakte, slechts hier en daar met kreupelhout begroeid, werd nu naar versche sporen gezocht, maar te vergeefs.

»Wij hebben nog een uurtje voor de borst, Robert! en kunnen wel eens opsteken.»

Smito had vuur, en nadat de sigaren waren aangestoken, ging het weer verder.

Tegen middernacht bereikten wij de plaats waar de banting's feest vierden. Op een kwartier afstands maakte Mac'oly mij reeds opmerkzaam op een dof geluid, dat nu eens zacht, dan weer luider onder het groene gewelf weërgalmde. Naarmate wij naderden, ging Mac'oly meer gebukt, daarna kropen wij op handen en voeten van boom tot boom, en schoven ten laatste van struik tot struik over den grond.

Het was een uitgestrekt veld, waar een zestigtal banting's elkander rendez-vous hadden gegeven. De maan stond hoog en wierp haar volle licht op de vlakte. Werd er een wedstrijd gehouden; was het doel der bijeenkomst vredelievend of oorlogzuchtig? Geleken de spelen der banting's op gevechten? Was het om elkander het fijne gras te betwisten, dat de eene troep den anderen verjoeg, of

was het uit minnenjld , dat de eene stier zich op den anderen stortte, dat er de hoorns van kraakten en het zand hoog in de lucht vloog? Wie zal het zeggen? Ik weet alleen dat de grond daverde onder de charges, bij het geloei, gestamp en getier dier woudbewoners; ik weet dat die woeste beweging mij nog indrukwekkender voorkwam, na de groote stilte die haar was voorafgegaan; ik weet dat ik inéén kromp, wanneer een digte drom in wilde vaart voortrende tot nabij de plaats waar wij ons hadden neêrgeveleid; en dat ik mij ongaarne van den laatsten boom had verwijderd, om dekking achter de struiken te zoeken.

Om de banting's onder het schot te krijgen, moesten wij evenwel nog een honderd passen vooruit. Nu eens op handen en voeten van het eene boschje naar het andere kruipende, dan weêr een wijl op den buik liggende, waren wij ten laatste digt genoeg genaderd. Mac'oly liet mij toen voorgaan, en fluisterde mij onder het voorbij kruipen toe: dat ik mij niet behoefde te haasten, maar een goede gelegenheid moest afwachten.

De groote hoop was op dat oogenblik aan de overzijde van het plein. Slechts twee forsche stieren bewogen zich meer in onze nabijheid. Met laaggebukten kop renden zij meermalen woedend op elkander in, zoodat bij iederen stoot de hoorns er van kraakten. Na vergeefsche pogingen om elkander terug te dringen, trokken beide partijen af; plotseling wendde de een, en beproefde den ander in de flank of van achteren aan te vallen. Het was een belangwekkend gevecht. Daar er nog ruimte naast mij was, wilde ik Mac'oly een teeken geven om vooruit te kruipen, doch ik bemerkte dat hij zich had omgewend en zijn geweer gerigt hield op den weg, van waar wij gekomen waren. Voor dat ik mij dit kon verklaren, naderde mij de eene banting tot op honderd passen om, zoo het scheen een nieuw plan van aanval te beramen. Ik mikte zoo goed als het maanlicht het toeliet, trok af, en . . .

Als op een schoonen zomerdag, bij een wolkenloozen hemel, plotseling een storm losbreekt, de donder ratelt en de boomen heen en weder worden geschud, kan de verschrikking niet grooter zijn dan die ik ondervond, eenige seconden nadat mijn schot was

afgegaan. De grond daverde, de struiken werden bewogen als bij een hevigen rukwind, de losgewoelde aarde vloog met kluiten door de lucht en viel op ons neder, — 't was alsof een regiment zware kavallerie over ons heen chargeerde. — Op dat oogenblik zag ik niets.

»Liggen blijven, liggen blijven!" riep Mac'oly met gesmoorde stem. Ik bleef liggen doch draaide het hoofd om.

Het geheele corps banting's galoppeerde nog vijftig schreden door, hief toen een ontzettend geloei aan, stoof uiteen, en verdween in verschillende rigtingen onder het geboomte.

»Laad uw geweer, Robert! en blijf liggen!"

Onder het laden zal ik u vertellen, lezer, waarom Mac'oly front achterwaarts had gemaakt.

Smito had iets verdachts geroken; hij had zijn meester teruggehouden om naast mij te komen liggen, door met één vinger over zijn schouder naar achteren te wijzen, en zonder geluid te geven zijne lippen te bewegen alsof hij het woord »matjan (tijger)" uitsprak.

De Javaan vermijdt altijd het woord »matjan" uit te spreken als hij zich ergens bevindt waar tijgers kunnen zijn. Het noemen van den tijger brengt ongeluk aan.

Mac'oly had zich daarop bedaard omgekeerd en werkelijk een koningstijger ontdekt, die ons, even als wij de banting's, bedekt van struik tot struik naderde. Waarschijnlijk had hij eerst het plan gehad, om zich aan een banting te vergasten, doch was nu van gedachte veranderd en scheen het meer op een mensch voorzien te hebben. Het gevaar was grooter geworden; vóór ons een troep banting's en achter ons een hongerige tijger. Doch eer ik hiervan verwittigd was, knalde mijn schot. De banting's joegen in blinde vaart naar de plaats, van waar het geluid was uitgegaan dat hunne vergadering stoorde, gelukkig vertrapten zij geen onzer; zij ontwaardden eensklaps den koningstijger, die zelf eenigzins onthutst en door het schot en door de charge, met een paar groote sprongen uit het gezigt raakte.

»Banting's zullen wij van nacht niet meer zien," sprak Mac'oly zacht, nadat hij naast mij was gekropen.

»Ik ga den stier afmaken, die ginds zoo'n geweld maakt.»

»Blijven liggen, Robert! uitkijken naar den tijger, en mond houden.»

Het kleine boschje, in welks schaduw wij ons bevonden, stond op zich zelf. Mac'oly lag met het hoofd bij mijne voeten en loerde op den tijger die verdwenen was. Ik bleef voorwaarts staren op de plek waar de banting lag te loeijen en te spartelen. Smito keek weder een anderen kant uit.

Een half uur lag ik vrij »onlekker,» zooals men in gemeenzamen spreektrant zou zeggen, in afwachting van den tijger. Daarna werd ik onverschilliger; 't verveelde mij den banting niet te mogen naderen. — Voelde de kapitein niet de koude van den vochtigen grond?

Plotseling doet de banting een wanhopige poging om op te staan en brult gelijk een bezetene. Mac'oly wendt zich schielijk om, en legt zijn geweer aan; ik vermoed dat hij een einde wil maken aan het lijden van dat ongelukkige beest, doch ziet! met een yervaarlijk gebrul, dat mij bijkans deed verstijven, springt onverhoeds een tijger op den verwonden banting, hecht zich met klauwen en muil aan zijn prooi en begint hem te verslinden.

Daar valt het schot van Mac'oly. De jager staat op en zegt:

»Ik geloof dat zij er nu beiden geweest zijn.»

»Voorzigtig, kapitein! misschien is de tijger nog niet dood.»

»'t Zou me verwonderen.»

Wij naderen tot op tien passen. Mac'oly jaagt nog een kogel door het hoofd van den tijger, die echter even roerloos blijft.

't Is een schoon maar ontzettend tooneel dat wij voor oogen hebben! De banting met een verbrijzelde ruggegraat, half opgerigt, de voorpooten stijf gestrekt, het hoofd omhoog, met wijd uitpuilende oogen, de tijger met de voorklauwen diep in de borst en den rug geslagen, de scherpe slaganden in den verscheurden strot. Beide ontzield, doch de een met de volle uitdrukking van een verschrikkelijken doodstrijd, de andere in de schilderachtigste houding, in de volle kracht van zijn verslindingswerk. Rondom ons een plegtige stilte; terwijl het bleeke maanlicht aan het tooneel iets betooverends bijzet.

Mac'oly verbrak de stilte.

»De tijger schijnt honger gehad te hebben. Hij heeft het bloed van den banting geroken; zonder dat, zou hij zoo spoedig niet teruggekeerd zijn.»

»Gij verwachtet hem toch!»

»Ik hoopte het, maar rekende er niet op. Misschien ziet ge zoo iets nooit meer. Het is de eerste maal, dat ik een tijger zijn prooi zie aanvallen.»

»Gij, kapitein?»

»Ik zag het nimmer. Men ziet geen tijger in het wild, of gij moet hem in zijn leger opzoeken. — Deze was uitgehongerd, voel maar,» en meteen betastte hij zijn magere flanken. Daarna het zware ligchaam op den grond smakkende, trok hij zijn jagtmes en begon de schoone huid af te stroopen.

»Zou dit niet later kunnen geschieden?» vroeg ik.

»Om het vel met twintig krissteken te huis te krijgen, is niet? — Dank u. Zend ik morgen een paar menschen het bosch in om het vel mede te brengen, dan loopen er wel tienmaal zooveel heen om hunne wapens te heiligen in het ligchaam van den tijger; ik ken dat.»

»En de banting?»

»O, dien kunt ge gerust tot morgen hier laten. Het vleesch is malsch; Koeroes zal er u lekkere ding-ding van maken.»

Daar de tali api was uitgegaan, had Smito inmiddels een dooden bamboe gezocht en dien aan stukken gehakt. Hij legde nu twee in de lengte gespleten latten met de holle zijde op elkander, na in de tusschenruimte een kleine hoeveelheid van het stofmeel gestrooid te hebben, dat gewoonlijk in ouden bamboe aanwezig is; daarna stak hij een derde stuk schuins in den grond, het bovineinde tegen het ligchaam gesteund; vatte toen de twee eerste stukken met beide handen vast en wreef die snel en met kracht over den vaststaanden bamboe. Na weinige seconden ontvlamde het, en vijf minuten later droogde ik mijn vochtige kleederen en verwarmde mijn verkleumde leden bij een helder knappend vuurtje.

XVI.

Hoe de banting's soms sterven.

't Was een schoongevormd beest , die wilde stier ; hoog van schoft , breede nek , sierlijk van leden , fijne pooten en prachtig geteekende huid.

»Ze zijn allen op dezelfde wijs geteekend ,» zeide Mac'oly , met veel handigheid zijn slagerswerk voortzettende ; »tot op het midden zijn de stieren van voren zwart , de wijfjes rood ; van achteren zijn zij allen wit , zonder uitzondering. Ik heb er honderden gezien.»

Wat de duisternis mij belette op te merken , nam ik eenige maanden later van nabij waar. De assistent resident van Ambal , een andere afdeeling der Bagelen , ligt aan de zuidkust gelegen , had op zekeren dag een soeroean (boodschapper) naar Gombong gestuurd om de heeren liefhebbers van de jagt uit te noodigen , zich met den meesten spoed naar zekere dessa te begeven , in wier nabijheid een troep banting's omsingeld was. Onmiddellijk te paard stijgende , kwamen wij nog vroegtijdig genoeg , om aan de zoogenaamde jagt deel te nemen. 't Was evenwel een echt oostersche jagt , geheel op het gemak ingerigt ; oordeel zelf.

Tegen het einde van den droogen moesson gebeurt het wel , dat de banting's uit gebrek aan voedsel het dichte woud verlaten om in meer open terrein goede grasvelden te zoeken. Soms dwalen zij af tot in de nabijheid van bewoonde oorden. Ontdekt iemand een troep banting's , fluks wordt het dessavolk gewaarschuwd , ja zelfs dat der naburige dessa's opgeroepen door een signaal op de tom-tom ; nu

stroomt de geheele mannelijke bevolking van den omtrek het veld in, ieder voorzien van een paar lange palmtakken. De te volgen taktiek bestaat in het omsingelen der banting's in een zeer wijden kring, dikwijls twee, drie palen groot; de Javanen gaan op 100, 50, 40, 30 passen van elkander, leven makende en met de takken wuivende, voorwaarts; zij maken den kring steeds kleiner en verminderen gedurig hun onderlingen afstand. Daar de banting niet op zijn gewoon terrein, en op den klaren dag bovendien schuw is, verkeert zijn blootheid al ras in angst, als hij plotseling uit zijn dagelaap wordt gestoord. Terwijl hij overal terugwijkt, gaat het volk langzaam voorwaarts tot dat de kring klein genoeg is; en wanneer de banting's zich ingesloten ziende, een kluwen hebben geformeerd en een aanval afwachten, dragen de vrouwen stokken en palen aan, die in den grond worden gestoken, met tali's verbonden en met witte en gekleurde lappen voorzien. Van lieverlede bouwt men met alle magt een stevigen pagger, waar binnen de banting's dan gevangen rondloopen.

Nu begeeft de petinggi of loerah (dessahoofd) zich naar den regent en rapporteert het nieuws; deze deelt het op zijn beurt mede aan zijn broeder den controleur of assistent-resident; en als de resident een jager is, zooals hier het geval was, wordt dien kleinen Groote-Heer er insgelijks per extrapost kennis van gegeven.

Gewoonlijk is bij zulk een gelegenheid, — als namelijk het wild ingesloten en er voor den jager geen gevaar te duchten is — het aantal jagtliefhebbers zeer groot.

't Was dan ook bijzonder levendig nabij de dessa Kemiet. Bij onze aankomst speelde de gammelang een welkomstlied. Hier een gammelang? Wel zeker! en nog wel behoorlijk beschut door een atap-pen afdak. Warong's (kraampjes) bij tientallen; tenten van bamboe en atap om de verschillende Hoofden behoorlijk te kunnen ontvangen; bamboe-tafels met banken, voorzien van al het noodige dat wijd en zijd aangedragen werd door dozijnen koelie's, die ginds een kamp formeren; een extra loods voor den heer resident en voor de overige blanke heeren, een loods van voren open, met groen en vlaggen versierd, met linnen gedekte tafels, waarop een menigte volle

schotels, flesschen, en glazen, champagne- en vingerglazen zelfs, en kristallen prisma's om de punten der messen te ondersteunen, — alles als door een tooverslag in de wildernis te voorschijn gebragt, omdat de kleine Groote-Heer dertig palen ver is gekomen om banting's te jagen! — Jagen? waarlijk een zonderlinge jagt! — En waar of het wild dan was? wel, achter gindschen pagger.

Als men drie dagen vroeger een beschrijving van het terrein in den omtrek van Kemiet had gevraagd, zou ik gezegd hebben »het ziet er uit als een engelsch park; groen tapijt, hier en daar boschaadjes met enkele schoone opgaande boomen." Doch thans was het zachtgroene gras vertrapt en verschroeid, waren de takken verdord, was het hout op vele plaatsen weggekapt; en klom ik op een van de steigers, die buiten tegen de omheining waren gebouwd, dan zag dat park er nog ellendiger uit; alles in de binnenruimte kaal getogen, het gras, de heesters, de takken, ja zelfs de schil der boomen; en daartusschen een twintigtal hongerige, schichtige, half dolle banting's rondlopende, die na duizend verschrikkingen te hebben doorgestaan, straks gefusilleerd zouden worden.

Nadat de heer resident eindelijk, met een sterk geleide van gewapende en ongewapende ruiters was aangekomen en onder een oorverdoovend geraas van koperen welkomstklanken (die voor de laatste maal de ongelukkige banting's deden sidderen) was afgestegen; nadat hij een verfrissching genoten en een manilla had opgestoken, en op een specialen steiger (een overdekte, dat begrijpt ge) was geklommen; nadat zijn kapala-oepas (hoofdoppasser der politie) hem eerbiedig het geweer had overgegeven, — begon ten laatste het bloedbad. Een-en-twintig banting's werden er afgemaakt, doch Robert nam daaraan geen deel.

Robert kon zóó niet jagen; hij noemde het slagten, en dacht onwillekeurig aan de moordpartijen der Turken in vroegere eeuwen, waarvan hij in zijn jonge jaren gelezen had. Immers na een langdurige belegering meester geworden van een of ander kasteel aan de Middellandsche-Zee, lieten zij de verdedigers in een binnenhof bijeen brengen en op een teeken van den Pacha tot den laatsten man afmaken. Neen, niet tot den laatsten; doorgaans bleef er een

enkele ongedeerd, die zich dood hield en trachtte te ontkomen, — juist als hier. Want toen er na weinige minuten geen beest meer te schieten was, en de resident zich in de binnenruimte begaf om zich te verheugen in het aanschouwen zijner slagtoffers, sprong er nog een banting op, die in dolle vaart naar de opening rende, waar een tiental lansspitsen hem het ontvlugten belette. Geen uitkomst meer ziende, wil hij zijn leven duur verkoopen, en hij zal zich wreken en eerst dien Pacha met zijn gouden band om het hoofd op zijn horens nemen; maar een verraderlijke kogel stuit zijn vaart, en werpt hem zieltogend aan de voeten van den Grooten Heer.

Er wordt weêr hard, onzinnig hard op den gammelang geslagen; 't is het lied der overwinning; — een schoone overwinning!

XVII.

Gevaren van de jagt.

Hoe rijk de fantaisie van jagers is, als zij — niet op jagt zijnde — van hunne jagtavonturen vertellen, is algemeen bekend. In Nederland zelfs, waar het jagen — hoe interessant ook — stellig niet gevaarlijk is, ontbreekt het in den jagttijd nimmer aan ongelukkige jagers, die na de allervreemdste ontmoetingen steeds met ledige weitasch terugkeeren; en 't is ongeloofelijk hoeveel hazen, waarvan balen wols zijn afgeschoten, naakt in 't veld rondloopen, hoeveel patrijzen gedoemd zijn om met verbrijzelde pooten rond te vliegen.

In Indië wordt er op dit punt niets toegegeven. Het gevaar aan de jagt verbonden, is een prikkel te meer, om de fantaisie op groote schaal te laten werken. In de binnenlanden echter, zijn het minder de jagers, dan wel de Europeanen in 't algemeen, die, gewoon met een jagtgeweer te loopen of te rijden, de zonderlingste avonturen hebben. Gij weet dat elke blanke, die op Java's stranden voet aan wal zet, *per se* te paard rijden, en in het binnenland komende, jagen kan.

Baumans bijv. kwam nooit alleen van een toer te paard terug, of hij had een wild zwijn, dat bedaard op het pad bleef staan waar hij langs moest, — een zwijn zoo groot als een koe! meneer! — van zijn paard moeten doodschieten, om zijn weg te kunnen volgen. Een andere maal had een troep wilde varkens op den grooten weg — gij zoudt het haast niet willen gelooven — hem omsingeld

en aangevallen; nu had hij toevallig geen jagtgeweer bij zich, maar wel een sabel; — hij was in uniform, weet u. Met die sabel had hij er een paar ongemakkelijk toegetakeld; toen was hij met zijn paard over twee, drie zwijnen heengesprongen en weggegaloppeerd.

Van Goorik zag in zijn verbeelding overal tijgers. De eene keer had hij ze geroken, zoo zeker als iets; een andere keer gehoord langs den ganschen terugweg. Hij vertelde het zóó natuurlijk, dat men het lange gras zag bewegen, waar de tijger tusschen door schoof.

— »En schoot ge er dan niet op?»

— »Zeg, daar paste ik wel voor op, zoolang ik hem niet zien kon; maar digt bij den rand van het koffijbosch stak het puntje van zijn zwaaijenden staart één oogenblik boven het gras uit, en toen kon ik berekenen waar ik moest aanleggen om hem in het hart te treffen.»

— »En toen schoot gij hem dood?»

— »Dood? dat weet ik niet, maar hij brulde geweldig en ik had den tijd niet om er naar te gaan kijken.»

Als van Goorik na tafel eens opgewonden was — en dat kan ieder gebeuren die niet altijd water drinkt, — dan hoordet ge nog wel andere geschiedenissen.

— »Eens zat ik — je moet niet denken dat ik lieg, meneeren! — eens zat ik 's avonds in de voorgalerij op mijn stoel te dutten; ik was toen alleen te Kalidjiring. Daar komt me een tijger aanspringen, die me en passant meê wil nemen en me bij een voet pakt; maar ik niet dom, zet me vast in den stoel, schop hem met het vrije been een oog uit, en liet me eenvoudig de laars uittrekken, waarmede de tijger voortsjeesde. — A p a b e t o e l, Ali?» (is niet waar, Ali?)

— »B e t o e l!» (stellig) zegt Ali.

— »Een paar dagen later, kom ik zoo tegen zeven uur, 's avonds van den Wedono en wil opsteken, maar Ali is er niet — k a s s i a n g g o r, Ali! (geef wijn, Ali). — Daar zie ik toevallig links van den weg — niet verder dan gij van mij zit, Robert! — het vuur van een tali-api in het gras blinken. Ik ga er heen om het

op te rapen, maar wat denkt ge dat het was? het regterooog van denzelfden laarzendief, die op den loer zat om mij ditmaal eens beter te pakken. Boekan, Ali?" (is 't zoo niet, Ali?)

— »Saja, toewan!" (ja, mijnheer!)

— Als ik me toen niet goed had gehouden, dan was ik op de flesch geweest, — salin, Ali! (schenken, Ali!) — maar weet ge wat ik deed? ik bleef hem maar ferm aankijken en ging heel langzaam terug. Als je den tijger maar goed aankijkt, dan doet-ie niets; maar je moet durven, weet je!"

Men moet een grootspreker van het zwaarste kaliber zijn, om zoo te durven bluffen. De tijger is inderdaad de schrik van iedereen. Wanneer gij u op het pad bevindt als de avond begint te vallen, onwillekeurig denkt ge aan den tijger. Hetzij uit trots om uw vrees te verbergen, hetzij uit gewoonte, gij spreekt er zoo zelden mogelijk over; wèl verhaast ge dan den gang uws paards en vindt ge de gewoonte, om u door een bediende te laten volgen, zoo kwaad nog niet. Immers de tijger bespringt doorgaans den achtersten man van een geheele rij; is er dus een hongerige tijger en moet er een slagtoffer vallen, de minste kans is voor u, die vóór gaat. Een geluid dat slechts eenige overeenkomst heeft met het gebrom eens tijgers, doet u ontzetten en naar uw wapen tasten; een beweging in het spich-tige alang-alanggras geeft u een koude rilling; het is de natuurlijke antipathie, die u doet sidderen; want het ontbreekt u toch niet aan moed! gij verlangt immers den tijger te ontmoeten; gij zoekt reeds zoo lang de gelegenheid den woudvorst een kogel door den kop te jagen! Maar dat sidderen, die beklemdheid, zoo volkomen gelijk aan angst, ontstaat door het onzichtbare des gevaars, door de bewustheid dat de tijger u nooit te gemoet zal treden, maar wèl u onverwachts met een verschrikkelijk gebrul op het lijf zal springen en met één slag van zijn monsterklaauw verpletteren. Dat gevoel is bijna overwinnelijk en deelt ge met het paard dat ge berijdt; die gewaarwording is instinktmatig, even als de beklemdheid die zich soms eenigen tijd vóór een ongeluk van iemand meester maakt.

In den omtrek van Gombong wemelt het van tijgers. Tijdens mijn verblijf werd een postbode, van Banjoemaas komende, onder

weg opgegeten, en de brieven uit het pakket regts en links over den weg verspreid terug gevonden. De man had wel is waar de gewoonte een brandende o b o r (toorts) te dragen, daar hij altijd bij nacht dien onveiligen weg moest afrijden, doch ik veronderstel dat het vuur door den regen werd uitgedoofd.

Eenmaal zelfs kwam zulk een hongerige knaap een nachtelijk bezoek in het kampement brengen. Door een sprong over den acht voet hoogen pagger op het erf van den majoor gekomen, wilde hij een der paarden uit den stal halen, doch werd in de uitvoering van zijn voornemen gestoord door het geweldig leven dat een der bedienden maakte, die in de achtergalerij van het hoofdgebouw op zijn matje had geslapen. In weerwil van ons vertrouwen op de waarheidsliefde van onzen chef, die 's morgens het voorval mededeelde, voelden wij behoefte ons met eigen oogen te overtuigen; de sporen waren dáár, duidelijk, onwederlegbaar! Het distriktsheofd kwam ook zien, en meende dat de tijger nog in den omtrek moest verborgen zitten. 't Was iets zeldzaams, zeide hij, dat het beest een paal ver door de rijstvelden was gegaan, en een dessa, op zijn weg gelegen, ongedeerd had gelaten. Nu hadden wij de gewoonte dikwijls 's avonds bij elkander te komen en tegen tien of elf uur, zonder obor's of lantaarns, huiswaarts te keeren. Zoo ging het ook dezen en den volgende avond. Niettegenstaande de tastbare duisternis durfde geen onzer vrees te toonen; men sprak onder het naar huis gaan, men lachte en hield zich alsof aan den tijger niet gedacht werd; doch ik wil er een eed op doen dat ieder blijde was de deur achter zich te kunnen toetrekken. Den derden dag werd toevallig de tijger in een padieschuur gezien door een twaalfjarigen jongen, die met zijn vader een paar p a t j o l's (schoppen) ging halen. Toen de knaap den tijger ontwaarde op een laag bamboezoldertje, waar zijn vader met gebukt hoofd onder stond, trok hij, zonder een woord te spreken, 's vaders kris uit de scheede, en stak doodbedaard, door twee bamboelatten heen, den tijger in het hart.

De vrees van den phlegmatieken Javaan uit zich somtijds in handelingen, die wij Europeanen aan tegenwoordigheid van geest of aan moed zouden toeschrijven.

Reeds vertoonden zich aan den oostelijken gezigteinder de eerste kenteekenen van den naderenden dageraad, toen de jagers andermaal den boschrand bereikten. Vermoeid en huiverig van de vochtige nachtkoelte, brandden zij van verlangen om in den zadel te komen, en hun volgeling Smito niet minder om bevrijd te worden van het dragen der tijgerhuid, die hem zwaar op de schouders drukte.

Buiten het woud gekomen, bleek het dat zij te veel noordelijk opgegaan en thans verplicht waren nog een goeden paal den rand in oostelijke rigting te volgen, om de hutten te bereiken waar de paarden den nacht hadden doorgebracht. Weldra kwamen de nederige atappen daken in het gezigt; onwillekeurig werd de pas nog versneld, toen Mac'oly eensklaps staan bleef en een zachten kreet slaakte.

»Pas op, Robert!» riep hij, op zijde springende.

Ik zag hem daarop zijn klewang trekken en een kleine slang afmaken, die te vergeefs trachtte te ontkomen.

»Mijn testament is gemaakt,» vervolgde hij op kalmen toon, het slangetje op de punt zijns klewangs nemende en van nabij beschouwende.

»Wat bedoelt ge, kapitein?»

»Dat is nog al duidelijk, dunkt me.»

»Maar wat dan?» vroeg ik ongeduldig.

»Geen banting's of tijgers meer, de grap is uit.»

Toen smakte hij de slang achteloos op den grond.

»Allah! toewan mampoes!» (Mijn God! mijnheer gaat sterven) schreeuwde Smito, zijn huid wegwerpende, toen hij de slang herkend had.

Nu begon ik het te begrijpen.

»Zijt gij gebeten, kapitein?»

Tot antwoord stroopte Mac'oly zijn pantalon op en toonde mij een klein zwart plekje ter grootte van een speldenknop.

»Koeroes is van avond weduwe,» zeide hij glimlagchende.

»In Gods naam, dan dadelijk te paard, de dokter zal u helpen....»

»De dokter zal niets doen, want hij weet er niets van.»

»Maar de wond is dan....»

»Doodelijk.»

Ontzetting maakte zich van mij meester; ik geloof dat ik een oogenblik doodsbleek werd. Smito lag op den grond te kermen en zijn meester stond bedaard te praten!

»Als er nog iets aan te doen was,» ging hij voort, »dan zou Sodiwongso het weten.»

»Wie is Sodiwongso! waar is Sodiwongso dan?»

»Sodiwongso is slangenbezweerder van beroep; maar ik voel pijn in het been, Robert! Laten we spoedig te paard stijgen, anders haal ik mijn huis niet eens meer. Hier, Smito! schreeuw niet meer, sta op, laat die huid maar liggen; zoo! luister nu. Rijd zoo snel ge kunt naar de dessa Kalingan; zoek Sodiwongso den slangenbezweerder; zeg hem, dat God groot is, en hij zich haast te Gombong te komen.»

Smito zag zijn meester strak aan, alsof hij zich bezon; toen hielderde zijn gelaat op. Hij stak zijn lans in den grond, bond zich den slindang naauwer om het lijf, vloog naar de hut, trok het ongezadelde paard bij den doeriestang naar buiten, sprong op zijn rug en jakkerde als een bezetene naar de dessa Kalingan.

»Gij, vriend!» zei Mac'oly te paard stijgende tot den eigenaar der hut, »ga het woud in, zuidwest op, verstaat gij?»

»Ja, heer,» antwoordde deze en hurkte neder.

»Loop dan tot de open plek waar ik eens door een banting omver geloopen ben; gij waart er bij, meen ik.»

»Ik was er bij, heer.»

»Goed; 't is de tweede opening. Daar zult ge een dooden banting vinden en ook den tijger, wiens huid daar ginds ligt bij de lans van Smito; ziet ge die?»

»Ik zie die, heer.»

»Draag zorg, dat de banting naar de woning van dezen heer gebragt worde. De tijger is voor u.»

»Ja, heer.»

»Hebt ge geld bij u, Robert! geef den armen kerel dan een gulden; ik recommandeer hem u. Op jagt kan hij u van veel dienst zijn. Zijn vrouw werd aan zijne zijde door een tijger van de balie-balie gehaald, en zijn kind door een slangenbeet gedood, zooals ik nu.»

Mac'oly begon te verbleeken en scheen meer pijn te krijgen.

»Ik smEEK u, kapitein! houd u niet langer op...»

»Ja, nu naar huis, mijn laatste rid.»

En in een gestrekten galop joegen wij zonder ophouden naar Gombong terug.

XVIII.

Sodiwongso de slangenbezweerder.

Allen die geboren zijn, moeten eenmaal sterven; dat is een regel zonder uitzondering. Hoe wij geboren zijn, is ons doorgaans onverschillig; onze rol is daarbij al te onbeduidend. Maar hoe wij sterven zullen, dat boezemt den meesten zooveel vrees in, dat zij er liefst niet over spreken.

Robert echter kent die vrees volstrekt niet en houdt er zelfs veel van om een oogenblikje over die vraag te peinzen. Zijn leven kan men gewis op honderde wijzen verliezen; het scheelt echter veel, dat de eene manier minder onaangenaam is dan de andere.

Op den voorgrond zet ik, dat het doodgaan *per se* onaangenaam is; geen mensch kan mij het tegendeel bewijzen. Ik, Robert, heb den dood verschillende malen onder de oogen gezien — ik spreek niet van de gevallen, dat er doodsgevaar was en ik het niet wist; — ik heb ook veel menschen zien sterven, — ik heb nimmer een sterfbed ontloopen — en ben tot de overtuiging gekomen dat men den eenen dag veel meer geschikt is om te sterven dan den anderen; dat het sterven in een gevecht, onder een instortenden muur, of in een ijende koorts, niets beteekent; en daarentegen het sterven met een krachtig, gezond ligchaam, bij volle bewustzijn, met een groote vatbaarheid voor alle genietingen des levens, een wanhopend onaangename zaak is.

Laat ons een paar voorbeelden nemen.

Gij bevindt u op een schip, het land uwer bestemming ligt vóór

u; gij zijt gezond, vol illusiën van het geluk dat u aan wal verbeidt, en gij pakt reeds uwe koffers. Dáár komt de kaptein zeggen, dat er een vliegende storm waait en gij u op sterven moet voorbereiden, daar hij onmogelijk uit de kust kan komen. Gij vliegt naar boven en vergeet uw hut te sluiten — iets dat gij anders nooit nalaat. Het waait hard, nu ja, maar de matrozen halen zingende de lijnen aan, en alles ziet er uit als gewoonlijk; het laatste rif wordt uit het grootmarszeil losgemaakt, de zeilen worden ontrold... waar is dan het gevaar? — Gij ondervraagt nogmaals den kaptein en verneemt, dat hij wil beproeven uit de kust te zeilen en er alles aan moet wagen. Het want is schrikkelijks gespannen; het schip ligt geheel op zijde, en stampt tegen de schuimende golven. Daar vliegt een zeil uit de lijken; een oogenblik ziet gij nog een lapje doek dwarrelend de lucht ingaan, en dan verdwijnt het in de digte nevels die u omringen. Een tweede zeil volgt; het want kraakt geweldig, breekt; de masten vallen... gij zijt verloren!

Nog zingen de matrozen bij het opruimen van het dek; — het schip stoot aan den grond. De golven slaan en beuken het in tweeën. Gij moet sterven; — sterven? 't is onmogelijk! — De wanhoop overmeestert u. Gij klemt u vast aan de verschansing. Te vergeefs! de golfslag spoelt u weg. — Maar gij kunt zwemmen! 't Baat u niets, ongelukkige! wees toch wijzer; steek het hoofd onder water en stik zoo spoedig mogelijk! — Neen, dat doet gij niet; in uw onverstand poogt gij uw doodstrijd te verlengen, om millioenen gedachten door uw hoofd te laten gaan, terwijl elke gedachte gepaard gaat met hevige begeerte naar het leven, met zieleSMARTEN... foei! zóó te sterven is verschrikkelijk!

Ander voorbeeld.

Gij marcheert aan het hoofd uwer kompagnie en stuit — na dagen lange teleurstellingen — op de vijandelijke benting. Gij zijt opgewonden van blijdschap. Fluks neemt ge uwe beschikkingen: »De 1^e sectie regts aanhouden, het linker bastion bedreigen en het vuur van den vijand uitlokken. De 4^e sectie blijft hier in reserve staan, en wij mannen, voorwaarts! leve de Koning! — stormmarsch, tamboer!»

Nu jilt ge, aan het hoofd van een handvol braven, naar de vijandelijke veste; trots kogels en kruid damp overwint ge alle zwaarigheden. Gij ziet den vijand weifelen, gij dringt door; reeds staat ge op de borstwering, uw tegenpartij begint te vlugten.... daar treft u een kogel in het hart, en gij stort neder. Zonder pijn, zonder bewustzijn, is uwe ziel eensklaps verplaatst in den hemel, op een nieuwe planeet, in Abrahams schoot of in een tafel, — al naar gelang gij u verschillende voorstellingen vormt van het leven der toekomst.

De wijze, waarop Mac'oly den dood te gemoet ging, was zeer onaangenaam. Een uur geleden nog, had hij honger, dorst, behoefte aan een bad en aan slaap, verlangen naar de vervulling dier behoeften; bovendien was hij innerlijk tevreden over de goede jagt van den afgeloopen nacht; immers die sprong van den tijger was een belangrijke gebeurtenis in zijn jagersleven, en nu.... daar lag hij op zijn balie-balie, met het brandend gift in zijne aderen. Aan het voeteneinde grijsde de dood hem aan; op de kniën er voor, lag Koeroes, die deftige Njahi I, die bazin in het vechten, hem te laven en te betten; daar lag ook Njahi II, die snikkende nieuwe windsels gereed maakte; en aan het hoofdeinde stond de dokter, die, nadat hij alles voorgescreven had wat hij wist en het been toch zag zwellen en de pijnen toenemen, als vertegenwoordiger der geneeskundige faculteit onder de blanken evenwel een waardige houding wilde bewaren, en met twee vingers en een gewigtig gezigt den polsslag van den lijder volgde. — Daar lag Mac'oly onder de wapentrophée aan den wand, met javaansche kalmte, mahomedaansche berusting en europesche spraakzaamheid zijn einde af te wachten.

»Die charge van van nacht was goed, Robert! ik heb er onze lantsiertjes in den Java-oorlog zien maken, die een portie minder waren. Gij hebt uwe sporen verdiend, man! Als ge zoo doorgaat, wordt ge nog een flink jager. Alleen weet ge u nog niet genoeg onzichtbaar te maken; daar steekt altijd een hand of een voet van u door de alang-alang of de struiken. Een vinger is te veel, —

water, Koeroes! ik zou een kali (rivier) kunnen leeg drinken; 't is alsof ik de Merapi (een vuurspuwende berg) in mijn ligchaam heb!"

»Ja, dokter! daar staat ge nu met al uw latijnsche geleerdheid! Sodiwongso zal wel weêr uit begraven zijn. Als Smito hem niet te huis vindt, dan ben ik in een uur... ja, waar? — dat doet er niet toe; dat zal wel teregt komen."

»Die buks, Robert! — die buks is voor u; de vrouwtjes hebben er niet aan, en houden genoeg over om een ander laki (echtgenoot) te zoeken. Mag ik u uw erfenis ter hand stellen, ge zult hem waarden; maar ik raad u, maak zoo weinig mogelijk gebruik van den sneller, dat heeft mij eens bijna het leven gekost. — Koeroes! haal mijn bintang (kruis) eens voor den dag."

De arme Koeroes begreep haar heer maar half, en begon luidkeels te weenen.

»Kom, hati! waartoe dat gekerm; wacht daarmee tot dat ik dood ben; dan kunt ge schreeuwen tot morgen toe, en dan is alles weêr uit. Geef het kruis van den radja wolanda (koning der Hollanders) eens hier. — Zoo, dank! ik hecht aan weinige dingen, maar dit eereteken moet mede in het kistje, hoor! Eigentlich moest de Koning het terug hebben, maar Robert zal wel een requestje schrijven; wilt ge, Robert! gij kunt nog al goed met de pen omgaan."

Robert stond op een afstand tegen een stijl der galerij geleund; zijn gemoed was vol, hij beloofde alles. Onafgebroken hield hij den blik op den grooten weg gericht.

Daar gaat in de verte een stofwolk op! twee Javanen komen er uit te voorschijn; hunne paarden hollen over den weg. 't Is Smito met Sodiwongso den slangenbezweerder.

Brave Smito! wat ziet hij er ontdaan uit; in zijn oog vlamt het vuur eener koortsachtige opgewondenheid. De blik van Sodiwongso is kalm en ernstig; zijn uiterlijk verraaft de deftigheid van een priester. Ik geloof dat Smito zijn paard erg gesambokt (gezweept) heeft, en het den slangenvorst maar half bevalt met zoo weinig decorum aan te komen.

Sodiwongso treedt langzaam en met neêrgeslagen oogen het huis

binnen , en groet diep. Al zijne bewegingen zijn afgemeten ; hij schijnt volstrekt geen haast te hebben ; haast is niet deftig , en een slangenbezweerder verliest zijn deftigheid nooit.

Een slangenbezweerder spreekt weinig en gaat meestal alleen. Weinig spreken en alleen gaan maakt indruk op de menigte ; alle profeten hebben dit in acht genomen. Een slangenbezweerder is nu wel geen profeet , maar hij behoort toch tot de categorie van mystieke wezens , die iets kennen dat anderen niet kunnen nadoen. Het is hem niet genoeg het kruipend gedierte te beheerschen , en het kwaad weg te nemen dat hunne beten veroorzaken , de slangenbezweerder wil als een hooger wezen vereerd worden. Daarom begint hij met zich zelf te vereeren en iets geheimzinnigs aan te nemen ; hij spreekt niet en gaat alleen. Hij vat een giftige slang met ontbloote hand aan , doch niet zonder daarbij een gebed te prevelen. Hij bewijst zelfs eerbied aan de doode slang , die hij afgemaakt in de sawah vindt liggen ; hij begraaft ze , al biddende , in een gat op zijde van den weg. Hij verkoopt , in één woord , veel kunsten en verbergt de eenvoudige waarheid onder een stapel vormen , — de gewone taktiek bij lieden van zijn soort , en hij nog andere lieden ook !

Zoodra Sodiwongso was binnengetreden , verwijderde zich ieder van de balie-balie , waarop Mac'oly lag te sterven. Robert ging toen naar het hoofd-einde en nam de plaats in , die de dokter verlaten had ; daar ontmoette hij de groote oogen van den slangenbezweerder , die gedurende één seconde de oogleden opsloeg en hem aanzag , als of hij wilde zeggen : wat doet gij hier , vermetele ? — doch die daarop geen notitie meer van hem nam.

Sodiwongso rigtte geen enkele vraag tot zijn patient , verwaardigde zich zelfs niet een oog te werpen op de wond , die ik ontblootte. Hij haalde een vuil , onooglijk boek uit zijn boezem : het was de Koran. Waarschijnlijk kon hij de arabische taal niet lezen , maar wie zou zich vermeten dit te veronderstellen ! wie , die hem het boek boven zijn hoofd zag houden , het vervolgens geopend op een stoeltje leggen , hem er voor op de knieën zag vallen , en gebeden hoorde prevelen !

Toen dit eenige minuten had geduurd — al véél te lang voor

Robert's geduld, wiens hoop op hulp van dien man al meer en meer begon te vervliegen, — stond Sodiwongso langzaam op, ging statig naar een hoek van het vertrek waar een gendie (waterkruik) stond, en schonk water over in een bak. Daarop sprak hij nog eenige onverstaanbare spreken uit den mahomedaanschen bijbel, en sprenkelde toen het water — dat nu wijwater was geworden (mahomedaansch wijwater, wel te verstaan) — rondom het rustbed, waarop de arme Mac'oly met de hevigste smarten worstelde. Eindelijk — nadat hij den bak had overgegeven aan Smito, die met de rest van het gezin in diepen eerbied neêrgehurkt zat, — eindelijk naderde hij den kranke, zag hem met zijn doordringende oogen scherp aan, boog het hoofd, als ware het om de wonde te bezien, en toen zijn mond er nog een palm van verwijderd was, blies of liever spuwde hij er met drooge lippen op.

»Ik voel geen pijn meer,» riep Mac'oly bijna gelijktijdig uit; »oeff! ik was anders gauw bezweken!»

De slangenbezweerder had zich weêr opgerigt. Toen sloeg hij het smerige gebedenboek voorzigtig toe, stak het in zijn onreinen boezem, ging langzaam naar den trap, wendde zich om tot het maken van een diepen sala m (groet), steeg te paard en reed stapvoets het erf af.

Robert hem achterna.

»Gij wilt toch niet heen gaan, Sodiwongso!»

»Ik moet heengaan, heer!»

»En de kapitein.....»

»Zal geen smarten meer lijden.»

»Is er dan geen hoop meer; zal hij sterven?»

»Hij zal leven, heer! God is groot!»

Andermaal boog zich de slangenbezweerder en reed weg.

De pijnlijke doodstrek was van het gelaat des lijdens verdwenen en had plaats gemaakt voor de uitdrukking eener zalige rust. Ik kon mijne oogen niet gelooven. Het kwam mij voor dat het straks gezwollen been reeds minder dik, de glinsterend gespannen huid reeds doffer was.

Met een glimlach op 't gelaat sloot Mac'oly de oogen en viel in slaap.

XIX.

Een boer is een boer.

't Is misschien geen slechte taktiek om nooit goed te keuren 't geen men niet kent, en ieder onbekende te wantrouwen. Men wil niet gaarne uitgelagchen worden, nog minder zijn onkunde erkennen, en allerm minst bedrogen worden; daarom is zoo'n voornaam wantrouwen in onbekende zaken en personen niet kwaad; zoo doende redt men zich uit menige ongelegenheid.

Kort na mijn terugkeer uit Indië ontbrak het mij niet aan de gelegenheid om 't goede dier taktiek op te merken, voornamelijk bij een vroeger schoolkameraad met wien ik veel en gaarne omging. Hij had nimmer een bijzondere studie van onze indische bezittingen gemaakt, en kende dus weinige bijzonderheden van land en volk; viel het nu eens voor dat ik iets bijzonders vertelde, hetgeen hij voor het eerst uit mijn mond vernam, dan speelde er een ongeloovige lach om zijne lippen, die mij in het oog van anderen belagchelijk en inwendig woedend maakte, want ik kon immers niet bewijzen dat ik geen onwaarheid opdischte! Zuchtend dacht ik dan aan den diepen zin van het bekende vertelsel van zeker jong matroos, die bij zijn familie voor een leugenaar werd uitgekreten, toen hij, van een reis naar Java teruggekeerd, verhaalde vliegende visschen te hebben gezien.

Enkele malen echter wordt zoo'n ongeloovige beschaamd.

Op zekeren dag, het museum in Artis met dien twijfelaar rondwandelende, verhaalde ik, in de afdeeling amphybiën gekomen, van

bijzondere groote oesters in schelpen van twee à drie voet middel-lijn, die op Java's oostkust gevonden worden.

De ongeloovige glimlach vertoonde zich terstond op het gelaat mijns vriends.

»Eenmaal zelfs is er een tijger door gevangen,» liet ik er op volgen.

De lach werd ironisch.

»Gij weet immers,» ging ik voort, »dat de oester zich sluit als men hem aanraakt. Welnu! toevallig was een tijger, die langs het strand joeg, met zijne pooten in een geopende schelp gekomen. De oester had zich dadelijk gesloten, en wel met zulk een kracht, dat de tijger niet verder kon, en deze eindelijk door eenige Javanen die op zijn gebrul waren toegeschoten, met lansen werd afgemaakt.»

Met een goedigen, maar ernstigen glimlach en ietwat gekrulde bovenlip gaf mijn vriend mij te kennen: »dat hij noch aan zulke monsteroesters, noch van de tijgerhistorie iets geloofde — ik moest 't hem niet kwalijk nemen.» Nu wilde het geluk, dat ik op hetzelfde oogenblik zulk een oesterschelp in een hoek der zaal op den grond zag liggen. Met groote zelfvoldoening wees ik hem er op. Ja, nu was 't toch waar! dat had hij nooit gedacht!

Daar komt een kamerbewaarder naar ons toe en zegt:

»Dat is nog maar een klein exemplaar van den gewonen Javaanschen oester, mijn heeren! die de menscheneters bij hun ontbijt nuttigen. Zij gebruiken ze ook wel om levende tijgers mee te vangen, die er verzot op zijn.»

In de oogen mijns vriends was een oppasser van Artis bijna een autoriteit in de natuurlijke historie. Ik stopte dien oppasser een paar kwartjes in de hand, omdat hij mijn eer herstelde.

Toen ik Sodiwongso's bezoek bij Mac'oly beschreef, heb ik ingedachten dien ongeloovigen glimlach op het gelaat van menigen lezer gezien. Ik neem 't hun volstrekt niet kwalijk; want ware ik niet ooggetuige van die wonderdadige genezing geweest, ik zou eveneens het verhaal in twijfel trekken. Ook thans kan ik niets bewijzen; toenmaals dacht ik er niet aan, om procesverbaal van

het gebeurde te laten opmaken. Die dus overtuigd wil worden , ga twintig jaren onder de Javanen leven ; welligt komt hij dan eenmaal in de gelegenheid om een slangenbezweerder aan het werk te zien.

Evenmin als gij , lezer ! ben ik bijgeloovig. Ik geloof niet aan wonderen , maar ik sta dikwijls verbaasd over den onuitputtelijken rijkdom der natuur , over krachten die ons voor het grootste deel nog onbekend zijn. Ik geloof niet aan het bezweren van slangen door het uitspreken van spreuken uit den koran , maar wel aan een bijzondere sympathie tusschen levende wezens , wel aan de magt van het eene schepsel over het andere. Regts van mij woont een jonge dame , die van de tering is genezen door met haar hond te slapen , en links van mij leefde een oude juffer , die meer van haar kat hield dan een moeder van haar kind , en die van verdriet stierf toen zij haar kat had verloren. Als ik een verhandeling wilde houden over dit onderwerp , dan zou 't mij niet moeilijk vallen om honderde voorbeelden aan te halen , die allen een bijzondere sympathie van den mensch voor het een of ander beest aantoonen. Dat er dus in een land waar veel slangen zijn , ook menschen worden gevonden die een groote sympathie voor slangen hebben , is niet te verwonderen. 't Is nog zoo lang niet geleden dat de couranten mededeelden , dat er in de Veluwe een boerenknaap leefde , die altijd een of meer levende adders op zijn borst droeg.

En wat nu de genezing van slangenbeten betreft , — ik kan het niet verklaren ; maar ik heb 't gezien. Hij , die begrijpt , hoe de boer te Nieuwersluis iemand door een enkele aanraking van de tic (aangezigtspijn) geneest , verklare ook de geneeswijze van Sodiwongso.

Is die boer een magnetiseur ? — mij wel ; doch dan is Sodiwongso er ook een. Waarom zou de javaansche boer niet even goed magnetiseren kunnen , als de hollandsche ? een boer is een boer.

Genoeg ; Mac'oly heeft nog twaalf jaar geleefd en wij hebben samen nog menig stuk grof wild geschoten.

XX.

Beschaving ! ontwikkeling ! vooruitgang !

Wat klinken ze schoon , die woorden : licht der beschaving , hogere ontwikkeling , vooruitgang ! — Welk eene heerlijke bestemming , dat licht in de duisternis te ontsteken ! Welk een verheven roeping een blinde bevolking de oogen te openen ! Hoe menig vurig nederlandsch jongeling zou zijn leven daaraan wijden , als hij niet door de wijsheid zijner ouders bij tijds werd teruggehouden .

Javanen ontwikkelen , Alfoeren beschaven , Dajaks bekeeren , — overal worden die woorden uitgesproken — en wanneer missen ze hunne gewone uitwerking ? nooit . Lees romans , geschied- of zedekundige ; hoor de kansel-redenaars , orthodoxen of liberalen ; verneem wat de sprekers (groene , of roode , of kameleontische) in 's lands vergaderzaal getuigen , — allen maken er gretig gebruik van , en weten vooruit dat er dan een applaussement volgt , even goed als de tooneelspeler 't weet bij een : »Rrrred ons , o ! mijn God ! » de zanger bij een lang gerekten triller , en de danseres bij een buitengewone verheffing van haar fraai gevormd been .

Inderdaad , het is een prachtig onderwerp om over te spreken of te schrijven , vooral voor iemand die nimmer een voet buiten het beschaafd vaderland heeft gezet en aan zijn verbeelding vrij spel kan geven . Dan staat het vrij , zich die »wilden » voor te stellen als een troep jakhalzen die door de bosschen jagen , de ongelukkigen ! die rauwe wortels en kruiden kaauwen , de rampzaligen ! die ongebraden beefsteak's verslinden , de ellendelingen ! die paren , wan-

neer zij elkander liefhebben, zonder geboorte, stand of fortuin in aanmerking te nemen; afschuwelijk niet waar? die geen begrip der Drie-eenigheid hebben, de goddeloozen! en denken dat de zon God is, — monsterachtig!

't Is niet zonder aantrekkelijkheid, om in Indië, midden tusschen die onbeschaafde natuurgenoeten levende, nu en dan te lezen wat er in Europa over dat onderwerp verhandeld wordt; men kan dan zoo gemakkelijk het een en ander aan de werkelijkheid toetsen, en men staat verbaasd over de groote juistheid, het verstand en de kennis van zijne beschaafde broeders. Rondom u en alom ontwaart ge de »zegeningen» der beschaving. Op de hoofdplaatsen van Java bijv., waar de inlander ruimschoots zijn deel van die zegeningen heeft gehad, is hij niet meer onderworpen, niet meer kruipend beleefd, gaat hij niet meer half naakt over 's Heeren wegen. Het licht der beschaving heeft hem gevoel van eigenwaarde gegeven en hij groet u niet meer; hij gaat naauwelijks meer voor u uit den weg. Nog kunt gij hem niet bekeerd noemen, maar reeds oefent hij zijn godsdienst niet meer uit; hij eet de varkenskooteletten van uw schotel op en drinkt een aangetrokken flesch wijn of brandy op uwe gezondheid leeg. Vreemden gastvrij te ontvangen, beschouwt hij terecht als een dwaasheid, en hij verstaat zoo goed als een blanke huisbediende, om die kleinigheden, waaraan ge niet denkt of die ge niet nagaat, als sigaren, provisiën, zijden doeken, enz. tot eigen profijt te benuttigen. Elders, waar een geheele bevolking bekeerd is, ziet gij het licht der beschaving uit de ronde zwarte hoeden, uit de kousen en schoenen schijnen. Heeft het prestige der beschaving in hoofdsteden reeds plaats gemaakt voor werkelijke ontwikkeling, in het binnenland bestaat het nog in hooge mate; en het zijn de Hoofden, de aanzienlijken des lands, die voorgaan met hunne oorspronkelijke ruwheid langzamerhand af te leggen. Is er in een afgelegen residentie wel één Hoofd, dat geen drankstelletje met cognac, bitter, rum en anisette bezit? zijn er niet reeds verscheidenen, die in opgewonden toestand hollandsche vloeken uitstooten met een onmiskensbaar beschaafd accent?

Ga dan zelf zien, gij, die 't nog betwijfelt! Zoek er niet naar

goede scholen, waarvan velen in hunne bekrompenheid nog denken dat de beschaving moet uitgaan, maar ga naar de naburige residentie Banjoemas, waar de kiemen der beschaving gelegd zijn en een groote ontwikkeling te gemoet gaan. Onderzoek hoeveel, hoe ongeloofelijk veel kisten jenever, met het bekende merk der beschaving A. V. H., daar ingevoerd en door reeds meer of min ontwikkelde wezens geledigd worden, en twijfel dan nog aan de »ze-geningen» die wij, beschaafden, onder de wilden uitstorten!

De Wedono van Soempiejoh heeft ons op een hertenjagt genoodigd. Vijf malen hebben wij in de wildernis geposteerd gestaan in een halven kring, en vijf malen hebben twee-honderd-en-vijftig dessabewoners de herten uit de alang-alang naar ons toegedreven. Baumanns ziet bleek en is onrustig; hij kan maar niet op zijn post blijven en loopt van den een naar den ander. Ieder jaagt hem terug, sommigen vrij ruw, want hij kan de jagt laten mislukken, als het wild bij hem voorbijgaat. Zou hij ook beducht zijn dat er in plaats van een hert een ander dier uit de wildernis komt springen? ik vermoed het. Op zijn plaats teruggekeerd, schiet hij bij het ridselen van een blad zijne beide loopen af, zoodat de kogels mij langs de ooren fluiten. — Bij de volgende driften wordt hem op den uitersten vleugel een plaats aangewezen waar hij geen ongelukken kan begaan.

Tegen drie ure is de jagt afgelopen, en tegen vier zijn wij aan de woning van den Wedono terug. Onze gastheer heeft zijn huis geheel tot de ontvangst der heeren laten inrigten en zijne vrouwen zoolang in de belendende dessa gelogeerd. Men baadt en ontkleedt zich, en vergadert ten vijf ure in de pandopo. Daar staat een gedekte tafel gereed. Het drankstelletje, dat op de jagt zelfs was medegenomen en ons gedurig werd aangeboden, gaat eerst nog eens rond.

De Wedono liet geen gelegenheid voorbijgaan om een goed voorbeeld te geven. Spijker meende dat men de uitwerking van het geestrijk vocht reeds bij den Wedono kon bespeuren; ik merkte echter geen teeken van dronkenschap bij hem op. Vrolijk was hij, en spraakzaam ook; vóór dat de soep werd rondgediend, waren de

wijnglazen reeds ingeschonken en stelde de Wedono voor, een »dokter snelletjie» te drinken. Deze kennelijk beschaafde, echt aristocratische uitdrukking verwierf algemeene toejuiching. 't Was niet het eenige waardoor de beschaving van den Wedono aan het licht kwam, »een lijntjie, toewan Robert!» »daar ga je, toewan Pan Koorik!» zoo klonk het voortdurend uit zijn mond. Waarlijk men verbeelde zich bij een uiterst beschaafd landgenoot aan tafel te zitten.

Onder de dischgenooten bevonden zich een paar bloedverwanten van den Wedono, een kliwon en een zoutpakhuismeester. Spreken deden zij niet veel, maar drinken des te meer. Verder waren er nog drie gekleurde opzieners der cultures, die met iedereen medelachten en na elken toast een luid hoera aanhieven.

De Wedono had ons een verrassing voorbereid. Gedurende het dessert had het personeel der gammelang zich zijdelings van den pandopo neêrgeslagen met de verschillende instrumenten vóór zich. Voegden zich gewoonlijk een paar ronggeng's (dansmeisjes) bij de muzikanten, thans zag men ze bij dozijnen. Ieder oogenblik kwamen er nog andere bij, zoodat het haar ten laatste aan plaats ontbrak om neven en achter elkander neêr te hurken.

Toen iemand van het feestvierend gezelschap dien ontzettenden toeloop van sierlijk getooide vrouwen opmerkte, had de Wedono onbegrijpelijk veel genoeg. Hij moest dadelijk nóg een toast drinken (hij had onophoudelijk toasten gedronken, die bijzonder weinig van elkander verschilden). Van Goorik, die zeer in gunst scheen te staan bij den Wedono, deed zijn best om 's mans opgewondenheid nog te doen stijgen, en tikte twee glazen aan stukken om de opmerkzaamheid te trekken op den nieuwen toast van den Wedono.

»Toewan-toewan» — hier hikte de spreker — »dengan ini glas saja minom — hik — salamat kapada saja poenja — hik — tsobat bajik — hik — (met dit glas, mijne heeren! drink ik het welzijn mijner goede vrienden). Saja bilang — hik — tsobat baai-baai — hik — sebab saja soeka terlaloe — hik — toewan opsier samoewa — hik — (ik zeg, mijner zeer goede vrienden, want ik houd het meest van alle officieren); dan sa — hik — saja harap — hik —

toewan-toewan lakas — hik — najik djindral — hik — (en ik hoop dat de heeren spoedig generaal zullen worden)“... Hier zweeg de spreker, omdat zijn tong haar dienst weigerde. Terstond viel van Goorik in met een krachtig hoera! de tafelenooten vielen hem bij, en luide werd het herhaald door de bevolking, die om de pandopo geschaard, een lesje in beschaving kwam nemen.

Na een oogenblik pauze en versterkt door een paar glazen angorpoef (champagne), deelde de gastheer mede, dat het heden ramé-ramé besaar sakali (een buitengewoon groot feest) was, omdat zijn hart zoo blij was over de tegenwoordigheid der toewan opsier (heeren officieren). De toewan opsier waren zijne echte vrienden (de heeren ambtenaren der cultures dan niet?), altijd zoo vrolijk, die toewan opsier. Alles wat hij had, was ook voor de toewan opsier. Wilde toewan Pan Koorik zijn jagtgeweer present hebben? — niet? dan moet hij een rijpaard aannemen. — Ook dat niet? Er morgen over spreken? goed; betoel; sakarang misti dangsa (regt zoo, nu moet er gedanst worden). Hoeveel dansmeisjes meent de tsobat dat er hier wel bijeengeroepen zijn?

»Misschien wel honderd. De Wedono is zoo magtig, zijn distrikt is zoo groot!»

»Drie-honderd, toewan!»

»Drie-honderd!»

Ja, drie-honderd. Gisteren was het rapport geweest, politie-rapport; nu had hij al de meisjes aangehouden om de toewan opsier eer te bewijzen.

De heer Waltrap, een gebronsd indigo-opziener, bij wien men mij logies had aangewezen en die toevallig ook mijn tafelbuurman was, had de goedheid mij dit, in half hollandsch en half maleisch, nader te verklaren.

De ronggeng's staan niet alleen onder toezigt der politie, maar zijn ook hare handlangsters. Daar zij met veel menschen in intieme aanraking komen, zijn haar de meeste bijzonderheden bekend van alle buitengewone gebeurtenissen die de politie wenscht te weten. Kleine diefstallen, dikwijls om harentwil gepleegd, komen door hare aanwijzingen spoedig aan het licht. Op vaste tijden houdt de We-

dono dus rapport; iedere ronggeng moet opbiechten waar en met wie zij hare dagen gesleten heeft. Staat nu een harer bewonderaars onder verdenking van eenige misdaad, dan komt men ook gewis achter de waarheid.

En worden de ronggeng's dan niet verfoeid?

Het tegendeel is waar; de ronggeng's zijn geliefd. Men zou een zeer onjuist denkbeeld van haren stand geven, door ze te vergelijken met Europa's publieke vrouwen. Aan haar toch valt de algemeene verachting (was meer medelijden niet christelijker?) ten deel. De ronggeng's daarentegen genieten een zeker aanzien, en huwen zeer dikwijls, ik zou haast zeggen, wanneer 't haar goeddunkt; van het oogenblik af, dat zij zich uit liefde aan een man verbinden, staan zij gelijk met alle andere vrouwen. Geen dessa-bewoonster, die zich beter dan de ex-ronggeng zal achten of haar gezelschap zal mijden.

Tament nam uit naam der gombongsche officieren het woord op, en bedankte den Wedono in bloemrijken stijl en met boertigen ophef voor zijne jagtpartij, zijne gastvrijheid, zijne goede wenschen en zijne drie-honderd dansmeisjes. Hij vreesde niet te veel te zeggen door te verklaren, dat de Wedono niet slechts een vriend van den Europeaan was, maar zelfs den Europeaan evenaarde in beschaving, in ontwikkeling, in al wat groot en edel is. Hij hoopte, — neen, hij was overtuigd dat de Wedono in rang en aanzien zou stijgen; en thans verlangde hij zelf meer dan immer tot gouverneur-generaal op te klimmen, om den Wedono onmiddellijk tot Sulthan van Java te kunnen benoemen. »Ik drink dus, mijne heeren! op den voorspoed van den toekomstigen Sulthan van Java! hip-hip-hip, hoera!!!»

De Wedono geraakte in een soort van geestverrukking; zijn naastbestaanden dronken driemaal achtereen hunne glazen anggor poef ledig; de sinjo's schreeuwden zich schor, en wij maakten van de algemeene opgewondenheid gebruik om op te staan.

XXI.

Menschkundige opmerkingen in verband met het beschavingswerk onder de Javanen.

Toen onze gastheer welstaanshalve verplicht was om het voorbeeld zijner gasten te volgen, rigtte hij zijne schreden naar Tament en . . . omhelsde hem.

Voor den lezer, bij wien, in weerwil van zijn verlangen om zijn achterlijke natuurgenoeten te ontwikkelen, de gedachte aan de omhelzing van een inlander een gevoel van afkeer mogt opwekken, zij het opgemerkt dat de Javaan niet op dezelfde wijze omhelst als de Europeaan. Ik geloof niet dat het noodig is te beschrijven hoe de Europeaan omhelst, en bepaal mij alleen tot te zeggen: »dat de javaansche omhelzing bestaat in 't aanbrengen van den neus tegen het gelaat." Vraagt gij mij hoe het mogelijk is, dat zulk een kus genot kan verschaffen, dan vraagt gij hetzelfde als de Javaan, wanneer hij u ziet kussen. Misschien getuigt de europesche wijze van omhelzing van meerdere beschaving: ik geloof dit te meer, omdat de Javaan die wijze niet kent. 't Moge vreemd klinken uit den mond van een gepensioneerde, doch alleen uit afkeer van die neus-omhelzingen zou ik, met al mijn sympathie voor de Javanen, zelf geen Javaan willen zijn.

Het genot van den europeschen kus is gebaseerd op het gevoel, van den javaanschen op den reuk. Voor ruiken en kussen bestaat bij hem maar één woord. 't Maakt mij treurig, in een hoofdstuk over ontwikkeling te moeten bekennen, dat de reukorganen van den Javaan

meer ontwikkeld zijn dan die van den Europeaan, maar het is een feit. Zijn sommige onzer zintuigen gewoonlijk in minder goeden staat dan die van den Javaan, heeft het oppervlakkig den schijn dat wij op eenige punten zwakker zijn en voor hem moeten onderdoen, de beschaving tracht de gebreken te verhelpen en geeft bijv. voor slechte oogen, brillen; voor hardhoorenden, spreekhoorns, enz. Voor den reuk evenwel staat de beschaving stil, en de Javaan geniet met den neus meer, dan wij ons kunnen voorstellen. Wie kan de aandoeningen en 't genot schetsen van den Javaan, als hij het voorwerp zijner liefde met zijn neus aanraakt — wij weten het niet! Welligt ruikt hij den graad van liefde, de deugden zijner schoone — wij weten het niet; maar als dat zoo is, moeten wij erkennen, dat ten dien opzichte althans de Javaan verre boven den Europeaan verheven is. 't Is echter zeer verklaarbaar, waarom het europesche kussen voor den Javaan niets aantrekkelijks kan hebben.

Bij de vorming van het javaansch kind wordt al wat de schoonheid des monds kan bevorderen, ten eenemale verwaarloosd. Van de voorbeeldige zorg eener europesche moeder voor den regelmatigen groei der tanden harer blanke telgen, hebben de Javanen geen begrip. Zij kennen de wanhoop niet, die scheeve, afgebrokkelde, wolfachtige tanden, of dikke, ruwe, gespleten lippen bij een europesche meisje of jongeling doen ontstaan. Immers zulke tanden en lippen zal niemand willen kussen. Het is alsof de Javaan met opzet zijn mond ontsiert, om de genietingen van het reukorgaan des te hooger op te voeren. Op het einde zijner kinderjaren maakt hij zijne tanden zwart, koolzwart, onherstelbaar zwart; vijlt ze gelijk; oefent zich te gelijktijd in het gebruik van sirih-pruimpjes, die hij half uit den mond laat steken, terwijl de andere helft aan de binnenzijde een roode afscheiding doet ontstaan, waarvoor de *tampala loedah* (spuwbakken) zijn uitgevonden. De mond van een Javaan is afschuwelijk leelijk; hij is zwart als roet.

Had de Wedono van Soempiejob derhalve den luitenant Tament op europesche wijze omhelsd, uw afkeer, lezer! ware door mij gedeeld. Maar, hoe ontwikkeld ook in het gebruik van europesche spijs en drank, in lijntjes trekken en toasten, — op het punt

van omhelzen verkeerde de Wedono in een volmaakt wilden staat.

De gasten legerden zich op de vele rustbanken, die in de pandopo waren geplaatst, en bliezen met wellust den rook der manilla-sigaren in de lucht. Zij wachtten de gelegenheid af om een whistpartijtje te maken; doch de Radin Wedono meende de heeren beter te amuseren. Het kalme kaartspel was heden al te prozaïsch voor den toekomstigen Sulthan.

Onophoudelijk herinnerde hij ons dat het *ram é-ram é bes a a r* was, en liet alles tot den dans voorbereiden. Men nam de eettafel weg, kleine tafeltjes of knaapjes werden op zijde der kanapé's geplaatst om er de glazen op te zetten, en de dansmeisjes gelast om nader te komen. Quasi schoorvoetend, schuchter en verlegen, slopen eenige der oudste priesteressen tot aan de trappen der pandopo. Maar dit was des Wedono's bedoeling niet; allen moesten nader komen en op de trappen neêrhurken, behoorlijk in het licht der lampen en stolpen, de jongsten vooraan; zoo!

Nu vormden zij een vierkant met drie à vier gelederen; een heerlijk *carré*! Waarheen men ook zijne blikken wendde, overal schalksche lachjes, van liefde sprekende neuzen, vurige oogen, zwarte monden, bloote schouders.

»Zoo, nu begint het er naar te gelijken: *h a j o ! r a m é ! l a g i r a p a t*, (kom, lustig, nog meer opsluiten)» riep de Wedono, een don Juan gelijk. Sttig wandelde hij langs de schoone rijen; »*l a g i r a p a t !*» en de reeds minder schuchtere meisjes zaten nu op den bovensten trap, rakelings aan en tusschen de rustbanken.

Onderwijl maakte de gammelang een oorverdoovend geraas.

De Radin had een keus gedaan; één *ronggeng* hief zich op. Zij, die uitverkorene uit de drie honderd *ronggeng's* gevoelde zich groot, maar toonde den trots niet die haar bezielde. In bedeesde houding en met neêrgeslagen oogen begaf zij zich naar de dansmat, ontwikkelde den langen zijden slindang van haar heupen, nam de gesloten *kipas* (waaijer) in de hand en begon te dansen.

Men verschoone mij zelfs van een poging, om den javaanschen dans te beschrijven. Hij bestaat voornamelijk in verdraaijingen van lichaamsdeelen, die in het dagelijksch leven zelden gebruikt of die bij

het gewone gebruik anders bewogen worden en daarom nog al moeilijk zijn. Bij dit dansen komen de voeten nagenoeg niet van den grond, en deze gewoonte duidt, naar mijn inzien, een zekere vatbaarheid voor hooger ontwikkeling aan — vooral in dit hoofdstuk niet opgepast om op te merken.

In Europa namelijk is het van algemeen bekendheid dat de landlieden en menschen van den lageren stand, kortom lieden uit de laagste klasse der maatschappij, bij het dansen het hoogste springen, en dat, naarmate het gezelschap fatsoenlijker, de kring hooger of beschaafder wordt, ook de voeten minder hoog van den grond gaan. Worden nu de bestaande plannen ten uitvoer gelegd en de Javanen herschapen van wildemannen in wèlopgeweete menschen die zich in elken europeschen salon behoorlijk weten voor te doen, dan zullen de pas beschaafde Javanen dadelijk in de eerste klasse, bij de aristocratie, te huis behooren; en ik vestig hierop te eerde aandacht der philantropen, omdat mijne opmerking welligt een goeden wenk bevat, om zich bij het beschavingswerk in het groot, te bedienen van het danstalent der Javanen of van de beste dansers onder hen.

XXII.

Het einde van een groot feest.

Nadat de uitverkorene eenige oogenblikken hare talenten had ten toon gespreid, zette de Radin Wedono zich insgelijks in postuur en danste mede. Hoe karakteristiek die nationale dans zij, ook dáár-in ontdekte ik reeds duidelijk sporen van beschaving.

Vooreerst had het den schijn alsof de ronggeng zich schaamde voor haar zwart gebit, of dat zij de oogen der blanke heeren wilde sparen. Want als zij nu en dan het gamelang-orkest met één paar uitgerekte toonen schreeuwend accompagneerde, verborg ze den wijdgeopenden mond met haar slindang of kipas.

Bij het slot van den dans viel de invloed van het europesche verkeer nog meer in het oog.

De ronggeng namelijk had zich aanvankelijk bepaald om, in de meest sierlijke en liefde- of hartstogtopwekkende standen en gebaren, rondom den Radin heen te dansen, en nu en dan in oogenblikken van paroxisme een paar gillen te uiten. Daarop was een k a w a n tot zijn heer genaderd en had hem een met wijn volgeschonken bierglas in de hand gegeven. 't Was toen, alsof de danser in het door den grooten profeet vervloekte druivensap een nieuw wapen gevonden had om de verleiding der bekoorlijke ronggeng weerstand te bieden; want deze verdubbelde hare pogingen; draaide met het hoofd, met den rug, met alles, zoo aanminnig als zij kon, doch vruchteloos. Bacchus overwon Venus! — Langzaam en met golvende bewegingen bragt de Radin het glas naar den mond. De

toeschouwers, dat heet de panakawans en het volk buiten de pandopo, gaven luide de tweekwartsmaat van het orkest aan, met een »héhéhéh» (de tweede »héh» vier toonen hooger en de helft langer dan de eerste). Dat ging sempre crescendo; het orkest versnelde de maat bij elk »héhéhéh», en toen de Radin het glas eindelijk leegdronk, maakten allen chorus met een doordringend hoera!

Om den Wedono te believen, gaven verscheidene gasten toe aan zijn herhaald en dringend verlangen om ieder op hun beurt te dansen. Het ging hun echter niet zeer bevallig af; bij het dansen behoort op zijn minst een sarong over de beenen te hangen. Men bootste zoo goed mogelijk de passen zijner danseuse na, men maakte zich, geloof ik, in het oog van den inlander zeer belagchelijk, en dronk eindelijk, onder luide toejuichingen van het publiek, het glas uit.

De dansmeisjes zaten nu al in de pandopo, vóór de rustbanken, overal. De Wedono, die onophoudelijk doordronk, verloor meer en meer zijn verstand; en wat men nog van hem hoorde, was: »Ha-jo! ramé... tsobat bajik... djindral... s'opi... saja sulthan... grog... rapat (komaan, vrolijk... goede vrienden... generaal... genever... ik sulthan... grog... opsluiten...).» — Na al de vermoeijenissen van den dag was het ons, dunkt me, veroorloofd ongemerkt het slagveld te verlaten.

Eenige uren later, tegen twee uren na middernacht, ontwaakte ik. Nog klonken in de verte de nu zachte, liefelijke, en al zeldzamer wordende toonen van een slaaplied, dat het gammelang-orkest uitvoerde; voor het overige was alles stil en bedaard. De maan scheen zoo vertrouwelijk door de boomen en de nachtkoelte was zoo uitlokkend, dat ik den lust niet kon weêrstaan om op te staan en te gaan zien of het groote feest nog steeds voortduurde.

Heer Waltrap's woning lag misschien een achthonderd passen van die des Wedono's. Deze naderende, zag ik de toortsen en vetpotten uitgedoofd. Hier en daar onder een troep inlanders, die om de gammelang gelegerd waren, flikkerde nog een enkel klein palitavlammetje van wandelende warong's. In kalme en toch vrolijke temming luisterde men naar de wegstervende accoorden, rookte

seroetoe's, ademde de frissche nachtlucht in, sprak zacht met elkander, en genoot langer van het feest dan de half beschaafde meester.

In de pandopo zag ik een wonderlijke, verwarde, onbewegelijke groep, die de grootere duisternis, veroorzaakt door het veroverstekend dak, mij aanvankelijk belette te onderscheiden. Op een kanapé in het midden der feestplaats lag de Radin Wedono geheel gekleed te slapen, en rondom hem in een digten kring zat zijn gevolg eerbiedig neêrgehurkt, om den slapende te bewaken. Ieder Javavaan was gewapend met een ellenlange lans, waarvan de punt dreigend omhoog stak; de jeugdige kawans hadden hunne krissen ontbloot, en wee hem, die den beschonken vorst zou durven honen! wee den dief, die van den toestand van het distrikthoofd misbruik dacht te maken!

Die brave Javanen! de eerbied voor hun heer scheen toe te nemen naarmate deze er minder aanspraak op kon maken. Die eerbied was zóó groot, dat zij hem, onmagtig om op eigene beenen naar zijn slaapvértrek te komen, niet eens durfden opnemen, en liever hun eigene nachtrust opofferden, om hem te bewaken op de plaats waar hij onder den last zijner beschaving neêrsliegt!

Brave Javanen! gij verdient nog lang verschoond te blijven van een beschaving, die u in den vorm van roode kisten A. V. H. wordt aangebragt!

Ik wensch het u van harte toe.

Twee dagen later ontving ik een briefje van Soempiejoh, luidende als volgt:

Wel-Edele Heer!

In het kamer op de bed waar UE. gelogeeert heeft, is gevonden een zilvere tandepitter, waarbij ik UE. hier insluit.

Met achting,

UE. D. Dienaar,
Waltrap.

XXIII.

Een zeer gewone gebeurtenis in het dagelijksch leven.

Omstreeks dezen tijd hadden er belangrijke mutatiën in het officierspersoneel plaats, waardoor helaas! de onderlinge harmonie een geweldigen schok kreeg. De gouden eeuw van ons verblijf te Gombong was voorbij; ieder op zijn beurt ondervond onaangenaamheden, die men te dieper voelde, omdat men elke afleiding miste, en wier invloed te nadeeliger was, omdat zij op de dienst een verder felijke uitwerking hadden.

Tot nu toe was de aangename verhouding, waarin wij tot onze chefs stonden, een krachtige prikkel geweest om met den meesten ijver te werken; doch zoodra er nieuwe chefs kwamen, die begonnen met blijken van wantrouwen te geven en kleingeestige aanmerkingen te maken, maakte de ijver langzamerhand plaats voor onverschilligheid, terwijl het zaad van tweedragt gelegenheid had om wortel te schieten en welig op te groeijen.

Het verschil in karakter tusschen de nieuwe hoofden en de afgetreden, was niet de eenige bron der onaangenaamheden; er waren nog andere oorzaken die de tweedragt bevorderden, en de voornaamste dezer — gij vergeeft 't mij immers, dames! — bestond in de tegenwoordigheid eener vrouw.

Er was een klerk toegevoegd aan het bureau van den eerstaanzekenden ingenieur, een ambtenaar van zeventig gulden 's maands. Die klerk, Meyer genaamd, was nog slechts kort gehuwd met de achttienjarige dochter van een deftig doch geruïneerd grissésch burger;

lang genoeg echter waren zij vereenigd geweest om deze kreooolsche vrouw een slecht denkbeeld van het huwelijksgeluk te geven. Meyer had meer dan den dubbelen leeftijd zijner Louise; hij was een luijaard, speler en dronkaard, kortom een bedorven mensch naar lichaam en ziel. Louise daarentegen was schoon en lief; schoon in den volsten zin des woords, regelmatig schoon zonder koudheid; hare zachte, groote oogen spraken van een diep gevoelig hart, en de natuurlijke lach, die gewoonlijk om haar fijnen mond speelde, getuigde van een engelrein gemoed. Haar eenige fout was, dat ze Meyer tot man genomen had.

Hare verschijning maakte geen geringen indruk op het gombongsch mannenpersoneel, en deed plotseling de slapende driften van menig-een ontwakken. 't Was opmerkelijk, hoe vaak er iets in de nabijheid van Meyer's woning was te verrigten, vooral in de uren waarop Meyer bij den eerst-aanwezende zat te werken. Eenige kwamen er rond voor uit, dat zij Louise énorm lief vonden; een enkele bekende geweldig verliefd te zijn en het een schande te vinden, dat zoo veel schoons in handen van zoo veel leelijks was; anderen hielden hunne gewaardwordingen geheim, doch niemand liet een gelegenheid voorbijgaan om de schoone Louise te zien en te spreken. Slechts van Beuk bleef onverschillig, sprak nog minder dan vroeger en wenschte — ik ben er zeker van — dat »vrouwmensch" naar het andere einde der wereld.

Ter eere van Louise zij gezegd, dat haar gedrag onberispelijk en waardig bleef, des te waardiger naar gelang haar echtgenoot het minder verdiende. Misschien bleef zij niet geheel ongevoelig voor zoo-veel hulde aan hare schoonheid; hoe het zij, nooit toonde zij het.

Er was stellig niemand te Gombong, die minder aan mevrouw Meyer dacht, dan haar buurman Robert, en toch ontdekte hij — te laat, helaas! dat men algemeen hem voor den begunstigden minnaar hield. Voor kwaaddenkennden bestond er wel is waar een enkele omstandigheid, die tot verkeerde uitleggingen aanleiding kon geven; doch hijzelf had die bekend gemaakt, zóó weinig was hij zich van eenig kwaad bewust.

Op zekeren avond namelijk, toen ik in de binnengalerij zat te

schrijven , kwam een huisbediende ongeroepen binnen , en sloot de wijdopenstaande glasdeuren , die op de voorgalerij uitkwamen.

De koele avondlucht speelde zoo aangenaam door het huis , dat ik wrevelig vroeg , wat dit beduidde.

»Mevrouw Meyer vraagt een oogenblik belet , heer !»

»Welnu , moeten daarom de deuren gesloten zijn ?»

Tot antwoord liet de jongen nog de gordijnen vallen , en zeide toen :

»Mevrouw wenscht niet gezien te worden.»

Instinctmatig begreep ik dat men een beroep op mijne liefdadigheid wilde doen en dat mijn bediende zich in den aard van het bezoek vergiste. Meyer toch had reeds dikwijls voorschot op zijn traktement gevraagd en gekregen ; zoolang zijn eischen het bedrag van zijn traktement niet te boven gingen , had ik aan zijn verlangen voldaan. Nu echter had hij niets meer te goed en zond , op weigering bedacht , zijne vrouw op mij af om nieuwe voorschotten te verzoeken. Het toeval wilde , dat de familie Meyer in de woning huisde , die 't verst van het kampement verwijderd was en aan de mijne grensde. Mijne bedienden wisten dus reeds vele bijzonderheden uit het huiselijk leven der bureu , en beweerden dat langzamerhand al de kleinoediën , de kleederen zelfs van mevrouw , in handen der Chinezen overgingen. Insgelijks was het haar vurigste aanbidders niet ontgaan , dat het toilet van Louise gedurig eenvoudiger werd , de zijden japonnen die hare schoone leest zoo deden uitkomen , nooit meer gedragen werden , en zij bij voorkeur de eenvoudige , maar toch smaakvolle witte kabaai der nonna's droeg.

»En om die reden komt mevrouw de achterdeur in ?» vroeg ik.

»Daarom is mevrouw de loentas-pagge overgestapt.»

Een nieuw aangelegde levende haag , ter naauwernood een voet hoog , scheidde onze woning ; 't was negen uur 's avonds en vrij duister. Niets gemakkelijker dus , dan om ongezien bij mij binnen te komen.

Mijn vermoeden bleek gegrond te zijn. Mevrouw Meyer verkeerde in nood. Haar man had vier dagen verlof gevraagd , de laatste guldens medegenomen , en haar zonder een korrel rijst aan haar lot overgelaten.

Het crediet bij den Chinees was uitgeput; nu had zij honger . . . de arme vrouw! Zij was er zeker van, dat Meyer niet terug zou keeren voor dat hij al zijn geld had verteerd. Op nieuw voorschot vragen, dat durfde zij niet; 't had haar gevoel genoeg gekwetst uit naam van haar man zich op het bureau te moeten vertoonen om iets te vragen dat hij zelf behoorde te doen; maar hij had er haar toe gedwongen. Zij kwam thans ook niet tot mij, omdat ik de kas onder mij had; doch tot wien zou zij zich wenden? Ik was de eenige, — van het eerste woord hadden hare tranen gestroomd, nu overtoog een donkere bloes van schaamte haar bleek gelaat, — ik was de eenige, die haar niet met liefdesverklaringen gekweld had. Zij kon immers hare aanbidders niet om hulp vragen! — Hulp vroeg ze, geen aalmoes. Zij kon werken. Zij had gewerkt — en zonder de oogden op te slaan, ontwikkelde ze een paar geborduurde tje nella's (mullen) uit een papier — misschien, . . . had ik . . . tje nella's . . . noodig . . .

't Zal wel overbodig zijn te zeggen, dat ik getroffen was door het ongeluk der arme vrouw, zoo jong, zoo schoon, zoo bevallig. Dat ik opstond, mij naar de sofa begaf, waarop Louise had plaats genomen, om haar werk te prijzen ('t geen het verdiende) en te verklaren dat er op het oogenblik niets was waaraan ik meer behoefte had dan aan tje nella's, was natuurlijk en zou, geloof ik, ieder tweede luitenant van het indisch leger gedaan hebben. Ik verzocht als gunst, haar nog een ander werk te mogen opdragen, gaf er echter den raad bij, voortaan hare eigene verdiensten voor haar echtgenoot te verbergen, en betaalde haar met een bankbillet.

Louise sprak geen woord meer. Zij snikte en kustte mij bij verassing de hand; de bediende, dien ik mij haastte binnen te roepen, geleidde haar naar huis.

Deze gebeurtenis — een zeer gewone in het leven — had ik niet geheim gehouden, met de goede bedoeling om de belangstelling, die mevrouw Meyer door hare schoonheid inboezemde, tot stoffelijk welzijn te doen strekken. De achting voor een vrouw, die zich in haren toestand zoo waardig gedroeg, moest immers toenemen?

XXIV.

Een paar zeldzame typen.

Tot militairen kommandant hadden wij thans een zekeren kapitein Löder, in de wandeling »Loeder" genaamd.

Löder was een kortzigtig, bekrompen man met een wantrouwend, besluiteloos en hatelijk karakter; een zeer naauwgezet dienstdoener, voor wien de reglementen grondwet en bijbel te gelijk waren; een man, die geen andere boeken kende dan de reglementen; die met de reglementen opstond en naar bed ging; die het bestaan van elken toestand, zaak of daad ontkende, waarvan de reglementen niet gewaagden, en die met dat al den zin der reglementen zoo weinig begreep, dat het scheen alsof de reglementen slechts zamengesteld waren met het doel om de chefs in staat te stellen het leven hunner ondergeschikten te verbitteren.

Onder andere bijnamen, droeg hij dien van »moordenaar." Hij had dien te danken aan de zelfmoordziekte, die bij de kompagnie door hem gekommandeerd, heerschte, schoon hij-zelf, tot veler spijt, er niet aan bezweek. Die kompagnie stond vroeger bekend als een »finke troep," doch was onder zijne reglementaire leiding zoo gedemoraliseerd, dat zelfmoord aan de orde van den dag was. Eén geval werd ons geschreven.

Flankeur Fokkema was de beste soldaat der kompagnie, altijd present, naauwgezet in zijn dienst, goed schutter, in de hoogste mate kort in zijn antwoorden, misschien niet altijd tevreden, maar 't nimmer toonende; geen pruttelaar, geen praatjesmaker zoo-

als zijn kapitein; kortom een soldaat, waarop een kompagnieskommandant trotsch moest zijn, een model om anderen op te wijzen. Doch juist dat onberispelijke, dat onverbeterlijke in Fokkema's gedrag, was Loeder — men veroorlove mij, hem dien bijnaam te geven — een doorn in het oog; die korthed en juistheid in 's mans antwoorden hinderden hem het meest en schreef hij aan oneerbiedigheid, aan minachting toe. Minachten kon Fokkema hem misschien, doch hij eerbiedigde steeds zijn kapitein.

Loeder hield meer van iemand dien hij nu en dan een zware straf kon opleggen. De ontevredenheid van den gestrafte maakte hem te vreden, schonk hem een zekere opgeruimdheid, de blijdschap van den beul, en, ware hij vatbaar geweest voor een grootmoedig oogenblik, het zou zijn onmiddellijk na een executieparade. Eens op een inspectie, beheerschte de booze geest hem dermate, dat hij Fokkema een onbillijke aanmerking maakte, hem straf oplegde en een »smeerpap" noemde.

Fokkema werd doodsbлек, verroerde zich echter niet, en sprak geen woord tegen. Hij! voor een smeerpap uitgemaakt door zijn kapitein, voor het front der kompagnie! Hij! wiens geheele militaire leven vlekkeloos was geweest! Groote God! kon wel ooit iemand erger beledigd worden?

De natuurlijke kleur keerde nooit meer terug op het gelaat van den flanker. Na afloop der inspectie ging hij op zijn slaapkrib liggen, en staarde regt voor zich uit, zonder de opbeurende gezegden zijner makkers te beantwoorden. 's Avonds begaf hij zich evenwel buiten de kazerne, behoorlijk in de tenue van den dag, met de bajonet gewapend. Kapitein Loeder ziet den flanker het erf opkomen. Zijn geweten — als hij er nog een had — beschuldigde hem, en.... hij vliegt het huis uit, jilt naar de hoofdwacht en zegt dat Fokkema hem wil vermoorden. Fokkema wordt door de patrouille gearresteerd.

Fokkema onder beschuldiging van feitelijke insubordinatie! hij!

's Nachts breekt hij uit de arrestantenkamer, en werpt zich in de rivier. — Dit was de zeven-en-twintigste zelfmoord dien Loeder op zijn rekening had.

Het behoeft geen betoog, dat iedere particuliere aanraking met den militairèn kommandant instinktmatig werd vermeden, en men hem liefst aan zijn lot overliet. Opmerkelijk was 't, dat de afkeer dien de kommandant bij de officieren opwekte, ook gedeeld werd door en zichtbaar was bij hunne respectieve bedienden en honden. Loeder's huishoudster had geen omgang met de dames van haar klasse, en Wolf — een groote, leelijke, valsche hond, die aan den kapitein toebehoorde, — leefde van den eersten dag af, in openbaren oorlog met al de officiershonden. In de nabijheid der kommandantwoning hadden elk oogenblik gevechten plaats, en geen onzer ging meer zonder rijzweep of rottanstok den weg op, ten einde de verraderlijke aanvallen van Loeder's hond te kunnen weren.

Voor sappeurskommandant hadden wij een kreool, Reekel geheten, iemand — als 't mogelijk was — nog bekrompener van herseinen dan Loeder, voor wien hij veel sympathie gevoelde en met wien hij weldra een naauwe vriendschap sloot.

Bij gebrek aan verstand, bezat Reekel een natuurlijke slimheid om de bruikbaarheid van anderen te onderscheiden en tot eigen voordeel aan te wenden. Vroeg hem een ondergeschikte op het werk eenige inlichting, die hij niet in staat was te geven — en dat was meestal het geval — dan antwoordde hij met een vraag, lokte behendig het denkbeeld van den vrager uit, en adviseerde in diens geest. Was hem van hoogerhand iets opgedragen, dan droeg hij de uitvoering vertrouwelijk aan een jong officier op, copieerde de ontvangen nota met eenige wijziging in de redactie, en zette er zijn naam onder.

Spreeken, althans over wetenschappelijke zaken, deed hij zoo weinig mogelijk. In het algemeen bedacht hij zich eerst, voor dat hij sprak; daardoor had zijn gelaat een diplomatischen plooi gekregen, die hem gewigt bijzette. Zijn taktiek was veel vragen te doen, en zelf weinig of ontwijkend te antwoorden. Dat vragen had geen ander doel, dan om zelf niet te spreken; gevolgtrekkingen maken kon hij niet. Men kon daaruit afleiden, hoe bijzonder aangenaam de omgang was met zoo'n Reekel.

Het spreekt van zelf, dat het loopje van den kapitein al zeer

spoedig bekend werd en het den officieren verdroot, mijnheer Reekel met hunne vederen te zien pronken. Vroeg de knappe man nu om een nota, dan verontschuldigde men zich onder allerlei voorwendsels, of wel men verzocht zich die taak door een order van den eerst-aanwezende te zien opgedragen. Trachtte hij door uitvragen zich eenig licht te verschaffen, het gewone antwoord was: »Ik weet het niet, kapitein." Daarentegen waren er jonge officieren, die behagen schiepen zich telkens met de eenvoudigste vragen tot den kapitein te wenden, om later over zijne snuggere antwoorden te kunnen lachen. Reekel gevoelde wel dat hij het onderspit delfde, doch daar de vormen nooit uit het oog werden verloren, was hij verplicht zich aan dien zedelijken druk en intellectuële meerderheid te onderwerpen, in afwachting van een gelegenheid om zich te wreken.

Reekel was getrouwd en had vijf kinderen, die niet mooi, maar — als ik de waarheid hulde moet doen — leelijk waren; zij geleken allen op hunne moeder. Deze was een dame van zuiver europeesch bloed, op haar acht-en-twintigste jaar als jufvrouw van gezelschap, of als vriendin van een andere dame, in Oost-Indië gekomen met een diepe minachting voor het mannelijk geslacht in het moederland, dat hare schoonheid en zachtheid van karakter niet naar waarde had weten te schatten. Op Java had zij zich met list en geweld meester gemaakt van Reekel, en gaf nu onderrigt in hollandsche zuinigheid.

Als er vleesch noodig was, werd Reekel tegen wil en dank de wildernis ingejaagd om een wild zwijn te schieten; bragt hij niets te huis, dan werd er gevast. Voor de groenten, vruchten en andere kleine toespizzen, werden de drie jongste spruiten geregeld iederen dag in een kinderwagentje »op fourageren" uitgestuurd. De bediende die het wagentje trekken moest, hield gewoonlijk halt voor de woning van den Wedono, van een mantri of een dessa-hoofd, en rustte er lang uit. Was het niet natuurlijk, dat de kinderen dan rondkeken, en begonnen te malen, om de vruchten te proeven, die daar aan de boomen hingen!

»Mau mangis," (ik wil mangis) schreeuwde er een.

»Mau djerboek," (ik wil djerboek) grijnde de ander.

»Minta kapala," (ik een kokosnoot) huilde een derde.

En op het laatst riepen ze om strijd »mau pisang" (ik wil pisang); — die onschuldige popjes!

Zou het niet onnatuurlijk geweest zijn, als het inlandsch Hoofd, dat toevallig in zijn pandopo zat, niet eindelijk iemand in den boom liet klimmen om eenige vruchten voor de lieve kleinen te plukken? Zoo als het brave, fatsoenlijke kinderen betaamt, aten zij nimmer de vruchten dadelijk op, maar borgen die op den bodem van het wagentje, en als de proviand voor een dag groot genoeg geoordeeld werd, reed men in triomf terug. Zoo wist mama de wandelingen productief te maken en het nuttige met het aangename te vereenigen.

Groenten werden insgelijks op een niet kostbare wijze aangeschaft; de k r o k o t (postelein) bijv. werd uit het gras gezocht, de l o e n t a s-bladeren van de paggers geplukt en afgekookt, enz.

Eens per maand zat Reekel met zijn teedere ega 's avonds in de voorgalerij, gereed om ieder te ontvangen die lust gevoelde mevrouws zware, hollandsche, gebloemde japon van nabij te bewonderen. Zóó vroeg kon men niet komen, of de thee was al afgeloopen, en dan werd het onder allerlei huishoudelijken kout, negen, soms half tien uur, voordat het mijnheer met een soort van schrik inviel, om te vragen »of de heeren geen glas wijn of bier zouden drinken." Mevrouw verweet zich bijna gelijktijdig haar vergeetachtigheid, en wierp de schuld op de jongens »die aan niets dachten." Als er dan om »m i n o m a n" (drank) geroepen was, bragten de bedienden uiterst langzaam de glazen, knaapjes, enz. aan. Doorgaans waren er nog klieken van den vorigen receptie-avond, natuurlijk totaal ondrinkbaar. Dreef de kim een duim dik op het bier, en had de wijn zijn oorspronkelijke kleur verloren, dan was mevrouw wel verplicht andere flesschen of liever halve flesschen te gaan halen. (Reekel bestelde à l l e s op halve flesschen).

Mevrouw stond er op, het bier zelve open te trekken, omdat de jongens het, even als Reekel, zóó onhandig deden, dat de helft als schuim verloren ging.

Mevrouw ging bij de operatie altijd staan, sloeg met de handig-

heid van een koffijhuisjongen het eene been over het andere om de flesch vast te zetten , verwrong haar gezicht door de inspanning van het trekken , en haalde met een uitgestoken tong de kurk van de flesch.

Dit was het belangrijkste oogenblik van den avond , en beloonde ons voor de doorgestane verveling.

XXV.

Hoe men zich het leven aangenaam kan maken.

Vijf jaren had ik de tweede luitenants-epauletten gedragen, toen de Java-Courant mijne bevordering tot eersten luitenant bekend maakte. Dat die promotie naar mijn oordeel veel te laat kwam, en mijne illusiën van spoedige bevordering (door overplaatsingen van officieren uit Nederland vertraagd) reeds lang vervlogen waren, is natuurlijk. Die verandering bragt evenwel geen verbetering in mijn toestand; ik bleef gedetacheerd bij de geniewerken, geplaatst bij de kompagnie sappeurs, en secretaris van twee raden van administratie.

Niettegenstaande de spanning steeds grooter werd, bleven de zaken marcheren. Reeds waren de schildmuren van het fort »Generaal Cochius" gedeeltelijk opgetrokken.

Loeder en Reekel deden echter hun best, om de dienst te bemoeijelijken. Deels uit lust tot plagen, deels uit bekrompenheid en gebrek aan doorzicht, staken zij gedurig een spaak in het wiel. Was er een bezwaar uit den weg geruimd, terstond werd er een nieuw geopperd. Een aanhoudende correspondentie tusschen de autoriteiten onderling met de civiele autoriteiten in de residentie en met den afdeelingskommandant, verslond den kostbaren tijd, die aan degelijke dienstverrigtingen had kunnen worden besteed.

Het hinderde Loeder zeer, dat de sappeurs, die twaalf uren daags op het werk waren, geen wachtdienst vervulden. Wachtdienst toch stond bij hem hooger dan alle andere diensten. Hij deed een voorstel om 'daarin verandering te brengen, voorgevende dat het de-

tachment infanterie niet talrijk genoeg was; doch te vergeefs.

Loeder kon niet verdragen, dat de genie-officiëren in witte buisjes en de sappeurs niet stiptelijk in tenue gekleed op het werk kwamen. Als militaire kommandant meende hij dit te kunnen beletten. Een officier in dienst, zonder toegeknoopte uniformjas, was hem een gruwel, een verguizing van den soldatenstand, een onbestaanbaar iets.

Wat maakte den officier? Wat was een officier anders dan een mensch in uniform gestoken? Hij vroeg zich niet af, welke werkzaamheden de genie-officier had te verrigten, en of het mogelijk was die werkzaamheden in uniform uit te voeren; hij wist ook wel, dat een sappeur-steenbakker of metselaar in uniform zijn dienst niet behoorlijk zou kunnen doen; doch wat kwam er dat op aan. Liever de man reglementair gekleed en dan maar geen steenen maken, dan hem met opgestroopten pantalon en openhangend mouwvest te zien. — De eerstaanwezende ingenieur haalde de schouders op, gaf Loeder den raad zich met de genie-officiëren noch met de sappeurs op het werk te bemoeijen, en bragt het ingebragt bezwaar ter kennis van het Militair Departement.

Het kleedingmagazijn was van bamboe, en men bouwde een fort van steen. Ook dat was Loeder een doorn in het oog. In het kleedingmagazijn lagen immers de uniformstukken, die de menschen tot soldaten vormden!

Hemel! welke onbekookte voorstellen moest ik in dien tijd schrijven; want niemand leed meer onder zooveel onverstand dan Robert, die door zijne onderscheidene betrekkingen ter beschikking van alle chefs stond. Dikwijls gebeurde het, dat ik als secretaris van den garnizoensraad den raad der defensiewerken moest aanschrijven en, als secretaris van laatstgenoemden raad, zelf den brief moest beantwoorden. Ik voerde dus correspondentie met mij-zelf en kwam er niet verder door.

Als betaalmeester der genie bijv. berigtte ik den eerstaanwezende dat er geldgebrek was. Deze noodigde dus den president van den raad der defensiewerken uit, daarin op de een of andere wijs te voorzien. Ik schreef dus, na overleg met genoemden president, het volgende:

No. 3.

Gombong, den 2n Januarij 1845.

Van den kashouder van Keboemen vernomen hebbende, dat ZEG. eerst over acht dagen in staat zal zijn onze ordonnantie van betaling groot f7,000 te kunnen inwisselen, hebben wij de eer UEG. beleefdelijk te verzoeken, ons wel de som van f3,000 aan kopergeld tegen bewijs te willen voorschieten, ten einde vertraging in de werkzaamheden te voorkomen.

De raad van administratie der
defensiewerken

(w. g.) Reekel, president.

Robert, secretaris.

Op verlangen van kapitein Loeder antwoordde ik hierop:

No. 27.

Gombong, den 2n Januarij 1845.

Het doet ons leed niet te kunnen voldoen aan het verzoek, vervat in uwe missive van heden no. 3, voordat wij mededeeling van UEG. zullen ontvangen hebben, op grond van welke reglementaire bepalingen wij daartoe gemagtigd zijn.

De garnizoensraad van administratie

Loeder, president.

Robert, secretaris.

Daarop schreef ik den volgende brief:

»Niet op grond van reglementaire bepalingen, maar in het welbegrepen belang van den lande, hadden wij de eer bij missive van heden no. 3, UEG. ons verzoek te rigten.

Daar aan de eene zijde een staking der werkzaamheden den staat nadeel zou berokkenen, en aan de andere zijde de koelie's voor hun dagelijksch onderhoud iederen dag hun werkloon moeten hebben, vleijen wij ons dat aan het bij deze dringend herhaald verzoek ten spoedigste worde gevolg gegeven."

En eindelijk gelastte Loeder mij ten naastenbij in de volgende bewoordingen terug te schrijven:

»Het welbegrepen belang van den lande, dat wij even goed als UEG. wenschen en weten te behartigen, eischt onzes inziens in de eerste plaats een stiptelijk opvolgen der wettelijke bepalingen. Waar die ontbreken, bestaat ook geen gevaar, den staat nadeel te berokkenen.

Ik heb de eer UEG. tevens op te merken, dat uwe laatste missive uitdrukkingen bevat, die met het oog op den datum van benoeming van den president, strijdig geacht kunnen worden met den eerbied verschuldigd aan meerderen in rang of ancienniteit."

Toen ik den eerstaanwezende berigtte, dat de gehouden briefwisseling geen duit had opgebracht, verzocht hij mij naar Karang-Anjer te rijden en te beproeven, om op een voorloopig bewijs van den javaanschen collecteur geld te leenen. Die inlander bezat geen kennis van reglementaire voorschriften, maar daarentegen gezond verstand, zoodat ik bij hem dadelijk slaagde.

Zooals wij uit bovenstaandē regelen zagen, was Reekel voorzitter van den raad van administratie der defensiewerken. Die betrekking was te zwaar voor zijne schouders, hij zwoegde onder den last der verantwoordelijkheid, en leed geweldig aan een onoverwinlijken angst en wantrouwen. Nacht en dag droeg hij een sleutel aan een koper kettingje om den hals. Vergaderde de raad, dan overtuigde hij zich eerst of de geldkist geen uitwendige teekenen van inbraak droeg. Bij het ontsluiten was hij doodsbлек, alsof hij stellig verwachtte de kist toch ledig te zullen vinden. Een gloeiend rood overtoog zijn gelaat, als de deksel knarsend openging en de mufte lucht der halfvergane koperzakken hem in de groote neusgaten drong; — het geld was er nog!

»Mijnheer Robert! hoeveel geld moet er uit de kist?" heette het dan.

»Hier is het kasboek, kapitein!"

Nu was Reekel niet zeer te huis in het kasboek, en vroeg of ik 't maar zeggen wilde.

»Twee-duizend drie-honderd vijf-en-zestig gulden en honderd-dertien duiten, half koper, half zilver."

De kleine berekening om het juiste getal guldens te weten , dat aan koperen munt uitgeteld moest worden , viel den kapitein gewoonlijk zeer moeilijk en was meestal boven 's mans bevattting. Even als de andere leden van den raad , die 't met mij eens waren en den schijn aannamen van druk te rekenen , was Reekel lang bezig , en noemde eindelijk een verkeerd cijfer. Daar het mij niet regtstreeks aanging , wat er in of uit de kist ging , antwoordde ik niet ; terwijl de anderen zich hielden , alsof zij nog niet tot een resultaat konden komen. Eindelijk was de president verplicht mij te verzoeken , hem wel te willen opgeven hoeveel er juist moest uitgeteld worden. Die zegepraal werd mij later in rekening gebracht als de kas werd opgemaakt ('t geen soms een paar uren duurde , door de massa gebroken zakken) ; 't was mij dan niet veroorloofd weg te gaan , ofschoon ik als secretaris geen sleutel bezat noch verantwoordelijk was voor de gelden.

In het algemeen schepte men er behagen in , om over mijn tijd te beschikken , zonder in aanmerking te nemen dat de dag slechts vier-en-twintig uren telt. Had ik bijv. de week bij de compagnie sappeurs , dan was het zeker dat er buitengewone inspectiën bevolen werden ; had ik de wacht op het werk , dat er extra-diensten plaats vonden. De eerstaanwezende ingenieur onthief mij wel is waar van het toezigt over de ateliers , maar eischte teregt dat ik altijd present was , als er betalingen te doen waren. De militaire kommandant wist mij steeds ten ontijde commissiën op te dragen ; kortom , ik werd regts en links geroepen , geplaagd , ontvangen met hatelijke aanmerkingen , weggestuurd met onverdiende reprimandes , en kon geen goed meer doen.

XXVI.

Een erg geval.

Aan de zuidkust van Java, in den westelijken hoek der residentie Bagelen, ligt het bergachtige distrikt Karang-Bollong. Op de hoofdplaats van dien naam bevindt zich, hoofdzakelijk tot bescherming van 's lands vogelnest-magazijnen, een kleine redoute met een bezetting van 25 infanteristen onder de bevelen van een adjudant-onderofficier. Die post behoort onder het administratief beheer van den kommandant te Gombong.

Op zekeren dag kwam er een extra-rapport van Karang-Bollong, waardoor de kapitein Loeder in de grootste ongelegenheid geraakte.

Het fortje, aangelegd op een steilen, kegelvormigen heuveltop met wallen, zeer onderhevig aan reparatiën vooral in den kwaden mousson, lag nu — zoo luidde het rapport — ten gevolge van de laatste regens voor een gedeelte aan den voet van den heuvel. Een face en twee bastions waren weggeschoven, en met geschut, affuiten, en kogelstapels naar beneden gestort. De gebouwen, door gebrek aan ruimte te dicht aan het banket opgerigt, liepen gevaar het geschut te volgen; kortom het fort was onbewoonbaar geworden; de magazijnen stonden open en bloot; er was onmiddellijk voorziening noodig.

Kapitein Loeder ontbood den 1^{en} luitenant van Toren bij zich en liet uit gewoonte ook mij roepen. Hij las ons het rapport voor, geteekend »Sonneveld, adjudant-onderofficier en kommandant van het detachement te Karang-Bollong;» keek ons toen aan, alsof hij wilde zeggen: »wat nu te doen?»

»Een erg geval, kapitein!» sprak van Toren na eenige stilte.

»Dat de schromelijksche gevolgen kan hebben,» voegde ik er bij.

»Hoe zoo, mijnheer?»

»Wel! wat belet nu de bevolking om de magazijnen te plunderen, het fort af te loopen en de weêrlooze bezetting te vermoorden!»

»Robert heeft gelijk! een erg geval, kapitein,» herhaalde van Toren, die mij begreep en bedenkelijk het hoofd schudde.

In zijn verwarring bond Loeder zich de sjerp om het lijf, zonder te bedenken dat hij in wit huistenuë was gekleed.

Bij ieder buitengewoon geval, waarvan de reglementen niet spraken, had Loeder de gewoonte het eerst naar zijn sjerp te grijpen. Zelfs in een huisselijken twist, als hij het eens waagde zich tegen de bevelen zijner dierbare wederhelft te verzetten, gordde hij het oranjekleurig veldteeken om. En toen eens een inspecteur bij hem logeerde, zette hij zich gesjerpt aan zijn eigene tafel en knoopte 's nachts — volgens confidentiële mededeelingen van zijn huisjongen — de sjerp over de slaapkabaai vast, voordat hij in zijn bed stapte.

»De onderadjutant Sonneveld schrijft het ook, dat er onmiddellijk voorziening noodig is,» vervolgde ik.

»Onmiddellijk,» herhaalde van Toren.

»Eén uur te laat, en...»

»Alles hangt van een energiek besluit af.»

Loeder zag er uit als een lijk met groote parels doodzweet op het voorhoofd.

»Maar... wat... moet... ik... dan... doen?» stotterde hij.

»Dadelijk te paard stijgen en naar Karang-Bollong rijden,» zeide van Toren, die wel eens van de tegenwoordigheid zijns kapiteins wilde ontslagen zijn.

»Zonder uitstel te paard stijgen,» bevestigde ik. »'t Is maar een uur of drie door het tijgerland, en...»

»Ik mag het garnizoen niet verlaten,» viel Loeder in, en knoopte zijn sjerp los. Hij schrikte terug voor het denkbeeld om bij avond langs een eenzamen weg te gaan, en zou bovendien niet weten wat te Karang-Bollong uit te voeren.

»Geef mij dan maar een marschorder,» sprak van Toren op een toon alsof hij zich voor de goede zaak opofferde; »aan mij is niet veel verloren. Zonder genie-officier kan ik echter weinig verrigten, daarom geef ik u in bedenking, in overleg met den eerstaanwezende en den sappeurkommandant, den luitenant Robert insgelijks in commissie derwaarts te zenden; terwijl ik dan tijdelijk het kommando der troepen op mij neem en voor de veiligheid der plaats zorg draag, kan Robert aan het herstellen der benting werken.»

Loeder haalde weer adem. Tegen zijn gewoonte ging hij over de zaak aboucheren — voor corresponderen was geen tijd — en toen er geen bezwaren geopperd werden, gaven wij onze dienst over en reden bij het ondergaan der zon, ieder met een paar bedienden te paard achter ons, het kampement uit. Daar er evenwel geen de minste spoed vereischt werd, en wij met een nachtelijken rid ons zelve zouden geplaagd hebben, keerden wij een uur later stilletjes naar huis terug, om den volgenden ochtend, bij het aanbreken van den dag, voor goed op reis te gaan.

't Was een woest land dat wij doortrokken, nagenoeg onbewoond. Langs den weg stonden meer tiggervallen dan hutten. Palen ver liep het hobbelig pad nu eens langs een laag en begroeid gebergte, dan weder over vooruitspringende rotsen, bij wijlen zóó steil, dat de paarden zich van de uithollingen, door den regen of het gebruik gevormd, als van een trap bedienden, of, waar die uithollingen ontbraken, met zaâmgetrokken en gestrekte beenen zich naar beneden lieten glijden.

Omstreeks half zes sloot Sidin op, overreikte mij ongevraagd het geweer en wees mij naar een hoogte, zeggende: »boerong m e r a h , t o e w a n.» (Paauwen, mijnheer!) Op vijftig schreden van ons zaten twee paauwen, die zonder eenig teeken van onrust te geven, hun morgentoilet voltooiden. Ik stijg af en schiet het mannetje. Als een kat klautert Sidin tegen den rotswand op, klemt zich vast aan doornig struikgewas en uitstekende, scherpe punten, en bereikt den bovenkant. Op hetzelfde oogenblik geeft hij echter een gil en laat zich naar beneden rollen. Gekneusd, bebloed en bleek van schrik, staat hij op en zegt dat hij een tijger gezien heeft, »de kat,

toewan! de kat sakali, saja amper mati" (digtbij, mijnheer! zeer digtbij. Ik was bijna dood geweest).

Nadat ik van Toren, die inmiddels was afgestegen, een punt had aangewezen waarlangs het mij voorkwam dat hij gemakkelijker naar boven kon komen, herlaadde ik oogenblikkelijk mijn tweeden loop, wierp daarna het geweer met den riem om den schouder, volgde den weg door Sidin genomen, en had het geluk heelhuids boven te komen. Een eigenaardig sterke reuk drong tot mij door, maar van den tijger vond ik geen spoor. De paauf lag op eenigen afstand in het korte fijne gras, dat den bodem bedekte op de enkele plaatsen waar geen heesters of boomen stonden. Geloofd men den inlander, dan heerscht er een zekere intimiteit tusschen paaufen en tijgers, een intimiteit als tusschen het loodsmannetje en den haai. Voor de waarheid dier bewering kan ik niet instaan; doch daar beiden hetzelfde woeste terrein tot woonplaats kiezen, kan men aannemen, dat waar een paauf gezien wordt, de tijger niet ver af is ¹).

Nadat wij vruchteloos de digtbijzijnde boschjes hadden onderzocht, kwam het bebloede hoofd van Sidin weér boven den rotswand te voorschijn. Hij smeekte mij terug te keeren; de tijger had zich verwijderd, hij kon hem naauwelijks meer ruiken; ik wilde immers niet alleen in de wildernis dringen? — De jongen had volkomen gelijk. Ik moest mij met den paauf tevreden stellen.

Een paar palen verder, lokte een prachtige boom, wiens schaduw zich meer dan vijftig passen van den stam uitstreekte, ons tot een halt uit. Op het groene tapijt, waar de paarden heerlijk graasden, wierpen wij ons neer, gebruikten iets van onzen voorraad, en dronken daarbij een verfrisschende teug van het koele water dat op korten afstand uit de rots vloeide. Ook de bedienden lieten zich de ketoepat's goed smaken.

»Geen vorst in Europa kan toch zijn oogen zoo vergasten als wij," zeide van Toren, die, het hoofd op den arm gesteund, naar boven staarde. »Welk koninklijk park levert zelfs in miniatuur zulke reuzen op! Ik schat den rechten stam minstens op honderd voeten, voordat hij takken uitschiet. En welke takken!"

1) De paauf aast op de uitwerpselen van den tijger.

»En ziet gij er die monstertouwen wel afhangen? ik weet niet of zij tot het klimop- of parasitengeslacht behooren. Wie zou denken dat de natuur scheepskabels kon slaan, zoo zuiver in een gedraaid, nog volmaakter dan op de lijnbaan!»

»Doch er is leven in den boom! Zaaft ge daar niets op dien tak bewegen.»

»Loetong (een zwarte langharige aap), toewan! banjak loetong (eene menigte apen),» zegt Sidin.

Inderdaad, hier en daar kwam de kop van een loetong door de bladeren te voorschijn; de staarten, die zorgvuldig in de lengte op de takken gehouden waren, om ze onzichtbaar te maken, begonnen van lieverlede voor den dag te komen; en naarmate de vrees door onze verschijning ontstaan, verdween, kwam er ook meer beweging in de vrolijke familie. De loetong's, groot en klein, liepen en sprongen van den eenen tak op den anderen, lieten zich eenige voeten langs de natuurtouwen afglijden en schommelden heen en weder dat het een lust was.

»Een schoone gelegenheid om onze pistoolholsters van goede kappen te voorzien,» riep van Toren; »geeft de geweren eens aan, jongens!»

Elk koos een doel, en wij brandden bijna te gelijktijd los. Eén loetong plofte dood op den grond neder; de andere, in den buik getroffen, trachtte schreeuwend zich nog vast te houden, viel echter omlaag, greep in zijn val nog eens een der slingerende korden, doch was te krachteloos en stortte aan mijne voeten. Het arme beest kermde als een kind, als een stervend kind namelijk; het zag ons met zijne zielvolle oogen zoo verwijtend aan, alsof het zeggen wilde: »wat heb ik u toch misdaan!» 't Was alsof wij een moord begaan hadden.

Ik heb menschen gekend, die nimmer zooveel uitdrukking in hun oog hadden als deze aap.

Met een tweede schot maakte ik een einde aan zijn lijden, en van Toren zeide, wat ik dacht:

»Ook voor de schoonste huid schiet ik nooit een loetong meer.»

XXVII.

Een geleerd ambtenaar, een Godin, en het batig slot.

In een heuvelachtig dal, aan de zuidzijde door hooge bergen ingesloten, ligt Karang-Bollong, de hoofdplaats van het distrikt. Hoorde men niet het geklots der golven tegen de rotsen, men zoude zich moeilijk kunnen verbeelden in de onmiddellijke nabijheid der groote wereldzee te zijn. Slechts op een enkele plaats is de onmetelijke watervlakte door het geboomte zichtbaar. 't Schijnt of de doorloopende rotsmassa, die het land tegen de geweldige aanvallen der woedende baren beschermt, dáár met reuzenkracht van een is gescheurd. Golf op golf zendt de zee er op af, maar vruchteloos spant zij zich in; de harde bodem met zijn uitstekende punten weerstaat haar geweld, breekt hare kracht, en doet de golven in schuim verkeeren en magteloos uit een spatten. Op dit punt is de branding zoo hevig, dat zelfs met het zachtste weder het strand met geen sloep te genaken is.

De eerste civiele autoriteit te Karang-Bollong, de opziener van de vogelnest-klippen, heette mijnheer Driessen. Het inlandsche distrikthoofd was een wedono, en de inlandsche pakhuismeester een mantri.

Bij den wedono afstijgende, ontvingen wij weldra een bezoek van den kommandant, zooals Sonneveld daar genoemd werd. 't Was een klein, zwaarlijvig, doch overigens flink mannetje, wien het — getuige zijn opgezette kleur — veel inspanning had gekost om zijne uniformjas toe te knopen. Uit het mondeling verslag van den onderadjutant bleek het, dat de verwoesting der benting zoo erg niet was

als men uit zijn officieel rapport moest opmaken. De buitengewone gebeurtenis had ook een buitengewonen brief geëischt, een brief afwijkende van de gewone missives, die hij sedert zestien jaren bij zijne periodieke stukken voegde; 't was dus niet te verwonderen, dat dit rapport geen juist denkbeeld van den toestand gaf. Wij namen het hem volstrekt niet kwalijk, want aan zijne redactie dankten we eenige vrije dagen.

Mijnheer Driessen, een broodmagere kleurling, liet zich ook aandienen en bood ons zijne woning aan; zeer beleefd inderdaad. Wel konden wij bij den Wedono blijven, meende hij, maar behalve het genoeg dat hij dan zou derven, was 't toch natuurlijk dat wij het gezelschap kozen van een blanke (?) die de hollandsche taal (?) sprak. — De wijze waarop hij ons uitnoodigde was niet onaardig. Wel was zijne blankheid en zijn hollandsch wat oostersch; wel geleken zijne woorden ietwat bestudeerd en kwam het mij voor, dat hij dien toon niet lang zou kunnen volhouden; maar het logies bij een klein inlandsch Hoofd op een afgelegen plaatsje was niet aanlokkelijk, en mijnheer Driessen had werkelijk een goedig gezigt. Na eenige tegenstribbelingen voor den vorm, namen wij dus zijn aanbod aan.

Toen wij aan de rijsttafel van onzen gastheer waren gezeten, was een zijner eerste vragen: »of de heeren veel boeken hadden medegebragt?"

»Neen, mijnheer Driessen! niet veel; slechts een paar."

»O! niet noodig, ikke veel boeken."

»Waarlijk! bijzonder aangenaam dit te vernemen."

»Ikke die kast en die kast, twee kast vol van boeken."

»Twee kasten!" riep ik uit.

»Hoeveel kasten mijnheer Robert?"

»Ik? — maar één kast."

»En mijnheer van Toren?"

»Geen plank vol," antwoordde deze met veel zelfverloochening.

Mijnheer Driessen was zichtbaar verheugd, dat zijn boekental het onze verre overtrof.

»Wij zijn dus zoo gelukkig met een geleerde kennis te maken?"

Driessen boog zedig.

»Alle dag ikke lezen twee uren. Mijn papa, o! die een geleerde mensch; hij ambtenaar bij de recherche. Als hij pas geplant, mijn mama wil verkoopen de boeken; ik wil niet....»

»Heb ik goed verstaan, mijnheer Driessen!" viel van Toren in, »is uw vader geplant?"

»Zeker; als hij dood, hij geplant."

Van Toren keek mij vragend aan.

»Geplant, t a n a m, begraven!" verduidelijkte ik op een toon van groote verwondering over zoo weinig bevattting. (Voor begraven en planten gebruikt men in het maleisch hetzelfde woord).

Nu overviel van Toren zoo'n geweldige lachbui, dat hij met het hoofd op de tafel ging liggen om niet te stikken.

Ik verbeet mij, en niet wetende op welke wijs het gedrag van mijn makker te verontschuldigen, bragt ik mijn wijsvinger naar het voorhoofd en haalde medelijdend de schouders op, om aan te toonen dat de man niet wel bij het hoofd was. Ongelukkig rigtte van Toren zich juist weêr op, zag mijn gebaar en barstte op nieuw in zulke lachbuijen los, dat hij verplicht was op te staan om in de achtergalerij tot bedaren te komen.

Toen vertelde ik, dat van Toren nu en dan aan zenuwtoevallen leed, die zich op een wijze openbaarden dat een vreemde hem voor waanzinnig moest houden; doch dat hij overigens de beste, onschadelijkste man ter wereld was.

»K a s s i a n!" riep de boekenman meewarig.

»Ja wel, k a s s i a n, mijnheer Driessen!" zuchtte ik mede.

Van Toren weer tot bedaren gekomen, kwam terug aan tafel met een dik boek in de hand.

»Als mijnheer van Toren wil lezen, kan meênemen. K a s s i a n!" sprak Driessen goedmoedig.

»Met genoegen, met genoegen, professor!" antwoordde deze en sloeg het boek open. »Maar 't is een woordenboek!"

»Ja, een mooie boek; ikke al tweemaal gelezen. Mijnheer kan gerust in de slaapkamer meênemen; k a s s i a n!"

Het kostte van Toren moeite om niet op nieuw uit te barsten. Nu hij een duidelijk begrip van 's mans belezenheid had, noemde

hij hem voortaan niet anders dan »professor,” terwijl Driessen mijn makker niet kon zien of toespreken, zonder onwillekeurig een medelijdend »kassian” te uiten.

Na een korte siësta begaven wij ons, begeleid door den wedono, naar de benting en namen de noodige maatregelen om reeds den volgenden dag een aanvang te maken met de herstelling der wallen. De wedono beloofde werkvolk en materialen te leveren. Het fortje was hoogst onbeduidend, had veel te weinig binnenruimte, werd gedomineerd door hoogere punten in de nabijheid, en bezat niet het minste verdedigingsvermogen tegen een europeschen vijand; ja, er was alle kans dat bij eenig gebruik van het geschut de bastions zouden instorten. 't Ware doelmatig geweest bij deze gelegenheid het fort te slopen en op een geschiktere plaats een ander op te richten; doch het kwam zelfs niet bij mij op, dit als ondergeschikt officier voor te stellen. Een reeks van jaren toch had de benting aan hare bestemming beantwoord, d. i. als bangmaker gediend voor een bevolking die nooit iets kwaads in den zin had. Sedert onheugelijke tijden stond een zes-ponder gerigt op het door ieder geëerbiedigd pakhuis, een ander stuk geschut op het ongenaakbaar strand. De altijd strijdvaardige bezetting besteedde haren tijd om de steeds instortende wallen te herstellen; de kommandant werd jaarlijks zwaarlijviger en deftiger: 't zou dus een dwaasheid geweest zijn daarin verandering te brengen.

Volgens afspraak zou mijnheer Driessen tegen vijf uur aan de benting komen, om ons de merkwaardigheden der plaats te laten zien. In stede van zijn persoon, kwam er een briefje, dat van Toren inzag.

»Onze professor is eenig,” zeide hij, mij het briefje lagchend overgevend; »hij spreidt weer nieuwe talenten ten toon; zie hier een model van stijl.”

Ik las:

Wel-Edele Heeren!

Neem ik de vrijheid UE. herinderen, dat ik reeds niet lekker

zijnde. — UE. beleeft verzoekende mij te komen verschoonen , om reden ik de dysenterie heb.

Verblijf met alle achting heb ik de eer te vergenoegen
de gehoorzame dienaar en vriend.
Driessen.

» Wij zullen zijn verzoek niet woordelijk opvatten , » zeide ik , » en liever zonder hem eens rondgaan. »

De wedono geleidde ons naar het pakhuis en deelde ons mede , dat de bevelen luiden , er zonder de aanwezigheid van hem en den mantri , niemand in het pakhuis mogt worden toegelaten. De mantri , die inmiddels geroepen was , kwam met een deftige plooi in zijn gelaat en met groote sleutels in zijne handen , naar ons toe , maakte een diepe buiging en ontsloot plegtstating de deuren. Daarop voerde hij ons in een lokaal , waar een vunzige lucht heerschte en in een hoek een hoop vogelnestjes lag. Toen ik er een paar in de hand nam , ontdekte ik dat ze vol ongedierte zaten , en haastte mij ze weg te werpen. De mantri vroeg wel om verschooning , maar verzocht mij nergens aan te raken ; hij had strenge bevelen.

Inderdaad de bevelen moesten wel streng zijn , om een inlander zoo stipt zijn pligt te doen betrachten tegenover een officier !

Voor hoeveel waarde lag daar wel ?

O ! slechts voor weinige duizenden. 't Was een restantje ; over veertien dagen zou de pluk weér beginnen. Hier kon ik zien , op welke wijs de nestjes aan de rots gehecht waren.

Zeër lief. — En wat is er nog meer te zien ?

De kamer van Ratoe Kidoel.

Niet de eer Ratoe Kidoel te kennen ; wie is dat ?

Ratoe Kidoel is de koningin van het Zuiden , de Godin die op Java's zuidkust te huis behoort , de beschermengel van zwaluwen , rotsen en nestjes.

En heeft die Godin een kamer in het gouvernementspakhuis ?

Inderdaad ! een vrije kamer , met een tafel om aan te zitten , en een spiegel om haar bruin gelaat in te bewonderen , met een opge-maakt ledikant om er hare schoone leden op uit te strekken en te droomen als een gewoon sterveling !

En wie betaalde dit met javaanschen wansmaak opgesmukte meubilair ?

Wel ! het gouvernement !

Geloofde dan het gouvernement aan het bestaan van Ratoe Kidoel ?

Zeker ! vóór het begin van elken pluk bragt het gouvernement een offer aan de Ratoe ; want het gaf een t s e d e k a h , offerfeest , waarop de bevolking kebovleesch at en opium schoof ter eere van de Ratoe.

Wanneer was die Godin te zien ; zag zij er goed uit ?

Ratoe Kidoel was onzichtbaar , omdat zij een Godin was , mijnheer ! Indien zij gezien kon worden , zou zij een mensch en geen Godin zijn , mijnheer ! doch zij nam offers aan , mijnheer ! offers in geld , in opium , in veld- of boomvruchten ; — hier wees hij op een schoteltje , waarop nog eenige duiten lagen , en op een verdroogden melattiekran.

Waarschijnlijk dacht de mantri , dat de officier , in dienst van een gouvernement dat de fabelachtige Ratoe Kidoel vereerde , haar ook wel een offer zou brengen. Doch hierin vergiste zich de mantri.

Het gouvernementsoffer bragt zijne rente op : het was een spiering , uitgeworpen om een kabeljauw te vangen ; maar voor den officier zou dat offer een geschenk aan den mantri zijn geweest , waarvoor deze het regt had hem achter zijn rug uit te lagchen.

Welke vrome , van vaderlandsliefde tintelende gouverneur-generaal was het , die een anti-mahomedaansch en anti-christelijk bijgeloof van eenvoudige kustbewoners wist te bewerken , te onderhouden , aan te wakkeren en te vereeren in het belang van het batig slot ? — ik weet het niet ; maar zeker moet het een zware strijd met zijn braaf , christelijk gemoed geweest zijn om het bestaan eener extra-Godin officiëel te erkennen door 't geven van een vrij logies en offerfeesten. Waarschijnlijk heeft hij den maatregel als een officiëel comediespel voorgesteld aan de compagnie , en beloonde deze hem voor zijne vindingrijkheid met een of twee gouden kettingen. Want begrijp het wel , lezer ! het erkennen der onzichtbare Godin aller zwaluwen , dwingt den Karang-Bollonger om trouw en eerlijk de opbrengst van den pluk naar het magazijn te brengen , waar Ratoe

Kidoel een pied-à-terre van het gouvernement heeft. Uit godsdienstige vrees voor den toorn der bruine godin, die met het gouvernement op zoo'n goeden voet staat, hangt hij dagelijks, voor een gering loon, uren lang boven een ontzettenden afgrond en waagt duizendmaal zijn leven; hij weet wel, dat de vogelnestjes groote waarde hebben, dat zonder zijn hulp het gouvernement — ja met geen honderd-duizend soldaten — bij magte is het werk des pluks te verrigten, en toch — dank aan de officiële vereering die Ratoe Kidoel geniet — denkt hij er niet aan om vogelnestjes voor eigen profijt te plukken.

Dat een berekening op het bijgeloof van onnoozele menschen door onze brave vaders van den compagniestijd geoorloofd werd geacht, verwonderde mij; maar de vereering van het voorgeslacht zoo ver te drijven, om in het jaar achttien-honderd vijf-en-veertig onzes Heeren deze verordening nog in volle kracht te zien, dat deed mij pijn.

Ik schaamde mij.

Gaarne had ik den wedono en den mantri gezegd, dat ik evenmin geloofde aan hun Ratoe, als het gouvernement en als zij zelve, die 's avonds de offers deelden; maar ik moest zwijgen.

Ik schaamde mij.

XXVIII.

Een belangrijk geheim onthuld.

Het is in waarheid niet gemakkelijk om Herinneringen voor de pers te schrijven. Wanneer de 'gebeurtenissen, die ik beschrijf, den lezer ook belang inboezemen is het een louter toeval. Daarbij komt nog, dat als men waarlijk eens iets belangrijks heeft mede te deelen, er verschillende bedenkingen bij den schrijver opkomen, die plotseling zijn pen weerhouden. Nu eens valt het hem in, dat A. misschien gelooven zal dat hij bedoeld wordt, — en 't is er toch verre af; dan weder meent hij, dat hij de zedigheid van B. wel eens krenken kon met zijn voortreffelijk karakter zoo wereldkundig te maken. Straks herinnert hij zich, dat C. van wien hij iets belagchelijks beschreven heeft, wel is waar overleden is, maar dat zijn weduwe hertrouwd is met den broeder van majoor D. bij wien hij veel aan huis komt. »Kom, zegt hij in zich zelf, een hertrouwde weduwe doet altijd haar best, zooveel mogelijk haar eersten man te vergeten" en de pen glijdt weér over het papier, en de gedachten nemen weér haren vrijen loop en worden, zoo goed en zoo kwaad als zij zijn, neêrgeschreven. Daar hokt 't weér; de machine staat andermaal stil. Wat is het nu?

Nu is het erg genoeg.

Van Toren had indertijd een geheim dat hem persoonlijk betrof, een belangrijk geheim. Ik was de eenige die er mede bekend was, en ik heb er nimmer een woord over gesproken. En toch, ik voel mij gedrongen om het te verraden — 't Is waar, van Toren is nog

frisch en gezond en woont te Br . . . , maar vóór mij liggen drie brieven van de uitgevers , de een nog dringender dan de andere , om toch de goedheid te willen hebben nieuwe kopij (dat geene kopij is) te zenden. Op kopij wachten zij , wacht de zetter , de corrector , de drukker en ik weet niet wie al meer ; en het is mij op 't oogenblik onmogelijk om kopij te zenden , zonder van Toren's geheim wereldkundig te maken. Kon ik er hem maar verlof om vragen , maar dat kost me een brief , twee telegrammen , en minstens drie dagen werk met omwerken , overwerken en verwerken der kopij ; — en de uitgevers kunnen niet langer wachten — — zie , waarde lezer ! dat zijn alle zwaarigheden , waarop de schrijver van de Herinneringen stuit , en waarvan gij u gelukkig geen begrip kunt maken.

Het gebergte aan de zuidzijde van Karang-Bollong zal zich ongeveer vijfhonderd voeten boven den waterspiegel verheffen. Hebt gij den hoogsten rug bereikt , dan valt ge om drie redenen op den grond. Primo omdat ge u in de hoogte vergistet en u daardoor buiten adem hebt geloopt ; secundo , omdat het zachte , groene gras-tapijt u uitnodigt plaats te nemen , en tertio , omdat gij behoefte gevoelt eenige oogenblikken in stomme , eerbiedige verbazing , de wereldzee , dat beeld der oneindigheid , te aanschouwen. Om u heen is het plegtig stil , zoo stil , dat gij de vlugt der insekten kunt hooren ; en toch bij meerdere opmerkzaamheid , is het alsof nog andere geluiden uw oor treffen. Die geluiden hebben iets geheimzinnigs en sombers , als in een onrustigen droom ; het is alsof zij zeer uit de verte , of diep uit het binnenste der aarde tot u komen.

Soms verbeeldt ge u een zachte trilling , een dreuning van den bodem te gevoelen , als werd de berg , op wiens top gij u bevindt , door onderaardsche schokken bewogen.

Tien minuten hebt gij in bewondering en overpeinzing doorgebracht , om uwe hulde te brengen aan de groote , prachtige natuur. Gij rigt u op en vervolgt den weg , die derwaarts loopt. Bij elke schrede worden thans die geheimzinnige geluiden duidelijker , krachtiger , geweldiger , en spoedig staat gij stil.

Loodregt, neen, meer dan loodregt gaat de bergwand voor uwe voeten naar beneden; meer dan loodregt, zeg ik, want wanneer gij behoedzaam tot den uitersten rand zijt gekropen, en niet zonder te ijzen uw hoofd over den duizelingwekkenden afgrond buigt, zoekt uw oog te vergeefs naar den voet der rots. Die ontzagge-lijke steenmassa met goudgeele bouwvelden die gij straks doorliept, met het groene tapijt waarop gij u neêrvlijdet, met de boomen daarin geworteld, met den paal waaraan ge u-zelf vastklemt, vormen een ondermijnd geheel, dat eenmaal, als de tijd daar is, een prooi der golven zal worden. Sedert eeuwen breekt de zee met afwisselend geweld dat ijzervaste rotsgevaarte, doet het splijten en scheuren, vormt er holen en grotten, werkt langzaam en rusteloos voort aan haar vernielingswerk, en verzwelgt nu en dan een losgeslagen brok die in haar zilten schoot neêrploft. Boven dien kokenden en schuimenden afgrond, in die spleten en scheuren, bouwen duizende kleine zwaluwen hunne nesten, naar men beweert van een lijmachtige zelfstandigheid, die zij in hun krop uit insecten bereiden. Voor dat die nesten bevolkt zijn, komt de Javaan en plukt ze af.

Hoe komt de Javaan evenwel op die ongenaakbare punten?

Hij hecht een rottanladder van honderde voeten lengte aan een boom, digt aan den rand des afgronds, en laat die langs de rots vrij uithangen. Voorzien van een zak en van een speer met een weerhaak, gaat hij de ladder af. Uwe haren rijzen te berge, als gij hem bij elke sport die hij lager komt, ook meer ziet slingeren; gij ijst bij de gedachte dat één misstap, één oogenblik van zwakte of onoplettendheid, hem het leven kost. Maar nog vermeerdert uwe ontzetting als gij hem nastaart. Twee honderd treden is hij reeds afgedaald; meer en meer neemt de slinging toe; slechts bij tuschenpoozingen kunt ge u overtuigen, dat hij zich nog op de ladder bevindt. Eindelijk ziet ge hem niet meer verschijnen; hij is verloren!... Integendeel; hij staat op vasten bodem. Van de laatste slinging gebruik makende, is hij op een rotspunt overgesprongen en dringt nu, altijd met de schuimende branding nog diep, diep onder hem, langs een zwakke bamboestelling in een wijde sleuf of grot.

Vroeger heeft hij, niet zonder doodsgevaar, zich daar een stelling weten te bouwen; 't is zeer mogelijk, dat die thans niet meer in staat is het gewigt zijns ligchaams te dragen en onder hem wegzinkt, maar de opium van gisteren werkt nog en de Ratoe Kidoel beschermt hem. Hij waagt zich nu al verder en verder, en steekt met zijn speer de pas voltooide nestjes van de wanden en bergt ze in zijn zak. Reeds is zijn voorraad aanzienlijk, maar nog is zijn taak niet volbragt. Hij daalt nog meer af, zoo laag, dat hij geheel gehuld wordt in de wolken van waterdamp, die voortdurend uit de kokende en sissende branding opstijgen. 't Gelukt hem in een grot te dringen, die nu en dan door een gevaarlijke golf met een donderend geweld geheel gesloten wordt. In die haghelijke oogenblikken klemt hij zich krampachtig aan den wand. Is het gevaar voorbij, dan plukt hij jlings de nesten die in het bereik van zijn speer zijn, en tracht langs denzelfden weg de ladder weêr te bereiken. Velen zijn er, die nooit weêr boven komen en hunne vrouwen en kinderen te vergeefs laten wachten. De branding smooert meêdoogenloos het hulpgeschrei en de noodkreten der verongelukten, en maakt den doodstrijd kort. Alleen Ratoe Kidoel weet op welke wijze zij omkwamen; Ratoe Kidoel zal voor hun toekomstig geluk zorg dragen.

Onder het geklots en gedreun der steeds woedende branding beneden ons; zaten wij op den top der onbarmhartig gebeukte rots. Kalm en met belangstelling hoorden wij de bijzonderheden aan, die onze spoedig herstellde gastheer en de wedono ons van den arbeid der vogelenstplukkers mededeelden.

»Tot nu toe heeft nog nimmer een Europeaan de ladder meer dan zes treden durven afgaan,» eindigde de wedono niet zonder eeninge trots. »Ratoe Kidoel dult het niet.»

»Wij blanke menschen durven veel, maar hier afgaan, durven niet. Ratoe Kidoel geeft niet,» bevestigde de heer Driessen.

»Wel, wel!» zeide van Toren spottenderwijs, »en wat zoudt gij dan wel zeggen als ik er eens afgang? Ik lach wat om uw Ratoe Kidoel.»

»Astaga! geen gek spelen met Ratoe Kidoel, mijnheer van Toren. Wij blanken kunnen niet.»

»Dat zal ik u eens even laten zien ,» antwoordde deze , sprong op , liep naar voren , wierp zijn muts van het hoofd , schudde zijn zwarte lokken naar achteren , vatte de ladder , en ging eenige sporten af , zoodat het hoofd alleen zichtbaar bleef.

»Zeg nu nog eens , dat de blanke niet durft.»

De beweging van van Toren was zoo plotseling , zoo snel , dat niemand hem had kunnen tegenhouden. Allen stonden verstijfd van schrik als aan hunne plaats genageld ; alleen mijnheer Driessen trachtte op zeer onhandige wijze hem tot terugkeeren te bewegen.

»Durven , wel , mijnheer van Toren ! maar kúnnen niet.»

»Goeden dag dan , professor ! ik zal uwe complimenten aan Ratoe Kidoel maken.»

De zwarte lokken verdwenen van den rand !

Mij ontbrak de moed , om van Toren boven den afgrond te zien zweven ; het bloed stolde mij in de aderen. Half bewusteloos van ontzetting zag ik Driessen , den wedono en diens volgelingen hem na-oogen , hoorde hen kreten van verbazing uiten , schreeuwen , bidden , en smeeken. Eensklaps hielden zij stil was hij in de peillooze diepte verdwenen ? !

Toen eerst was ik in staat te naderen.

Ik zie mijn dwazen makker een honderd sporten afgedaald , in de ruimte slingeren. Nog houden zijne handen de buigzame ladder omvat , doch zijne voeten missen een steunpunt. Door de toenemende beweging heeft hij misgestapt.

Bezwijken zijne krachten , dan is hij verloren.

Welligt duurde dit ontzettend oogenblik geen vijf seconden , maar zij schenen mij zooveel uren toe.

De roekeloze kreeg echter de voeten weêr op de sport , en klom na eenig toeven naar boven , langzaam , uiterst langzaam , als iemand wiens krachten nagenoeg zijn uitgeput.

Eindelijk bereikt hij den rand ; twee , drie paar handen omknellen zijne armen , trekken hem op en slepen hem eenige schreden van den rand des afgronds.

Van Toren was niet te herkennen.

»Welnu , professor !» sprak hij , »kúnnen de blanken niet !»

»Nu is er toch één Europeaan, wedono! die meer dan zes sporten kan afdalen.»

De wedono boog zich diep, en zeide bij herhaling: »toewan, brani sakali» (mijnheer bezit veel moed).

Mijnheer Driessen kon niet antwoorden en keek beurtelings mij en het hoofd van van Toren aan.

»Ik dacht een oogenblik, Robert! dat mijn laatste uurtje gealagen was,» ging van Toren voort. »Toen ik mistapte en voor het eerst naar beneden zag om mijne voeten op de uitwijkende treden te krijgen, gaapte de schuimende afgrond mij zoo ontzettend aan, dat ik duizelde en niets meer zag noch voelde. Dit duurde slechts een oogenblik, maar mijn moed was weg, en ik dank God dat ik weér boven ben.»

»Uwe dolle streken zullen u nog vóór den tijd van kant helpen. 't Is jammer dat hier geen spiegel is.»

»Waarom dat?»

»Om te kunnen zien hoe Ratoe Kidoel u geteekend heeft. Uw hoofdhaar is wit geworden!»

Dit is nu twintig jaren het geheim van van Toren geweest. Want daar hij uit Nederland een klein, lief, negentien-jarig meisje, de dochter van een grooten, brommigen generaal wachtte, om een huwelijk aan te gaan, en hij zijn aanstaande met geen wit hoofd wilde verrassen, heeft hij zijne lokken sedert dien tijd kunstmatig zwart gehouden.

XXIX.

Hoe verschillend er over heereendiensten wordt gedacht.

Na een verblijf van tien dagen te Karang-Bollong keerden wij over Ambal naar Gombong terug. 't Was voor ons wel niet de kortste, maar een nieuwe weg.

Ook Ambal is een afdeeling der residentie Bagelen aan Java's zuidkust, met een doodstille hoofdplaats van dien naam, een assistent-resident, een regent, enz. geheel overeenkomstig Keboemen. Ons oogmerk was de *rawah's* (moerassen) in den omtrek te bezoeken, die rijk zijn aan watervogels, vooral *meliwi's* (kleine wilde eendvogels).

Vermoedde ik niet met eenigen grond, dat de belangstelling mijner lezers in jagtavonturen nagenoeg uitgeput is, ik zou geneigd zijn er andermaal eenige bladzijden aan te wijden. Thans bepaal ik mij tot de eenvoudige mededeeling, dat wij eenige uren tot aan de borst in het brakke water liepen, groote troepen meliwi's zagen en verjoegen, doch niets anders opdeden dan honderde bloedzuigers die, groot als adders, zich met rissen aan onze kleederen hadden gehecht; dat wij daarna, op aanraden van inlanders, plaats namen in uitgeholde boomstammen, die met hunne groene takken drijvende eilandjes geleken, waarin men ons zachtkens voortroeiide tot digtbij, ja midden onder de meliwi's; dat wij eindelijk naar hartelust aan onze jagtwoede bot vierden, en twee-en-zeventig stuks doodden.

Om onze paarden een uur rust te geven, stapten we af bij Frederik Heim, den opziener der indigo-cultuur. Heim had indertijd niet alleen mij, maar later ook de meeste officieren aan rijpaarden

geholpen en zich in het geheel als een dienstvaardig mensch doen kennen. Hij was niet weinig fier op zijn intimiteit met de heeren officieren, doch ontving hen liever bij zich, dan hen zelf te bezoeken. Slechts eenmaal was hij in het kampement te Gombong geweest, en toen door Spyker en Stijger zoo goed ontvangen dat hij nimmer geweten heeft op welke wijze hij weêr te huis is gekomen, en geen andere herinneringen heeft van zijn bezoek dan dat hij daarna gedurende acht dagen aan hoofdpijn leed.

Heim is een specialiteit in lijmen. Hij lijmt — uit loutere vriendschap — alles aan elkander wat ge hem brengt, 't liefst evenwel muziekinstrumenten; want Heim is een artiste. Hij heeft een viool uit een geneverkist vervaardigd en met *k e m b a n g s a p a t o e* rood gekleurd!

Op dit instrument speelt de halve Javaan »Wien 't neêrlandsch bloed door de aderen vloeit.» Vraag ik hem van welke lijm hij zich bedient, dan antwoordt hij steeds: »de kaas, mijnheer Robert! de kaas.»

Thans was hij weêr druk bezig met lijmen, en vernam ik eindelijk het geheim der bereiding.

»De kaas, mijnheer Robert kan zien. De kaas eerst *t o m b o k k e n* (stampen), dan water op de kaas, mijnheer Robert; dan de kaas *g o j a n g* (schudden), lang *gojang* de kaas; dan weêr water op de kaas, mijnheer Robert! dan weêr schudden; dan *t j a m p o r* (mengen) de kaas met *k a p o r s i r i h* (fijne kalk), mijnheer Robert!»

»Dat is al heel duidelijk,» zeide van Toren.

Welligt heb ik reeds te veel sinjo's aan mijne lezers voorgesteld. 't Is echter buiten mijn schuld, dat ik er zoo velen op mijn weg aantrof.

Daar kwamen vijf bijna naakte Javanen het erf op, ieder met een vracht pas gesneden gras aan den krakenden pikolan gebonden, bestemd voor de vijf paarden van Heim. Die menschen hadden slechts een ouden sarong om de heupen geslagen, en den slindang, als een koord, sterk om het magere lijf aangehaald.

Van Toren merkte op dat de betrekking van indigo-opzigtter een waar baantje was.

Glimlagchende antwoordde Heim dat de koelies, die gras voor zijne paarden sneden, hoewel niet daartoe verplicht, het toch gaarne deden, want dat zij daarvoor volop rijst van hem kregen.

Anders dan niet?

Zelden genoeg, zeide hij. Zij patjolden (omspitten) den grond, plantten de stekken, hielden de bedden schoon, sneden en bereidden de indigo, en ontvingen daarvoor nagenoeg geen betaling. 't Waren heerendiensten.

Frederik Heim vertelde ons toen, al lijmende, hoe zwaar eigenlijk die indigo-cultuur de bevolking drukte. Ronduit gezegd, hielden wij zijn verhaal voor overdreven, zoo niet half verzonnen, om zijn vrij-gras te verschoonen. Maar juist kwam de heer Bigger, de opvolger van den pedanten controleur te Keboemen, voorbij rijden; toen hij ons zag zitten, legde hij eens bij Frederik Heim aan. Een Wedono met gevolg vergezelde hem. Nu moest Bigger dadelijk opbiechten of het waar was, dat een javaansch huisgezin in de indigo arbeidende, slechts zes à negen gulden 's jaars betaling kreeg, en... de controleur bevestigde het.

't Was wel wat karig, meende hij, maar er viel niets aan te doen, en dat volk had ook zoo weinig behoefte.

Dit was evenwel niet alles; wij vernamen nu, dat het ruime steenen huis, waarin wij zaten, geheel door »hulp der bevolking» daargesteld was; dat alle indigo-fabrieken evenzoo hun bestaan te danken hadden aan »de hulp der bevolking» en dat er geen controleurs-, assistents- noch residentswoning zonder »hulp der bevolking» gebouwd werd.

Hoe die hulpvaardige bevolking dan konde bouwen? Wel natuurlijk bij wijze van heerendienst, en onder behoorlijk opzicht. Een boschrijk distrikt moest het hout kappen, een laag distrikt steenen en pannen bakken, een bergachtig distrikt kalk branden, en alle distrikten te zamen leverden werkvolk om te metselen en te timmeren.

Betaalde het Gouvernement daarvoor niets?

Iets wel, maar weinig. Bijv. voor een controleurs-woning gaf het in eens zeshonderd gulden, een som ter naauwernood genoeg

om het hang- en sluitwerk, de gereedschappen enz. te betalen, die men van de hoofdplaats moest ontbieden.

Ik begon te begrijpen dat de kóelie's bij de vestingwerken te Gombong werkzaam, in vergelijking met de indigo-planters nog zoo slecht niet af waren.

Er kwam een heer in burgerkleeding in gestrekten telgang lange de fabriek rijden. Daar hij niet groette, herkende ik, niet vóór hij voorbij was, in den ruitser den kapitein Reekel.

»Daar gaat uw knappe kapitein,» zeide Bigger, »maar 't wordt mij wat laat om nu weder te paard te gaan zitten; ik ben moede. Zou de Wedono zoo goed willen zijn mij een wagen te bezorgen?»

De wedono achtte zich gelukkig, het verlangen van den heer controleur te hebben vernomen. Hij vroeg verlof zich te mogen verwijderen, ten einde een rijtuig van den regent te verzoeken.

Goed. Wilde de wedono dan ook mede rijden?

De wedono was regt dankbaar voor die hooge eer, maar verzocht dezen nacht te Karang Anjer te mogen blijven.

Ook dit werd hem goedgunstig toegestaan, en toen hij weggereden was, knipte Bigger met het linkeroog en zeide vertrouwelijk: »de kerel heeft hier nog een mooie vrouw zitten.»

»Geef de regent nu ook zijn eigen paarden?» vroeg ik.

»Dat is onnoodig. Wij hebben de postpaarden, die de bevolking moet leveren; heerendiensten!»

»Dat ook al heerendiensten!»

»Ja, natuurlijk heerendiensten. Het onderhouden van den weg, van de poststations, het opbrengen, voeden en verzorgen der postpaarden, het aanschaffen en onderhouden der tuigen, dit alles behoort tot de heerendiensten.

»Zonder eenige geldelijke vergoeding?»

»Natuurlijk!»

Al dat natuurlijke scheen mij gedurig onnatuurlijker toe.

De inval van den controleur, om niet verder te paard, maar meer op zijn gemak te paard rijden, kostte menigen Javaan zijn nachtrust. Behalve koetsier en loopers toch, behoorde tot het natuurlijke geleide van den controleur minstens een zestal loerah's.

of paarden bezittende Javanen, die tot aan het naaste station voor of achter den wagen medehouden; ook deze lieden moesten gewaarschuwd worden, zich kleeden en opzadelen. Hoe zij nog zoo spoedig gereed waren, begreep ik niet; maar binnen drie kwartier kwam reeds de wagen met de eerewacht te paard oprijden.

Bigger dacht er niet aan, dat de »hulp der bevolking» gedwongen was; hij dacht er niet aan, dat het laat in den nacht zou zijn, voordat allen, die door zijn inval in het heerendienstelijk gareel waren gespannen, zich ter ruste konden neêrleggen. Hij dacht er natuurlijk niet aan, omdat 't zoo de gewoonte was en de postpaarden toch ergens voor moesten dienen. Maar wij luitenants, die op onze rijpaarden stegen, dezelfde waarmede wij reeds dertig palen hadden afgelegd en die stapsvoet wegreden, wij dachten, dat 't beter was zonder »hulp der bevolking» huiswaarts te keeren.

XXX.

Gelukkig zeldzame typen verdwijnen van het tooneel.

Naauwelijks te Gombong teruggekomen, ontving ik een billet van den kapitein Reekel, »waarin zijn Edel-Gestrenghe de e e r zeide te hebben mijn Edel-Gestrenghe het gewoon arrest van vier dagen op te leggen, om reden ik zijn Edel-Gestrenghe niet behoorlijk gegroet had.” Deze lieve verrassing bij mijn tehuiskomst perste mij aanvankelijk een lach af, doch gaf mij evenwel stof tot nadenken.

Het geven van arrest aan genie-officieren kwam uit den aard hunner diensten nimmer voor, en was dus iets zeer buitengewoons. Reekel wist zeer goed, dat ik geen arrest noodig had om mijn pligt te betrachten; het niet groeten, waarvoor hij mij strafte, raakte kant noch wal en kon hem, die langs Heim's woning reed, eerder als een gebrek aan burgerlijke beleefdheid verweten worden, dan mij, die hem op zijn best had zien voorbijgaan. Er moest dus meer achter steken; en toen mevrouw Meijer mij dien zelfden avond ter sluips met een bezoek vereerde, werd mijn vermoeden nog versterkt.

Het eenige wat ik van het onderhoud met die arme vrouw wil mededeelen, is dat Reekel haar gedreigd had, om haar eerste bezoek aan mijn huis haar echtgenoot te zullen bekend maken, met welk doel, laat ik aan het oordeel mijner lezers over.

Den volgenden dag op het rapport stond Reekel's gelaat strakker dan ooit. Na mijne verklaring hem te laat te hebben gezien om te kunnen groeten, en mijne verzekering dat er van opzettelijk mankêren geen sprake kon zijn, zeide hij :

»Geen praatjes, mijnheer!»

waarop ik het klassieke :

»Is er nog iets van uwe orders?» liet volgen.

»Dank u, mijnheer!» klonk het barsch. Met een strak gezigt voerde ik het militaire salut uit, Reekel bragt op zijn beurt de hand aan de klep der politiemuts, daarna maakte ik regtsomkeert op de plaats en begaf mij met een militairen pas naar kapitein Loeder, om ook hem mijne terugkomst te melden.

Toen ik het huis intrad, zag Loeder's gelaat er zoo officieel uit als een reglement, hoorde ik Loeder's ega op de bedienden schelden, en gingen de haren op den rug van Loeder's hond overeind staan.

»De kommandant der sappeurs heeft mij kennis gegeven van de straf, die hij verplicht is geweest u op te leggen. Dusdanige overtredingen der reglementen zijn slechte voorbeelden voor de manschappen; — ik zal het oog op u houden. 't Is goed, mijnheer! gij kunt gaan.»

Wat was goed? mijn overtreding of zijn domme toespraak?

»'t Is goed» is de geijkte uitdrukking in den mond van een chef, die vindt dat het niet goed is wat gij deelt, en die u dat onder het oog brengt.

't Is goed! Neen, dan duizendmaal liever een ruwe maar ten minste ronde chef, zooals de majoor Beth — de man is ook al ter ziele — die, na een sans-prendre te hebben gegeven, in plaats van »'t is goed» altijd zeide: »ge kunt gaan» en daarop liet volgen: »jij ook!» omdat hij veronderstelde dat ieder, die op die wijze van hem wegging, in zichzelf sprak: »loop naar de bl..." of »val om!»

Zonder nu te zeggen dat een dergelijke uitdrukking mij ook op de lippen lag, gevoelde ik mij toch gekrenkt, om als een schooljongen behandeld te worden. In die gemoedsstemming stond ik nog in de voorgalerij mijner woning de mededeelingen van den mantri van het werk aan te hooren, toen Reekel voorbijging om zich fortwaarts te begeven. Nu moest ik toonen dat de bestraffing geholpen had en riep luide:

»Goeden morgen, kapitein!»

»Goeden morgen!» antwoordde deze; en een half uur later bragt

de ordonnans mij weder een briefje , waarbij »zijn Edel-Gestrengte zich vereerde, acht dagen arrest te voegen bij de vier dagen die mijn Edel-Gestrengte gisteren avond waren opgelegd , om reden ik zijn Edel-Gestrengte op een spottenden toon »goeden morgen” had toegeroepen.”

Naauwelijks had ik van dit belangrijk document inzage genomen, of een sergeant-majoor meldt zich aan en overreikt mij met een vragend gezigt een derde billet. Dit kwam van kapitein Loeder »die, van den sappeur-kommandant vernomen hebbende dat ik mijn arrest had gevioleerd, mij straffe met acht dagen streng arrest zonder acces.” De sergeant-majoor had in last mijn degen af te vragen; 't was dus ernst (ik dacht nog aan een koopje); de beide kapiteins handelden naar een bepaald plan om mij »klein te krijgen.” Met zekere kameraadschappelijke edelmoedigheid had Reekel zijn collega in de gelegenheid gesteld om mij ook te straffen, door hem mede te deelen, dat hij mij in de voorgalerij had gezien.

Waren die straffen gezocht, schreeuwend onbillijk, hemeltergend, was de reden geheel uit de lucht gegrepen en alleen voor de tweede misschien nog iets te zeggen, — het violeren van arrest door zich in een der afdeelingen van zijn huis te bevinden, was van nieuwe vinding.

Het lust mij niet lang stil te staan bij al de onaangenaamheden, die de laatste periode van mijn verblijf te Gombong kenmerkten en mij bijna onafgebroken in staat van arrest hielden. Mijn plan stond vast om bij mijn wapen terug te keeren, maar ik wilde er niet toe gedwongen worden. Tot overmaat van ramp werd ik ziek en kon, tengevolge der hevige gemoedsaandoeningen door onophoudelijke mishandelingen opgewekt, niet meer tot krachten komen. De officier van gezondheid schreef mij ten laatste volmaakte rust en verandering van lucht voor, en gaf een certificaat, de verklaring inhoudende, dat een verblijf van twee maanden in een koel klimaat dringend noodzakelijk voor mij was. Op grond hiervan diende ik een verlofs-aanvraag in. Reekel hield de stukken eerst eenige dagen onder zich, zond ze toen abusivelijk (?) naar Batavia, van waar zij na verloop van veertien dagen terugkwamen. Daarop bedacht

hij andere zwaarigheden , keurde den vorm van mijn verzoekschrift af , en liet 't mij zoo dikwijls overschrijven dat het den vereischten vorm geheel verloor. Toen ik , zoo al niet met voorbeeldeloos geduld en lijdzaamheid , toch in alles stiptelijk zijne bevelen opvolgde , was hij eindelijk wel verplicht de aanvraag aan den kommandant der afdeeling op te zenden. Doch ziet , op den postavond dat de stukken moesten vertrekken , kwam Sidin ze mij terugbrengen , mij mededeelende dat hij ze van des kapiteins stalknecht ontvangen had.

Nu was mijn geduld ten einde. In strijd met de bepalingen , maar gedwongen door de omstandigheden , zond ik nu zelf mijn verlofsaanvraag naar den afdeelingskommandant. Tegelijkertijd schreef ik regstreeks aan den legerkommandant , of liever ik dicteerde en liet Spijker schrijven , want de ziekte had mij krachteloos gemaakt. In weinige trekken gaf ik een denkbeeld van het misbruik van gezag dat hier plaats vond en waarvan ik spoedig het slagtoffer zou worden. Ik beriep mij op de menschlievendheid van Zijne Excellentie en vroeg eerst te mogen genezen , om mij daarna te verantwoorden.

Na verloop van weinige dagen kreeg Loeder last mij »zonder uitsstel" een marschorder te geven.

't Was een gelukkige dag waarop ik Gombong verliet. De schelle toonen van de koperen bekkens , die den publieken verkoop mijns inboedels op den volgenden dag bekend maakten aan de kleine gemeente , klonken mij als heerlijke muziek in de ooren. Vereerden mijne chefs dien verkoop al niet met hunne hooge tegenwoordigheid , het ontbrak daarom niet aan koopers ; en niet alleen mijne kameraden , maar al de blanke , geele en bruine ambtenaren uit den omtrek maakten , ouder gewoonte , van deze gelegenheid een feest , als blijk hunner vriendschap. Eindelijk kwam het vierspan van den assistent-resident voor , dat mij naar Keboemen zoude voeren ; toen stegen de regenten van Karang-Anjer en van Keboemen in hunne wagens , de collecteur in den zijnen en een paar inlandsche ambtenaren in een bendy ; toen stegen al de officieren en kultuur-opzieners en wedono's en mantrie's te paard en vormden een eerewacht bij het voorste rijtuig , gevolgd door een vijftigtal bereden panaka-

wans en bedienden; toen galoppeerde de karavaan in triomf, onder het geschreeuw en zweepgeknal van loopers en ruiters, onder het gehinnik en getrappel van een honderdtal paarden, voorbij de woningen mijner chefs!

Zóó 'groot was mijn geluk, dat ik hun toen reeds alles vergaf wat zij mij misdaan hadden, en het deed mij werkelijk leed drie maanden later te vernemen, dat zij beiden slagtoffers waren geworden van een epidemie, die toen, voornamelijk onder het vee, verschrikkelijke verwoestingen in den indischen archipel aanrigtte.

B A L I.

I.

Die kwaad doet, kwaad ontmoet.

Met kleine etappen reizende, kwam ik in drie dagen te Magelang. De togt per tandoe (draagstoel) van Keboemen naar Poerworedjo en over de Menoreh had mij zeer vermoeid. Ik zegende daarom de beleefdheid van den mij onbekenden dokter Groen, die mij aan het posthuis te Salaman met zijn bendy afwachtte.

Daar van Griesheym reeds lang verplaatst was, had ik zijn opvolger op mijne komst voorbereid. Dokter Groen deelde mij mede, dat de kommandant verhinderd werd mij te ontvangen, en vroeg of ik het bij hem voor lief wilde nemen. Daar hij toch in de nabijheid van Salaman moest wezen, had hij mij afgewacht.

In mijn toestand kon ik nergens beter gelogeerd zijn dan bij een geneesheer; 't zal wel onnoodig zijn te zeggen dat ik van het vriendelijk aanbod gebruik maakte. Dank aan Groen's verpleging en aan het heilzaam klimaat, nam ik spoedig in krachten toe en herstelde binnen weinige weken.

In weerwil dokter Groen slechts officier van gezondheid der derde klasse was en bijna veertig jaren telde, had hij toch een benijdenswaardige positie. Ofschoon hij den doctoralen graad op de universiteit had verworven, zou hij zich volgens de nieuwe bepalingen andermaal aan een examen moeten onderwerpen, om tot bevordering in aanmerking te komen. Dit wilde hij niet. Belast met de militaire en civiele praktijk der residentie Kadoe had hij een schoonen, uitgebreiden werkkring, en kon den vrijen teugel geven aan zijne ambitie:

wêl doen. Daaraan offerde hij alle kans op om hooger te stijgen op de maatschappelijke ladder.

Dr. Groen was de eenige geneesheer in een landstreek van meer dan vijf-honderd vierkante palen uitgestrektheid. Te huis komende van zijne dagelijksche bezoeken aan kranke militairen, gevangenen, Europeanen en inlanders, vaccinateurs, enz., moest hij nog, bij ontstentenis van een apotheker, zelf de medicijnen gereed maken. Zijn huis was een half ziekengesticht; zijne logeerkamers waren, geloof ik, nooit onbezet. Zijn eenig gebrek bestond dáárin, dat hij arm was. Hij kon zich verschrikkelijk ergeren over de inheligheid zijner collega's in naburige residentien, die zich vijf gulden per visite lieten betalen, de kinine-poeders tegen twee duizend gulden het pond en alle andere geneesmiddelen naar rato berekenden. Zelf schreef hij nooit rekeningen uit. Terwijl ieder ander in zijn plaats fortuin zou gemaakt hebben, bezat dokter Groen geen duit. Eenvoudig in zijne manieren, bedaard van karakter, zacht van inborst en gevoelig van hart werd hij door den Europeaan geliefd, door den kleurling vereerd en door den inlander vergood.

Onderhield van Toren door onversaagdheid het prestige der blanken, dokter Groen versterkte het door liefdadigheid.

Ook in de afdeeling Temangoeng had dokter Groen verscheidene patienten, en reeds eenmaal had ik mijn gastheer vergezeld, toen hij den regent aldaar bezocht. Deze, een oud, afgeleefd man, maar nog vol geest en met een gelaat waarop veel sluwheid te lezen stond, scheen mij toe een inlander vol trots te zijn, trotsch op zijn afkomst, die hij door een net bewerkten geslachtsboom bewees; trotsch op het bezit van dien geslachtsboom (het werk van een sergeant-teekenaar); trotsch op zijn vrouwen, zijn paarden, kortom dezelfde soort van trots, eigen aan alle aristocratische leegloopers, die trotsch zijn.

Niet onbekend met militaire zaken, waarop hij beleefdheidshalve het gesprek bracht, meende hij dat het Gouvernement het leger wel kon afschaffen »daar de Javanen toch niets kwaads in den zin hadden."

Ik ben zeker dat hij de eerste zou zijn die het hoofd opstak, als men zijn raad opvolgde.

Hij roemde zeer de kunde en braafheid van den dokter, »ofschoon deze hem toch niet meer jong kon maken» voegde hij er bij met een blik op den dhalem.

Een paar dagen na dit bezoek werden de kommandant en de dokter door den resident uitgenoodigd een plegtigheid te Temangoeng bij te wonen; het zou hem aangenaam zijn als de luitenant Robert zich daar ook wilde vertoonen. Hoewel wij de reden dezer eenigzins vreemde uitnoodiging niet konden gissen, bevonden wij ons 's anderendaags toch in groot uniform ten huize van den radin adipati van Temangoeng. Nagenoeg alle ambtenaren hadden een gelijkkluidende uitnoodiging ontvangen, zoodat gedurig nieuwe gasten aan de pandopo af- of uitstegen en hun compliment aan den regent maakten. Ook deze had aanschrijving gekregen van een buitengewone vergadering ten zijnen huize te houden, zonder meer. Hij rigtte aan ieder dezelfde vraag: »welk oogmerk de resident toch met deze vereeniging zou hebben,» maar kreeg bij allen hetzelfde bescheid. Naar gelang het uur naderde waarop de resident zelfs zoude komen, werd de oude adipati zenuwachtiger. Was zijn geweten niet zuiver, en zag hij het zwaard van Damocles? 't Had er wel den schijn van; zijn gejaagdheid en onrustige blikken trokken ieders aandacht. Stil en afgetrokken, staarde hij voor zich heen; 't scheen wel of zijn geest sluimerde. Zelfs zijn geslachtsboom kwam niet op het tapijt.

Eindelijk, juist om elf uur, galopeerde een eskadron djajang-secars de alon-alon op, gevolgd door één wagen met zes en één met vier paarden bespannen. De resident, de regent van Magelang en de secretaris stapten er uit; de kavallerie plaatste zich regts en links van de pandopo.

De resident reikte den regent van Temangoeng bij het begroeten geen hand — ieder merkte het op, — doch begaf zich in een afzonderlijk vertrek. Op last van den secretaris werden de zitplaatsen in de pandopo geregeld. In front kwamen de zetels te staan voor den resident en den regent; regts, een rij stoelen voor de europesche ambtenaren en officieren, links een dito rij voor inlandsche hoofden. De bevolking, die in grooten getale het plein vóór de vorstenwoning

bezette, had dus het volle gezigt op al wat er in de pandopo voorviel.

Weder vertoonde zich de resident. Met een hoogst ernstig ge-laat nam hij plaats op zijn zetel en noodigde den bevenden regent uit, om zich naast hem neer te zetten. De inlandsche hoofden plaatsten zich in navolging der heeren tegenover hen, volgens rang en ancien-niteit. Een stoel op den linkervleugel bleef onbezet.

Er heerschte een indrukwekkende stilte.

Op een wenk naderde de kapala-oepas met de zwartverlaktten blikken trommel, die elk ambtenaar nagedragen en la adji ge-noemd wordt. De secretaris nam daaruit een papier en gaf het den resident over. Deze stond op en hield een plegtige aanspraak.

Hij herinnerde de aanwezigen wat hij gesproken had voor eenige jaren, toen hij het bestuur der residentie aanvaardde. Toen had hij gezegd zijn pligt te zullen betrachten, zijn pligt als dienaar van den koning en als koning van de bevolking; dat had hij bezworen. De hoofden des volks had hij aangespoord zijn voorbeeld te volgen en zorg te dragen voor het welzijn hunner ondergeschikten.

De hoofden hadden hun pligt gedaan, met uitzondering echter van één enkele. Deze had zich het goed toegeëigend, dat hem was toevertrouwd; zijn ondergeschikten als lastdieren gebruikt, hen uitgezogen, mishandeld! Toen zijn gedrag bekend was geworden, had 't hem aan vaderlijke waarschuwingen van den resident niet ontbroken, doch deze in den wind slaande, was hij voortgegaan den slechten weg te bewandelen. Eindelijk had de resident den Grooten Heer er mede bekend gemaakt en thans van dezen het volgende besluit ontvangen.

Daarop las de resident, langzaam en duidelijk een gedeelte van het besluit voor, dat in het javaansch was overgebracht, »waarbij de radin adipati (hier volgden eenige namen die ik vergeten ben), regent van Temangoeng, wegens wangedrag vervallen verklaard werd van zijne waardigheid!!

Op het hooren dezer woorden werd voor het eerst de ongeloofelijke stilte der menigte afgebroken door een ligte beweging van duizende fluisterende lippen, niet gelijk aan het suizen van een zacht briesje over een sawahveld.

De resident liet de hand zakken die het gewichtig papier vasthield, wendde zich tot den regent, en herhaalde met verhoogde, wijdklinkende stem:

»In naam des konings, verklaar ik u, radin adipati van Temangoeng vervallen van uwe waardigheid. De zetel waarop gij zit, is uwe plaats niet meer. Sta op, en plaats u ginds.»

De oude, trotsche man, van schaamte inééngeskrompen, rigtte zich zwijsend op, zuchtte diep, en ging met knikkende knieën, in gebogen houding naar den ledigen stoel aan het einde der rij van inlandsche hoofden.

Toen dit geschied was, verhief zich de hand weér met het merkwaardig papier. De resident las verder:

»De Gouverneur-Generaal, enz.

»gehoord hebbende de raden van Indië (raadsels, zeide Tament altijd);

»overwegende dit”;

»overwegende dat”;

»in aanmerking nemende den uitstekenden ijver waarmede Mangon Redjo, wedono van Ngadiredjo, het gouvernement gediend heeft;

heeft goed gevonden, in de plaats van den ontslagen radin adipati, opgenoemden Mangon Redjo, wedono van Ngadiredjo, te benoemen tot regent van de afdeeling Temangoeng.”

Andermaal ontstond er een golving in de verbaasde menigte op de alon-alon neêrgehurkt. Voor zes jaren was de nieuw benoemde regent, de zoon van het hoofd eener kleine dessa, tot wedono bevorderd; thans, op den leeftijd van acht-en-twintig jaren bekleedde hij de hoogste waardigheid! Geen wonder dat de verbazing van het publiek groot was.

»Radin adipati Mangon Redjo, regent van Temangoeng,” vervolgde de resident, »sta op en plaats u op den zetel naast mij.”

De toegesprokene, als de jongste der inlandsche hoofden op het einde der rij gezeten, stond op en begaf zich naar de aangewezen plaats.

»Tot loon uwer werken zijt gij waardig gekeurd aan het

hoofd van een groot landschap te staan. Blijf den ingeslagen weg betreden; die weg heeft u van de dessa naar het regentschap geleid; wijkt gij er van af, 't zal u ten verderve zijn."

»Ontvang uit mijne handen het teeken uwer waardigheid (een gouden pajong werd hem aangeboden), ontvang mijne welgemeende gelukwensen (een handdruk), en de hulde uwer ondergeschikte hoofden."

Zoo wel de resident als de regent gingen nu zitten.

De grijze, zeventigjarige rijksbestierder, broeder van den onttroonden regent, de eerste op de rij der inlandsche hoofden, stond nu op, of liever gleed van zijn stoel af, en kroop in diep gebogen houding tot aan de voeten van den benoemden regent. Met gevouwen handen bragt hij den groet aan zijn nieuwen meester, omvatte daarna zijn been (waarvan de sarong terug getrokken was), en drukte een zoen — een javaanschen zoen — op de knie; vervolgens den groet herhalende, kroop hij even eerbiedig achteruit, en bereikte op die wijze zijn plaats weder.

Op hem volgde de pangoeloe of hoogepriester, die volkomen op dezelfde nederige wijze aan den nieuwen vorst zijn hulde betoonde. Achtereenvolgens volvoerden alle hoofden het plegtige ceremoniël van het knie-kussen.

Eindelijk was de beurt gekomen aan den afgezetten regent.

Niet zonder bekommering rustten onze blikken op den ongelukkige, die zichtbaar een ontzettenden strijd in zijn binnenste voerde. Naarmate toch het noodlottige oogenblik naderde waarop hij, de trotsche telg van het oude vorstelijke geslacht, in het stof moest kruipen voor een in zijn oog nietswaardige, voor een dessabewoner zonder geboorte, — kromp de oude in één. Ik dacht, en hoopte het zelfs, dat hij toen bewusteloos zou neêrzijsen en daardoor de vernedering ontgaan, die hem nog wachtte; immers de straf was al groot, nu hij zijne hoofden hulde zag bewijzen aan een parvenu!

Groot was de stilte, indrukwekkend het oogenblik. Met gespannen verwachting waren aller oogen op den ouden regent gevestigd.

Als door een scorpioen gestoken, rigtte deze zich eensklaps op,

liet zijne vlamrende oogen woest en snel over de menigte gaan , en bragt de linkerhand naar de plaats waar de greep van zijn gouden kris uit den gordel stak. Berekenende hij de kans van slagen , als hij amok maakte ; bespiedde hij de stemming zijner volgelingen ? 't Geleek er wel naar. Doch werwaarts hij zijn vorschende blikken ook wendde , nergens ontwaarde hij een teeken van hulp of aanmoediging ; het zoo lang door hem mishandelde volk sloeg de oogen neer ; zijn panakawan's volgden de beweging van de hand naar de kris niet. Daarentegen flikkerden de uitgetogen sabels der djajang-secars ; zelfs de aanwezige officieren en ambtenaren hadden onwillekeurig de hand aan hunne degens gelegd , om in geval van amok niet overvallen te worden.

Zacht gleed de hand , die één seconde dreigde , weér in den schoot ; uit het wraakzuchtig oog verdween het vuur ; het hoofd , voor de laatste maal opgeheven , boog zich nederig. De regent , de man met den geslachtsboom , kroop als een worm over den grond en kuste de knie van zijn opvolger!

II.

Wat al zoo in het karakter van den Javaan ligt.

Bij een openbare strafoefening ziet men gewoonlijk een ontzettenden toeloop van nieuwsgierigen. Ik voor mij heb nimmer het genot begrepen, dat het aanschouwen der vernedering van onzen evenmensch oplevert. Dat er moet gestraft worden begrijp ik, maar niet, dat het leed een ander aangedaan, voor mij een bron van genoegten kan zijn. Honderde malen was ik ambtshalve verplicht militaire executies bij te wonen, maar zoowel de laatste als de eerste maal voelde ik wat de gestrafte leed.

Niet zeer vrolijk gestemd door het drama in de vorstelijke pandopo, was mij dus het aanbod van den beleefden controleur van Temangoeng welkom, om den oorsprong der Progo-rivier te bezoeken. De militaire kommandant van Magelang zou mij gezelschap houden en de controleur voor de gelegenheid zorgen.

Op zee verstaat men door gelegenheid: goeden wind en slecht water; aan wal zijn het paarden en voertuig, die de gelegenheid daarstellen; in beide gevallen: het middel om van de plaats, of vooruit te komen.

Aan een siesta was in dit klimaat geen behoefte. Na het middagontbijt kwam er een met twee flinke paarden bespannen, ligt rijtuigje voor, waarmede wij nagenoeg tot aan de plaats onzer bestemming konden rijden. Eenige goedgekleede inlanders, die bij hunne paarden op het erf, en naar ik meende, op den controleur stonden te wachten, stegen in den zadel toen wij wegreden, en volgden den wagen.

Eenige minuten later, toen wij de negorij reeds achter ons hadden en de ruiters nog bijbleven, begreep ik pas dat zij onze eere-wacht uitmaakten.

»Zijt gij er op gesteld, die lieden bij u te houden?» vroeg ik mijn collega.

»Volstrekt niet; laat ze maar heen gaan, wat mij betreft.»

De teugels inhoudende, verzocht ik den kommandant der eerewacht te willen naderen.

»Wie zijt gij, vriend?»

»Kapala dessa Moentoer, toewan!»

»Waar gaat gij heen?»

»Mijnheer begeleiden.»

»Op last van den heer controleur?»

»Ja, toewan!»

»De heer controleur bewijst mij veel eer, maar ik kan den weg bergopwaarts gemakkelijk vinden. Keer dus terug naar uw dessa en neem mijn dank mede.»

»Ja, toewan!»

De kapala boog en ik boog, en voort ging 't weér.

Het getrappel van galopperende paarden achter den wagen bleef evenwel aanhouden, en omziende ontwaarde ik dat mijn eerewacht eerder nog iets digter was opgesloten dan vóór mijn gesprek met haar kommandant.

»De ezel heeft zeker uw mooi javaansch niet verstaan.»

»Of niet willen verstaan. Laat hem in 's hemels naam maar mede rijden. Aan den eersten post zullen we van zelf van dit lastig gevolg bevrijd worden.»

Doch niet mijn wil, maar die des controleurs moest geschieden. Aan het posthuis kwam de kapala zijn compliment maken, en naast hem stond een ander dessahoofd te t a r e k - k a k i (buigen).

»Toewan,» zeide de eerste, »hier ga ik u verlaten; ik wensch u heil op uw togt.»

»Dank u, kapala! doch zeg mij eens: hebt gij zoo even verstaan wat ik u vroeg.»

»Ja wel, toewan! gij zeidet mij naar de dessa terug te gaan.»

»Welnu!"

»Ik had printah (bevel) gekregen, om u te vergezellen. Deze kapala zal u tot den volgende post begeleiden."

»Maar ik verlang niet verder geëscorteerd te worden."

»Ja, toewan!"

»Zeg den ander dat ik hem niet noodig heb."

»Ja, toewan!"

Allen bleven echter staan. 't Was om razend te worden.

»Gij hebt mij nu begrepen, is 't niet! ik wil alleen gaan."

»Ja, toewan!" antwoordde het nieuwe hoofd op denzelfden toon als zijn makker.

»Behoort dit span ook aan den heer controleur?" begon ik, om over een ander onderwerp te spreken.

»Neen, toewan! het vorige span ook niet."

»Aan wien dan?"

»'t Zijn postpaarden."

»O wee!" sprak ik tot mijn reisgenoot, »wij rijden met hulp der bevolking!"

Onderwijl was de nieuwe eerewacht, in stede van uiteen te gaan, nog met een paar man versterkt; ieder stond met den voet in den stijgbeugel gereed om op te stijgen.

»Kapala! ik gelast u mij niet te volgen."

»Ja, toewan!"

»Hebt gij mij verstaan?"

»Ja, toewan! maar..... als de toewan 't niet kwalijk neemt, zal ik volgen."

»Als ik het niet wil, het niet duld!"

»Ik heb printah ontvangen, toewan!"

»Daar is immers niets aan te doen," riep mijn reismakker uit.

»Houd toch op met het 'dien menschen lastig te maken!"

»Maar ik wil het hun integendeel gemakkelijk maken."

»Dat weet ik wel; maar al sloegt ge hen half dood, ze zouden u toch volgen, zoolang de controleur geen contraorder geeft."

»'t Zijn wonderlijke lui! uit pligbesef gehoorzamen ze zoo goed als gedisciplineerde soldaten. Kom aan! als er toch niet aan te

doen is , zullen wij ons de »hulp der bevolking» laten welgevalen. Maar ik wil die hulp ten minste betalen. Sidin! geef den kapala drie gulden , en zeg dat die voor zijn boedjangs zijn. — Ik ben benieuwd of de nieuwe regent ook zoo goed gehoorzaamd zal worden , en of de ontslagene zijn lot geduldig zal dragen.”

»De controleur heeft mij verzekerd dat daarvoor geen vrees is. Hij zegt dat 't in het karakter van den Javaan ligt, alleen den rang te eeren en niet het individu. Van het oogenblik , dat men een hoofd zijn rang ontnemt , houdt zijn invloed ook op. Vroeger durfde het Gouvernement uit vrees voor opstand , geen regent te ontslaan , en menig braaf europeesch ambtenaar werd op zijde gesteld of verplaatst , om een schurk van een regent niet tegen zich in te nemen. Sedert men over een genoegzaam aantal bajonetten kan beschikken , is men er echter van terug gekomen , en gelukkig waarlijk voor de bevolking , die er het slagtoffer van was.”

Onder aan den zadel die de Soembong met de Sindoro verbindt , in de hooge luchtstreek waar het woud reeds ver achter u ligt en steenen de struiken hebben vervangen , staat , zeldzaam genoeg , een kleine groep boomen. Dit geboomte bedekt den ingang van een grot , waaruit kilvoud , kristalhelder water stroomt. 't Is de oorsprong der Progo. Gaat ge door tot boven op den zadelrug , dan ontwaart ge , ver over bergen en wouden , over bouwvallen en wildernissen aan de noordzijde de zachte , kalme Java-zee , aan de zuidzijde den grooten Oceaan. Half Java ligt aan uwe voeten uitgespreid. Op den grooten waterplas die het van alle kanten omringt , zeilen hollandsche driemasters ; zij keeren terug naar het dierbaar vaderland!

Dierbaar? ja , gij gevoelt het ; innig dierbaar. De fijnere , koele lucht , die ge met wellust inademt , herinnert u Holland's drevén ; de doodelijke stilte , de eentonige omgeving der bijna levenlooze natuur vermeerdert het gevoel van leegte in uw hart ; het sluimerende verlangen naar uw geboortegrond , met kracht ontwaakt , verheft zich meer en meer , doet de fijnste snaren in uw gemoed trillen , stemt u tot weemoed.

Hoe dwaas, niet waar? te verlangen naar dat vochtige, nevelachtige land met zijn ongestadig klimaat, met zijn duffe, gesloten huizen, met zijn nijpende koude; te verlangen naar het gezigt van gebrek, van lompen, van ellende! Ja, wèl dwaas! maar een aangeboren dwaasheid, waaraan ieder sterveling lijdt.

Weldra sluit zich het »oog van den dag." In al haar schoonheid en glans staat de zon bijna rakelings op den waterspiegel; met haar vurigen rand raakt zij reeds de blinkende oppervlakte; voorzigtig dompelt zij er in. Straks tracht zij zich aan de omarming der baren te ontworstelen, maar steeds dieper zinkt zij er in weg. — Thans is de gouden schijf geheel ondergedoken, neen! nog eens verheft zij zich, en nog eens. Te vergeefs; 't was slechts de beweging der golven. De zee heeft de overwinning behaald, de nacht juicht!

Overal is het luchtgewelf helder; slechts op de plaats waar de strijd tusschen vuur en water, tusschen dag en nacht gestreden werd, aan de westelijke kimme, bevinden zich een paar vriendelijke schilderachtige wolkjes, die den God des lights uitgeleiden. Hun doorschijnend kleed vangt de laatste stralen op en weerkaatst ze op het aardrijk. Met elke seconde veranderen zij van kleur, gloed en licht, en zetten het grootsch tooneel een onuitsprekelijke pracht bij.

III.

Een ezel dien men leert schaak-spelen.

Gaat men van Magelang naar de Vorstenlanden, dan is het onnoodig te vragen, waar de grens der residentie wordt overschreden. Kenmerkt het gouvernementgebied zich door goed onderhouden wegen, nette wacht- en posthuisjes, door lagchende rijstvelden en vriendelijke dessa's, in één woord door uiterlijke welvaart, — het land van den sulthan van Djokjokarta draagt den stempel van armoede, gebrek aan orde en ontvolking. Onwillekeurig vraagt ge u af, of het niet beter geweest ware, in der tijd van die zoogenaamde vrije vorstenlanden een paar schoone residentieën te maken en het vorstelijke geslacht te pensioneren wegens ongeschiktheid tot regeren, even als ambtenaren en officieren die uitgediepd hebben.

»Gij hebt er het regt niet toe; gij moogt niet beschikken over eens anders goed,» hoor ik zeggen.

Eilieve! hadden wij dan regt op de rest van Java? Is er ook iets jesuitisch in de politiek, om alle vorsten van Java weg te jagen minus twee, om al hun land in bezit te nemen met uitzondering van één klein landje, dat we met een schijn van zelfstandigheid in naam laten bestaan om ons geweten te bevredigen? Zou het bijv. onedeler gehandeld zijn, aan de vorstenlanden de weldaden van een goed bestuur te schenken; de welvaart te doen genieten die te Bantam, Cheribon, enz. heerscht sedert de verwijdering der sulthans, dan honderd-duizend Javanen op te offeren aan de tyrannieke grillen van een tot regeren onbekwaam geslacht? Is

het zelfs geen politieke fout die vorstendommen te laten bestaan , waardoor de aloude gewoonten worden gehandhaafd die tot rigtsnoer dienen aan het javaansche volk , dat daardoor ongeschikt blijft voor hoogere ontwikkeling ; waardoor , in geval van algemeene ontevredenheid , van heerschzuchtige plannen , van opgewekt fanatisme , de bakermat , het punt van uitgang voor een opstand is aangewezen ; waardoor wij verplicht zijn een groote gewapende magt te onderhouden ; waardoor wij aan een buitenlandschen vijand het zwakke punt , den sleutel van Java aangeven ?

Een politicus ben ik niet ; voor diplomaat heb ik geen examen afgelegd ; maar als militair zou ik op het einde van den Java-oorlog , gezegd hebben : »kom ik over den kop , dan kom ik over den staart ; nieuwe sulthans of soesoehoens erken ik niet meer ; als de oude opgehouden hebben te leven , kan de troonsopvolger regent worden van het land zijns vaders , of soesoehoeman van een der eilanden in onzen archipel , waar nog geen sulthans zijn en naar wier bezit wij vooralsnog nog niet haken.” Had men zóó gehandeld , wij hadden dien steen dan niet meer in de maag ; dan was het batig slot jaarlijks nog een paar millioentjes grooter ; dan waren de Javanen ook beter af ; dan eerst zou er kans zijn dat , met het opdroogen van zooveel ada's , de javaansche zeden gemoderniseerd werden , en verlichting , beschaving en bekeering gereedelijk ingang vonden !

De omstandigheden zijn tegenwoordig eenigzins veranderd. Het verhuren van landen brengt den vorsten een aardig sommetje op. en de huurders hebben belang bij den bloei van het gedeelte gronds dat zij ontginnen. In het jaar 1846 was het reeds opmerkelijk, hoe geheel anders een land er uit zag dat aan de zorg van een industrieel was toevertrouwd. 't Kan zijn , dat langs dien weg — landverhuur — de bevolking tot zekere welvaart geraakt. Ik waag 't niet het te beslissen.

Te Djokjokarta , bij verkorting Djokjo , logeerde ik bij mijn vriend Bijsterbos , die in het fort woonde. Mijn verlangen om een hofpartij bij te wonen had tot dit uitstapje aanleiding gegeven. De indruk , dien de plaats op mij maakte , was alleraangenaamst ; welligt

bragt de groote toeloop van vreemden en het aantreffen van onderscheiden kennissen daartoe veel bij.

De lezer zal mij gaarne verschoonen van het geven eener naauwkeurige plaatselijke beschrijving, nadat een gevierd schrijver, Dr. van Høvel, zich van die taak op een meesterlijke wijze kweet, in zijne schetsen »uit het Indisch leven." Die dus meer van de geschiedenis der vorstenlanden wenscht te weten of een boeiend verhaal van de »Garebek Moeloed" wil lezen, neme het bedoelde werk in handen. Korthedshalve zal ik mij bepalen, met een paar woorden te spreken:

a. van een vrij groot, ouderwetsch, steenen fort waarin het garnizoen huisvestte;

b. van den kraton of versterkte stad, met de woningen van den sulthan en ettelijke duizende Javanen; en

c. van de huizen van den resident en andere europesche ambtenaren, nette villa's, hier en daar in rijen naast elkander; van kampen voor menschen van verschillende rassen, ambachten, enz.

Het fort met zijn europesche bezetting diende om den kraton te beschermen, d. i. in bedwang te houden.

In den kraton, een groot vierkant met muren en grachten van buiten, met pleinen en straatjes van binnen, zat de sulthan op zijn woord van eer gevangen; want hij mogt er niet uitgaan zonder voorkennis van den resident. In gezelschap van zijn vrouwen, vrienden en magen, verteerde hij daar een enorm traktement, dat het nederlandsche gouvernement hem uitbetaalde, en bovendien nog de opbrengst van zijn gebied. — De vijftien-duizend kratonianen leefden van de kruimels die van hoogst-deszelfs tafel vielen.

De resident, zoude men zeggen, leefde daar voor zijn plezier; uit zuivere vriendschap hielp hij den sulthan en diens rijksbestierder zoo wat regeren. De secretaris hielp ook wat mede, en de andere ambtenaren insgelijks; zoodat Zijn Hoogheid met eenige juweeltjes van vrouwen en met een schat van bijwijven zich geheel aan het genoegen van 't aardsehe leven kon wijden.

Heerschte er een vrolijke drukte op de hoofdplaats van het djokjosche rijk, de officieren van het garnizoen waardeerden het niet en

pruttelden braaf over de hoffeesten, die hen minstens drie malen 'sjaars nutteloos in het touw zetten." Bijsterbos althans vond het een schande, dat men officieren verplichtte een rol in die »apencomédie" te spelen; hij noemde het een vernedering voor de epauletten. Voor den vertegenwoordiger des konings, voor zijn chefs wilde hij dag en nacht en h a y e staan, duizendmaal met den sabel saluëren, maar buigen voor een »vet varken", dat wilde hij niet. En dan moest men nog zoo voorzigtig zijn, geen oogenblik de étiquette uit het oog te verliezen — étiquette met een vet varken, verbeeld u!

Wie bedoelde hij met »t vette varken?"

»Wie anders als den sulthan! morgen zult gij zijn Doorluchtigheid van aangezigt tot aangezigt aanschouwen. Pas maar op, Robert! er zit nog een officier voor hem in de provoost."

»Wat heeft die misdaan?"

»Die danste bij den resident met zijn liefde, geloof ik, en zag meer naar háár oogen, dan naar de beenen van den sulthan, daar ook present; met dat gevolg, dat hij onder het walsen den voet van Zijn Dikheid aanraakte. Deze bemerkte het niet eens, maar de opperceremoniemeester, die zich zat te vervelen, verklaarde het met eigen oogen gezien te hebben, en eischte voldoening voor deze majesteitsschennis. Nu kreeg de etiquettelooze luitenant veertien dagen provoost! Is 't geen schande? ik ga mijn overplaatsing verzoeken, en als ieder officier hetzelfde deed, zou men ons in 't vervolg wel buiten aanraking met het hof laten."

»Meent ge dat, pruttelaar? ik twijfel er aan. 't Is immers hooge politiek; door de etiquette te eerbiedigen, kan het gouvernement voor de rest den baas spelen."

»Dat is onwaardig voor ieder gouvernement en vooral voor het nederlandsche."

»Bravo, goed gesproken, amice! Doch zeg eens: is die sulthan inderdaad zoo'n varken?"

»Ja, een varken, een os, een ezel! vijf-en-twintig jaren oud en bijna drie-honderd pond zwaar; honderd vrouwen en bijwijken en geen enkel kind. In plaats van hersenen, heeft die ezel zijn hoofd

met vet gevuld. Ik zal u een enkel staaltje van zijn gering verstand vertellen.

»Onlangs kwam hier een commissaris van Batavia om den vogel op nieuw een veer uit te trekken, — de politie moest ditmaal den sulthan uit de handen worden genomen. Zoo'n commissaris krijgt minstens vijftig gulden daags boven zijn traktement en haast zich dus niet. Daar echter een langdurig verblijf te Djokjo vervelend wordt als men welstaanshalve dagelijks een paar uren aan het hof moet doorbrengen, was de gouvernements-commissaris op het denkbeeld gekomen Zijn Hoogheid te leeren schaken. Mogt 't hem al niet gelukken om den sulthan den loop der stukken te doen begripen, toch schepte Z. H. behagen in het spel, omdat hij het aardig vond dat er een koning in voorkwam, en dat het spel verloren werd als men den koning kwijt raakte.

»Iederen avond zat de commissaris met den sulthan te schaken; de rijksgrooten aanschouwden het spel op eerbiedigen afstand. Als er nu met groote tusschenpoozingen eenige stukken waren verzet en een half uur met schijnbaar ernstig spel was verlopen, begreep de commissaris dat het tijd werd om zijne oogen eens van het spel af te wenden. Nu eens wisselde hij met een der toeschouwers eenige woorden of scheen het een of ander voorwerp op zijde of achter hem bijzonder zijn aandacht te trekken, dan weder hield hij zich verkouden en maakte een hoorbaar gebruik van zijn zakdoek. Die gelegenheid nam Zijn Hoogheid dan te baat, om fluks den koning van zijn tegenpartij weg te nemen.

»De commissaris, een volmaakt hofman, merkte daarvan niets, en speelde nog een paar zetten door. Dan riep hij eensklaps uit:

— Waar is mijn koning?

— Is uw koning weg? vroeg dan de sulthan ernstig.

— Ik zie hem niet meer!

— Dan hebt ge ook verloren!

»De sulthan kan noch mag een spel verliezen in het bijzijn zijner trawanten, begrijpt ge? Waar zou anders zijn prestige blijven! Tegenwoordig speelt hij op dezelfde manier whist. Hij neemt de trekken op als 't hem goeddunkt, en schrijft iedere keer een »robber van tien" voor zich op. Een kranige sulthan!"

IV.

Een groot kinderfeest , waarbij een profeet zich in zijn graf omkeert.

De duizende en tienduizende Javanen , die op de hoofdplaats zamen-gevloeid waren , wisten niet meer van hunne godsdienst , dan dat Mohammed Gods profeet was en dat hij het eten van varkenvleesch had verboden. Zij waren dan ook regt gelukkig den geboortedag van dien profeet te kunnen vieren.

De lust tot feestvieren van den Jávaan is even opmerkelijk , als de eentoonigheid zijner uitspanningen en de kalmte van zijn genot. Of hij een wajang (comédie) , een serimpi-dans , een trouwplegtigheid of een godsdienstig feest bijwoont , altijd vermaakt hij zich op dezelfde wijs door »niet te werken." Snoepen aan de warong's , bloemen koo-
pen en die in den hoofddoek steken , naar de vrouwen kijken en er intrigues mede aanknoopen , zooveel mogelijk zitten of liggen , zie-
daar het genot dat elk feest hem verschaft.

Stroomden er in de laatste dagen voor de Garebek-Moeloed groote scharen van mannen , vrouwen en kinderen naar den tempel van den kraton , 't was inderdaad niet om te bidden , boete te doen , of God te danken voor Zijne goedheid dat Hij hun een profeet had geschonken ; van het een noch van het ander hadden zij eenig denkbeeld. Men vergaderde in den tempel , omdat er de vorstelijke gammelang , de sekaten , werd geslagen , omdat iedereen daar kwam , omdat daar feest gevierd en niet gewerkt werd ; immers de uitoefening der godsdienst werd overgelaten aan de honderde priesters , die met lange , uitgestreken gezigten en neêrgeslagen oogen , in heiligen (?) ernst bij elkander zaten.

Werwaarts ik dus mijne schreden wendde , overal krioelde het van feestvierende Javanen , die zich met mannelijken ernst kinderlijk vermaakten. Op den dag van het feest zelf was de volkstroom naar den kraton geweldig , en ofschoon niemand zich sneller dan gewoonlijk bewoog , had de overgroote menigte evenwel iets bijzonder levendigs en ontstond er overal drukte en gejoel , 't geen in Indië tot de zeldzaamheden behoort. Het garnizoen kleeedde zich in groot tenue ; de officieren , die niet in dienst waren , begaven zich tegen negen uur naar het residentiehuis , en ik vergezelde natuurlijk mijn gastheer.

Al wat in gouvernementdienst was en niet in den kraton thuis behoorde , vergaderde bij den resident. Er was foule in de voorgalerij , foule van gecostumeerde ambtenaren en gepluimde officieren. Onder de laatsten bevonden zich verscheidene Javanen ; de meesten waren in hoofdofficiers-uniform , sommigen gedecoreerd , allen gekapt met een hoofddoek , waarop een chacot of steek waggelde. Spoedig kwam er een sleep van rijtuigen voor en gaf de resident het voorbeeld tot instijgen. Op de eerste wagens met vier paarden bespannen volgden de tweespannen , allen even oud , vuil en onoogelijk. Ieder haastte zich om een plaats te krijgen ; men wachtte niet dat de voertuigen opreden , maar men liep er om het snelst heen. Denkende dat er wellicht gebrek aan transportmiddelen zoude zijn , zorgde ik niet te laat te komen en drong in een wagen , tegelijk met een javaanschen majoor , die dadelijk zijn chacot van het hoofd nam , toen glimlachte en zeide dat het warm was.

Op dit doorslaand bewijs van 's mans beschaving (om over het weer te praten) , meende ik niet achter te mogen blijven , en verklaarde dat ik 't ook warm vond. Mijne sympathetische gevoelens over den toestand van den atmosfeer schenen den majoor te bevallen , want hij glimlachte nog eens. Dit gaf mij moed te vragen bij welk corps hij diende , en toen vernam ik dat de majoor een prins was , een neef van een vrijen vorst , van den pangerang Pakoe Alam (Spijker van het Heelal).

Waarschijnlijk drukte mijn gelaat iets meer eerbied uit dan een oogeblik te voren , toen ik den prins , den neef van den Spijker , zoo zag loopen om een plaats ; ten minste Zijn Hoogheid maakte er

dadelijk gebruik van door te vragen of ik ook manilla-sigaren bij mij had.

- Ik had ze voor Zijn Hoogheid!
- Of hij er dan een mogt hebben.
- Dat mogt Zijn Hoogheid.

Toen ging Zijn Hoogheid rooken met zulk een kracht, dat er gelegenheid was om nog een sigaar te vragen voor dat wij aan den kraton kwamen.

- Hij rookte altijd roko's, zeide Z: H.
- O zoo!
- En daarom had hij geen manilla's.
- Dat was duidelijk.

De tweede sigaar werd in den zak gestoken.

Stapvoets was de trein aan den kraton gekomen. Men steeg uit, ontving militaire eerbewijzen van de lijfwacht des sulthans, en kwam aan de woning van pangerang Mangkoe Boemi, sulthans broeder. De resident maakte Zijn Hoogheid het compliment van den dag, nam een oogenblik plaats, stond toen op, en werd door den pangerang naar den sulthan geleid. Dat alles bijzonder deftig in zijn werk ging, behoef ik naauwelijks te zeggen. Het europesche gezelschap volgde nu, en kwam weldra aan de pandopo van den sulthan, die even als de paus, op een gouden tabouret was gezeten.

Sulthan Hamangkoe Boeono, d. i. »de vorst die de aarde op zijn schoot draagt», zag er werkelijk welvarend uit, was prachtig gekleed en versierd met sterren en kruisen. Aan een schitterend gevolg ontbrak het hem natuurlijk niet, als men slechts in aanmerking neemt, dat het schoonhouden van de pandopo eigenhandig door »regenten» werd verrigt. Het aantal kamerheeren en hofdames was groot, en ieder had iets te dragen. De meesten waren altijd »van dienst.» Daar evenwel de geheele hofstoet zat, en de persoon die iets moest aangeven kroop, moest die dienst aan een oostersch hof benijdenswaardig toeschijnen aan westersche hofbeambten, die altijd staan en zich tot buigen bepalen moeten.

De sulthan stond op, om zijne bezoekers te ontvangen, en zeeg

ook spoedig weêr neder. De resident plaatste zich naast hem; de Europeanen en eenige voornamen javaansche prins en regts en links op de voor hen bestemde stoelen. Voor den vorm bleven de auto-riteiten eenige oogenblikken kalm en rustig voor zich zien, terwijl wij luitenants den drom van bijwijken en vrouwelijke bedienden bewonderden, die tot het gevolg van den vorst behoorden. Kort daarna verhief zich het gezelschap op het voorbeeld van Zijn Hoogheid, die met den resident aan den arm zich naar de sulthane begaf. Slechts sulthans broeder, de militaire kommandant, de assistent-resident en een paar vreemde ambtenaren volgden hem derwaarts; de rest bleef achter. Bijsterbos duwde mij vooruit, zeggende dat het niet verboden was mede te gaan en wel de moeite waard. Wij volgden dus de hooge heeren en stonden weldra tegenover een zestal schoone vrouwen, waarvan de sulthane onbedingd het juweeltje was. Terwijl de dikke sulthan zich naast zijn slanke vrouw had geplaatst, drukte de resident haar de hand, een handje zoo fijn, zoo welgevormd, zoo klein als er zelden een te zien is. Achtereenvolgens gaf hij handjes aan alle prinsessen van den bloede. De assistent-resident en de militaire kommandant volgden hem dapper na, en bijna onwillekeurig trad ik ook vooruit en stak de sulthane de hand toe. Reeds wilde de arglooze, onschuldige vrouw de hare er inleggen, toen plotseling een kolossus, een massa vleesch zich tusschen mij en de bekoorlijke ratoe Kedaton plaatste. Het was de man »die de aarde op zijn schoot draagt,» de sulthan zelf, met vlamme oogen en de hand naar het diamanten gevest zijner kris tastende. Te gelijkertijd voelde ik mij aan de rokspanden achteruit trekken.

»Zijt ge waanzinnig, Robert? gij moogt de sulthane geen hand geven!»

»Maar hebt ge dat handje wel gezien, Bijsterbos?»

»Houd u toch in 's Hemels naam in de plooiën. 't Is hier geen gekscheren. Zie den sulthan u eens woedend aankijken.»

»Ik zie een duifje in de klauwen van een monster.»

»Niet onjuist. Weet ge hoe de sulthan aan die vrouw is gekomen?»

»Neen.»

»Ik zal het u zeggen. Prins Mangkoe Boemi, die daar als een zoutpilaar staat, met de oogen eerbiedig neêrgeslagen, vroeg voor een paar jaren zijns broeders toestemming tot het aangaan van een huwelijk met die vrouw. De sulthan, die reeds over hare onvergelykelijke schoonheid had hooren spreken, wilde haar eerst zien; en toen hij haar zag gaf hij zijne toestemming niet, maar behield haar voor zich, en maakte er de sulthane van. Nu beweert men dat zij hare eerste liefde getrouw blijft en dat Mangkoe Boemi nog steeds haar hart bezit.»

»t Zou me genoeg doen, want Mangkoe Boemi is een flinke vent.»

»Zie eens die schaar half naakte vrouwen, die daar achter zitten.»

In waarheid, 't was de moeite waard daaraan een blik te wagen. Alle waren jong en schoon, alhoewel zij haar best hadden gedaan zich te ontsieren, door het gelaat met een geele stof (boreh) te besmeren.

Toen het bezoek was afgelopen, nam de sulthan weêr den arm van den resident en begaf zich met groote statie naar een hoogte vóór het plein van zijn paleis, waar zich ook een pandopo bevond. Daar zat de magtige vorst in alle heerlijkheid op zijn gouden stoel en liet zijne blikken gaan over de duizende onderdanen die zijn troon omringden; naast hem de resident en de blanken in europeesch hoftenue; dicht achter hem neêrgehurkt zijn persoonlijk gevolg, mischien wel vijfhonderd kamerheeren en hofdames in javaansch hoftenue, de mannen naakt en besmeerd tot de middel, even als koe-lie's met een kapmes in den gordel, de vrouwen dito dito en het een of ander gouden of zinnebeeldig voorwerp dragende; regts en links van de hoogte een met rood laken opgesmukte olifant, en in den omtrek de tallooze menigte, eerbiedig neêrgehurkt op den bodem.

Terwijl nu de vorst in het aanzien van het volk sirih pruimde, speelde de europesche muziek, afgewisseld door en soms gelijktijdig met de inlandsche, en begon de lijfwacht of liever het leger van den sulthan langs de hoogte te defileren. Het schouwspel was prachtig!

Verbeeld u eenige duizende Javanen, verkleed als soldaten van de

achttiende eeuw, de beenen gestoken in korte broeken met kuitgespen, in witte kousen en lage schoenen, de meesten met driekante steken op het hoofd, en gewapend met pieken of steenslotgeweren; voeg die luf, zoo goed en zoo kwaad als het valt, in pelotons en sectiën bijéén; laat er pijpers, tamboers, hoornblazers en gammelangspelers voor marcheren; plaats er als pelotons-kommandanten potsenmakers (badoet's) of dansmeesters bij, zoo dwaas uitgedost als gij 't u van carnavalsgekken kunt voorstellen, met melatie-kransen om den hals, met bloemen op den steek, met ontzaggelijk groote groene brillen op den neus, met pruiken op het hoofd; laat die als bezetenen voor het peloton springen en dansen, en met groote sabels om zich heen slaan, — gij zult u nog slechts een flauw denkbeeld kunnen vormen van sulthan's lijfwacht en van hare parade.

Hier ziet gij de vereering van den a d a t in den bespottelijksten vorm. De adat — het gebruik, de gewoonte tot wet verheven — eischt: behoud van het bestaande. Daar het echter een onmogelijkheid is om »het behouden" vol te houden, omdat het behouden in strijd is met de eeuwige wet van verandering en er ongemerkt tusschen het oude altijd iets moderns insluipt, is het oud-hollandsch militaire costuum in een hansworstenpak veranderd, is de hanepas met tandak-sprongen vermengd, is het geheel een monster-caricatuur geworden, dat de lachspieren van het spleenachtigste redelijk wezen moet in beweging brengen. En toch was het onze plicht, dat kluchte spel met hoogen ernst aan te zien! — De beschaafde Europeaan, di aan de zuidkust van Java het bed spreidt voor een ratoe Kidoel, eerbiedigt ook in het binnenland de belagchelijkste dwaasheden.

Toen het leger gedefileerd had, was het defileren nog niet gedaan; want nu volgden groote stellaadjes met eetwaren, die pyramidaalsgewijze waren opgestapeld. Elke vracht werd door een vijftigtal koe-
lies gedragen op de wijze der mieren, die een grooten buit naar hun nest slepen. Die bergen van luilekkerland, goenongan's genaamd en zamengesteld uit hetgeen het volk zelf had opgebracht, werden door den sulthan aan het volk geschonken als blijken zijner vorstelijke goedertierenheid en milddadigheid! Onder het spelen der gammelang's en het geknal van vreugdeschoten uit de verroeste geweren der lijf-

wacht , werd dit den volke bekend gemaakt. De mieren kropen daarna met hunnen last voort tot aan den tempel , waar de hooge priester er den zegen over uitsprak en een deel er van voor zich hield.

Thans was het oogenblik daar , dat de sulthan zijn sirihpruim wegwierp en wijn liet ronddienen. Zelf ook een glas nemende , stond hij op en dronk op het feest van den dag :

»de geboorte van Mohammed»

Christenen en mohammedanen dronken hunne glazen leeg tot op den bodem , het volk riep hoera , al de gammelang's begonnen te gelijk te spelen (elk een eigen deuntje) , en de groote profeet , die wijn noch gammelangspel kon verdragen , keerde zich woedend in zijn graf om.

V.

Hoe het lot van een volk aan een zijden draadje hangt.

De vertooning op de alon-alon voor het paleis van den sulthan was afgeloopen, de sulthan met groote plegtigheid naar huis begeleid en goeden dag gezegd. Thans konden wij ook den kraton verlaten.

Bijsterbos meende dat het niet raadzaam was naar het fort terug te gaan, daar wij toch spoedig bij den resident moesten vergaderen. Wij namen dus een uur verpooring in de societeit en begaven ons van daar naar het hoofd des bestuurs.

Reeds had de lijfwacht, waarvan op dien merkwaardigen dag veel geleverd werd, zich en h a y e geschaard van den kraton tot het residentiehuis; reeds verdrong zich de groote volksmassa in dichte drommen aan den weg, waar langs de stoet zich zou bewegen, en pakte zich het meest zamen in de nabijheid van de residentswoning; reeds stond het vol in de voorgalerij van ambtenaren en officieren, en hield de resident zich gereed om bij de hand te zijn als zijn hooge gast zou aankomen, — toen het geschut van het fort aan de menigte verkondigde, dat sulthan Mangkoe Boeono V den kraton had verlaten.

Welk een pracht, welk een heerlijkheid! Ik zal ze niet beschrijven, die javânsche herauten, die groepen van grooten, die trossen van panakawans, die rissen van kamerheeren, van mismaakte en gebulte hofnarren, en die slepen van rijtuig; noch dat geschiet, dat geknal, dat geschreeuw, dat gekletter en dat geraas; noch die menschen, die kinderen, die paarden en die olifanten!

Een gouden koets met vier paarden bespannen komt eindelijk voor; 't is een klein naauw koetsje op een kolossaal onderstel, een geheel verguld koetsje waarin de zwaarlijvige sulthan juist past. De resident vliegt de trappen af, biedt den edelen vorst den arm aan en geleidt hem als een dame naar binnen, naar de groote zaal, naar zijn plaats aan het hoofd der tafel. Een legio prinsen en grooten der aarde zijn hem gevolgd; naar rang en ancienniteit wordt om den ander een Inlander en een Europeaan zijn zitplaats aangewezen.

Daar het aantal bruine prinsen in verhouding grooter is dan dat der blanke hoofdpersonae, kom ik als eerste luitenant ongeveer in het midden der lange tafel te zitten, tusschen twee prinsjes in, die beiden hoofdofficiers-epauletten dragen. Zij nemen hoegenaamd geene notitie van hunne burens, maar vallen op het eten aan, alsof zij denken: »wij zijn hier niet gekomen om den tijd met praten te verbeuzelen.» Het dessert verdwijnt het eerst; een schotel met gebak wordt in een oogwenk leegggeschoven op den schoot of in de handen van begeerige kawan's, die regts en links bij den stoel neêrgehurkt zitten. Dit is oostersche manier; ieder neemt mede wat hij niet kan opeten. Dit rooven, dat zich in onze beschaafde kringen tot suikerwerk bepaalt, gaat zoo ver, dat eertijds — zoo beweert men althans — toen de couverts nog van zilver waren, menige lepel en vork gesimpand (weggenomen) werd. Om dit tegen te gaan, smeedde men later het couvert met kettingjes aan de tafel vast, terwijl men er eindelijk toe overging om berlijnsch zilver in te voeren, dat ten huidige dage nog wordt gebruikt.

Onderwijl presenteren de loopende bedienden de toespis bij de rijst, die ieder op een klein bordje naast zijn groot bord vindt staan; zij zorgen verder dat de wijnflesschen worden verwisseld. Dat de dorst groot is op zoo'n warm feest, is niet te verwonderen; de sulthan zelf heeft wel dorst en is dadelijk begonnen lijntjes te trekken, eerst met den resident en zoo vervolgens met alle heeren. De man schijnt zeer tevreden; maar ziet, daar betreft zijn voorhoofd! hij heeft den verwaten officier herkend, die de ratoe een hand durfde te geven. Hij zal hem straffen voor zijne onbeschaamdheid; hem

zal de eer niet te beurt vallen een glas met Zijn Hoogheid te drinken. — Robert wordt overgeslagen!

De resident is inmiddels begonnen met de gebruikelijke officiële toasten in te stellen, zoo als van zelf spreekt, eerst op het feest van den dag: »op de geboorte van Mohammed!» Daar de glazen door alle mohammedanen weêr behoorlijk worden geledigd, keert de groote profeet — die zoo lang op den buik heeft gelegen — zich andermaal in zijn graf om en ligt nu weer goed. De gezondheid van Z. M. den koning van Nederland en Hoogstdeszelfs familie; van Z. E. den gouverneur-generaal en de indische regering; van Zijn Hoogheid den sulthan; van den resident van Djokjokarta; vanden prins Pakoe-Alam, den militairen kommandant, den assistent-resident en pangerang Notoprodjo, van al de prinsen op het feest tegenwoordig; van den rijksbestierder; en eindelijk een toast op den bloei en de welvaart van het rijk van Djokjokarta, worden met korte tuschenpoozingen gedronken.

Eindelijk is aan het verslinden en zwelgen en simpannen (bergen) een einde gekomen; de gasten staan op. Zijn Hoogheid heeft zich braaf te goed gedaan en vat dadelijk den arm van den Resident, die het nu hard te verantwoorden heeft. Daar hij zich slechts langzaam beweegt, heb ik den tijd mij bij de middendeur te plaatsen, waardoor Z. H. zich naar de binnengalerij zal begeven; de vorst heeft zooveel diamanten op zijn borst, dat ik hem gaarne eens van nabij bezie.

Zonder acht op mij te slaan, gaat Zijn Hoogheid dan ook voorbij; doch nu wil het ongeluk, dat een zijner vele sarong's of zijden slindang's, die van zijn ligchaam afhingen en een soort van sleep vormden, aan een splinter van den vloer blijft haken. De sulthan voelt dat er aan hem getrokken wordt, wendt het hoofd om en ziet voor de derde maal het hatelijke aangezicht van den vreemden luitenant. Zijn goedig gelaat krijgt eensklaps een uitdrukking van vorstelijken toorn, van javaansche woede; hij blijft stilstaan en staart mij vernietigend aan. Daar ik de oorzaak van 's mans boosheid niet eens vermoed, zie ik op mijn beurt Zijn Hoogheid op een krijgshaftige wijze in de oogen.

Dit vreeselijk oogenblik duurt drie en een halve seconde.

De resident verbleekt, trekt den sulthan voort, brengt hem naar zijn plaats en tracht hem te bedaren. De assistent-resident, ook geheel ontsteld, komt naar mij toe en vraagt wat er toch »in Gods naam» is voorgevallen. Ik verklaar in »Mohammeds naam» dat ik het niet weet te zeggen; dat de sulthan mij kwaad heeft aangezien, en dat ik gemeend heb een even kwaadaardig gezig te moeten zetten; omdat men immers in alles den vorst tot model moest nemen. Assistent-resident, militaire kommandant en kommandant der schutterij begeven zich daarop naar den resident en spreken druk. De rijksgrooten, die den sulthan mogen naderen, scharen zich om hem heen en spreken druk. Er is een geheele opschudding, een verwarring, een afwijking van het programma, een ijsselijkheid dus!

Onwillekeurig scheidt zich al wat blank is van al wat bruin is; slechts weinigen begrijpen wat er eigenlijk aan de hand is; maar er is iets buitengewoons, en al wat buitengewoon is, is even goed een staatszaak van het hoogste gewigt, als elke gewone zaak. Wie weet welke gevolgen deze gebeurtenis na zich kan slepen! amok, opstand, vijfjarige oorlog, bloed, ellende, en nog eens bloed!

De schare, die daar buiten stond, rilde, en in weinige minuten verkeerden honderd duizend Javanen in een angstige spanning. De gammelangs zwegen, de muziek hield op; de paarden hinnikten niet meer en de olifanten lieten, in stille onderwerping aan het noodlot, hunne snuiten ter aarde hangen!

Omringd door vijftig landgenooten die mij uithoorden, kreeg ik eindelijk lucht. De resident, ingelicht door den assistent-resident, had Zijn Hoogheid voorloopig reeds de verzekering gegeven, dat er geen opzettelijke belediging had plaats gehad, dat er dus geen casus belli was. De rijksgrooten en de rijksgrooten voerden daartegen aan, dat toch iemand den sulthan had aangeraakt, aan zijn kleed getrokken; dat die iemand niemand anders kon geweest zijn dan de vreemde luitenant, die zich in de deur bevond. De militaire kommandant merkte op, dat de tegenwoordigheid van den luitenant Robert op die plaats, alleen was toe te schrijven aan zijn wensch om de zon van digter bij te zien schitteren.

Dat was een fijne diplomatische zet; die uitdrukking kon hare uitwerking niet missen, en stemde zoowel den sulthan als de rijks-grooten tot zachtmoedigheid. Dat woordje op zijn pas was op zijn minst de leeuwenorde waard; want daardoor werd welligt een moorddadige oorlog voorkomen.

Op voorstel van den resident begaven zich nu de twee voornaamste rijks-grooten en de twee hoogste europesche ambtenaren in commissie naar de plaats waar het feit gepleegd was en Robert nog altijd stond. Een inspectie in loco bragt nu aan den dag:

1. een splinter aan een vloerplank, en
2. aan dien splinter, een vezeltje van de stof van de franje van den zoom van het kleed van den sulthan van Djokjokarta.

Ik was gered, de sulthan tevreden gesteld; het rijk van Djokjokarta stond weér vast op zijn grondvesten. Het volk daar buiten haalde weér adem, de muziek hief weér feestliederen aan; de gamelang's deden hunne hoogste toonen klinken; op nieuw trappelden de paarden, en hinnikten en beten vrolijk op hunne doeri-stangen, en de olifanten rigtten lustig de snuiten op, namen de vruchten weer aan die men hun toewierp, en verslonden ze ter eere van sulthan Hamangkoe Boeono V!

Daar er toch van elke wonde een lidteeken overblijft en de gevoeligheid van den sulthan welligt nog opgewekt kon worden door het zien van den persoon die hem wel wat al te militairement had aangekeken, kreeg ik in mijn belang een vriendelijken wenk om mij iets achteraf te houden. Daar Bijsterbos bovendien verklaarde dat de partij ten einde liep en er alleen nog een herhaling zoude plaats hebben van hetgeen wij 's morgens reeds bijwoonden, namelijk de uitdeeling van de goenongang's aan het volk; daar ik zelf doodmoede was en naar huis verlangde, vergezelde ik volgaarne mijn gastheer, die ongemerkt, langs een zijuitgang, de residentswoning verliet.

VI.

Waarin Robert's geschiedenis een romantische tint begint te krijgen.

Een paar hoofdstukken vroeger sprak ik over de moeilijkheden waarin een schrijver van Herinneringen soms kan geraken, als hij kiesche onderwerpen moet behandelen, waarbij de geheimen van anderen aan den dag komen.

Niet minder lastig is het, over zaken te schrijven die zijn eigen intiem leven publiek maken; want er ontstaat dadelijk twijfel bij hem, of het wel voor een ander belangrijk genoeg zal zijn, vooral als het iets romantisch is. Ik ben evenwel verplicht over die bedenkingen heen te stappen. Het leven van ieder mensch is immers een roman! Van de manier waarop die roman geschreven wordt, hangt het slechts af of men dien boeiend, vervelend, wegslepend of onleesbaar noemt. Een zeer eenvoudige geschiedenis van hetgeen in hoofd of hart is omgegaan, kan treffend genoeg zijn; en hoewel ik nu geen vrees koester, dat òf de vorm waarin ik mijne geschiedenis mededeel, mijnen lezers te zeer zal toelagchen, òf mijn stijl hen te zeer zal wegslepen, kan het evenwel gebeuren, dat de eenvoudige voorstelling van hetgeen verder zal volgen aan sommigen niet ongevallig is, al vinden ze het welligt wat te romantisch. Ik wilde voorloopig de aandacht daarop vestigen en ga nu verder.

Geruchten van een aanstaande militaire expeditie waren reeds eenigen tijd in omloop en deden het hart van ieder braaf soldaat sneller kloppen. Bij mijn terugkomst te Magelang vond ik een brief van Pienema waarin die geruchten werden bevestigd. Zonder uit-

stel rigtte ik een rekwest aan den legerkommandant, waarin ik verzocht bij mijn wapen te mogen terugkeeren en wel, als het mogelijk was, bij het bataillon dat bestemd was om te velde te trekken.

Ik wil niet ontkennen, dat ik daarenboven nog particulier schreef aan een paar vrienden van den generaal, om mijn verzoek te doen ondersteunen; want zoowel mijne plaatsing bij de sappeurs, als de gombongsche zaken die nog niet uit den weg waren geruimd, ja zelfs mijn verlof tot herstel van gezondheid, waren zooveel reden om een weigering te verwachten. Ik schreef daarenboven nog aan Pienema, aan den chef van den staf; ik bewoog hemel en aarde om geplaatst te worden bij het korps dat lauweren ging plukken.

Moet ik openhartig zijn, — welnu, van dat oogenblik af verkeerde ik voortdurend in een koortsachtige opgewondenheid. Overdag liep ik uren lang door het gebergte, koos de moeilijkste wegen, verbeeldde mij aan het hoofd van een peloton te staan en den vijand uit een of ander punt te moeten verdrijven. Dan overwoog ik, hoe het aan te leggen als hij b. v. gindschen heuveltop bezette; ik liet eenige rotten beproeven door het kreupelhout den heuvel om te trekken, en beklom aan het hoofd mijner manschappen de steile helling; in één woord, ik deed allerlei dwaasheden. En 's nachts waren mijne gedachten nog werkzamer, ik sliep bijna niet meer. Tot mijn geluk duurde die spanning slechts veertien dagen; toen kwam werkelijk mijn overplaatsing bij het zevende bataillon, en ofschoon in de aanschrijving niets van een expeditie werd gemeld, twijfelde ik toch niet of ik zou er aan deel nemen. In één dag reed ik naar Samarang en verkreeg van den afdeelingskommandant de vergunning om niet weêr naar Gombong terug te gaan; ik verzocht aan Dr. Groen om mijne koffers na te zenden, en twee dagen later zat ik op de boot die naar Batavia stoomde!

Hoe lief, hoe gezellig zag de woning van Pienema er uit, als men de binnengalerij inkwam; wat was Leonie aanvallig toen zij, in een luchtig, wit gewaad, met uitgestoken handen mij te gemoet trad en hartelijk welkom heette; hoe zedig vloog een zachte blos over hare wangen, toen ik onder het spreken de kleine kledingstukken

opmerkte waaraan de naaister, aan hare voeten gezeten, ijverig doorwerkte!

Daar kwam Pienema van het bureau terug, — 't was vier uur na den middag.

»Hoera, Robert! zijt gij 't! Welkom, beste kerel! Wel, onge-disciplineerde sappeur! ik zou u haast niet meer herkennen met uw knevel. Wel, wel, Robert! wanneer zijt ge aangekomen?"

»Voor een uur."

»En dadelijk hierheen? dat verwachtte ik. Wil ik u nu eens wat vertellen?"

»Wat goeds?"

»Ja, wat heel goeds, maar nog geheim houden, hoor!"

»Ja!"

»Ik — ga — meêee!"

»Meê! waarheen?"

»Meêee op expeditie, meêee met u, te velde als stafofficier!"

»Wat een geluk!"

En wij vatten elkanders handen nog eens en sprongen van vreugde.

Leonie zag bleek en veegde zich een traan uit het oog.

»Vergeef mij, beste engel! maar ik ben zoo gelukkig!"

»Omdat gij heen gaat?"

»Neen, Leonie! ik zeide 't u immers al tien malen, omdat ik sol-daat ben. Onze scheiding zal niet lang zijn; binnen zes weken is de expeditie afgeloopen."

»'t Is waar, ik moest mij schamen. Robert zal wel een ongelukkig denkbeeld van mijn karakter krijgen; maar ik kan mijne tranen niet altijd bedwingen. Vergeef 't mij; voortaan zal ik mij waardiger gedragen, en als gij lieden uw leven voor den staat waagt, zal ik God voor uw behoud bidden."

»Hoor me nu dat beste vrouwtje van de geheele wereld eens aan!" — en hij kuste eerbiedig hare handen.

»Zeg me voor alle dingen, Pienema! waar gaat de expeditie heen?"

»Weet ge dat nog niet! naar Bali, mijnheer! naar het rijk van Beleling en Karang Assam op Bali's noordkust, waar men zich niet aan de traktaten gelieft te houden; waar men gestrande schepen plun-

dert ; waar de koning spuwt , met rood sirihnat spuwt op de brieven , die de gouverneur-generaal hem toezendt. Naar Bali , mijnheer ! een heerlijk schoon en rijk land , met een dappere bevolking , die hindoësche Goden in prachtige tempels aanbidden ; naar Bali , dat een nieuwe parel moet worden aan de kroon van onzen braven koning ; naar Bali , dat een nieuwe bladzijde zal vullen in het gedenkboek van Neêrlands heldendaden , waarin misschien ook o n z e namen komen , als 't ons maar een weinig meëloopt. Leve Bali ! leve de koning ! leve mijne Leonie !"

Met een aanminning lachje om den mond , stelde Leonie haar opgewonden echtgenoot voor om aan tafel te gaan.

Pienema vond dat heel goed , want er was nog zoóveel te praten , en Robert moest ook eens aan het woord komen , en na het eten moest hij zeker uit , enz.

Wat zijn die oogenblikken gelukkig , waarin honderd vragen gedaan , honderd onderwerpen aangeroerd , geen enkel gesprek afgehandeld wordt ; wat vliegt de tijd snel heen bij het bepraten van het verledene , bij het vernemen van duizend zaken die ons belang inboezemen , vooral als het hart vol is van vreugde over het terugzien , als het overvloeit van zalige aandoeningen bij de gedachte aan een blijde toekomst.

Aan het dessert zeide Leonie :

»Ik had altijd gedacht , Robert ! dat Elize nog eens uw vrouw zou worden.»

»Welnu ,» antwoordde ik lagchende en ditmaal bijzonder openhartig ; »ik denk het nog.»

»Weet gij dan haar engagement nog niet ?"

Als een afgrond zich voor mijne voeten opende , om voor mijne oogen alles te verzwelgen wat ik op de wereld lief had , kon ik niet meer ontstellen dan bij het hooren dier woorden. Al mijn bloed trok zich terug in het hart ; dáár voelde ik een scherpe pijn. Doodsbleek stond ik op van tafel en ging naar buiten.

Robert voelde dat hij ging sterven , en herinnert zich alleen dat het hem aangenaam was. Pienema kwam juist bij tijds om hem op te vangen , toen hij inéénzeeg.

Al zeer onmannelijk, erg flauwhartig voor een soldaat, is 't niet, lezers? en nog wel voor een soldaat die met geestdrift te velde trekt! — Gelukkig dat het indische leger nog andere mannen telt, hoor ik u zeggen. Goed, goed! maar 't was hier een hartzaak, en zelfs een soldaat heeft een hart. Zes jaren zweefde Elise's beeldtenis Robert voor den geest. Aan zijne droomen der toekomst was deze zoo naauw verbonden, dat er voor hem geen geluk denkbaar was buiten haar bezit. En nu werd dat hart van één gereten, plotseling van één gereten. Elise's beeldtenis werd er in ééns uitgerukt; nu was dat ongelukkige hart plotseling leeg, en nu vulde het zich met al zijn bloed — de physische verklaring is gemakkelijk — Robert viel flauw.

Daar lag nu de dappere Robert doodelijk gewond, totaal verslagen, nog voordat hij een vijand had gezien; daar lag nu de held der geschiedenis op een sofa uitgestrekt, en Leonie over hem heen gebogen. En het eerst wat hij weer zag, toen zijn oogen open gingen, waren stroomen van tranen!

Het deed hem goed die tranen te zien; hij zag niets liever dan tranen!

Scheen de zon? Robert merkte het niet. Als de zon tranen gestort had, zou hij 't gezien hebben. Ach! kon hij zelf eens tranen storten!

Robert stond op, drukte zijne vrienden de handen, gespte zijn zwaard om en ging heen.

Na de kleine voorbereiding aan het hoofd van dit aandoenlijk hoofdstuk, verwachten eenige lezers misschien, dat Robert nu een afscheidsbrief ging schrijven, naar het kerkhof wandelde, daar op zijn knieën zank om een gebed te doen, en daarna zich militairement doorstak. Tot mijn innig leedwezen moet ik evenwel zeggen, dat zijn geschiedenis zoo tragisch niet eindigt.

Robert ging zijn plicht als soldaat vervullen; hij ging zich melden bij den militairen kommandant en bij zijn bataillonskommandant; hij ging naar het plaatselijk bureau om zich een woning te laten aanwijzen. Hij ontmoette hier en daar een kameraad, die hem geluk wenschte met zijne plaatsing; hij had, wanneer het noodig was, zelfs een glimlachje om zijne bleke lippen (want het bloed circuleerde nog niet goed), en zoo oppervlakkig beoordeeld vond men niets buiten-

gewoons aan hem. Alleen kon men nog wel zien, dat hij onlangs ziek was geweest.

Inderdaad, hij gedroeg zich weer mannelijk. Pienema, die hem gevolgd was, kan het constateren.

Arm in arm en zwijgend gingen beiden het Koningsplein op.

Het was nacht geworden; niet alleen nacht in het hart van den ongelukkigen Robert, maar overal nacht!

VII.

Een gebroken hart.

't Was overal nacht.

Zonder te slapen scheen Robert een slaapwandelaar gelijk, nage-
noeg gevoelloos, onbewust van zijn toestand. De arm van Pienema
was het eenige wat hij voelde; werktuigelijk liet hij zich door dien
arm leiden.

Denken kon hij niet. Elke poging om te denken deed hem pijn,
veel pijn. Wel sloeg hij beide handen om het hoofd, als wilde hij
de werking der hersenen bevorderen, doch een zucht, diep uit de
borst opgehaald, bewees dat die poging mislukte.

Zwijgende hadden de vrienden een uur voortgewandeld. Wat hiel-
pen woorden, die toch niet werden verstaan!

»Wêda (werda)!" klonk de stem van een inlander, die met een
ijzeren geweerhaakten gaffel voor een nachtwachthuisje stond.

»Prin (vriend)!" antwoordde Pienema; en daar hij moede was,
zette hij zich op een blok hout, dat bij het wachthuis lag, en
plaatste Robert naast zich.

Hoeveel belang men ook stelt in het ongeluk van een vriend,
een gelijke mate van droefheid kan men niet verwachten. Zonder
nu te gelooven dat Pienema zich verveelde, neem ik toch aan dat
hij behoefte had om den tijd te korten en daarom een sigaar opstak,
toen hij vuur van den wachter kon krijgen. Onder het rooken kwam
hij tot de overtuiging dat voor het oogenblik niets heilzamer voor
Robert was, dan hem aan het spreken te krijgen, en dat het ge-
schiktste onderwerp om over te spreken zeker Elise zou zijn.

Toen de sigaar dus in asch was overgegaan en er nog eenige oogenblikken waren verloop, legde Pienema de hand op den schouder van zijn vriend en zeide:

»Was Elise met u verloofd, Robert?»

De wezenlooze rigtte zich op en zag den spreker met groote oogen aan. Zou er nog iets van het beeld in zijn hart zijn overgebleven? Hoe het zij, het hooren van Elise's naam miste althans zijne uitwerking niet.

»Was Elise met u verloofd?» herhaalde Pienema opzettelijk.

»Ja — neen,» stamelde de ander.

»Ik begrijp u; gij waart het met elkander eens, verloofd voor God, zooals de romanschrijvers het noemen; gij hadt uw proeftijd door te staan, of Elise wilde haar vader in de tegenwoordige omstandigheden niet verlaten. Misschien ontbraken de fondsen; maar mij dunkt, daar was toch wel aan te komen. — (Pienema sprak maar door; 't was hem hetzelfde wat hij zeide; als er maar gesproken werd). — Gij schudt het hoofd? maar Elise is toch geen karakterloos meisje; men mag haar niet verdenken van wispelturigheid, van coquetterie! — (met een forsche beweging van de hand beduidde Robert zijn afkeer van zulk een taal) — en gij zelf hebt immers geen aanleiding gegeven tot....»

»Nimmer, dat zweer ik bij God!» riep Robert met de hand naar den hemel wijzende, terwijl hij zich te gelijktijd oprigtte.

Dat was een schilderachtige pose, en een echt-theatrale uitroep ook! Pienema, die eigenlijk gezegd, hartelijk naar zijn Leonie begon te verlangen, maakte van die gelegenheid gebruik om weér op te wandelen naar het kampement. Hij was ongekend welsprekend, verdiepte zich in allerlei gissingen over dat onverklaarbare gedrag, maar droeg zorg om steeds de zachtste bewoordingen te bezigen, om zijn vriend niet te krenken en het meisje te sparen, dat hij-zelf hoogachtte. Hij vertelde, dat zijn gelukkige medeminnaar, een rijk koopman te Batavia, reeds eenige malen een blaauwtje had geloopt, maar door aanhouden ten laatste had gezegevierd. Hij vertelde al wat hij wist, en daar dit niet veel was, vulde hij het ontbrekende aan met allerlei veronderstellingen. En toen Robert in de

nabijheid zijner woning was gekomen en weigerde zijn vriend te vergezellen, toen drukte Pienema hem de handen en vloog naar zijn vrouwtje, in wier bezit hij zich gelukkiger dan ooit gevoelde.

Leonie zat aan de schrijftafel. Zij toonde aan haar echtviend een langen brief voor Elise bestemd; ik zal er een paar volzinnen uit overschrijven.

»Gij staat in alle opzigten zóó ver boven mij, lieve vriendin! mijne achting voor uw edel karakter is zoo ongeveinsd, mijn vertrouwen op uw regtschapenheid zoo vast, dat er wel iets zeer buitengewoons moest geschieden om dienaangaande twijfel in mijn hart op te wekken. — Waart gij getuige geweest van de ontzettende uitwerking die de tijding van uw engagement op onzen ongelukkigen vriend maakte, hadt gij die uitdrukking van vreeselijk zielelijden op zijn bleek gelaat aanschouwd, hadt gij gezien hoe die krachtige boom door één slag geveld werd, — geen oogenblik zoudt gij aan zijne liefde hebben getwijfeld.»

»Gij, Elise! hebt mij nimmer gegund een blik in uw hart te slaan; het voegt mij dus niet, mij als vertrouweling aan u op te dringen; maar onverklaarbaar komt het mij voor, dat Robert zijne gevoelens voor u geheim zou gehouden hebben. — Iets is zeker, Robert's hart is gebroken, hij is diep ongelukkig, en mijne tranen hebben nog niet opgehouden te vloeijen over zijn vervlogen geluk....»

»Voortreffelijk, mijn beste!» riep Pienema uit toen hij gelezen had, »ik zou evenwel den brief een paar dagen laten liggen; als Robert beter te spreken is, komen we misschien meer te weten.»

VIII.

Vertrek naar het tooneel des oorlogs.

Niemand moet mij kwalijk nemen, dat ik het vorige hoofdstuk in den derden persoon heb geschreven. 't Was mij letterlijk onmogelijk te schrijven: »ik riep uit,» »ik zeeg neêr,» enz. Dat altijd stootende »ik» zou dáár bijzonder hinderlijk zijn geweest, en bovendien heb ik er tegen om van mijzelf iets te zeggen dat naar het sentimenteetele zweemt. Was ik nu geheel onbekend of dood bijv., dan zou 't mij onverschillig zijn; maar ik ontmoet dagelijks menschen, die zoo vriendelijk zijn mij te laten blijken dat zij mijne Herinneringen in het Tijdschrift volgen; ja, mijn oudste jongen begint zelfs al meê te praten. Natuurlijk lees ik mijne vrouw wel eens iets voor, als zij er naar vraagt, of ik een oordeel noodig heb; ik let dan niet op den kleinen Robert die zijn schoolwerk afmaakt. Hij schijnt evenwel vrij goed op de hoogte te zijn en doet soms vragen, die eerst veel later kunnen worden beantwoord. Gisteren avond vond ik hem aan mijn schrijftafel, druk bezig aan het lezen van hoofdstuk VII, waarvan de inkt nog niet droog was. Zonder te blozen zeide hij: »pa! wat wil dat zeggen wêda en prin?» Ik heb hem toen uitgelegd hoe, in navolging van het militair gebruik, door de inlandsche wacht te Batavia — die ten getale van 5000 man iederen avond optrekt om voor de publieke veiligheid te waken — ieder persoon wordt aangeroepen met »werda» of zooals de inlanders zeggen, »wêda,» en hoe dan de aangeroepene antwoordt »vriend,» of »prin,» om te toonen dat hij met geen kwade bedoe-

ling langs den weg gaat (tot verduidelijking zette ik toen in de copy de woorden »werda" en »vriend" tusschen twee haakjes er achter.) Ik heb hem tevens verzocht voortaan van mijne papieren af te blijven. Ofschoon de jongen meer van jagtverhalen en gevechten houdt, scheen hij dat hoofdstuk toch niet erg mal te vinden, en daarom ga ik maar verder.

Mijne opgewondenheid over den aanstaanden veldtogt was verdwenen. De genoegens van het levendige Batavia hadden alle aantrekkelijkheid voor mij verloren. Wat gaf ik thans om eer of roem? wat bekreunde ik mij nog om lauweren te*gaan plukken. Alles was mij immers onverschillig! Slechts om een enkele reden stelde ik nog belang in de expeditie; ik hoopte een vijandelijken kogel te ontmoeten. Ik hoopte het zoo innig, dat ik het verwachtte; ik maakte mij van lieverlede met dit denkbeeld zóó gemeenzaam, dat 't mij toescheen als ware mijn lot onherroepelijk beslist. Die zekerheid schonk mij een soort van kalmte en maakte mij althans geschikt om mijne dienstpligten naauwgezet te vervullen.

Het bataillon werd geoefend, beproefd, gehard door exercitiën op eenige palen boven Weltevreden in het vrije veld, door dagelijks uren lang schijf te schieten op het drassige terrein bij het kerkhof, door groote militaire marschen, enz. enz. Bleven er 's avonds nog vrije uren over, dan sloop ik het kampement uit en liep in den omtrek rond. Eens vond een kameraad, die voor het aanbreken van den dag zijn huis had verlaten om op het chinesche kerkhof duiven te gaan schieten, mij op een graf zitten; en die omstandigheid, gevoegd bij mijne ingetrokkenheid, deed mij op zijn minst voor »zonderling" doorgaan.

Acht dagen had Leonie haar brief laten liggen, en er toen bijgeschreven:

»Mijn hoop is vervlogen om eenige bijzonderheden uit Robert's mond te vernemen. Pienema heeft het onmogelijke beproefd om zijn vertrouwen te winnen. Robert bewaart een somber stilzwijgen, hij spreekt niet meer dan noodig is voor de uitoefening zijner dienstverrigtingen. Mij heeft hij, helaas! niet meer opgezocht. Eens zag

ik hem voorbijgaan aan het hoofd van zijn peloton ; 't was echter Robert niet meer ; 't was zijn schim. Ik geloof dat zijne dagen zijn geteld , en nu reeds beweent ik het verlies van onzen besten vriend.'

Op zekeren morgen, — de dag was nog niet aangebroken — heerschte er een groote levendigheid in het kampement. Het 7^e bataillon trad aan , om naar den Boom te marcheren en in te schepen.

De herinneringen van mijn verblijf te Batavia en de tijd der expeditie zijn zóó flauw , dat de gebeurtenissen van die dagen mij slechts als een droom zijn bijgebleven ; de voornaamste zweven mij iets duidelijker voor den geest , omdat ik die later door mijne makers dikwijls hoorde verhalen.

Op de eerste appelslagen der tamboers trad het bataillon aan. De meeste soldaten hadden zich in den afgeloopen nacht geen rust gegund ; allen waren reeds een uur te vroeg gereed , de grijsalinnen veldzakken en flesschen over de schouders , de wapens omgehangen , het hart kloppende van verlangen , het hoofd vol illusiën. De ongewapenden — want het geheele garnizoen was natuurlijk op de been — scheidden zich af , na nog een handdruk gewisseld en op vrolijken , opgewonden toon een kort woord tot afscheid gezegd te hebben.

Helder en indrukwekkend klinkt het kommando van »geeft acht” ; oogenblikkelijk is alles stil. Nog een paar kommando's , en het schoone korps marcheert af ; de tamboers slaan , de muziek heft hare opwekkende , zieldoordringende toonen aan , en een algemeen hoera van duizende krachtvolle stemmen getuigt van de geestdrift , van de aandoening , die zelfs in het gemoed van den ongevoeligste is opgewekt !

»Wat loopt onze kapitein met het hoofd voorover” zegt een flanker uit de sectie , die voor mij gaat.

Onze kapitein verbergt iets , dat zijn oog benevelt ; hij ging juist voorbij zijne woning ; er schemerde iets wits in de duisternis. Misschien wuifde zijne vrouw , aan wier omarming hij een oogenblik te voren zich onttrok , hem voor de laatste maal een groet toe.

De soldaten begrijpen en eerbiedigen dat , en trachten , met hun eigenaardige , ruwen tact , door vrolijk gesnap afleiding te geven.

»Wat kan 't mij schelen of ze me doodschieten ; als ik maar gezond terugkeer !”

»En mij kan 't nog minder schelen; als ik m'n grootje maar een gouden snuifdoos kan sturen.»

In sommige officierswoningen brandt licht; ook in die van Pienema. Arme Leonie! Een menigte soldatenvrouwen en kinderen loopen langs de kolonne mede naar de inschepingsplaats. Er zijn vrouwen die bitter bedroefd schijnen, en anderen, die het door huilen en jammeren toonen; enkelen dragen nog een pakje in de hand, dat den echtgenoot aan de prauw wordt toegereikt; hare tranen worden somtijds afgewisseld door een zenuwachtig lagchen over den een of anderen kwinkslag, die uit de gelederen aan haar adres is gericht. De Afrikanen in de laatste pelotons vereenigd, zijn het huidruchtigst, voor hen is het feest al begonnen; zij houden niet op, hunne ega's met de verschrikkelijkste wraak te bedreigen, als het bij hunne terugkomst mogt blijken dat zij ontrouw zijn geworden.

Aan den »Boom» gekomen, is het dag geworden. De zeeprauwen liggen neven elkander aan de kade gemeerd. Iedere afdeeling plaatst zich bij het voor haar bestemde vaartuig. Het wemelt van rijtuigen, van vrienden en betrekkingen die een laatst vaarwel komen brengen. Blanke vrouwen zijn er weinig, geen wonder! Slechts enkele hebben de kracht hare smart te bedwingen.

Een zachte hand vat de mijne. Wat? Leonie hier! de weekhartige Leonie? — Zij ziet doodsbleek, maar geen traan verduistert haar zacht oog, geen enkel teeken van uiterlijke droefheid! Te vergeefs heeft Pienema getracht haar terug te brengen van het voor-nemen om hem tot hier te vergezellen; zij wil toonen een soldaten-vrouw te zijn, zich goed te kunnen houden, ook moed te bezitten.

»Robert! ik heb tijd van Kedang — het huwelijk zal nog niet zoo spoedig plaats hebben. Hoop, mijn vriend! hoop.....»

Daar klinkt het signaal van »inschepen;» de wapens kletteren, de manschappen springen in de prauwen; de repen worden losgeworpen; hoeden en zakdoeken wuiven, tranen vlieten; de muziek speelt het »wien 't neêrlandsch bloed,» — en zachtkens drijven de vaartuigen de rivier af, naar de reede, waar groote driemasters gereed liggen om onder zeil te gaan.

»Hoop!» heeft zij gezegd, hoop! — Of er voor mij nog hoop bestond!

IX.

Vijand gezien.

Daar de artillerie reeds vroeger ingescheept en door een stoomboot op sleeptouw was genomen, bestond het eskader, tot den overvoer van het 7^e bataillon bestemd, nog uit zeven zeilen. Twee daarvan waren eerst onlangs uit Nederland aangekomen, in allerijl gelost en gereed gemaakt tot transport van troepen.

Om een paar duizend man over te brengen naar een eiland dat bijna rakelings aan Java ligt, waren weken en maanden voorbij gegaan met organiseren, wachten, beramen, voorbereiden en nog eens wachten! Voorwaar! een droevige staat van zaken! Het indisch gouvernement bezat geen enkel transportschip (het bezit die nog niet). Om zijne troepen te kunnen verplaatsen, moest het koopvaardijsschepen, die toevallig op de reede kwamen, tegen hooge prijzen inhuren. Verbeeld u eens, dat de bezetting van een of andere post buiten Java in nood verkeerde, dat er door oorlog of andere redenen geen handelschepen uit Europa aankwamen, — men zou de buiten-bezittingen nagenoeg aan haar lot moeten overlaten.

Op de »Hugo Grotius» gingen de 1^e en 2^e kompagnie over (zij hadden minder ruimte aan boord, dan de man van dien naam indertijd in zijn boekenkist), op de »Johanna-Maria» de 3^e en 4^e kompagnie, en op de »Waterloo» de 5^e en 6^e. De »Koophandel» was met vivres geladen, en de »Solo» voor ziekenschip ingerigt; twee oorlogsschoeners hadden, meen ik, de munitie aan boord.

»Eindelijk!» riepen mijne kameraden, toen het anker geligt was

en de zeilen zich begonnen te vullen. Ja, eindelijk was het oogenblik van vertrek toch gekomen. Weken te voren waren de onbeduidende inboedels overgedaan, van de hand gezet, verkocht; of verloot, en men bivakkeerde als het ware in zijn eigen woning. Aan de officieren althans had de vertraging niet gelegen. Nu zat men aan boord en dacht er zoo spoedig niet aan, dat het oostmoesson was en men oostwaarts moest opwerken; men vermoedde niet eens, dat het geduld de eigenlijke vuurproef nog moest doorstaan, en er vier weken zouden verloopen, voor dat het oord der bestemming werd bereikt.

Kruipende langs de noordkust van Java, kwam de Hugo Grotius na achttien etmalen op de reede van Bezoeki. Dáár was het algemeen rendez-vous der expeditionnaire schepen, ook van degene die van Soerabaya met het 14e bataillon waren uitgezeld. Voor dat alle vaartuigen waren aangekomen, hadden wij zes dagen op de reede gelegen. Op één schip, de Willem II, bevonden zich 400 man!

Van elk schip gingen beurtelings twee officieren den dag aan wal doorbrengen; omdat het mij onverschillig was, liet ik mijn beurt voorbijgaan. Doch op den laatsten dag, den 19^{en}, zeide mijn brave kapitein, op half gebiedenden toon, dat ik hem naar wal zou vergezellen. Al hetgeen ik mij van ons verblijf te Bezoeki herinner, is het levendig tooneel op de reede, waar een twintigtal schepen voor anker lagen, het schoone gezicht op de bergen, en de groote drukte aan wal, waar de kommandant van het leger en de schout-bij-nacht met hunne adjudanten zich ook bevonden, en waar ieder bewoner open huis en open tafel hield.

Volgens het rapport van den oorlogschoener »de Huzaar,» die de laatste berigten van Bali had aangebracht, zou de vijand de gewone landingplaats bij Beleling hebben versterkt met een geduchte borstwering, zamengesteld uit twee rijen palissaden van klappaboomen, door vlechtwerk onderling verbonden, met aarde opgevuld en behoorlijk met geschut beplant. Twee palen landwaarts in zou er een sterke redoute zijn opgeworpen, terwijl de bodem in den omtrek met duizende randjoe's was beplant. De Belelingers hadden

verder gezworen zich tot het uiterste te zullen verdedigen. — Nu heette het, dat de expeditie-kommandant het plan had gevormd om, zoodra de troepen gedebarkoord waren, de schepen in zee te zenden, en dus te overwinnen of te sterven! Dat lachte mij toe; ik wenschte te overwinnen en te sterven; evenmin als mijne makkers, bedacht ik hoe onwaarschijnlijk, hoe onnoodig, ja hoe dwaas zoodanige maatregel zou zijn, daar de schepen immers de basis uitmaakten waaruit wij moesten opereren.

Voor ons vertrek van Bezoeki werd de indeeling der geheele magt in drie kolonnen gemaakt. De eerste kolonne bestond uit de rechterhelft van het 7^e bataillon benevens eenige hulptroepen, en was bestemd om het eerst op de vijandelijke kust te ontschepen, het eerst aan te vallen. Ik had bijna een oogenblik van blijdschap, want de tweede kompagnie (waar ik bij stond) behoorde nu tot de aanvalskolonne.

Na eenige dagen zeilens wierp de Hugo Grotius op den 25^{en} Junij het anker op ongeveer 400 ellen van het balinesche strand. Het blijde hoera der soldaten wekte mij een oogenblik uit mijne doofheid. Dáár lag het schoone Bali, met zijne bergen en ravijnen, met zijne wouden en sawah's, met zijne dorpen en benting's. Twee versterkingen waren met het bloote oog zichtbaar, evenzoo een paar kampong's, die zich tot digt aan zee uitstrekten en met verdedigingswerken en geschut waren voorzien. Kleine troepen Balinezen met lange lansen en geweren gewapend, die patrolledienst verrigttten, vertoonden zich nu en dan. Het juiste aantal strijders die Beleling bezetteden, was niet bekend. Een scheepsgezagvoerder die vele jaren op Bali had gevaren, sprak van zes duizend, waarvan de helft met vuurwapens zou zijn voorzien.

Tusschen ons en het strand lagen de oorlogschepen. Een hunner was ons een paar dagen vooruitgegaan om den vorst van Beleling een manifest aan te bieden, waarbij Z. H. werd uitgenoodigd binnen driemaal vier en twintig uren toe te geven aan de eischen van het gouvernement; bij weigering zou hij een duchtige les ontvangen. De radja had tien dagen tijd verzocht, om over den inhoud van het manifest met zijn broeder, den radja van Karang Assam, te kunnen

praten. Natuurlijk werd dit geweigerd, daar het duidelijk was dat Z. H. slechts tijd trachtte te winnen om zich nog meer te kunnen versterken.

Geen half uur na onze aankomst naderde een troep Balinezen tot dicht aan het strand, ter hoogte van den oorlogstoomer »Bromo," en begon ijverig zoden te steken. De kommandant van genoemden bodem zond een sloop aan wal om hen te waarschuwen onmiddellijk den arbeid te staken, daar hij anders op hen zou vuren.

Indische volken hebben weinig begrip van oorlogsverklaringen, nota's, manifesten en wat dies meer zij. Hebben zij een beleediging ondergaan, bestaan er grieven of redenen om wraak te nemen, zonder uitstel vatten zij de wapenen op en trekken ten strijde. Hij, die maanden en jaren wacht om een twist uit de wereld te maken, die slechts dreigt en parlementeert, gevoelt zich naar hun gevoelen zwak, of ontbreekt het aan moed.

Dat de Balinezen derhalve geen hoog denkbeeld van onzen moed hadden, is wel te begrijpen. Zij lachten om die waarschuwing, lieten zeggen dat de »Bromo" maar vuren moest, en gingen rustig met den arbeid voort. — De eerste kanonschoten werden nu gelost. Twee tachtigponders vlogen dicht bij de arbeiders in den grond, deden de aarde hoog opstuiven, vernielden een hoop zoden, en joegen, onder een luid hoera van de schepen, het verschrikte volk uit elkander.

X.

Kalmte van den Javaan in het vuur.

Wachten is een schoone zaak; wachten is de ware levenswijsheid. Hij die weet te wachten zal nooit een onberaden stap betreuren. Doch wachten met den vijand aan te vallen, als men zelf geheel gereed ten strijde is, als men dagelijks den vijand van dat wachten ziet gebruik maken om zich te versterken, — dat is een ware kwelling.

Drie etmalen werden er nog gewacht. Men liep over dek met den verrekijker in de hand; men lag over de verschansing naar den wal te turen, en terwijl de manschappen nu en dan aan hun ongeduld lucht gaven door het krijgsgeschrei aan te heffen als zich ergens een troep Balinezen vertoonde, bleef aan de officieren niet anders over dan onder elkander te pruttelen over het noodelooze wachten. Waarom had men den vorst van Beleling drie dagen uitstel gegeven? — zoo sprak men; om over vrede of oorlog te beraadslagen, of om zich tot den strijd voor te bereiden? — Om te beraadslagen? goed; dan moest er ook beraadslaagd worden, en het niet veroorloofd zijn om openlijk aan de versterking te werken. Van het oogenblik, dat wij zagen hoe de vijand voortging met krijgstoerusting te maken, had het wachten ook moeten gedaan zijn; men had den vijand hiervoor kunnen waarschuwen. Of zag de expeditie-kommandant misschien gaarne, dat de vijand zich zoo sterk mogelijk maakte, opdat zijn nederlaag des te grooter zou zijn? 't Kan zijn, onze kommandant was kloek genoeg om op geen

duizend vijanden meer te zien, maar het streed toch tegen een gezonde taktiek. De grootste veldheer der eeuw zorgde wel dat hij de sterkste was als het tot een treffen kwam. Bovendien mogt het wel in aanmerking worden genomen, dat wij door dat onzalige wachten nog het heimwee naar wal zouden krijgen en, eens ontscheept, als waanzinnigen op de Balinezen zouden aanvliegen.

't Was nacht. Zacht kabbelde het water tegen de schepen, die rustig voor anker lagen. De stilte werd niet eens afgebroken door de vlotten en sloepen, die zonder geruisch te water gelaten werden of op zijde kwamen liggen. Op het dek van de »Hugo Grotius» ontwaarde men evenmin eenige beweging, en toch stonden er drie honderd man gereed om op het eerste teeken over de verschanzing te springen.

Ieder soldaat heeft zijn vijftig patronen, de veldflesch gevuld, en den veldzak met vivres voorzien; nog een laatste inspectie over de wapens, en... daar slaat de scheepsklok »acht glazen" (4 uur)... Men vangt aan het geschut, de voertuigen, paarden en goederen op laadschouwen over te brengen, daarna gaan ook de manschappen over in praauwen, barkassen, en sloepen. »Twee glazen" (5 uur) worden gehoord; nu steken alle ontschepings-vaartuigen af, nu breekt het daglicht aan, en te gelijktijd begint het geschut van alle oorlogschepen met een donderend geweld te spreken. 't Is als of, na al dat wachten, elk schot luider klinkt en krachtiger door de bergen wordt weerkaatst; 't is als of de nederlandsche leeuw, na langen slaap, met verhoogde stem zijn vervaarlijk gebrul laat hooren!

Terwijl de schepen een hevig kruisvuur tegen de versterkingen onderhielden om het ontschepen der troepen te beschermen, roeiden deze naar de aangewezen ontschepingsplaats. Tot verbazing des vijands was die niet de gewone, niet die waarop hij zijne batterijen aangelegd, zijn geschut gericht had; wel stond hij den kogelregen der schepen manmoedig door en beantwoordde het vuur met gelijke kracht, maar door de smalte der schietgaten kon hij aan zijn geschut niet de verlangde rigting geven. — De eerste kolonne landde zonder oponthoud, formeerde zich onmiddellijk, en rukte landwaarts in om plaats

te maken voor de tweede. Zoodra de derde kolonne aan wal zou komen, was het oogenblik van den opmarsch der eerste nabij.

Mijn kapitein kwam bij mij staan en zeide zacht:

»Men kan nooit weten wat er gebeurt, Robert! Als ik kom te vallen, wilt gij dan mijn trouwring aan mijne vrouw ter hand stellen, en haar zeggen dat gij getuige waart, hoe ik er den laatsten kus op drukte?»

Meteen bragt hij zijn hand aan de lippen, schoof den ring van den vinger, en reikte mij dien over.

't Was alsof ik uit een droom ontwaakte; voor het eerst werd ik weer bewogen en voelde deelneming in het lot van mijn medemenschen. Een treurige lach speelde op het kalme gelaat van den kapitein; berusting stond er op te lezen, doch tevens iets sombers, iets dat mij een gevoel gaf, als of de doodsengel reeds boven zijn hoofd zweefde. Ik geloof dat hij mijn blik begreep en daarom geruststellenderwijze liet volgen:

»En gij, Robert! hebt gij geen enkele beschikking meer te maken? Men heeft mij verzekerd, dat gij niet altijd zoo afgetrokken waart als sedert den tijd dat ik u bij de kompagnie heb. Zie ik goed, dan ligt op den grond uwer ziel . . .»

»O! ik heb niemand die om mij geeft en op dit oogenblik aan mij denkt! maar toch, laat ik niet ondankbaar zijn; mijne ouders zullen mijn dood beweenen. Dáár, kapitein! neem mijn horologie en zend het mijn vader als het tijd is; voeg er een vlok haar bij voor mijne moeder.»

Pienema bragt de order om op te rukken en drukte mij in het voorbijgaan de hand. »Voorwaarts!» kommandeerde de majoor; »leve de koning!» antwoordden de manschappen.

Om mijne gemoedsstemming te beschrijven toen wij, door de rijstveldten plassend, den kampong Beleling digt genoeg waren genaderd om de vijandelijke kogels te hooren fluiten, is gemakkelijk. Gode zij dank droomde ik niet, maar was geheel vervuld met mijn dienst; ik dacht noch aan het bittere verleden, noch aan het gevaar van het oogenblik; ik herinner mij zelfs niet, dat ik bij het gesis der eerste kogels, de gewone beweging met het hoofd maakte.

Mijn peloton ging en tirailleur vooruit om de kolonne te dekken,

en toen ik den kampong naderde, liet zich een drom vijanden zien, door een Hoofd te paard aangevoerd, die het plan scheen te hebben ons terug te slaan. Mijn brave javaansche soldaten ontvingen evenwel den vijand zoo bedaard, schoten zoo juist, dat er spoedig een aantal Balinezen in het stof beten; en toen ook het Hoofd, dat naderhand bleek de rijksbestierder te zijn, doodelijk gewond van zijn paard stortte, trok de bende onder het gejuich der onzen in den kampong terug. — Een honderd schreden verder, ontdekte ik een kleine kali (rivier) die, vlak langs den kampong loopende een natuurlijk beletsel uitmaakte; aan de overzijde was de oever begroeid met dicht ineengestrengeld struikgewas, dat door het lommer van hooge boomen werd overschaduwd. Ik zond onmiddellijk een korporaal naar den kolonne-kommandant om dit te rapporteren.

Het schieten uit Beleling hield op; geen vijand liet zich meer zien. Op het signaal van »verzamelen" had ik juist mijn peloton vereenigd, toen de kolonne-kommandant met luider stemme riep:

»Mijnheer Robert! neem tien man van den regtervleugel en dring in den kampong door."

Dit bevel klonk mij als muziek in de ooren; blijmoedig voerde ik het uit. Ik marcheerde met mijn vijf rotten vooruit, liet ze verspreiden, doorwaadde de kali, waarin hoogstens drie voet water stond, en beklom den anderen oever. Door de digte begroeiing ging dit evenwel zoo gemakkelijk niet; mijn sabel deed hier dienst, en de soldaten moesten zich met den klewang in de hand een weg banen. Twee Balinezen met lansen gewapend, hadden zonder moeite ons hier den toegang kunnen betwisten. Er vertoonde zich echter geen enkele.

Zoodra ik — niet zonder mijn kleederen te scheuren — door de struiken was gedrongen, zag ik op eenigen afstand een paar huizen staan. Het eerste huis was door een steenen ringmuur omgeven. Bij den ingang komende, vond ik de poort open. Gevolgd door mijne manschappen, treed ik behoedzaam binnen, onderzoek de woning, doch zie geen mensch. Doorgaande, stuit ik wederom op een muur, die een andere woning omringt. De groote poort, die den toegang verleent, is gesloten. Wat beteekent die stilte, die afwezigheid van vijanden? Zeker schuilt er verraad, maar er

is niet veel tijd om te denken. Ik laat de manschappen aan de poort halt houden, neem er twee met mij mede, doorloop den afgelegden weg nog eens, doorzoek rechts en links den omtrek om niet in den rug aangevallen of afgesneden te worden en, niets verdachts vindende, geef ik order om de poort open te kolven. Spoedig springen de deuren open en dringen wij binnen, doch onze voortgang wordt gestuit door een salvo van een menigte vijanden, die op twintig passen afstands hunne geweren afvuren en daarna ijlings achter een nieuwen versterkten muur terugtrekken. Drie hunner kwamen te laat en werden neêrgeschoten.

Korporaal de Gee liet zijn geweer vallen, stak de armen in de hoogte en stortte met een zucht dood aan mijne voeten neêr.

»Luitenant!" riep de sergeant Verkort op kermenden toon, »help, ik ben gewond; wat moet ik doen?"

»Zie maar achteruit te komen, ik kan u niet helpen. — Hier, Barodin. Sojoedo! schiet die kerels eens neêr, die daar aankomen. — Goed zoo! — Wat hebt gij, Singodrono?"

Singodrono slingerde met het ligchaam heen en weer als een beschonkene. Hij bragt met moeite het geweer aan den schouder, schoot het af, en tuimelde toen voorover op den grond.

»M a m p o ' e s" (ik sterf), was alles wat hij zeide.

»Gaat allen achter den muur staan, dekt u zooveel mogelijk!"

De order wordt opgevolgd; alleen Ronosmito bleef staan, toonde mij zijn geweer waarvan een stuk hout was afgeschoten, en vroeg dood bedaard:

»A p a s a j a m i s t i b a j a r, l i t t e n a n! a p a k o m p a n i b a j a r!" (moet ik of het gouvernement dit betalen, luitenant!)

Mijne lezers, die niet geheel op de hoogte zijn van het huishoudelijk soldatenleven, moeten weten dat de wapens bij de kompagnie in gebruik, naar gelang den aard der gebreken »voor rekening van den man" of »voor rekening van den lande" hersteld worden. Gebreken door slijting bijv. komen op rekening van het land, die door onachtzaamheid of moedwil ontstaan, ten laste van den soldaat. — De vraag van Ronosmito in de kazerne gedaan, zou natuurlijk zijn, doch hier in het vuur, bij de lijken zijner makkers, getuigde zij van een buitengewone bedaardheid.

»Neen, mijn jongen!» antwoordde ik, »dat behoeft gij niet te betalen.»

»Goed,» zei Ronosmito tevreden, legde weer aan, vuurde af en begon op nieuw te laden.

»Monjet (aap) èh!» hoorde ik hem toen zeggen.

Dat scheldwoord was gericht aan den Balinees, die hem een kogel door het been joeg.

»Dek u dan, terug!»

Hinkende, maar nog half onwillig, ging hij achter den muur staan, bond zich een blaauwen zakdoek om het been, en vatte zijn geweer weer op.

Nu stond ik nog alleen in het midden der poort; neen, niet alleen — Sidin, mijn bediende, die mij van Gombong naar Batavia was gevolgd (ofschoon — volgens zijne meening — zijn vrouw, een eenvoudig dessakind, eigenlijk voor het leven op een hoofdplaats te dom was), die mij niet alleen op expeditie had willen laten gaan, Sidin stond ook hier nog bij mij, met een brandenden tali-api in de hand.

Het is opmerkelijk hoe gedwee een javaansch bediende zijn meester zelfs in het grootste gevaar volgt. Bijna nooit zal er een officier zonder bediende te velde behoeven te gaan. Moed, strijd-lust is hiervan de oorzaak niet, want de jongens vechten niet; zij verzorgen slechts hun heer; en niettegenstaande het vaak gebeurt dat een officersbediende gewond of gedood wordt, schijnen zij het er voor te houden dat de vijandelijke kogels niet voor hen bestemd zijn. Kapitein Mailand althans vertelde mij eens dat in 1835, in een benting op Sumatra, die door een groote magt werd belegerd, een vijandelijke kogel te regt kwam in de keuken, waar een vrouw juist bezig was met rijst voor de bezetting te koken. Door hetge-raas van verbrijzelde potten en pannen was hij naar de keukenge-loopen, en vond tot zijn verbazing de vrouw bedaard met haar kookwerk bezig. Op de vraag of zij niet verschrikt was, ontving hij het lakonieke antwoord:

»Tida, Toewan! saja toekan masak (wel neen, heer! ik ben de kookvrouw).»

Zij wilde daarmede zeggen:

»Ik ben geen soldaat, met die kogels heb ik niets te maken.»

XI.

Geen alledaagsche gebeurtenis.

Hoeveel minuten ik stand hield, kan ik niet bepalen; evenmin, waarom Sidin en ik alleen kogels hoorden en ze niet voelden. Zeker is het, dat mijn toestand hagchelijk werd; want toen de vijand zag, dat hij slechts met een handvol soldaten te doen had, die niet werden ondersteund, trok hij van achter den muur in een gesloten drom en met gevelde lans naar de poort.

Aan teruggaan dacht ik niet; ik zou het goed gevonden hebben als mijn brave soldaten uit eigen beweging geretireerd hadden, maar zij deden juist het tegendeel; zij verlieten hunne schuilhoeken en sloten zich om mij heen. De vijand bleef een oogenblik staan, toen de voorsten door ons lood getroffen werden; doch ik zelf kreeg weer twee gewonden. Daar stond ik nog met vijf man; de lansspitsen glinsterden mij reeds in de oogen, en juist wilde ik de bajonetten laten vellen om mij in den drom te werpen, toen een hoornsignaal weërgalmde en de 2^e luitenant van der Hart met de rest van mijn peloton in den looppas kwam aanzetten. De kapitein volgde hem op den voet, aan het hoofd van het tweede peloton.

Zoowel door het vuur van van der Hart's manschappen, als door het opmarcheren van meer troepen, werd de vijand genoopt achter zijn versterkten muur terug te trekken, met achterlating van een menigte dooden.

Terwijl het vuur bleef aanhouden, rukten de flankeurs der 1^e compagnie in den kampong en sloten zich bij ons aan. De kolonne-kom-

mandant gaf reeds zijne bevelen om de versterkte woning te bestormen, toen van een andere zijde van Beleling een talrijke bende, ruim 500 man sterk, aantog om ons in de flank te vallen. Achter den verdedigden muur ging een gejuich op, het vuur werd heviger, en men bereidde een tweeden aanval met de lans voor. IJlings namen wij positie en wachtten met de geweren vaardig, den vijand af.

Had ik kort te voren met mijn tiental soldaten een benard oogenblik gehad, thans was er gevaar voor de geheele 1^e kolonne, voor zoover die reeds in Beleling was gedrongen, om teruggeslagen te worden; want stout en snel rukte de driemaal sterkere vijand op ons toe. Doch eensklaps ontstaat er vertraging in zijn marsch; er wordt halt gehouden; de drom verdeelt zich, zendt een troep terug, en schijnt zich tot een lijdelijke verdediging te willen bepalen. — De kampong werd op een ander punt aangevallen, want juist was de marinekolonne ontscheept en bedreigde den vijand in den rug.

Thans klinkt het »voorwaarts» van onze zijde. Een peloton werpt zich op het eerste versterkte huis; geweerkolven verbrijzelen lanschachten, bajonetten druipen van bloed; de adem wordt ingehouden, de grond dreunt en wordt met lijken bezaaid. Slechts een halve minuut van woedend strijden, en de versterking is ons!

Het volgende huis wordt ook hardnekkig verdedigd; toch valt het in onze handen. Iedere woning is een versterking, waar heftig wordt gestreden. Achtereenvolgens wordt de vijand er uit geslagen en wij gaan voort, wij winnen veld. Op drie, vier plaatsen wordt nu te gelijk gestreden; de orde is verbroken.

Met een half dozijn soldaten ben ik langs een pad, tusschen twee bamboepaggers, op een pleintje gekomen voor een groot huis; misschien iets te ver vooruitgedrongen, want plotseling zie ik mij van alle zijden omringd, afgesneden.

»Velt de geweren, mannen! Hoera, leve de koning!» en met mijn sabel in de vuist stel ik mij aan het hoofd, loop op den drom in, die den toegang bezet, kloof een Balinees, met een rood baadje gekleed, het hoofd, breek mijn sabel met een tweeden of derden slag, ruk een lans uit de handen van een gevallen vijand, en heb het geluk mij door te slaan. Dertig passen verder keer ik mij om,

en zie nog drie soldaten bij mij; de drie anderen zijn afgemaakt. — Tot bezinning gekomen, zet de vijand ons achterna. De zucht tot zelfbehoud sprak luid, en.... Robert ging aan het loopen !!!

Ik liep misschien vijftig passen, toen de voorste man (ik was ten minste nog achteraan) een deur zag, die tot een ander erf behoorde. Hij zwonk daarin, en wij volgden hem; naauwlijks had ik de deur toegeworpen of onze vervolgers waren ook reeds daar en staken woedend de lansspitsen op verscheidene plaatsen door den pagger.

»Laadt de geweren, spoedig !»

De vijand maakte groot geweld, en drong bijna de deur open. Met het volle gewigt van mijn ligchaam hield ik ze tegen, en kreeg bij die gelegenheid, geloof ik, een lanssteek door den linker arm. O! wat duurde dat laden lang! — Eindelijk!

Wij staan pal, digt aan één, en zullen ons leven duur verkoopen. De deur bezwijkt. Drie Balinezen storten ter aarde, doch nu is 't ook met ons gedaan. De manschappen weren met hunne bajonetten de eerste steken af. — Wederom doorslaan? ik dacht er wel aan, maar de krachten ontbraken; wij waren ademloos, uitgeput!

Maar hoort! geweerschoten knallen digt bij; er komt hulp opdagen. Hoezee! 't is onze brave kapitein, hij jaagt den vijand voor zich heen als stof voor den wind. — Nog eens ben ik behouden.

Vriendelijk reikt de kapitein mij zijn veldflesch toe. Op hetzelfde oogenblik komt een verwoede Balinees te voorschijn — ik weet niet uit welken hoek —, loopt als een waanzinnige met een korte lans op ons toe en doorsteekt den kapitein. Een halve seconde later lag de moordenaar zelf in zijn bloed te wentelen — te laat evenwel!

»Ik wist het wel, Robert!» stamelde de stervende, »dat het zóó zou afloopen. Reeds acht malen voelde ik dien steek 's nachts in mijne droomen. Denk aan onze afspraak.»

De doodskleur overtoog zijn gelaat; ik bragt mijn hand, waaraan de trouwring zat, aan zijne lippen. Met een dankbaren glimlach gaf hij, eenige oogenblikken later, in mijne armen den geest.

XII.

Robert in den brand.

Het scheen dat met het leven van mijn ongelukkigen kapitein mijn tijdelijke opgewektheid ook ophield; de vroegere dofheid maakte zich weder geheel meester van mijn geest. Van de gebeurtenissen althans die daarna plaats grepen, zijn mij slechts uiterst flauwe herinneringen bijgebleven.

Noemde ik den verslagene ongelukkig? ik meende het niet. Hoe kalm waren zijne gelaatstrekken, hoe gemakkelijk lag hij daar te sluimeren in de armen des doods. Wat was zulk sterven schoon, op het veld van eer! welk soldaat, die aan sterven denkt, verlangt een ander uiteinde? En ik, die hem zijn lot benijdde, had weinige oogenblikken te voren den dood nog ontloopen. Wonderbare tegenstrijdigheid! Zucht naar zelfbehoud, pligtsvervulling, en verlangen om te sterven hadden nagenoeg gelijktijdig gewerkt; moest ik mij zelf niet minachten? — Vloeide mijn bloed, lag ik daar uitgestrekt, misschien zou Elise nog mijn dood beweend hebben; maar nu?

Eenige manschappen hadden het lijk van den gesneuvelde op een stuk pagger gelegd en droegen het naar achteren. Geweerschoten knalden nog een tijd lang, doch gedurig op grooter afstand; de vijand trok af. Maar neen! daar verheft zich het strijdrumoor weder in mijne nabijheid; een onregelmatig vuur, nu en dan door harde slagen afgewisseld, een knetterend geluid van duizend krakende takken, vermengd met schreeuwende stemmen, treft mijne ooren. Het geweld van den strijd klinkt toch anders! Het knappen, kraken en

slaan nemen elk oogenblik in kracht toe, laten zich nader en nader vernemen; de lucht ziet bloedrood; een vurige gloed breidt zich uit boven mijn hoofd; de hitte wordt ondragelijk.

»Robert! Robert!» roept een gejaagde stem, waaruit ik die van Pienema nooit zou herkend hebben.

Meteen voel ik mij opheffen, voorttrekken, medeslepen.

»Hierheen, dwaze! ziet ge dan niet dat de kampong in brand staat.»

Neen, ik had het niet opgemerkt; maar nu zag ik de belendenden woningen in lichtelaaie vlam staan. Hetgeen ik voor krijgsrumoer had gehouden, was het alles vernielende element, dat met ongewone snelheid naderde. Likten de vlammen een wand, een pagger, zij deden dien kraken, losspringen, uiteenspatten; omvatten zij een bamboestijl, zij deden dien zwellen, de lucht in de geledingen uitzetten, tot dat de schacht — hoe sterk ook — bezweek en door haar groote kracht van samenhang met een geweldigen slag uiteenspleet, brandende splinters als een vuurregen, het gloeiende stofmeel uit zij. binnenste als vonkelende sterren kwistig om zich heen verspreidende. Het was een prachtig schouwspel.

Als door een stormwind bewogen, ruischten de sidderende blade-
ren, werden de wuivende takken, ja de zware toppen der hoogste
boomen met geweld gebogen en heen en weder gezwiept; die woeste
bewegingen, die wanhopige pogingen om zich uit de omarming
der vlammen los te rukken deden denken aan den martelaar op den
brandstapel, — zoo zuchtten, kermden en leden zij.

Veel keus had Pienema niet; hij nam den eenigen weg die voor hem open stond, maar weldra bleek het dat het vuur ook aan die zijde woedde.

»De vlammen hebben ons reeds ingesloten, Robert!»

»Dien kant uit, — hier langs is het ontkomen nog mogelijk,» antwoordde ik en spande alle krachten in om de deur van een hoo-
gen muur te openen. Het gelukte echter niet; ik plaatste Sidin —
die Pienema geleid had naar de plaats, waar ik zat te droomen —
met den rug tegen den muur, klom op zijn schouders en kwam zoo
op den muur; Pienema volgde. Vervolgens heschen wij Sidin op en
sprongen aan de andere zijde naar beneden. Daar stond een aan-

zienlijk huis, versierd met snijwerk, en — aan den ingang — eenige kleine, monsterachtige hindoesche afgodsbeelden. Binnentredende, zag ik een oude vrouw op de knieën, zij smeekte om genade en bood mij met uitgestrekte armen een doosje aan, vol met kleynodiën van goud en diamanten. Met die kostbaarheden wilde zij haar leven betalen.

Ongelukkig verstond ik haar taal niet, en de oogenblikken waren zoo kostbaar. Ik toonde haar de vlammen van drie zijden, trachtte haar te beduiden dat ons leven van haar afhing.

»Sidin!»

»Toewan!»

»Wat zegt zij toch?»

»Onzin, toewan!»

»Verstaat gij haar niet?»

»Geen woord, heer! zij is gek.»

De oude sidderde van angst, en sprak wartaal.

»Spoedig, hier is een deur,” riep Pienema.

Daar was een uitweg. De oude vrouw had evenwel de kracht niet om te vlugten; ik nam haar op, en voort ging het!

Van weërszijden naderden de vlammen tot elkander met ontzettende snelheid; als gejaagde dieren vlogen wij er tusschen door.

Een oogenblik, — juist toen de vlammen zich vereenigden — meende ik te stikken. Doch vijf-en-twintig passen verder was het gevaar voorbij. De oude jammerde niet meer; zij was bewusteloos, doch hield haar doosje nog in de handen geklemd. Ik droeg haar op aan de zorg van Sidin.

XIII.

Het kruis verdiend.

De lezer verwachtte geenszins een naauwkeurig verhaal van den strijd, die gedurende vijf uren op onderscheidene punten, om, nabij en in Beleding werd gevoerd. Ik heb mij uitsluitend bepaald tot het teruggeven van hetgeen ik zelf ondervond en daardoor kunnen vooral de laatste bladzijden wel eens onnaauwkeurig schijnen, als men ze bijv. bij het officiële verslag vergelijkt. Neemt men evenwel in aanmerking, dat ik als ondergeschikt officier niet in de gelegenheid was om het plan van aanval vooraf te weten, noch de troepenbewegingen en den gang van het gevecht waar te nemen, dat ik, in mijn onbeduidende maar toch werkzame rol van het drama, mij van tijd noch plaats rekenschap kon geven, — dan zal men mij niet kwalijk nemen dat ik van Herinneringen geen krijgsgeschiedenis maakte.

De overwinning was behaald, de vijand op den terugtogt. Te Beleding woei de nederlandsche vlag!

Twee vaandels, ruim zestig stukken geschut, een menigte vuur- en blanke wapenen waren ons in handen gevallen; aan zegeteekenen ontbrak het dus niet!

Op een enkele uitzondering na, bestond de geheele expeditionaire magt uit soldaten, die nimmer in 't vuur waren geweest, en toch had ieder zijn pligt gedaan, — ja meer dan dat. Hoeveel geestdrift straalde uit aller oogen; hoeveel zelfvoldoening stond er op die flinke ge-laatstrekken te lezen! Menigeen had in de laatste uren eerst goed zich zelf leeren kennen. Onverbloemd sprak men over de ondervonden geoemoedsbewegingen. Omdat men van het tegendeel blijken had gegeven, durfde ieder te bekennen wat er in zijn binnenste was omgegaan,

»dat men er één oogenblik had ingezeten" (om het leelijke woord vrees niet te gebruiken).

In de opgewonden stemming voelde men hitte noch vermoeienis, en verlangde niets vuriger dan dadelijk te kunnen doormarcheren, den vijand achterna. Doch de expeditie-kommandant dacht er anders over: want toen de laatste verkenning-patrouille teruggekeerd was, en het bleek dat de vijand ook Singa Radja — vooral den sterken kraton — met belangrijke verdedigingsmiddelen voorzien had, toen gelastte hij wijselijk het bivak buiten den kampong op te slaan en het overige van den dag der ruste te wijden. De koelie's droegen reeds vivres en andere benodigdheden van de ontschepingsplaats aan; de soldaten waren ijverig in de weer met varkens, kippen en eenden op te vangen, om een luisterrijk maal te bereiden; en terwijl er een bijzondere drukte heerschte, die altijd aan het bivak zulk een eigenaardig, levendig karakter geeft, werd ik bij den baillons-kommandant ontboden.

»Mijnheer Robert!" sprak deze op kouden, officiële toon, »door het sneuvelen van uw kapitein, krijgt gij het kommando der compagnie. Laat haar dadelijk ongewapend aantreden, begeef u naar den kampong en verzamel alle voorwerpen van waarde. De expeditie-kommandant heeft bepaald dat de buit onder de troepen zal verdeeld worden."

»Goed, majoor!"

»Apropos," voegde hij er bij op vriendelijker toon, toen ik wilde weggaan om zijne bevelen uit te voeren, »geef mij uwe voornamen eens op."

»Frederik Wilhelm."

»Frederik Wilhelm, goed! Ik moet heden nog mijn rapport inzenden. Gij waart de eerste in Beleling en hebt u later door den vijand heen geslagen: tweemaal dus het kruis verdiend. Ik feliciteer u!"

Het kruis verdiend! Groote God, waarom dacht ik dadelijk weer aan Elise? Nu wierp die gedachte een somber waas over het schoonste oogenblik mijns levens.

Ik voelde mij tot in de ziel geschokt, zag doodsbleek en kon geen woord uitbrengen.

De majoor drukte mij de hand en zeide:

»Komaan, 't is niets om van te schrikken! Ik kreeg de Willems-orde wel op mijn achttiende jaar.»

Mijn bevel om aan te treden gaf een storing in de werkzaamheden der manschappen, die het bivak in orde bragten. Binnen tien minuten was ik met de kompagnie in Beleling. Huis voor huis werd nu onderzocht, kist voor kist opengeslagen, wapens, goederen en sieraden bijeengebracht. Hier en daar was de grond met lijken bezaaid, de vijand telde vierhonderd man minder in zijne gelederen. Als ik het groote verdedigingsvermogen van de meeste huizen naging, als ik den weg volgde dien onze kolonne, nog voor de artillerie ons ter zijde stond, zoo stoutmoedig had ingeslagen, scheen de overwinning mij een wonder toe, dan was 't mij een raadsel dat ik nog leefde. — Tegen het vallen van den avond was mijne taak volvoerd en keerde ik met de mijnen naar het bivak terug. In mijn mantel gewikkeld, bragt ik den nacht rustig door, evenwel zonder een oogenblik te kunnen slapen.

Nu en dan werd de nachtelijke stilte door een paar geweerschoten gestoord. Het waren onze waakzame voorposten, die elke poging van den vijand om ons bivak te naderen, door een schot beletten.

Met het kriecken van den dageraad stond de geheele expeditionaire magt weder onder de wapens, en rukte op naar het vier palen verwijderde Singa Radja. De derde kolonne marcheerde nu aan het hoofd, de eerste maakte de reserve uit. Daar de weg naar het binnenland bergopwaarts liep, hadden wij weldra een overheerlijk gezigt; achter ons het hellend terrein met zijn bonte schakeringen, dan het uitgestrekte Beleling, en eindelijk de spiegelgladde zee met een veertigtal zeilen; vóór ons de kolonnes die Singa Radja naderden, Singa Radja zelf met zijn vorstelijken kraton, en aan den gezigteinder Bali's hoogste bergtoppen.

Weldra bulderde het geschut, knalde het geweervuur, weërgalmde het krijgsgeschrei, en stegen de vlammen omhoog. Door het gevecht van gisteren ontmoedigd, hield de vijand nergens stand. Slechts een handvol braven poogden de hooge muren van het vorstelijk verblijf, den versterkten kraton, te verdedigen, maar de bajonetten dreven hen ook van dáár terug. Singa Radja was ons.

XIV.

Bidja's dankbaarheid.

Een ordonnans van 'den grooten staf der expeditie kwam bij de eerste kolonne, om den luitenant Robert bij den kommandant te ontbieden.

»Houd u gereed om over een uur te kunnen vertrekken,» sprak deze. »Ik zal u opdragen om het eerste bericht der overwinning aan den gouverneur-generaal over te brengen en voorloopig mondeling mijn rapport toe te lichten.»

»Geluksvogel!» zei Pienema, toen ik mij verwijderde; »wat zou ik niet geven in uwe plaats te zijn!»

»Welnu, 't is mij onverschillig, ik blijf zelfs liever hier en zal den kommandant vragen of....»

»Gij zult niets doen, mijn vriend! Begrijpt gij niet, dat u een groote onderscheiding te beurt valt? gij hebt die verdiend. De kommandant heeft er buitendien reeds aan gedacht om ons te zamen te zenden, maar daar ik het terrein in kaart moet brengen, gaat dit niet. Ik zal u eenige regelen voor Leonie medegeven. Beloof gij mij, die in persoon over te brengen?»

»Ik beloof het.»

Een uur later ontving ik de dépêche voor den gouverneur-generaal. Sidin had mijn goederen reeds aan boord van den stoomer gezonden. Ik nam afscheid van mijne kameraden en wilde heengaan, toen een oude balinesche vrouw hare armen om mijn been sloeg en mijne knie kustte. Het was de oude, die ik den vorigen

dag uit hare woning had gedragen. Van den schrik bekomen, had zij zich verstandig en geenszins vijandig gedragen, ja zelfs uit eigen beweging Sidin bijgestaan in het bereiden van het eten. Zij had zich Bidja genoemd, en was ongevoelig gebleven voor de spotterijen der officiers-bedienden en soldaten. Toen ik 's avonds uit Beleving in het bivak terug kwam, had zij mij bediend en was gedurende den nacht in mijne nabijheid blijven zitten om mijn slaap te bewaken. Mijne makkers meenden eerst dat het onvoorzigtig was haar op mijn bivak toe te laten, maar eindigden, mij met »mijne conquête» geluk te wenschen.

Thans begreep Bidja dat ik wegging. Zij hield mijn been vast en was uitermate welsprekend in hare onverstaanbare taal.

»Zij wil met u mede, Robert!»

»Laat »uwe conquête» toch niet achter! Breng haar naar de hooge regering, als een model van balinesche schoonheid!»

»Vertel te Batavia dat zij een verwenschte prinses is, die u trouwen wil.»

»Sidin! beduid die vrouw, dat ik weg moet! Zeg haar dat zij vrij is, en mij ook vrij moet laten.»

Sidin deed zijn best om door Bidja begrepen te worden.

»Zij zegt uwe slavin te zijn, toewan! zij vraagt u te mogen volgen.»

»Dat kan niet; zij moet bij hare betrekkingen blijven.»

Tusschen Sidin en Bidja volgde nu een levendig gesprek, dat den lachlust der omstanders nog meer opwekte, daar de sprekers elkan- der slechts half verstonden. Eindelijk schonk Bidja de vrijheid aan mijn been, liet zuchtende het hoofd hangen en haalde haar doosje voor den dag. Daaruit nam zij een gouden armband in den vorm eener slang met twee diamanten oogen, hechtte er een bandje aan, stond vervolgens op en wilde mij het om den hals hangen.

Het lagchen hield op. In de handeling dier vrouw lag een gevoel vol dankbaarheid, van waardigheid, dat ieder trof.

Te vergeefs wees ik haar geschenk af; Bidja hield klagende en schreuwende aan.

»Neem het aan, Robert! neem het aan!» riepen allen.

»Dat kunt ge haar niet weigeren.»

»Laat de oude u een souvenir geven; laat ze haar gang gaan.»

»Kom laat u maar decoreren met de orde van de gouden slang.»

Zoo werd ik geridderd. De grootmeesteres beval ik der zorg mijner makkers aan en begaf mij naar boord.

Ruim twee etmalen later stapte ik te Batavia aan wal. Sidin met een balinesche lans in de hand, een dito kris in den gordel en een dito hoofddeksel op het hoofd, had een zeer krijgshaftig voorkomen. Hij zag met een fierheid om zich heen, alsof hem alleen de eer van den dag toekwam. Waar wij kwamen, was hij meer dan zijn meester geneigd tot vertellen, en vond overal een gretig gehoor. De lanssteek deed mij veel pijn en noodzaakte mij den arm in een doek te dragen; bovendien benamen verschillende gemoedsbewegingen mij den slaap. Mijn lijdend uiterlijk was er dus niet op verbeterd.

Daar de gouverneur-generaal te Buitenzorg was, bestelde ik onmiddellijk postpaarden en begaf mij daarna naar den militairen commandant. De aankomst van het stoomschip en de tijding der overwinning had zich als een loopend vuur verspreid. Van alle kanten kwam men aanloopen om nieuws te hooren. Zoo spoedig mogelijk ging ik verder. Er rustte nog een zware taak op mij, er was nog een droevige pligt te vervullen; ik moest de vrouw van mijn kapitein aankondigen dat zij weduwe was.

Moet ik die bittere oogenblikken beschrijven? — ik kan het niet. Voor zulk zielelijden weet ik geen woorden. Mijne verschijning, mijn onheils spelend, bleek gelaat had een verschrikkelijke uitwerking op de ongelukkige vrouw. Als een gegalvaniseerd lijk stond zij daar, de groote oogen wijd, vervaarlijk wijd opengesperd, de armen stijf uitgestrekt, trillend, smeekend, — een toonbeeld van angst en ontzetting.

»Wa waar?» was alles wat zij kon uitbrengen.

Ja, waar was hij?

Wees ik naar boven, of las zij haar lot uit mijn gelaat? — ik weet het niet meer, want ook ik leed veel; maar ik had reeds zoovóél doorgestaan en was gevoelloozer geworden, terwijl haar de ramp zoo plotseling overviel!

Met Pienema's brief in de hand trad ik voor Leonie. Ook zij ontstelde hevig op mijn gezicht, maar kon in tranen van vreugde losbarsten. Te vergeefs poogde zij de regelen van haar innig geliefden echtgenoot te lezen, te vergeefs trachtte zij te luisteren naar al hetgeen ik van hem vertelde; en toen zij bedaarder werd en over mij begon te spreken, toen kwam gelukkig de postwagen voor en ik ontvlood.

Drie uren later werd ik aan het paleis te Buitenzorg tot den landvoogd toegelaten. Met veel belangstelling doorliep Zijn Excellentie de *dépêche*, vroeg mij naar menige bijzonderheid en luisterde aandachtig naar mijne woorden. Met de meeste hoffelijkheid noemde hij mij zijn gast, bood mij de diensten zijns arts aan en meende, naar mijn uiterlijk oordeelende, dat ik eenige dagen van het koele klimaat moest gebruik maken om mijne krachten te herstellen. Ik verzocht echter als een gunst zoo spoedig mogelijk naar het tooneel des oorlogs te mogen terugkeeren, en slechts met weezin stond Zijn Excellentie mijne bede toe.

Aan tafel zat ik op de eereplaats, en na afloop van het diner nam ik afscheid en vroeg de bevelen van mijn hoogen gastheer.

„Mijnheer Robert!” sprak de gouverneur, „zeg den expeditie-kommandant dat ik zeer tevreden ben over zijne handelingen, die aanvankelijk reeds een goeden uitslag beloven. Zeg hem dat ik niet teleurgesteld ben in mijne verwachting; dat ik voor het brave indische leger de meeste sympathie gevoel. Voeg er bij dat ik, in afwachting der belooning die ik aan Zijne Majesteit zal vragen, den officier, door hem uitgekozen om de verovering van Beleling aan de regering bekend te maken, bij keuze tot kapitein heb bevorderd. Hier is het besluit uwer benoeming; en nu, vaarwel, kapitein Robert! ga nieuwe lauweren plukken, en draag zorg voor uwe gezondheid, het land kan de diensten van officieren zoo als gij niet ontberen. Morgen vertrek ik naar Soerabaija en breng u misschien een bezoek op het oorlogstooneel.”

Hoe ik in den reiswagen kwam en hoe de eerstvolgende veertien dagen voorbijgingen, herinner ik mij niet. Duizend fonkelende sterren draaiden mij voor de oogen. Te Batavia werd ik bewusteloos uit den wagen gedragen.

XV.

Droomen en werkelijkheid.

Het schip was van alle kanten omringd met prauwen, die tot zinkens toe met zwarte kisten beladen waren. 't Was stikdonker en, niettegenstaande de bedrijvigheid van honderde menschelijke wezens, heerschte er een doodelijke stilte. Als lood drukte de lucht mij op de longen.

Een der kisten geraakte open, en ik zag dat zij met lijken gevuld was. Het schip verdween in de duisternis; ook de levende wezens verdwenen; alléén stond ik op die gruwzame vracht.

Een geweldige donderslag knalde, en zacht zonken de prauwen in de diepte. Ik was in de onmogelijkheid om een beweging te maken, een kreet te slaken. Het water steeg tot aan mijn borst, de zwarte kisten dreven geopend om mij heen; ik zag de hoofden der lijken mij toeknikken. Reeds kwam het water mij tot de lippen, toen een engel, met het gelaat van Elise, de hand op mijn hoofd legde, mij over den waterspiegel medevoerde, en mij op het zachte strand nedervlijde. —

Met de sabel in de vuist drong ik door een donker woud. De takken verhieven zich, de struiken openden zich, om mij den doorgang te verleen; maar achter mij sloten zij zich vaster dan ooit. Een angstig gevoel maakte zich van mij meester. Een onzichtbare magt — de pligt — dreef mij echter voorwaarts. Eindelijk stond ik voor de poort van een groot kasteel. Ook deze opende zich, doch tegelijkertijd zag ik mij omringd door een aantal duivelachtige ge-

drochten met vlamrende oogen en wijd opengesperde kaken, die onop-
houdelijk kogels spogen, met vingers als lansspitsen, en toonen als
krissen. Zij wierpen zich op mijne makkers, verscheurden en ver-
slonden hen. Zij vormden een kring om mij heen, die al kleiner
en kleiner werd. Ik stond verlamd, met het doodzweet op het
voorhoofd. De uitgebraakte kogels klotsten boven mijn hoofd tegen
elkaar en vielen met een dof geluid aan mijne voeten. De blinken-
de lansspitsen en golvende krissen kletterden met een scherp geluid
vlak voor mijne oogen. Mijn borst had geen adem, mijn mond
geen vócht meer. Daar verspreidt zich een heerlijk licht boven
mijn hoofd; mijn hand wordt gevat, en terwijl dat fantastisch too-
neel verdwijnt, zegt een zachte menschelijke stem:

»Drink eens, Robert!»

't Was wederom diezelfde engel, die mij nu laafde.

Vreezende die hemelsche verschijning te verliezen, hield ik de
oogen gesloten, liet de reddende hand niet los en sliep voor het
eerst gerust in.

Nooit zal ik de reeks van schrikkelijke droomen vergeten, die mij
tijdens mijn ziekte onafgebroken kwelden. De groote slag die mijn
hart verbrijzelde, de gebeurtenissen der laatste dagen — gevechten
en belooningen — die zulk een geweldigen schok aan mijn zenuw-
gestel gaven, dwarrelden in de grootste wanorde door mijn hoofd,
schiepen er de vreemdsoortigste visioenen.

Uit een verkwikkenden slaap ontwakende, sloeg ik de oogen op
en zag een zeer gewoon, huiselijk tooneel, dat evenwel mijne ver-
bazing in de hoogste mate opwekte. Aan mijne legerstede zat een
vrouw, het hoofd gewend naar de kamerdeur, waardoor Sidin bin-
nen trad met een gendie frisch water in de hand. In het midden
der kamer, óp den grond, hielden zich een paar vrouwelijke bedien-
den met naaiwerk bezig. De zonneblinden waren gesloten, doch lie-
ten genoeg licht door, om een soort van wapentrophée te kunnen
onderscheiden, waaraan behalve mijne sabel en pistolen, nog eenige
balinesche beelden, door Sidin uit den tempel van Beleling medege-
nomen, daaronder waren geplaatst.

Dat die vrouw Elise was, zal ik wel niet behoeven te zeggen. Ik

zag haar opstaan , een doek van de tafel nemen en dien in een bak met water doopen. Kalm door zwakte , bleef ik roerloos liggen ; toch was mijn gemoed vol en kon ik een diepen zucht niet onderdrukken. — Elise kwam naar mij toe , ontdeed mijn hoofd van den droogen zwachtel , en sloeg er den vochtigen om. Daarop bragt zij een glas aan mijne lippen , en liet mij drinken.

»Dank !» fluisterde ik met half gesloten oogen.

Ik zag haar kleuren , zich snel vooroverbuigen , mijne hand vatten en mij oplettend aanstaren.

Er was iets dat mij dreef om niet te laten blijken dat ik haar herkend had , misschien wel de vrees om haar tegenwoordigheid te derven. Ik sloot dus mijne oogen geheel.

»Voelt ge u beter , Robert ?»

»Veel beter — zalig !»

Leonie , in wier woning ik verpleegd werd , kwam juist binnen.

»Gered !» riep Elise en viel snikkend in hare armen.

Zeker , ze zijn beter , die vrouwen met hare aangeboren goedheid en zachtmoedigheid , hare opoffering en zelfverloochening , waardoor zij zooveel goeds verrigten , dan wij met onzen moed , onze beginselen , onze eer , waarvoor wij slechts weten te strijden en te sterven. Vertoont zich in ons de neiging om telkens tot de woestheid van het dier terug te gaan , in de vrouw ligt de kracht om ons op te richten , te verheffen , te veredelen. Schenkt zij ons daarenboven hare liefde , en stort zij de schatten harer ziel in ons over , dan eerst verheft zij den man , en vormt zij deze aarde tot een hemel !

Die ontboezeming houde de lezer mij ten goede ; ik had behoefte mijn hart eens lucht te geven , mijne hulde te brengen aan het goede deel der menschheid. Want goed zijn de vrouwen , goed in den schoonsten , uitgestrektsten zin. De goedheid , die in het hart der vrouw huist , is voor mij althans een zigbaar bewijs van haren hooger aanleg. Voor mij heeft de liefde eener vrouw iets verheffends ; want nimmer voelde ik mij beter en gelukkiger dan wanneer ik bemind werd.

En ik werd bemind.

Op het krankbed , waar ik bewusteloos tegen den dood worstelde ,

had de liefde eener vrouw de sikkels afgewend, die reeds tegen mij was opgeheven; dat voelde ik. Nu het gevaar geweken en ik tot bewustzijn was teruggekeerd, straalde de liefde mij overal tegen, in ieder woord, in elke handeling, in elken blik, in iedere beweging. Zij doordrong mijn geheele wezen, ik leefde, ik was gered.

Eenige dagen waren voorbij. De twee vriendinnen — want nu bestond er innige vriendschap tusschen haar — hadden elkander in de ziekenkamer afgewisseld om mij gezelschap te houden. Voor het eerst zat ik op; Sidin had mijn stoel voor de geopende raamdeur geplaatst. Het daglicht verblindde mijne oogen niet meer; ik zag het groen der bladeren, het blaauw der lucht; ik genoot het leven met wellust. Vreugdetranen blonken in Leonie's oogen; Elise hield hare hand in de mijne, hare blikken omhoog; zonder dat men bidden hoorde, steeg er een dankgebed naar boven.

»Mag ik nu spreken?» vroeg zij.

Daags té voren had Elise mij iets willen mededeelen, dat haar op het hart lag — over hare verloving waarschijnlijk; ik had haar toen gebeden dit na te laten. Ik had geene uitlegging noodig, ik was niets nieuwsgierig meer, want ik wist dat ik haar hart bezat, en dat was mij genoeg. Nu zij er echter op terugkwam, verzette ik er mij niet tegen.

XVI.

Tweede strijd op Kedang.

Ware ik al in staat de woorden weder te geven die Elise gebruikte om haar verhaal te doen, het zou boven mijn vermogen gaan een denkbeeld te geven én van het muzikale geluid harer buigzame, welluidende stem, én van de uitdrukking haars gelaats bij het spreken. Hare stem, oogen en houding waren steeds in de volmaaktste harmonie en trokken onwederstaanbaar de aandacht. Is het noodig op te merken hoe ver ik beneden mijn taak zal blijven?

»Toen ik u voor het eerst zag, Robert! zeide mij een stem in mijn binnenste, dat gij een voorname rol in mijn leven zoudt spelen. Door onzen omgang aan boord der »Dankbaarheid» leerde ik u kennen, en lang voor onze aankomst te Batavia had ik u mijn hart geschonken. Ik had u innig lief.»

Elise zeide dit zonder blozen, als iets zeer natuurlijks. Daarentegen voelde ik mijne wangen kleuren.

»Onze wandeling op den avond der partij in de »Harmonie» verspreidde meer licht over uw hart; niet dat uwe gevoelens mij een geheim waren, maar een duidelijker toespeling daarop van uwe zijde was mij onontbeerlijk. Ik wees u toen op uw leeftijd, op de toekomst; en gij begreep mij. Aan de vurige genegenheid van den twintigjarigen jongeling twijfelde ik niet; doch zij moest de proef des tijds doorstaan. In de wereld, onder andere vrouwen moest gij u bewegen, uw hart beproeven. Ik vergde geen eed van getrouwheid, geen belofte zelfs; want ik wilde u niet binden. Herinnert gij 't u nog?»

»Of ik 't mij herinner, Elise! Zes jaren lang waren uwe woorden de bakens waarop ik mijn blik rigtte, dagelijks herhaalde ik ze, en toch.... meende ik ten laatste u verkeerd te hebben verstaan.»

Elise drukte mij de hand.

»Gij wachtet lang, Robert! langer dan ik hoopte dat het noodig zou zijn, de Hemel weet het. Ik bewonderde uwe standvastigheid; gij hielt woord en bleef geduldig uitzien naar de oproeping die ik u toezeide, doch die niet kwam.»

Na eenige oogenblikken peinzens, vervolgde zij:

»Als het waar is dat de tijd wonden kan heelen en rampen doen vergeten, dan bezit hij daarentegen ook het vermogen een ware genegenheid in kracht te doen toenemen. Robert! gij leeftet dagelijks meer in mijne gedachten; op ieder uur mijns levens stond uw beeld mij voor oogen, beheerschte mij geheel; ik had u boven alles lief. Gij gelooft mij, is 't niet? Welnu, tracht dan den strijd te begrijpen, dien ik voeren moest, toen de pligt mij gebod het geluk mijns levens op te offeren; begrijp dan wat ik geleden heb!

»De zaken mijns vaders gingen meer en meer achteruit en werden alleen nog staande gehouden door het crediet van zekeren heer Warrendorf, chef van het huis W. & Co. Ik ontdekte dit zonder moeite en raadde mijn vader nog in tijds aan, liever Kedang te verkoopen dan het land met meer schulden te bezwaren; wij konden immers elders op eenvoudiger voet gaan leven en op nieuw beginnen. De overste meende evenwel dat zijn eer in het spel was, en vleide zich dat met één goeden oogst alles weêr teregt zou komen.

»Warrendorf was als koopman geacht, meer niet. Als mensch verdiende hij weinig achting; tweemaal weigerde ik zijne rijkdommen te deelen en na elke weigering opende hij mijn vader een nieuw crediet.

»Gij kent den overste, Robert! hij verkiest de eer boven het leven.

»Toen zijn hoofd, altijd zoo fier, door zorgen gedrukt, al meer en meer ter aarde werd gebogen, braken er bange uren voor mij

aan. Dag en nacht had ik het lijdend beeld mijns vaders, naast het uwe, voor oogen.

»Die ééne goede oogst kwam niet. Wél kwamen er harde beproevingen, ook voor mij, Robert! en dáárop schonk God een goeden oogst.»

Twee parels kwamen onder de groote wimpers te voorschijn. Ik trok Elise's hoofd naar mij toe; de tranen verdwenen.

»Ongeveer drie maanden geleden kwam Warrendorf weder op Kedang en had 's avonds een langdurig gesprek met mijn vader. Toen ik mij te bed zou begeven, gevoelde ik een vreemden, een onbeschrijfelyken angst.

»Ik hoorde mijn vader nog lang heen en weder gaan, en viel eindelijk in slaap om te droomen, dat gij haastig tot mij kwaamt, mijn arm vattet en op een doordringenden toon mij toefluisterdet: »red uw vader!»

»Weet gij daar niets van, Robert? 't Is vreemd; ik voelde zoo duidelijk den druk uwer hand; uw gelaat was zoo ontgaan, uw blik zoo treurig!

»Zonder mij een oogenblik te bedenken, stond ik op en ging naar het vertrek mijns vaders. Voor de half geopende deur lag, zooals gewoonlijk, een jongen te slapen. Over dezen heenstappende, sloop ik ongemerkt de kamer binnen tot achter den stoel mijns vaders, die aan de schrijftafel zat. — »Red uw vader» hadt gij gezegd, maar waar was nu het gevaar? Ik sloeg een blik in de rondte en zag een koppel pistolen op een andere tafel liggen. Een vreeselyk licht ging er voor mij op!

»Over zijn schouders heen, zag ik dat vader aan mij schreef.

»Ik begreep alles, mijn besluit was genomen.

— »Vader! zei ik op den natuurlijksten toon, terwijl ik mijn arm om zijn hals sloeg en vlak bij hem ging zitten, waarom nog zoo laat bezig? 't Is meer dan tijd om te gaan rusten.»

»Ik hield mij alsof ik zijn hevige ontsteltenis niet opmerkte en vervolgde:

— »Ook ik kon den slaap niet vatten, en nu wij toch op zijn, moest gij mij eens vertellen welke geheimen Warrendorf met u verhandeld heeft.»

»Mijn arme vader rilde over het geheele ligchaam, en kon niet spreken.

— »Wil ik het eens raden? Hij kwam u zeggen dat het crediet uitgeput is en Kedang voor schuld verko....»

— »Spreek het niet uit, Elise! 't zal nooit gebeuren, zoo lang ik leef. Mijn eer lijdt dat niet.»

— »'t Zal ook niet noodig zijn, vader! — Vervolgens heeft Warrendorf voor de derde maal om mijne hand aangehouden, is niet?»

— »Maar, kind! hoe weet gij dat alles? Hebt gij hem gesproken, heeft hij u ook den brief getoond, die over Robert handelt?»

— »Niets van dat al. Ik hoop echter niet dat gij hem hebt afgewezen, want ik ben tegenwoordig beter gestemd hem aan te hooren. De aanhouder wint, zegt het spreekwoord, en morgen, vader! wil ik Warrendorf gelukkig maken. Er moet toch eens een einde aan komen.»

— »Elise, Elise! ik begrijp u niet; gij misleidt mij toch niet?»

— »Volstrekt niet, vader! men kan een vrouw immers nooit begripen? Warrendorf is mij zoo onverschillig niet als gij denkt.»

»Welk een vreugde straalde uit zijne oogen! Hij scheen geheel te herleven, omhelsde mij teeder, doch riep op eenmaal met een schrik:

— »En Robert dan?»

»Nu was er nimmer een woord tusschen vader en mij gesproken over onze verhouding en, hoewel hij die toch wel scheen begrepen te hebben, kon ik luchtig antwoorden:

— »Och! dat behoorde tot de jeugdige lichtzinnigheden! — Ga nu spoedig slapen, vader!»

»Ik omhelsde hem nog eens en vlood lagchend weg....

»Kedang, voor mij aan herinneringen zoo rijk, is tweemaal het tooneel geweest van een hevigen strijd, waarbij ik telkens een rol vervulde die mijne krachten overtrof. De eerste maal, in den nacht van den opstand, waart gij er getuige van; de tweede maal, toen ik met den glimlach op het gelaat u moest opofferen, streed ik alleen. Hetgeen ik uitstond, toen wij door vijanden omsingeld waren en aanval op aanval moesten afslaan, toen de kogels door het huis vlogen en onze ondergang zeker scheen, — ach, Robert! dat was nog weinig in vergelijking van den gemoedsstrijd in dien schrikkelij-

ken nacht gestreden. Gedroeg ik mij vroeger zoo als het een soldatenkind betaamt, roemde men de kalmte die ik wist te bewaren, bij de geringe hulp die ik verleende, — thans kwam mij oneindig grooter lof toe; want hetgeen ik in de volgende uren leed, terwijl mijn vader zijne pistolen ontladde, den begonnen afscheidsbrief verscheurde, en zich met een blij gemoed ter ruste begaf, — ik kan 't u niet zeggen. Nu eens verweet ik mij, dat ik, als een bijge-loovig kind, te veel waarde aan een droom gehecht had, dat ik overijld gehandeld en mijn vader wel langs den weg der rede van den voorgenomen zelfmoord had kunnen afbrengen; dan weder gevoelde ik wèl gehandeld te hebben, doch tegelijkertijd ook het grenzelooze verdriet, dat ik mijzelve bereid had door voor altijd van u af te zien. De tranen, die ik toen vergoot, waren bloediger dan al het bloed dat gedurende de bestorming stroomde; de wonde, die ik mij had toegebracht, was dieper en smartelijker dan al de wonden die toenmaals waren geslagen.

»Een uur na het aanbreken van den dag, had ik de sporen der doorgestane ellende zooveel mogelijk uitgewischt en ontving schijnbaar kalm den heer Warrendorf. Nog nimmer had ik hem met oplettendheid aangezien; thans zocht ik te vergeefs naar een zweem van sympathie, naar een enkel vonkje van zielenverwantschap. Op zijn gelaat was slechts begeerte en sluwheid te lezen.

— »Mijnheer Warrendorf!» zeide ik op afgemeten toon, »de verzekering, dat ik u niet liefheb, heeft u niet afgeschrikt om andermaal naar mijne hand te dingen, — welnu, »gij kunt die verwerven op twee voorwaarden.»

— »Zij zijn reeds toegest....»

— »Vergun mij uit te spreken. De eerste voorwaarde is, dat gij onze verloving zes maanden geheim houdt; de tweede, dat gij mij de schuldbekenissen mijns vaders schenkt. Gij verwondert u? gij treedt verschrikt terug? Er is toch niets vreemds in; alleen is het doorgaans de gewoonte dat de ouders of voogden de voorwaarden stellen; in dit geval doen het de betrokken partijen zelven.»

— »Maar weet gij wel, jufvrouw! hoeveel die schuldbekenissen bedragen?»

— »Neen, dat weet ik niet; maar gij zult wel weten of zij tegen mijn persoon opwegen. — Uw antwoord?»

— »Ik neem aan, te gelukkig om!»

— »Waar zijn de papieren?»

— »Hoe, wilt gij die»

— »Dadelijk hebben.»

— »De koopman aarzelde. Op zulk een wijze had hij nog nimmer zaken gedaan. Eindelijk vroeg hij :

— »Welke zekerheid heb ik, dat gij niet van uw besluit terugkomt?»

— »Geen andere als het woord van Elise Sielberg. Is u dat niet genoeg?»

»Warrendorf begreep dat hij een gewaagde onderneming begon, doch wilde niet terugtreden; daarom nam hij eenige gezegelde papieren uit zijn portefeuille, en antwoordde met een wantrouwenden blik :

— »Dat is genoeg. Hier zijn de acceptatiën.»

»Ik verscheurde ze voor zijne oogen en zeide :

— »Zoo zijn wij dan verloofd, mijnheer Warrendorf! in het geheim verloofd, onthoud het wel! Eerst over zes maanden kunt gij uwe regten laten gelden, die tijd is mij onontbeerlijk om van mijn vroeger leven afscheid te nemen.»

»Warrendorf brak zijn woord. Te Batavia althans sprak men wel dra algemeen over onze verloving, en Warrendorf ontkende die op een wijze, die geen twijfel overliet. Zijn onwaardig gedrag bragt mij in een tweestrijd, die veroorzaakte dat ik den brief niet afzond, waarin ik u mijn toestand schilderde en mijn handelwijze regtvaardigde; de slag, door mij aangebragt, zoude gij verdragen hebben, Robert! daarvan was ik overtuigd. Nu vroeg ik mij af of ik mijn woord gestand moest blijven, nadat Warrendorf het zijne gebroken had; ik klemde mij, met al de zelfzucht der wanhoop, aan de eerste uitvlugt, het eenigste redmiddel dat zich aanbood; doch de stem van mijn geweten zeide mij, dat ik de eer mijns vaders dan niet op een eerlijke wijze had gered.

»Toen ik Leonie's brief ontving, waarin uwe wanhoop werd geschetst, was ik radeloos en bad God om uitkomst.

»En er kwam uitkomst, Robert!»

XVII.

Een reisgezelschap op den Djiëng.

Op een helderen morgen verliet een gezelschap van een zestal Europeanen de hoofdplaats der residentie Banjoemas, en sloeg den weg in, die naar het Djiëng-gebergte voert. Uit de zilveren galons om de mutsen van een paar leden van dit gezelschap, uit de halfvergulde pajongs van eenige inlandsche hoofden en uit het talrijke gevolg te paard, bleek het duidelijk dat zich daarbij een assistent-resident en een controleur bevonden.

De tegenwoordigheid van vreemdelingen in het binnenland geeft dikwijls aanleiding tot togten naar afgelegen punten — b. v. naar een waterval, een krater, een hoogen bergtop — waartoe men uit eigene beweging zoo ligt niet besluit. Kooplieden van de strandplaatsen die in het belang hunner patronen op reis zijn, en officieren die van garnizoen veranderen, zijn altijd geneigd tot een of ander uitstapje, en de civiele ambtenaren grijpen gretig de gelegenheid aan, om hunne gewone inspectiën in aangenaam gezelschap te maken. Daar zij bovendien over de »hulp der bevolking» beschikken, is hun geleide, zoo al niet onmisbaar, althans een waarborg voor gebrek, en geeft de zekerheid, op zijn minst zich het noodige te kunnen verschaffen.

Ofschoon de togt naar den Djiëng geen van de moeilijkste was, ging hij echter — zoo als elke togt in het hooge gebergte — met gevaar gepaard.

Reeds bij het bestijgen van den berg had er bijna een groot on-

geluk plaats. Op zekere hoogte namelijk kwam het reisgezelschap in een zware onweerswolk, die zich juist ontladde. Het was een wonderlijke gewaarwording, zich plotseling in den donkeren nevel te bevinden, die altijd in beweging is, op en neder, voor- en achteruit gaat, waaruit bliksems schieten aan uwe voeten, en groote droppels zich voor uwe oogen vormen of krachteloos op u vallen. Menschen en dieren werden dermate door dit indrukwekkend schouwspel bevangen, dat zij de voorzigtigheid uit het oog verloren en niet bedachten, hoe glibberig het steile pad langs den onpeilbaren afgrond was geworden. Het paard van een officier struikelde, gleed achteruit en verdween met den ruiter in den afgrond; tegelijkertijd hoorde men voor het eerst — als ware het om de ontzetting te vergrooten — het ratelend geluid van den donder in de diepte.

Hulp aanbrengen was hier onmogelijk; doch luister, is dat geen menschelijke stem? Een inlander buigt zich over den afgrond; toen de nevel een oogenblik terugwijkt, ontwaart hij den officier twintig voet onder zich, aan een zwakken boomstam geklemd. Hij beantwoordt zijn hulpgeschrei, en in allerijl brengt ieder het zijne bij, om zoo spoedig mogelijk een koord zamen te stellen. Zonder de hulp der inlanders zou dat evenwel niet in tijds gelukt zijn. Met de tali's, die zij op reis gewoon zijn voor kleine herstellingen aan het tuig bij zich te dragen, worden stijgbeugels en staartriemen, toomen en slindang's hecht aan elkander geknoopt, het reddingskoord naar beneden gelaten, doch... een el te kort bevonden! Maar ook daarvoor is raad. Men bindt het uiteinde van het koord om de voeten van een goendal (geleider van een paard), die als verlengstuk zal dienen, nu over den afgrond gaat hangen, en vastgehouden wordt door hen die zich boven aan den rand hebben vastgezet. De officier, wiens krachten op het punt staan te bezwijken, wordt gered en komt met den schrik vrij.

Zonder verdere avonturen kwam men op het uitgestrekte plateau van den Djiëng. In aloude tijden vond men hier een groote stad; enkele gebouwen (een paar tempels) stonden nog ongeschonden daar, om het te getuigen. De koude in deze hooge luchtstreek was zoo hevig, dat de reizigers hun avondmaal namen aan een groot hout-

vuur, dat in het midden der passagrahan brandde; 's nachts legden men zich onder een paar wollen dekens ter ruste. Het was een verrassende overgang, zoo eensklaps in een koud klimaat verplaatst te worden. Daar stonden op een rij eenige bamboe-huisjes en eenige schrale perzikenboomen, maar een eigenlijke dessa zag men niet. Voor de woningen stonden de inboorlingen — in den regel zit de inlander neergehurkt — met eenige kleur op de bruine wangen, in wollen dekens gehuld; de paarden waren met lang winterhaar, de honden — van een eigenaardig ras, de javaasche St. Bernards — met een dikke vacht bedekt. Patrijzen vlogen voor uwe voeten op, en als gij lust hadt voor het opgaan der zon, u naar het gindsche meer te begeven, zoudt gij somtijds een vliesje ijs op de waternvlakten kunnen waarnemen!

Men bezocht de Kawa Dringo, een heete modderbron, waaruit het zwarte slijk hoog opsprong. Men kwam aan een drie honderd voet diepen trechter van grooten omvang, rondom met hout bewassen. Die sombere plaats, de Pekaraman der inlanders, was de beruchte stikvallei. Haar bodem, waarop geen grashalmppje groeide, had het aanzien van een dorre zandwoestijn, van een stuk grond waarop de vloek gevallen was, van een verlaten slagveld, zooals men het in den droom ziet, van een monsterknekelhuis.

Vlugtte een hert voor den reuk van den hongerigen tijger en joeg het in blinde vaart door het hout naar beneden, — slechts twee sprongen over den bodem der vallei, en het stortte voorover, hief nog eenmaal zijn breedgetakten kop op, en.... stierf.

De tijger, die zijn prooi schuifelend nashuift, springt er op met een vervaarlijk gebrul; maar in stede van zich met bloed te verzadigen, verheft hij zich op zijn achterpooten, slaat met de voor-klaauwen een onzichtbaren vijand van zich af, en.... valt dood ne-der!

Door de versche glagak op de helling des trechters gelokt, gaat de rhinoceros met loggen tred over den bodem naar de andere zijde. Geraamten zinken vertrappt ineen, beenderen en knoken kraken; doch drie vier schreden verder slaat hij loeiënd neer, doet door zijn val den grond daveren, en.... sterft!

Eenige dessahonden jagen achter een wild zwijn, dat regt voor zich uit, de struiken inrent. De overzijde van het enge dal schijnt hem nog veiliger schuilplaats toe. Hij tuimelt naar beneden, schiet over den kalen bodem, struikelt, om.... nooit weer op te staan!

De honden zien hun slagtoffer liggen, vliegen er heen, om de scherpe haken in zijn vleesch te slaan, en..... stikken!

Groote roofvogels drijven, hoog in de lucht, op hunne uitgespreide vleugels en ontwaren met hun scherpe zintuigen het rottend aas. Pijlnel schieten zij omlaag, slaan neb en klaauwen in den walgelijken buit, en.... blijven er ontzield op liggen!

Een verliefd, behaagziek rijstdiefje springt vrolijk en dartel van tak op tak, tot aan den benedenrand der stikvallei; het vermaakt haar, zich steeds door haar aanbidders te zien volgen. Ziet, nu laat zij hem zeer dicht bijkomen, maar 't is om onverwachts des te verder weg te vliegen; want met een snelle wending zweeft zij tijlpend dicht langs den bodem naar de overzijde. Halfweg gekomen fladdert zij niet meer, maar ligt, even als haar aanbidders, levenloos op den grond!

Al wat in de vallei komt, de woudkoning zoo goed als het nietigst insect, komt er in om, zonder genade. Want uit den bodem stijgt een stiklucht op tot een hoogte van twee tot vier voet, waarin geen schepsel kan leven; het koolzuurgas, daar ontwikkeld, blijft boven den bodem hangen, omdat het zwaarder is dan de dampkringslucht en door geen wind beroerd wordt.

Gij gelooft het niet?

Volg met uwe oogen den inlander, die daar vóór u de helling afgaat, tot op eenige schreden van den bodem. Hij heeft een paar kippen in de hand en een hond aan een touw. Daar slingert hij een vogel in de lucht; kakelend en half zwevend komt deze op den grond teregt, wil zich oprigten, maar strekt de pooten uit en sterft. Met den tweeden gaat het even zoo. De hond wordt losgelaten om de kippen te apporteren; hij wil gehoorzamen, en boet het met zijn leven.

XVIII.

Een verschrikkelijke gebeurtenis, die Robert verschrikkelijk weinig aandoet.

Over de groote Solfatara van den Djiëng, de Kawa Tjondro di moeka, ligt een geelachtige witte korst van ongelijke dikte, doch overal ondermijnd. Een zwaar voorwerp daarop geworpen, geeft het zelfde holle, klinkende geluid als de steen op de bevroren oppervlakte van het water. Uit een menigte kleine gaten stijgt een stinkende zwaveldamp op; in enkele gaten van grooter omvang ziet men de heete lava of modder borrelen; op één punt zelfs kookt het zoo sterk, dat er zich geen korst heeft kunnen vormen.

Er behoort weinig verbeeldingskracht toe om zich bij het »fornuis van den duivel" te wanen, zoo als de inlanders die plaats wel eens noemen; er behoort eenige moed toe om zich op die broze korst te wagen.

Schaamde men zich niet voor zijne reisgenooten, en gaf de gids, die u met stoute schreden voorgaat en slechts ter loops zegt dat men niet regts of links moet afwijken, niet zulk een goed voorbeeld, — menigeen zou voor die avontuurlijke wandeling terugdeinzen. In den aanvang gaat het niet zonder huiveren, stap voor stap, over den vurigen poel; het vertrouwen keert echter spoedig terug. Men steekt een stok in het eerste dampende gat, om de dikte van den warmen vloer te meten. Een grootere opening trekt uwe aandacht; gij wilt de grijszwarte lava van nabij beschouwen, gij zoudt het onderaardsche vuur wel willen zien dat dien verbazenden ketel reeds eeuwen lang aan 't koken houdt; en, door het grootsche, ontzagverwekkende van het tooneel medegesleept, is er van vrees geen sprake meer.

Warrendorf, een der reizigers, slechts door zijn bediende gevolgd, was een tiental passen afgeweken van het eenige bruikbare en — volgens bewering van den gids — niet eens altijd begaanbaar pad, dat door het gezelschap gevolgd werd. Men riep hem toe voorzigtig te zijn, maar die raad werd in den wind geslagen. Hij wilde nader bij het brandpunt komen, bij de open plek waar de lava het hevigst woelde, somwijlen met kracht werd opgeworpen, en dus het best waar te nemen was. Juist zou hij met eenige inspanning een groot stuk versteende lava in den poel werpen om de uitwerking daarvan te zien, toen eensklaps de bodem onder zijne voeten bezweek en hij tot aan de middel in de gloeiende massa wegzonk. Er verhief zich een algemeene kreet van ontzetting, die het gekerm van den ongelukkige een oogenblik overstemde. Warrendorf's bediende heeft hem het einde van een langen stok toe gehouden en poogt zijn meester tot zich te trekken, maar naderen durft hij niet.

Een opeenhooping van meer menschen op hetzelfde punt zal nog meer levens in gevaar brengen. Kapitein Krieger, een der reisgenooten, begrijpt dit.

Met een gebiedende stem, die omtrent zijne zedelijke meerderheid geen twijfel laat en zelfs den assistent-resident tot gehoorzaamheid dwingt, gelast Krieger dat niemand zich verroert, snelt alleen naar de plaats des onheils, en waagt zich tot aan den rand die meer en meer afbrokkelt. Nu neemt hij Warrendorf bij de schouders en, terwijl men bij die inspanning de bodem onder hem ziet buigen, trekt hij den ongelukkige uit de gloeiende lava.

Die opofferende daad mogt echter den roekeloozen Warrendorf niet redden. Hij bezweek eenige uren later!

Wat zal ik u zeggen, lezer! Robert vond het uiteinde van den chef van het huis Warrendorf & Co. verschrikkelijk; hij kon zich zeer goed begrijpen, dat Elise het hem niet kon mededeelen. Maar hoe akelig ook, juist die afgrijselijke gebeurtenis nam alle hinderpalen weg, die zijn geluk in den weg stonden. Zelfs Warrendorf's verloving, waartoe Elise door een gevoel van kinderpligt was gedwongen geweest, had haar nut gehad; want daardoor was Kedang van zijn

schuldenlast bevrijd. Ik wil mij niet beter voordoen dan ik ben , en beken daarom openhartig dat ik het akelige verhaal — overigens niet ongeschikt om u tevens iets van het Djiënggebergte te vertellen , — niet zonder vreugde vernam. Die vreugde werd nog verhoogd door de mededeeling dat de langverwachte , de vurig verbeide , rijke oogst eindelijk was gekomen , en de overste Sielberg den vurigsten wensch zijns levens vervuld zag.

XIX.

Een schoone dag.

Na de verovering van Beleling en Karang Assam werd er geen kogel meer gewisseld en viel er geen enkele vijandige daad meer te bestraffen. De overmoed der vorsten was gefnuikt en geheel Bali kwam in onderwerping. Voor de overmagt zwichtende en naar de verwijdering der expeditionaire magt hakende, hadden de geslagen vorsten de traktaten onderteekend die hun voorgelegd waren. Zonder van plan te zijn aan den inhoud dier traktaten te voldoen, zonder zelfs daartoe in staat te zijn, hadden zij zich verbonden, in tien jaren een som van drie tonnen gouds aan het nederlandsch gouvernement te betalen tot vergoeding der oorlogskosten; verder hadden zij op zich genomen om slavenhandel, strand- en zeeroof af te schaffen en tegen te gaan, materialen te leveren tot opbouw van een fort nabij de onschepingsplaats, en eindelijk om voor hunne rekening het garnizoen te verplegen, dat het fort zoude bezetten, tot dat de oorlogskosten geheel afbetaald waren.

Dat alles klonk zeer schoon. Inderdaad werd er ook een fort gebouwd en bezet, en de expeditionaire magt naar Java terug gezonden, maar de balinesche vorsten lachten om de hollandsche onnoozelheid. Het volgen van de in Europa gebruikelijke politiek, het sluiten van traktaten op europeschen voet, bleek weder niet van toepassing te zijn op een volk als de Balinezen; want van de drie-maal-honderd-duizend gulden werd nooit een duit betaald; integendeel is het nederlandsch gouvernement wel verplicht geworden, la-

ter nog verscheidene tonnen gouds uit te geven, om de eer van de vlag op te houden.

Er behoort waarlijk veel kennis van land en volk toe, om nooit politieke fouten te maken in onze betrekkingen met onafhankelijke of leenpligtige indische vorsten; want hetgeen bij den een onontbeerlijk is, moet bij den ander zorgvuldig worden vermeden; hetgeen met goed gevolg op het volk A kan worden toegepast, is bij B in het geheel niet aan te wenden; wat vorst A begrijpt en aanneemt, zal vorst B voor een beleediging aanzien en nooit verdragen. Dit naauwkeurig in het oog te houden, is de taak der regering; en het is somwijlen voor een gewoon soldatenverstand onbegrijpelijk, dat men zoo vaak aan hetzelfde euvel mank gaat.

Geeft men zich, bij eenig geschil, al rekenschap van hetgeen men eigenlijk verlangt en hoever men gaan wil, en ontbreekt het aan kennis van land en volk, — onmogelijk zal de magt kunnen bepaald worden die noodig is om het geschil te beslechten. Maar al stelde men ook in den regel te veel strijdkrachten beschikbaar, dit zal het gebrek aan kennis niet vergoeden; die maatregel zou, bij een tasten in den blinde, den aanvoerder slechts meer zorgen op den hals halen en zijne verantwoordelijkheid vergrooten. Zagen wij voor eenige jaren niet een groote expeditionaire magt ageren in een land, waarvan niet eens de juiste ligging der hoofdplaats kon worden aangegeven, niettegenstaande wij sedert twee eeuwen met dat land in aanraking waren, en ruim een kwart eeuw geleden de bevolking met een aanzienlijke krijgsmagt tot onderwerping en erkenning van ons oppergezag gedwongen hadden? — Zoolang het mij heugt, is er zelden een behoorlijke verhouding geweest tusschen de strijdmagt die uitgezonden en de taak die haar opgedragen werd. Nu eens draagt men den kommandant van een schip op, om een inlandschen vorst te tuchtigen, die diep in het binnenland, boven op een berg, of buiten bereik van het scheepsgeschut zich heeft versterkt; dan weder wacht men een jaar, waar men geen uur moest dralen; soms zendt men een kompagnie uit, waar een batalion naauwelijks voldoende is. Hieruit volgt dat men hoogst zelden dadelijk slaagt, wel eens een gevoelige nederlaag lijdt, dikwijls bij

gedeelten zijne krachten verspilt, om te eindigen met een vernieuwde, ditmaal grootere inspanning. Dat alles is het gevolg van een kwalijk begrepen zuinigheid, die voortvloeit in de eerste plaats uit gebrek aan kennis, vaak uit beginselloosheid, doorgaans uit te groote liefde voor het batig slot, en een enkele reize uit een soort van bekrompen humaniteit, om het militaire element niet te gebruiken dan in den uitersten nood.

Er heerschte een buitengewone beweging onder de bataviasche bevolking. Slechts een enkel ambtenaar reed met zijn wagen of bendy het Waterlooplein op naar het »Groote Huis ;" de meesten sloegen den weg naar de stad in. Rijpaarden en huurwagens stonden voor de officierswoningen gereed, terwijl de officieren zelven in een opgewonden stemming in de gemeenschappelijke voorgalerij op en neêr gingen. Soldatenvrouwen in »pakejan deftig" (zondagspak), sommigen in een »badjoe kastijn" (satijnen kleed), den sleutelbos, in een punt van den zijden zakdoek gebonden en zwierig over den schouder hangende, de doek zelf wijd uitgespreid over de borst, de pajong boven het hoofd, stapten, met de voetjes in goud gestikte muilen of eenvoudige klétèk's; maar altijd zoo wijd mogelijk naar buiten gezet, statig en snappend de sluisbrug over. Zelfs onder de zuivere inheemsche bevolking langs Molenvliet heerschte een buitengewone levendigheid; men ondervroeg élkander met belangstelling, men zag met nieuwsgierigheid uit naar den kant der stad. Van menige villa was de nederlandsche vlag uitgestoken, en zelfs de blanke dames, gewoonlijk op dit uur nog onzichtbaar, hielden zich in de voorgalerij op, en schenen met ongeduld zich op de een of andere buitengewone gebeurtenis voor te bereiden.

Een dier schoone dagen was aangebroken, waarop de verdiensten van den krijgsman door iedereen begrepen en erkend, waarop de soldaat door één uur van algemeene geestdrift beloond wordt voor langdurige opoffering en zelfverloochening; een dier dagen waarop elk burger het schoone, het verhevene van den soldatenstand gevoelt en het hem berouwt zelf geen soldaat te zijn; een dier onvergetelijke

dagen, wier herinnering den braven militair tot troost is bij de ontberingen die hem wachten, of op den ouden dag, als hij — zonder zonder vrouw of kroost — alléén op de laatste aflossing zit te wachten; een dier weinige dagen, waarop het den ruwen krijgsman, juist in het hoogste genot der zegepraal, ondoenlijk is om zijne aandoening meester te blijven, en hij een traan wijdt aan den makker, die op het slagveld of in het hospitaal achterbleef.

Men moet ondervonden hebben wat het is, afscheid van het leven te nemen, den dood koelbloedig te gemoet te gaan, uwe makkers regts en links in het stof te zien bijten; de naauwste banden met geweld te zien losscheuren, geen oogenblik tijd te hebben om aan uw gevoel lucht te geven, maar met de hardvochtigheid van den scherpregter voort te gaan, altijd door te gaan tot dat uwe taak is volbragt, — om ten volle het genot van het leven te beseffen. Dan wekt het feestgewaad, waarin de stad uwer inwoning zich doscht, een onuitsprekelijke blijdschap in uw gemoed; dan versnelt uwe ademhaling, als gij overal de vlag ziet waaijen waarvoor gij hebt gestreden; dan overstelpen u vreemde aandoeningen als gij het gewuif en gewoel der menigte, u ter eere, op de ontschepingsplaats bemerkt; dan gevoelt gij een koude rilling door uwe leden gaan, als duizend krachtige stemmen zich gelijktijdig verheffen om u welkom toe te roepen. En de ongevoeligste snorrebaard, die spotte bij het vertrek, die nimmer een blijk van weekhartigheid gaf, kan dan zijn tranen niet meer bedwingen!

Een bonte menigte verdrong zich in de breede straten van oud Batavia, om de dappere troepen van nabij te zien. Waar het hoofd der kolonne onder tromgeluid of hoorngeschal naderde, plaatste de chinesche handwerksman zich, met zijn gereedschap in de hand, aan de huisdeur, en gaf — ten teeken van eerbied — met een kleinen stoot de vrijheid aan zijn haarstaart, die om de kruin van het hoofd opgerold lag; de Maleijer ligtte, niet minder eerbiedig, zijn toppi (hoed) van het hoofd, en zelfs de Arabier durfde niet na te laten voor elk peloton een buiging te maken.

Wél waren de gelederen gedund, wél droegen de gelaatstreken van menigen krijger de sporen van vermoeyenis, maar krijgshaftig

en indrukwekkend was hun voorkomen in hooge mate , en in het oog vallend de flinke gang , de vrije blik der javaansche soldaten die hunne eigenwaarde hadden leeren kennen.

Vrienden en kennissen kwamen tusschen de gelederen om een hand te drukken , eenige woorden te wisselen en plaats te maken voor anderen. Waar een troep Europeanen bij elkaar stond , ging op nieuw een gejuich op , dat in alle rigtingen zijn echo vond bij de menigte. Opgevouwen vlaggen , uit de ramen stekende , werden ontrold op het oogenblik dat de kolonne voorbij marcheerde , en strooiden een regen van bloemen op de hoofden der soldaten. Vernieuwd hoera! Jonge moeders lieten door liefvallige kinderen ruikers aan de officieren aanbieden , en uit iederen wagen , uit elke woning wierpen de dames hare bloemruikers tusschen de gelederen.

In de dame , die op gindsch balkon staat , herkennen de Afrikanen de echtgenoot van hunnen kapitein. Het geschreeuw is oorverdoovend. Onverhoeds vatten twee à drie der grootste reuzen hun »vadtje» aan , ligten hem op , zóó hoog , dat hij zijn vrouw de hand kan geven. Die handeling is ruw , al te gemeenzaam zelfs , maar zij wordt niet kwalijk genomen.

De stafmuziek wacht halfweg het kampement de kolonne op , plaats zich aan haar hoofd en heft dadelijk aan.

Ter hoogte der Harmonie staat een bleek officier , met den arm in een zwarten band. Reeds op een afstand herkennen hem de soldaten. Ditmaal stijgt er uit de gelederen een doordringend hoera op.

»Leve kapitein Robert!» klinkt het.

De Javanen der tweede kompagnie schreeuwen het hardst.

Kapitein Robert vergeet zijne zwakte , zijn arm , zijn dokter , alles! Hij loopt de kolonne tegemoet , wordt hartelijk welkom geheeten door zijn chef , trekt zijn sabel , en plaatst zich aan het hoofd zijner kompagnie.

En terwijl de geestdrift en het onstuimig gevoel , door zijn onverwachten terugkeer in de gelederen veroorzaakt , overgaat op de menigte die er ooggetuige van is , brengt Robert met zijn sabel een sierlijken groet aan een paar dames , die met tranen van aandoening in de oogen dat tooneel op eenigen afstand hebben aanschouwd.

XX.

Een zwarte wolk, die voorbijtrekt.

Nimmer te voren mogten wel zooveel rijtuigen tegelijk aan de hekdeur van het kazerne-kampement gestaan hebben als dien dag.

Toen de afslag was geslagen, beijverden vrienden en kennissen zich om het zeerst den officieren een paar dagen gastvrijheid aan te bieden en over te halen dadelijk in hunne wagens te stappen; en terwijl ieder zijn weg ging, en ik het rijtuig opzocht, waarin Pie-nema met de dames mij reeds wachtte, hield de kommandant der Afdeeling mij staande en zeide:

»Als de wandeling u niet te veel heeft vermoeid, verwacht ik u morgen vroeg om half-zeven, om mij naar de parade te vergezellen.»

's Anderendaags was ik op het bepaalde uur present en reed met den kolonel naar het paradeplein bij de gevangenis, waarvan de troepen reeds drie zijden hadden ingenomen, terwijl aan de vierde zijde een hoop aarde lag, die weldra met het bloed van een ter dood veroordeelde zou gedrenkt worden.

Arend, kanonnier 1^e klasse, een onberispelijk soldaat had in drift de hand opgeheven tegen zijn superieur.

Het vonnis van den krijgsraad, waarbij hij tot den dood met den kogel was veroordeeld, werd heden ten uitvoer gebragt.

Stil en onbewegelijk stonden daar diezelfde soldaten, die gisteren zoo luidruchtig feest vierden; innerlijk ontroerd en bewogen stonden daar de mannen, die uren lang 's vijands vuur met woeker hadden

betaald, en thans huiverden op het denkbeeld van een enkel schot te moeten doen.

Maar dat schot joeg een kogel door het hart eens makkers!

Bestond er dan geen medelijden? Kon de zegepraal van gisteren, die algemeene hulde aan het goede gedrag van zoovelen, niet tot vergeving stemmen voor het vergrijp van een enkele? — Neen, de krijgswet was onverbiddelijk; die straoefening zou voor eeuwig een somber waas werpen op de herinnering aan dien blijden dag.

De inspectie langs de gelederen is afgelopen. Op het slaan der klok wordt de veroordeelde uit de gevangenis gevoerd. De muziek, gisteren zoo opwekkend, zoo vol vuur, klinkt heden zwaarmoedig dof.

Op last van den kolonel, heb ik den kommandant van het vuurpeloton nog eens herinnerd, de hanen te doen spannen, voordat hij naar den zandhoop marcheert. Hij ziet er even ontdaan uit als de soldaten onder zijne orders.

Arend staat voor den zandhoop; terwijl het vonnis wordt voorgelezen, komt de chef van den generalen staf op het parade-plein. De veroordeelde knielt, om zich de oogen te laten blinddoeken. Ik wenk het vuurpeloton om te naderen. Op zes passen afstand houdt het halt en maakt vaardig; twee hanen tikken. O! dat geluid doet pijn! het moet den geknielde door de ziel snijden. De kolonel werpt een bestraffenden blik op de onachtzamen die, door het hoofd te verliezen, een wreedheid begingen.

Waarom blijft de kolonel nog staan, nadat de auditeur-militair en de provoostgeweldige zich reeds teruggetrokken hebben? Waarom den doodstrijd nog verlengd?

Daar treedt de chef van den generalen staf op ons toe, haalt een papier uit de borst en roept overluid:

»Gratie! de Gouverneur-Generaal verleent gratie!»

Een ligte beweging in de gelederen getuigt van de blijdschap der manschappen. Alleen de veroordeelde blijft onbewegelijk geknield.

De chef van den staf gelast, hem den blinddoek af te doen en op te rigten; hij spreekt hem toe en zegt: »dat de Gouverneur-Generaal van het regt om gratie te verleenen, hem door den Koning geschonken, gebruik maakt; dat hij, om der wille der sol-

daten die zich op het oorlogsveld dapper kweten, voor een enkele maal een overtreding met zachtheid zal straffen, enz.

Gode zij dank! het bloed van den kameraad zal niet vloeijen; de sombere wolk is door een tooverslag weggevaagd. De geweren worden in de rust gezet, de begunadigde, ondersteund door een paar man, naar de gevangenis teruggebracht.

»Leve de Koning! leve de Gouverneur-Generaal! hoera!» klinkt het plotseling uit aller mond, want er was behoefte, om ook slechts door een enkelen schreeuw, aan het opgekropt gemoed lucht te geven.

Nu eerst komt Arend tot bewustzijn; hij staat stil, ziet om zich heen en barst in tranen los.

Ik heb den kolonel naar huis begeleid en wil afscheid nemen.

»Ga een oogenblik zitten, mijnheer Robert! wij moeten nog wat verhandelen.

»Gij weet — ging hij voort — dat ik onlangs het ongeluk had, mijn adjudant te verliezen. Nu heb ik hier een hoop brieven van officieren uit alle hoeken van den archipel; en hier nog een lijstje van een menigte anderen, die in persoon gekomen zijn om zich aan te bevelen. Ik heb echter de gewoonte om mijn adjudant zelf te kiezen, en ik kies nooit iemand die zich zelf aanbiedt voor een betrekking van vertrouwen. Mijn oog is op u gevallen, en de generaal, aan wien ik dit mededeelde, keurt mijne keus goed. Het hangt dus alleen maar van u af, of ik al dan niet het genoegen zal hebben u als mijn adjudant voor te dragen.»

Het zal wel onnoodig zijn te zeggen, dat ik mij geen oogenblik bedacht om die betrekking aan te nemen. Nadat ik mijn kolonel voor de vereerende onderscheiding hartelijk had bedankt, speeede ik mij naar Pienema's woning, om de blijde tijding aan mijne vrienden mede te deelen.

XXI.

Vreugderijk en de Vreugderijkers.

Aan den kant van het Waterlooplein die tegen het »Grootte Huis» ziet, regts van den breeden weg naar het Koningsplein, stond indertijd een groot houten huis, met pannen gedekt, dat een reeks van jaren door de eerste militaire autoriteit in de afdeeling bewoond, maar sedert eenigen tijd afgekeurd was. Ruime voor- en achterbinnen- en buitengalerijen, een achttal kamers, een groot erf met vruchtboomen, dat zich tot aan de snelstroomende Tjiliwong uitstrekke, een stal voor acht paarden, een breed koetshuis en een menigte bijgebouwen, ziedaar ten naastenbij de woning, die voor hare bestemming ongeschikt was geworden en eerlang zou worden gesloopt.

Daar het garnizoen in de laatste jaren grooter geworden en er geen nieuwe huizen bijgebouwd werden, was de behoefte aan officierswoningen zeer toegenomen.

Dat gebrek aan huizen was een regtmatige grief van de officieren tegen het gouvernement, een bron van onuitputtelijk pruttelen. Voor ambtenaren, die even als wij, maar ook niets meer aanspraak op vrije woning hadden, werd wel gezorgd; maar de officieren »die geen memories of nota's inzenden, die zich wel behelpen kunnen, zoo 't heet, die aan gehoorzamen gewoon zijn, en niet dan in den uitersten nood met reclames of bezwaren voor den dag komen,» werden maar als schapen bij elkaar gestopt of konden voor vijf-en-dertig gulden indemnissatie heinde en ver een dak zoeken. Dat was wel erg; op dat belangrijk punt heerschte er bij het bestuur een groote

onverschilligheid; en de legerkommandant sprong niet altijd naar den eisch in de bres voor de belangen zijner ondergeschikten.

Op zijn best werden toenmaals de afgekeurde woningen vernieuwd; het duurde althans ontzettend lang. Ik weet niet hoeveel formaliteiten er al in acht genomen moesten worden, hoeveel departementen van het »Groote Huis" er wel in betrokken en er overgehoord waren, voordat er iets tot stand kon komen; want niet aan de genie, zoo als men redelijkerwijs zou veronderstellen, maar aan den chef van den Waterstaat, aan een civiel ambtenaar was het onderhouden van het militair kampement opgedragen. (Als men echter in aanmerking neemt, dat de genie belast is met het topografisch bureau, dat geloof ik bij den generalen staf behoort, en dat de generale staf de dienst vervult van het militair departement, dan is het nog zoo heel vreemd niet). Dat de man, die het toezigt had over de bruggen en wegen van geheel Java, — d. i. die ze elk jaar door de bandjer's (overstromingen) zag vernielen en weder moest herstellen, — weinig tijd en lust had om zich meer dan volstrekt noodig was met het kampement te Weltevreden in te laten, was wel te begrijpen. En kwam hij er eindelijk toe, dan dwaalden zijne projecten en begrotingen van Pontius naar Pilatus, van bureau naar bureau, om goedgekeurd en beknibbeld te worden; dan had er uitbesteding plaats, die ook weêr goedgekeurd moest worden; en eindelijk kwam het tot de uitvoering, die uit hoofde der tallooze bedriegerijen der chiesche aannemers en de daardoor noodzakelijke naauwkeurige contrôle, tot in het oneindige duurde.

Ditmaal kwam die laauwe, langzame manier van handelen mij zeer te stade, want de bedoelde, voor een kolonel onbewoonbare kolonels-woning was voor mij nog zeer bewoonbaar. Daar er voor het oogenblik niets anders open was en ik later toch een gehuwde kapiteinswoning (zooals men ze noemde) zou moeten betrekken; daar de kolonel mij buitendien in zijne nabijheid wilde houden, kreeg ik zonder moeite zijne toestemming, om voorloopig mijn bivak in de afgekeurde woning op te slaan.

Bivak? ja waarlijk, veel beter was het niet. Er heerschte een

patriarchale, bijna inlandsche eenvoud. In de voorgalerij stond niets, in de binnengalerij een tafel met eenige gewone en een paar luijerstoelen; en in plaats van kanapé's, twee bamboe balli-bali's met een matje en een kapokkussen versierd. In het vertrek, door mij tot slaapsalet uitgekozen, stonden een kast en eenige kofferstellingen; dat was alles. Van vloermatten of gordijnen was geen sprake. Het servies tot den hoogsten graad van eenvoudigheid teruggebragt, prijkte op een bamboestelling. Moet ik de waarheid zeggen — mijn bedienden waren oneindig beter ingerigt.

Maar aan genoeg, tevredenheid en vrolijkheid, ontbrak het niet in dat groote huis. Alléén was ik er nooit, want acht dagen na mijn installatie (waarbij een paar lieve dames tegenwoordig waren) woonden er reeds een viertal vrienden bij in, een paar namelijk die, van Bali terugkomende, geen dak in het kampement vonden, en een paar gombongsche vrienden — Tament en Spyker — die te Batavia geplaatst, in hetzelfde geval verkeerden.

Hoe het huishouden marcheerde, ik weet het niet; maar het marcheerde. Niemand, die zich iets aan de tafel liet gelegen liggen; de jongens (bedienden) hadden vrij spel, als er maar gezorgd werd, dat er iets was. Gebeurde het soms dat er niets was, dan behielpen wij ons met brood, pisang en kaas; dan was de vrolijkheid des te grooter, en werd de pisang bezongen, en 's anderen-daags ging ieder op fourageren uit, zoodat er altijd een zekere overvloed op volgde.

Muziek en zang klonken bijzonder goed in dat afgekeurde huis. Een der huisgenooten had er een piano ingebragt; bij die gelegenheid was de luidruchtigheid zoo groot, dat een patrouille van de hoofdwacht — die juist voorbijging — kwam vragen of er ook hulp noodig was; een piano van honderdtwintig gulden, een prachtstuk dus. Wel is waar gaven eenige touches geen geluid, maar daar het instrument meestal door een ander geaccompagneerd werd, hinderde dit weinig. Veel klank was er ook niet in, maar dááran werd weinig gehecht; in onze ooren klonk het altijd goed, en onze lustige stemmen klonken des te beter, des te helderder; zóó goed zelfs dat zij weérklank vonden bij de burens, die dat afgekeurde

huis nog in de laatste dagen zijns levens den naam van Vreugderijk gaven.

Vreugderijk werd het rendez-vous van al wat vrolijk was, van ieder die behoefte had aan opwekking. In Vreugderijk ging het altijd lustig, soms wild, nimmer ongemaniërd toe. Lachte of zong men er eens wat luid, gij kunt er zeker van zijn, dat de vrolijkheid uit edeler bron ontsproot dan uit de roode kisten met het beschavingsmerk A. H. V.; want scherts en geest behoorden te Vreugderijk te huis, waren er aanstekelijk en op ieder uur welkom.

Behalve de vaste bewoners van Vreugderijk, logeerden er doorgaans nog drie à vier doortrekkende officieren, geestverwanten natuurlijk. De bezigheden en dienstverrigtingen van zoovele personen liepen uit den aard der zaak zeer uit een, en daardoor verviel van zelf de verdeeling van den dag. Op de heetste middaguren zag men voor Vreugderijk nog wagens en bendy's oprijden; men kon er zeker van zijn op elk uur van den dag minstens een paar vrienden »bij de hand" te vinden.

Wandelaars legden des avonds eens even in Vreugderijk aan, om wat nieuws te hooren of te vertellen. Van Vreugderijk gingen de cavalcades uit, en een paar uur later hoorde men er een menigte, min of meer belangrijke mededeelingen over de ontmoetingen gedurende den rid. Wie had geen preferentie onder de schoone dames van Batavia, of wie werd er niet van verdacht gehouden? Wie had niet een of ander zwak of gaf zich niet eens bloot aan plagerijen? Maar wie vond ook geen gehoor in Vreugderijk, als er behoefte was om het hart lucht te geven, om bemoedigd, getroost te worden? Wie wist niet, dat de vrolijkheid in Vreugderijk geen wuftheid, maar op degelijke grondalagen gevestigd was; wie was het onbekend, dat de bewoners van Vreugderijk door naauwe vriendschap verbonden waren, door vriendschap gesloten op de schoolbanken, beproefd in de gelederen, in het vuur, in alle omstandigheden des levens? Wie twijfelde er aan, of in de harten der Vreugderijkers plaats was voor edele gevoelens, voor hoogen ernst, voor kunst en kennis?

Zij zullen nooit uit mijn geheugen gaan, die goede dagen op Vreugderijk gesleten, de laatsten van mijn ongehuwd leven! Het

scheen dat het lot mij, tot afscheid, er nog eens volop van liet genieten, voordat het mij toestond het hoogste doel mijns levens, mijn vereeniging met Elise, te bereiken. Aan die lagchende toekomst alleen was het toe te schrijven, dat ik niet met de overige Vreugderijkers medeleed bij de gedachte aan de aanstaande ontbinding van den kring te Vreugderijk. Ik hielp mede, zooveel ik kon, om de afbraak van het reeds zoo lang afgekeurde huis tegen te houden, doch ten laatste waren onze hulpmiddelen uitgeput. En toen op zekeren dag eenige werklieden met hamers en breekijzers de hekdeur van Vreugderijk inkwamen en hunne sloopende handen aan de bijgebouwen legden, toen werden er treurzangen aangeheven, treurliederen geïnproviseerd, en toen de treurmars zich over het kampement en den omtrek verspreidde, ontvingen de Vreugderijkers, met zwarte strikken op de kabaaij, de condoleantie-bezoeken, en trokken als echte filosofen, van de treurige gebeurtenis op de genoegelijkste wijze partij.

XXII.

Een modellicier.

Indien ik alleen over Vreugderijk en de Vreugderijkers sprak, en geheel zweeg over mijn chef en mijne verhouding tot hem, zoude het kunnen gebeuren dat mijne lezers zich een te min denkbeeld vormden van een betrekking, die toch niet zoo onbeduidend was.

De adjudant van den kommandant der afdeeling — de officiële titel was eigenlijk »adjudant van den kolonel-kommandant der voormalige eerste groote militaire afdeeling op Java” — was, behalve hetgeen ieder adjudant is, de bril, de mikroskoop, het mnemotechnisch supplement, de regterhand van zijn chef, — chef van het afdeelingsbureau, chef van den staf der afdeeling als men wil. Tot de gewone werkzaamheden behoorden derhalve in de eerste plaats de bureaudiensten, waaraan het grootste deel van den dag werd besteed.

Onder het kommando van den afdeelingskommandant sorteerden al de garnizoenen van westelijk Java, tot en met dat van de residentie Cheribon. Beantwoording van rapporten, voordragten, staten, verzoeken, voorstellen enz. van een aantal garnizoens- en postkommandanten, én bevelen, voorschriften, beschikkingen, verordeningen van den afdeelingskommandant gaven schrijfwerk genoeg. Bovendien was het afdeelingsbureau de trechter, waardoor alle stukken aan en naar het militair departement gingen. Ik was dus in een oefenschool geplaatst, waarin de pen wel is waar een hoofdrol speelde, doch die mij tevens in de gelegenheid stelde de militaire wereld van een hooger standpunt te leeren kennen en te beoordeelen.

Zooals gewoonlijk het geval is, genoot ik iets van het aanzien waarin mijn chef bij het publiek stond, en ondervond al spoedig

dat verantwoordelijke officieren mij de meeste onderscheiding betoonden en dat zij, die mij formeel het hof maakten, van het minste gehalte waren. Slechts weinige kommanderende officieren rigtten zich regtstreeks tot den kolonel; de meesten vervoegden zich eerst bij mij, om het terrein te verkennen en te vernemen, wat ik dacht over deze of gene zaak, of eenig voorstel goed of niet goed zou opgenomen worden, enz. en gingen daarna naar den chef; terwijl enkelen, de zwakken, de angstvalligen, zich bepaalden om hunne zaak aan mij bekend te maken, met verzoek die den kolonel voor te dragen. Er waren hoofdofficieren die altijd iets te vragen hadden; anderen, meer zelfstandigen, die nooit kwamen, tenzij zij ontboden werden.

Menigvuldige inspectiën van de verschillende korpsen en wapens, die wij minstens eenmaal per jaar in de verschillende garnizoenen hielden, behoorden in de eerste plaats tot den werkkring van den afdeelingskommandant.

Doch afgescheiden van het leerzame en belangrijke mijner betrekking, had ik het geluk onder de leiding te zijn van een man, dien ik hoogschatte en weldra als een vader lief had; van een man, die zachtheid van inborst, goedheid van hart en beschaafdheid van vormen paarde aan kennis en ondervinding, aan strenge beginselen en een juist begrip van billijkheid en krijgstucht. In menig vertrouwelijk gesprek leerde ik hem als den braafsten krijgsman en den edelsten mensch kennen. Reeds op gevorderden leeftijd, doch met onveranderlijken ijver werkzaam, onderhield de herinnering aan de schoonste oogenblikken zijns levens bij hem de liefde voor zijn stand. Bij het vertellen der gebeurtenissen uit zijne loopbaan verdween de zestigjarige grijsaard, die reeds onder het eerste keizerrijk het soldatenkleed aantooft, en maakte plaats voor den jongeling, die onder de oogen van den grooten keizer den vuurdoop ontving. Dan sprak hij snel, met levendige gebaren en schitterende oogen:

»Wij bivakkeerden dien nacht op het slagveld, en 's anderen daags inspecteerde Napoleon onze divisie. Het tweede regiment, regts van ons, had bij het deboucheren uit een défilé een oogenblik gewankeld en daardoor 's keizers ontevredenheid opgewekt. Toen

Napoleon aan den regtervleugel van dat regiment kwam, wendde hij het hoofd af, gaf zijn paard de sporen en galoppeerde voorbij, zonder één man te willen zien.

»Het regiment gevoelde zich onteerd en vocht bij de volgende gelegenheid als een leeuw; het verloor toen meer dan de helft.

»Bij ons komende, nam de keizer den stap aan, sprak den kolonel toe en ging langzaam langs de gelederen."

— »De Hollanders hebben zich dapper gedragen. Wie hebt gij voor te dragen?"

»Toen de inspectie afgeloopen was, werd ik met twee andere onderofficieren voorgeroepen."

— »Uw naam, jongman," zei Napoleon.

— »Ferrier, Sire!"

— »Hoe oud zijt ge?"

— »Zeventien jaar."

»Toen zag hij mij een oogenblik aan, zoodat ik moeite had mijne oogen niet neêr te slaan.

— »Goed!" zeide hij, »gij zijt officier."

»Ik had liever het kruis gehad; maar met de kans om krijgsgevangen te worden, had de kolonel het beter geacht mij voor de epauletten voor te dragen. Het kruis kon ik altijd nog verdienen, meende hij."

Zonder vooruitzicht om zijne loopbaan op dezelfde wijze te vervolgen als hij die had begonnen, besloot Ferrier in 1816 naar Indië te gaan, toen de koloniën van de Engelschen zouden overgenomen worden. Met een duizendtal passagiers bevond hij zich aan boord van het lineschip dat het nieuwe bestuur naar Java overvoerde. Zijne lotgevallen gedurende die reis en den eersten tijd op Java konden een boekdeel vullen. In verschillende eervolle betrekkingen klom hij in rang op en onderscheidde zich steeds door beleid en kloekheid. Hij beleefde dagen van gebrek en ellende, en worstelde dat moeilijk tijdperk door, waarin met een luttele mágt een uitgestrekt wingewest moest bedwongen en productief gemaakt worden. Aan het hoofd van een handvol dapperen stortte hij zich meermalen met oud-ridderlijke onversaagdheid onder duizende Indianen en versterkte hun

geloof aan de onverwinnelijkheid der Hollanders. In den Java-oorlog kommandeerde hij een mobiele kolonne en verwierf de beide nederlandsche eeretekens. Nu stond hij sedert een reeks van jaren aan het hoofd der 1ste militaire afdeeling. Voorzeker was het zijne schuld niet, dat er nog geene sterren op zijne epauletten schitterden, want hij had ze honderdmaal verdiend; maar het indisch leger was en bleef een stiefkind, en schoon men in het moederland generaals bij dozijnen schiep, achtte men ze in de koloniën overbodig. Het spreekwoord »elk goed soldaat kan generaal worden», gold in Indië niet.

Kolonel Ferrier was een dier loten der groote armée van het keizerrijk, die de zuivere begrippen van militaire grootheid, van eer, pligt en krijgstucht in het indisch leger overplantten. Als een reusachtige eik stond hij onder het jonge geslacht, dat met eerbied tot hem opzag. Altijd minzaam, was hij de vraagbaak voor iedereen; rijk in ondervinding, wist hij in elk geval goeden raad te geven; sober en eenvoudig, strekte hij den onmatige tot voorbeeld; beleefd en hoffelijk, deed hij den troupier zich zijner ruwheid schamen; streng tot hardvochtigheid waar het de dienst van het land gold, zag men hem deelnemend tot weekhartigheid met den lijdende. Was hij verplicht een slag toe te brengen, zelf legde hij ook den balsem op de wond. Tegelijkertijd regter en vader, wist hij den schuldige vrees voor het kwaad en vertrouwen in zijn persoon in te boezemen. Bij elke handeling kwam het in het licht, dat een gelijke lust hem bezielde om zijn pligt te betrachten en goed te doen; en ik betwijfel of hij ooit, even als Titus, 's avonds zijn hoofd tevreden kon neêrleggen, wanneer hij tot zich zelf moest zeggen »ik heb een dag verloren.»

Thans rust de brave Ferrier in het graf. Een paar jaren voor zijn overlijden liet de Koning hem regt wedervaren en schonk hem de generaalsepauletten. Het leger rigtte een gedenkzuil voor hem op; aan erkenning zijner diensten, aan eerbewijzen ontbrak het dus niet. Doch langer dan het geslacht leeft dat hij heeft helpen opleiden, langer dan het metaal duurt waarop zijn deugden gegrift zijn, zal de echte krijgsmansgeest blijven bestaan dien hij in het dappere indisch leger heeft gekweekt.

XXIII.

Een officier-terreinopnemer.

Reeds veertien dagen had het gebeuk en geklop van koevoet en hamer aangehouden; de bijgebouwen en stallen van Vreugderijk werden gesloopt. Wat niet als stof en puin in de Tjiliwong was verdwenen, lag in hoopen op het erf.

»Bagimana sakarang, toewan?" (Hoe moet het nu, mijnheer?) had de oudste staljongen gevraagd, toen hij met een erbarmelijk gezigt kwam zeggen, dat men den stal ging afbreken.

De Vreugderijkers zagen elkander meesmuilende aan, totdat er een antwoordde:

»Tra perdoeli bagimana (het komt er niet op aan, hoe het moet.)"

»Tapi (maar)..."

»Gowé misti tau sendiri, bagimana! — soe dah! (gij moet het zelf maar weten; genoeg!)"

Met een lang gerekt »èh", dat zijne groote verwondering over zulk een antwoord uitdrukte, was de stalbediende afgedropen; doch tot onze vreugde zagen wij dienzelfden middag nog, onder het loof tegen den scheidingsmuur, een noodstal met een atappen dak verrijzen. De jongens, begrijpende dat wij niet weg wilden, hadden zelve raad geschaff.

Twee dagen later, stond er weder een jongen met een verlegen gezigt.

»Wel, Kromo! wat hebt gij te zeggen?"

»De metselaars breken mijn kamer af, toewan!"

»Zoo! wat zou dat?»

»Bagimana sakarang?»

»Deel de kamer met uw makker!» was het antwoord, en een afdoend »soedah» belette verdere praatjes.

Doch 's anderendaags stonden er twee te bagimanaën. Een kluchtige verlegenheid was nu op het gelaat der meesters te lezen.

»Bagimana?» herhaalde Spyker na eenig nadenken, »ik zal 't u zeggen, kom maar bij mij in de kamer.»

»Tetapi saja poenja bini, bagimana? (maar hoe moet het dan met mijne vrouw?)»

De zaak begon moeilijk te worden, en na eenig beraad werd er besloten de geheele achtergalerij ter beschikking van het dienstpersoneel te stellen. Naar gelang er dus woningen werden omvergehaald, verhuisden de jongens naar het hoofdgebouw, met vrouwen en kinderen, met kisten en kleeding, met vogelkooijen en krissen, met bali-bali's en wat er verder tot hun inboedel behoorde. Van lieverlede begon het er verwarder in Vreugderijk uit te zien en naar mate het huishouden onordelijker werd, nam de belangstelling van het publiek toe, en werd de nieuwe arke Noach's nog drukker bezocht. Geen vrolijker dagen dan die laatsten van Vreugderijk!

Even als bij een overstroming al wat leeft zich op de hoogste punten vereenigt, stap voor stap terugtrekt en meer en meer zamendringt, werd ook in Vreugderijk schrede voor schrede geretireerd; eerst de achter-buitengalerij, daarna de binnengalerij en eindelijk de achterste vertrekken werden aan de verwoesters of verwoestelingen, zooals Tament ze noemde, ten prooi gegeven. En met dezelfde krachtsinspanning, die de drenkeling aanwendt, om den stroom af te leiden die hem dreigt te verzwelgen, werd ook in Vreugderijk alles in het werk gesteld om het uur der ontbinding uit te stellen. — Nog één kamer bleef er over; dan zouden de bewoners den laatsten nacht doorbrengen, om 's anderendaags gezamenlijk het afscheidsmaal te nemen. Sieffert was daarvoor opzettelijk van Buitenzorg gekomen. Wie Sieffert was? gij hebt hem nog niet hooren noemen? 't Is mijn schuld. Door te veel van mij zelve te spreken, vergat ik soms u mijne beste vrienden voor te stellen.

Sieffert was een academiekameraad, een jongen met een rug, zooals mijn vroegere leermeester plagt te zeggen, met een helderen kop en een hart van goud. Hij deed de dienst van stafofficier en bragt het land, dat twee en een halve eeuw o n s land heette, voor het eerst behoorlijk in kaart. Tot dat einde had hij nog een paar officieren-opnemers, met eenige onderofficieren van Duitschen bloede (geen Hollanders, 't doet mij wel leed het te moeten zeggen) onder zijne orders. Niemand echter die den chef der brigade-opnemers in ijver nabij streefde. Sieffert beminde zijn werk bovenal, daarna de natuur. Hij gevoelde zich niet gelukkiger, dan wanneer hij van den ochtend tot den avond, door dik en dun, zich vrij kon bewegen. Gij moest hem kunnen zien, als hij bij het kriecken van den dag welgemoed den kampong verliet om zich naar het punt te begeven, waar hij 's avonds te voren zijn arbeid had gestaakt. Met zijn eigen-model kurken-hoed en engelsch-leeren schoenen wandelde hij dan een eind wegs, pratende met zijn vurig paardje als met een hond, en gevolgd door een paar koelie's, die de meet-instrumenten, een jagtgeweer en het ontbijt droegen; dan steeg hij in den zadel en plaste door de sawahs, of strompelde over een rotsachtig bergpad naar boven.

Geen Europeaan, die zooveel sympathie voor den inlander had als Sieffert. Bijna altijd met inlanders verkeerende, leefde hij toch in gedachten in de beschaafde wereld; want onder het afrigten van hersenlooze koeli's om met baak en meetketting om te gaan, zong hij de aandoenlijkste aria's van Donizetti en Meyerbeer. Stond hij aan den p a n t j o r a n (bron) met engelengeduld zijn kokki voor de honderdste maal hetzelfde te onderrigten, hij verbeeldde zich als Edgard met Lucy bij de bron te staan, althans hij floot er de muziek van. Had hij bij het flauwe schijnsel van een palita (lampje) of van een Brandonsche kaars in een bamboetje, zijn dagwerk ingeschetst, hij beschouwde die teekening zóó welgevallig, als had hij een schilderij van Murillo voor zich. De gammelangtoonen herinnerden hem een symphonie van Beethoven. Zoowel het geruisch van den sapoe (bezem), waarmede de afgevalen bloesems van den djamboeboom opgeveegd werden, als het gesuis der vleugels van

den kalong boven den kampong, deed hem denken aan het ritselen van een vrouwenkleed; en de fluisterende stemmen der kemiet's (wakers), die de een vóór de ander ná insliepen, klonken in zijn ooren als het gelispel van een bataviasche schoone, die blozend hare liefde bekend.

Zelf poëet, begreep hij de poëzie van het javaansche leven. Aan ontbering gewoon, kon hij, zelfs bij gebrek aan alle comfort, zich in een kampong behagelijk gevoelen. Als de inlander, kon hij wakende droomen, zijn geest de volle vrijheid geven. In den onnoozelsten koelie ontdekte hij nog eenige poëzie, wist althans aan zijne eenvoudige handelingen nog een poëtische tint te geven. Toegevend voor zijne gebreken, voor zijne onverbeterlijke traagheid, voor zijne schijnbare ongevoeligheid, voor zijne bekrompenheid en bijgeloof, liet hij geen gelegenheid voorbijgaan om het goede en praktische van hem over te nemen en hem vóór te lichten met zijne kennis. Bemerkte hij dat zijne paarden voor de zwijnen gegoooid waren, welnu, ergeren deed hij zich niet.

Met inlandsch phlegma vertelde hij aan hen, die voor de waarheid nog te laag stonden, onwaarheden die althans één goede zijde hadden, namelijk: een groot denkbeeld te geven van hunne overheerschers. Bij groot en klein welkom, durfde men hem naar zaken te vragen, die de inlander in den regel in tegenwoordigheid van een Europeaan niet aanroert.

Een regent liet zich eens door Sieffert uitleggen: de grootte, de magt, de onderlinge verhouding der groote mogendheden in Europa. Uit de Java-Courant had hij, met behulp zijns djoeroe tjoe-lis (secretaris) begrepen, dat er een spanning tusschen Engeland en Frankrijk heerschte, en nu vroeg hij »wat de koning van Holland zou doen als het tusschen die twee rijken tot een oorlog kwam.”

»De koning van Holland? wel! die laat ze vechten; en als het hem verveelt, dan komt hij tusschenbeide en roept: »he! bren-ti!” (ophouden); en dan is 't dadelijk gedaan.”

»Is het dan gedaan?”

»Dadelijk!”

De ernst, dien Sieffert bij zoo'n gelegenheid wist te bewaren en de

natuurlijke, overtuigende toon, waarmede hij zonder aarzelen antwoordde, maakten een diepen indruk op de inlanders. Voortaan geloofden zij heilig, dat Nederland het magtigste land der wereld was.

Om de karakterschildering van onzen vriend volkomen te maken, moet ik nog zeggen dat Sieffert altijd verliefd was, zonder juist goed te weten op wie. Met de vrouwen in het algemeen dweepende, beminde hij ieder die slechts in een enkel punt met zijn idéaal overeenkwam. Eigenlijk vond hij in elke vrouw ten minste iets dat hem aantrok, en met terzijdestelling van het ontbrekende zag hij slechts dat eenige aantrekkelijke. Zijn sympathie werd opgewekt door een welluidende stem, door een paar schoone oogen, door een vriendelijk woord, door een natuurlijk gepaar. En dan voerde hij het beeld der aangebedene mede naar het binnenland, sprak het dagelijks toe, bezong het, droomde er van; dan werkte hij met verdubbelden ijver om haar des te eerder te kunnen wederzien. Ongelukkig begaf hem zijne welsprekendheid in hare tegenwoordigheid; gewoon alléén te dweepen, maakte haar bijzijn hem stom. Maar dan vond hij troost in Vreugderijk, waar hij vrij zijn hart kon uitstorten; want de spranken van zijn dichterlijk genie, die altijd getuigden van een rijke en levendige verbeelding, werden dáár als goud opgevangen en onderhielden het dichterlijk vuur dat dáár altijd gloorde.

XXIV.

Afscheidsdiner in Vreugderijk.

De laatste meubels waren Vreugderijk uitgedragen ; alleen de piano stond er nog. Van planken en kisten hadden de jongens een paar banken zamengesteld , van Haastert, de kok van Goenong Sarie, en Esmiol de fransche pasteibakker voor den menu van het afscheidsdiner gezorgd.

Daar het opbreken van Vreugderijk nu toch onvermijdelijk was , kweten de Vreugderijkors zich dapper aan het diner , en hieven alleen bijwijlen een klaagtoon aan [dat het droeve noodlot hen zoo onbarmhartig uiteenjoeg. Het gesprek , dikwijls afgewisseld , liep hoofdzakelijk over de laatste expeditie. De Beer was eerst gisteren van Bali teruggekomen , en moest vertellen. Hij zag er uit als een geest ; maar had zijne gezondheid veel geleden , zijne vrolijkheid had hem niet verlaten ; misschien had hij daaraan zijn leven te danken. Naar zijn spreken te oordeelen , altijd even afkeurend , spottend , geestig-pruttelend , zou een onbekende in hem een slecht soldaat zien ; te meer omdat zijn fijne trekken , tengere lichaamsbouw en volkomen haarloosheid — zoo in tegenspraak met zijn naam — dat verkeerde denkbeeld versterkten. Maar naar het uiterlijk moest men de Beer niet beoordeelen.

»Hoe hebt ge 't nog zoo lang op het fort te Beleling uitgehouden , Beer ! als het er werkelijk zoo ongezond was ?»

»Dat zal ik u zeggen , Abres ! maar gij moet er niet over spreken.»

»'t Zal weer wat zijn , als hij zoo geheimzinnig begint.»

»Welnu , Beer ?»

»Wel , bijna iedereen had daar de koorts , de een meer , de andere minder. Daarom kwam de dokter alle dagen op het morgenappél met een groote kinine-flesch onder den arm , en begon met nummer één , en zoo vervolgens aan ieder , een lepel kinine te geven. Gij hadt al die leelijke gezigten eens moeten zien ; 't was om te gieren. Maar hoe ongaarne ook , ieder slikte toch maar zijn ration , omdat men zich liever een bitteren smaak getroostte dan nog meer de koorts te krijgen.»

»En gij gaaft het voorbeeld ?»

»Zeker ! ik stond op den regtervleugel en hapte het eerst. Nadat ik de gelederen had laten openen , bleef ik bij het tweede gelid staan en hapte ook het laatst. Zoodoende kreeg ik twee lepels , en hield het er uit. Die niet sterk is , moet slim zijn.»

»Zonder gekheid , Beer ! is het er zoo ongezonder ?»

»'t Is de zuivere waarheid , die ik vertel. In drie maanden is het garnizoen tweemaal geheel afgelost ; de meesten kregen een marsch-order naar kapitein Jas ; de rest naar het hospitaal te Soerabaija. Op het fort was kazerne en hospitaal één ; want de zoogenaamde gezonden , zij die zich nog ter been hielden , waren soms zieker dan de zieken. De dokter kon het niet helpen !»

»'t Gebeurde meermalen dat men iemand , die 's nachts stilletjes afgemarcheerd was , dood op de krib vond. Eens zag ik twee inlanders in elkanders armen liggen ; gelijktijdig stervende , hadden zij hunne ledematen ineengestrengeld , bah ! . . . spreek me er niet meer van.»

»Maar waarom niet op een andere plaats , bijv. een paar palen van het strand af , een post opgerigt ? waarom geen luchtig kampement aangelegd , alle dagen groote wandelingen in het gebergte maakt , gejaagd . . .»

»Ta , ta , ta ! wel zeker ? waarom niet alle dagen gedanst met de Radin Ajoë's van den Radja ? — 't Ziet er nog al lief uit ! — Op dit oogenblik , mijnheer ! zijn de Balinezen nog even vijandig als vroeger ; nog veel vijandiger , omdat zij een nederlaag hebben te wreken. Geen man der bezetting kan buiten bereik van het geschut gaan , of hij is zijn leven niet zeker. Hoe welgemeend die onderwerping was ,

bleek al spoedig. Er waren vruchten, groenten, kippen, eenden, runderen in overvloed, en men betaalde altijd contant; maar toen de expeditie weggezeild was, verminderde het aanbod van levensmiddelen dadelijk en hield weldra geheel op. Als thans een officier den kampong nadert, wordt hij uitgescholden, en ik ben er zeker van, dat zoodra de vorsten zich van het pak slaag verhaald hebben, zij hunne schuld met kogels in plaats van met spaansche matten zullen afbetalen."

»Werken zij nog niet aan nieuwe versterkingen?"

»Zeker weet ik dat niet; doch ik heb hooren spreken van een knappen kerel, zekere Goesti Tjilantiek, die te Djagaraga in het binnenland bezig zou zijn met bentsings aan te leggen."

»Als dat zoo is," zei Spyker, »dan drink ik op den volgenden veldtogt naar Bali, en dan hoop ik dat wij allen, zooals wij hier zitten, daaraan mogen deel nemen."

»Dat hopen we met u!" riepen verscheidene stemmen.

»En dat ik het dan zal zijn, die den Goesti gevangen neem," voegde Tament er opgewonden bij. »Ik hoor mijn chef al kommanderen: mijnheer Tament! neem een gereedschapskar en breng mij den muiteling, den aterling, den opstandeling gevankelijk hier."

»Als men mij maar te huis laat," viel de Beer koud in.

»Dat meent ge niet, Beer!"

»Ik heb er genoeg van. Een mooi metier!

't Was algemeen bekend dat de Beer zich flink gehouden had.

Otterbeen, de wildste en de beste aller Vreugderijkers, die indertijd te vergeefs hemel en aarde bewogen had om bij de expeditie te komen en den vuurdoop te ondergaan, en nog bij elke gelegenheid dat er over gesproken werd, zich schrikkelijk opwond en alle glazen brak, Otterbeen vroeg nu aan de Beer hetzelfde wat hij mij reeds had gevraagd:

»Hoe hij zich gevoeld had in het vuur?"

»Hoor eens; ik zal er hier geen doekjes om heen winden, maar om er u een juist begrip van te geven, moet ik het van iets vroeger ophalen."

»Opgelet, mijnheeren!" riep Abres, die de Beer begreep.

»Daags voor het ontschepen, had de bataillónskommandant de officieren bij zich laten roepen. 't Heeft gewoonlijk niet veel te beduiden, als op het exercitie-veld de officieren vóórgeroepen worden en zich om hun chef scharen; maar het staat deftig en maakt indruk op den burger, die voorbij wandelt en niet weet wat er verhandeld wordt. Ditmaal, vóór dat wij tegen den vijand opmarcheerden, verwachtten wij echter iets beters, op zijn minst een opwekkende aanspraak om den goeden geest te onderhouden en aan te wakkeren. Maar wat zeide de majoor?"

— »Ik verzoek den heeren om geen losse dassen te dragen en behoorlijk in tenue gekleed te gaan, ten einde den soldaten het voorbeeld te geven."

»Gij hadt die lange gezigten eens moeten zien; 't was eenig in zijn soort. Onze brave chef ging voort op hetzelfde thema, en zeide onder anderen:

— »Dat stropdassen tot die dingen behoorden, waaraan men de hand moet houden, om groote dingen te verkrijgen."

»Ik dacht hierover na, en bij de bestorming van Beeling verzuimde ik niet, om altijd met de hand aan de stropdas te loopen; daaraan heb ik het te danken, er heelhuids te zijn afgekomen."

»Hij is goed, bravo!" lachte Otterbeen, »maar spreek eens ernstig; hadt gij vrees?"

»Vrees? neen; maar lekker was ik niet. Gij moet weten, dat, toen wij bij den opmarsch een ravijn doorgetrokken hadden, ik op een grooten steenklomp klauterde, om eens een kijkje te nemen. Ik wist niet dat wij al zoo dicht bij de versterking waren. Naauwelijks was ik boven, of daar beginnen vijftig kerels met roode baadjes op mij alleen te vuren. Het scheen — hier nam de Beer een hoogdravenden toon aan — het scheen, dat de engel des doods binnen Beeling zijn zetel had gevestigd, en van daar zijne boden op mij afzond. Eenigen riepen sst! sst! als om te waarschuwen dat zij mij het eeuwig zwijgen zouden opleggen, anderen fluisterden pst! pst! om mij als 't ware tot zich te lokken en mij daarna met hunne looden lippen den dood toe te kussen."

»Prachtig gesproken."

»Dichterlijk.»

»Laat De Beer doorgaan!»

»Daar de geheele kompagnie het oog op mij had, moest ik welstaanshalve een oogenblik blijven staan, doch ik dacht bij mijzelf: Beer! wat heb je daar een dommen streek gedaan! — Lekker was ik niet. Ik keek eens rond (met de hand aan de stropdas natuurlijk,) en klom toen bedaard naar beneden.»

»Hoe hebt gij 't op bivak gehad?» vroeg ik.

»O, heerlijk, Robert! dat hondenleven hebt gij mooi misgeloopen. Verbeeld u het vuilste, armzaligste huisje uit de kleinste dessa van geheel Java, waarin gij met nog drie andere officieren logeert; vergast er u à indiscretion aan stof, wandjes, moskieten, duizendpooten, scorpioenen en ander ongedierte; eet er slecht en half genoeg, — dan hebt ge ten naastebij een denkbeeld van mijn materiële leven op het bivak. Wat het morele betreft, hoort gij niets als pruttelen van de officieren en mopperen van de soldaten die niet pruttelen mogen, die den ganschen dag met allerlei bagatellen worden bezig gehouden, en wien het reclameren natuurlijk op straffe van provoost is verboden. Van de zijde der chefs, ziet gij niets als zure gezigten en hoort ge zankkerijen, waarover men zich in het garnizoen zou geschaamd hebben. Ik ben op het punt geweest van melancoliek te worden, en heb toen de gelofte gedaan van nooit meer te pruttelen, al moest ik te Batavia ook vier uur daags »handgrepen met bewegingen» exerceren.»

»Komaan! Beer zit op zijn stokpaartje!»

»Al mijne verwachtingen van dat heerlijke soldatenleven zijn ten volle verwezentlijkt. Als vriend moet ik u aanraden om, indien gij ooit voor een expeditie wordt gekommandeerd, vooral goed toe te zien of gij ook ergens een wondje of een gaatje hebt, al is het niet grooter dan een speldekop. Meld u in dat geval onmiddellijk ziek; want de geringe kans voor een gewoon officier om het kruis te verdienen, weegt niet op tegen de ellende van het bivakleven.»

»Otterbeen! dat is aan uw adres, een kalmerend drankje!»

»Ja, ja, ik voel hem; ik wed honderd tegen een, dat bij de eerstvolgende expeditie onze pruttelaar de meeste moeite doet om weêr van de partij te zijn.»

»Laat mij eens een brief voorlezen, mijnheeren!» zei Sieffert, »een brief van Tament; een ontboezeming van een sappeur-officier nog wel, na een inspectie. 't Is een tegenhanger van het geestdriftdoodend verhaal van Beer, een beschrijving van den soldatenhemel. — Mag ik, Tament?»

»Ga uw gang maar; ik herinner mij niet meer wat er in staat; maar daar 't onmogelijk is aan een poëet als gij, anders als op rijm te schrijven en daar heel Vreugderijk het doet....»

»Hier is hij,» viel Sieffert in de rede, een brief uit den zak ha-
lende en lezende:

DE SOLDATENHEMEL.

Reeds had in 't laatst der afgeloopen maand,
Inspector's komst ons reine vreugd geschonken;
Hoe hebben wij met rok, met steek en pluim gepraald!
Hoe dachten w' elk péquin bij ons in 't niet verzonken!

.
.
.
.

»Maar, Robert! is die berijmde soldatenhemel wel geschikt voor het publiek?» vraagt mijn echtgenoot. »Ik begrijp zeer goed, dat het u vermaakte elkander op die wijze te schrijven, maar 't komt mij voor, dat het geen waarde genoeg heeft om in een boek te worden opgenomen.»

»Zeer juist opgemerkt, lieve! (Ik zeg altijd nog »lieve!» niet uit gewoonte, maar omdat Elise mij altijd nog even lief is). Letterkundige waarde heeft de soldatenhemel niet. Tament die zonder één-doorhaling zulke brieven schreef, zou zeker oneindig betere verzen voor de pers kunnen leveren; maar omdat ik behoefte heb over mijne vrienden te spreken en zij een ruime plaats in mijn boek waardig zijn, meende ik.... En toch, gij hebt gelijk, ik schrijf niet alleen voor mijn n genoeg. In 's hemels naam dan den »Soldatenhemel» opgeofferd!»

XXV.

Een woning afgebroken en een nieuwe opgerigt.

Met het afscheidsdiner in Vreugderijk ging het als met alle diners van vrienden; men wond zich zelf en elkander op, men dronk toasten en zong liederen; men vergat de geheele wereld door zich geheel aan het genoegen van het oogenblik over te geven.

Sieffert had een cantate gemaakt ter eere der balische helden. Abres die de beste stem had, zou de coupletten, wij allen in koor het refrain zingen en de Beer ons op de piano begeleiden.

Zie hier het eerste couplet:

Vive le Roi! Orange à la recousse!	
A fait frémir les rives de Bali;	
Les nobles cris qu'en vain l'écho repousse,	
Dans leurs forêts ont troublé l'ennemi.	
De nos soldats, comme un torrent de lave,	
Sont débordés les hardis bataillons.	
Hourra! hourra! sonnez clairons;	} bis.
Honneur à l'étendard Batave!	

In de vier volgende coupletten, die ik ben vergeten, werden de heldendaden bezongen; het laatste luidde als volgt:

Vous, qui là-bas, sur les rives vaincues,
Fûtes frappés d'un trépas glorieux,
Las! de douleur nos âmes sont émuës,
Au souvenir de nos derniers adieux.

Pour vous venger, comme un torrent de lave ,	}	bis.
Sont accourus vos hardis compagnons.		
Hourra ! hourra ! sonnez clairs ,		
Honneur à la tombe des braves !!!		

Onder het zingen had een bendypaardje, dat op het erf rondliep, zijn hoofd door de deur gestoken en was door Spyker met een pi-sang in de galerij gelokt. Bij de laatste maat ging hij op den rug van het paard staan, liet zich zijn glas aangeven en sprak :

»Weergalooze Sieffert! Niet tevreden, met uw scherp oog en vaste hand de grillige omtrekken der grensscheiding van Batavia's ommeland op het teekenpapier over te brengen, hebt gij bovendien uw dichterlijk vuur in gloeiende verzen uitgestort ter eere uwer krijgsmakkers, die den roem der nederlandsche vlag op het oorlogsveld handhaafden.

»Wij kunnen onze erkentelijkheid niet beter toonen dan een glas te wijden aan haar, die thans uw hart bezit.

»Ik vraag niet of het is de blonde Anna met hare golvende lokken en smachtende oogen, of de onvergelykelijke Mathilde met haar goudvinkstem, of de dweepzieke Marie met haar struisvogelhal, ik drink op haar!"

»Op haar, Sieffert! op haar, op haar!" klonk het van alle kanten. Het rumoer maakte het paard onrustig, en slechts met moeite gelukte het Tament, die dadelijk Spyker's plaats innam, zich op het dier staande te houden.

»Mijne heeren!" zei deze, »een toast op de Beer, wiens woedend gebrul gisteren nog den Balinees het bloed deed verstijven, en wiens harmonisch pianospel heden het onze met versnelden gang door de aderen jaagt.

»Sla ik mijne blikken om mij heen, ik ontwaar een treurige overeenkomst tusschen de bouwvallen van Vreugderijk en die van de Beer. Nog slechts eenige slagen, en de laatste wand van onzen tempel, aan vriendschap en vreugde gewijd, zal in één storten; nog slechts één expeditie, en de schim van De Beer zal uit ons midden verdwijnen. Ja een schim, mijne heeren! aanschouwt slechts zijne

kuiten — stil, bruine! — onwillekeurig doen zij mij denken aan den
fijnen bouw van een arabisch raspaard! (uitbundig gelach).

»Indien onze vriend de eerste der Vreugderijkers mogt zijn, die
naar den soldatenhemel verhuist, welnu, mijneheeren! dan stel ik
voor om zijn vel tot trommelvel en zijne vingers tot piccolo's te
doen bereiden, zijn haren tot bekleeding van een pianostoeltje te
doen dienen — hola! knol — en de rest van zijn stoffelijk over-
schot in een leege pianokist..."

Tament kon niet voleindigen; het paard had genoeg van de
vreugde en liep onder den spreker weg. Doch nu werd het met
geweld teruggehouden en officieel tot spreekgestoelte aangesteld,
waarop ieder beurtelings een redevoering zou houden.

Op algemeen verzoek klom Tament er dadelijk weêr op. Als 't
ware in geestverrukking, trok hij zijn lenige schouders een palmin
de hoogte, strekte zijn lange armen voor zich uit en improviseerde
de volgende aanroeping:

O groote genius van 't lieflijk Vreugderijk!
Ik wijd aan U mijn zang. Ontvang dien als een blijk,
Dat ik met heel mijn ziel, mijn ligchaam en mijn geest,
De trouwe dienaar blijf, die 'k immer ben geweest.
Dat, waar ik m' ook bevinde, ja in de verste oorden,
Mijn ziel gestemd zal zijn voor Vreugderijks accoorden!

En diep ontroerd, met heilig beven,
Zweer ik, dat ik geheel mijn leven,
En onder elke parallel,
Bij aardewerk of citadel,
Ik m' onder Uw bescherming stel!
Bij ieder werk of atelier,
Bij bruggenbouw of nieuw tracé,
In wreedten krijg of diepen vreê,
Ik aan Uw dienst mijn zorg bestee!
Dat, bij het meten van het land,
Met handboussole of zaksextant,
Al waar' het ook aan 't verste strand,
Mijn ziel voor U van geestdrift brandt!
Dat bij 't begin van een project,
Mijn geest door U wordt opgewekt;

Bij 't zielverdervende begrooten,
 Ik U zelfs nimmer zal verstooten;
 Bij 't waterpassen van 't terrein,
 Gij steeds aan mijne zij zult zijn;
 Bij 't zetten van een nieuw profiel,
 Gij kracht zult geven aan mijn ziel;
 Bij timmer-, smids- en metselwerken,
 Gij mijn verstand steeds zult versterken;
 Ja, dat bij 't vreeselijk palen heijen,
 Uw geest mij zelfs nog zal verblijën!

Zwoer ik deez' duren eed als lid van 't korps genisten,
 Welligt verlangt ge nu, dat ik nog zweer als christen.
 Maar ik ben doopsgezind; »ja", »neen" dat is mijn woord.
 'k Zweer dus als christen niet, doch ga als burger voort.

'k Zweer, dat onder elk bestuur,
 't Zij verlicht of domperachtig,
 't Zij van kort' of langen duur,
 't Zij beroerd en lam of krachtig,
 Met of zonder gouverneur,
 Met of zonder landverkoop,
 Wat in Indië ook gebeur',
 Hoe de zaak in Neêrland loop';
 Bij receptis of zilvergeld,
 Met drukpersvrijheid en censuur;
 Wie den staat ook moog besturen,
 Wat w' ook hebben te verduren,
 Wie in Holland sta of val',
 Dat 'k U steeds vereeren zal.

Doch als krijgsman en officier
 Zweer ik, op dien stand zoo fier,
 'k Zweer het bij mijn epaulet,
 'k Zweer het bij mijn stijven pet,
 'k Zweer het bij mijn blinkend zwaard,
 'k Zweer het bij mijn bruinen baard;
 'k Zweer het bij mijn blanken degen;
 Gij zult steeds het zwaardste wegen!
 'k Zweer het bij mijn lange sporen,
 Gij zult steeds mijn hart bekoren!

'k Acht subordinationie hoog;
 Discipline moet ik eeren;
 Knie gestrekt en starend oog,
 In vier tempo's om te keeren,
 Ik beken, 't is grootsch, 't is schoon!
 Doch bij al die fraaije zaken,
 Spant toch Vreugderijk de kroon,
 Doet mij 't reinst genoeg smaken!

Doch misschien is 't nog uw wensch
 Dat ik zweer als.....

»Anggor poef habis, toewan!» (de champagne is op, mijnheer!) zei een bediende vrij luid. Dit deed de dichtader van Tament springen. Onder luide toejuichingen werd hij in triomf met zijn paard om de tafel geleid en toen door een ander vervangen.

Otterbeen, wiens gemakkelijke om zich uit te drukken in omgekeerde rede stond tot den graad van opgewondenheid waarin hij verkeerde, reciteerde L. M.'s welbekende parodie van Borger's »Aan den Rijn.»

Zoo rust dan eindelijk Jan van Balen,
 Geschroefd in zijn zesplankig huis.
 Weér kunnen wij eens adem halen,
 Ontheven van dat bitter kruis!

Hij reciteerde dit bij iedere gelegenheid wanneer hij opgewonden was, en hij had gelijk; want dat vers miste hare uitwerking nooit. Het drukte uit den band die ons vereenigde, het aangename van het tegenwoordige in vergelijking met het verledene; het toonde ons dat wij nog even jong van hart waren als vroeger, dat wij nog altijd het goede huldigden, het kwade verafschuwden. Otterbeen reciteerde het zóó goed, met zóóveel klem, hij gesticuleerde en sloeg zoo dapper van zich af, dat de geestige schrijver zelf het bezwaarlijk beter, althans niet heftiger had kunnen voordragen.

Juist was Otterbeen gekomen aan:

Hij noem' deez aard een hof van Eden,
 toen het vriendelijk gelaat van den kolonel Ferrier zich aan den ingang der binnengalerij vertoonde. Achter de forsche gestalte van mijn chef kwam de kleine, levendige overste Sielberg te voorschijn.

»Waar plaats voor een paard is, zal ook voor ons nog wel een hoekje over zijn,» sprak de kolonel het gezelschap toe, dat opgevlogen was om den groet der heeren te beantwoorden, en hun een zitplaats aan te bieden.

»Ik heb ook in dit huis gewoond,» vervolgde hij en nam plaats; »ik heb er veel goede dagen in beleefd, en kom nu om er afscheid van te nemen. Mijn vriend Sielberg, die voor de plegtigheid van morgen is overgekomen, en van wien mijn adjudant zich al heeft meester gemaakt, verzocht mij te mogen vergezellen; ik heb de eer hem bij deze aan de heeren voor te stellen. — Ik vraag mijnheer Otterbeen verschooning, dat ik hem in de rede ben gevallen; hij zal mij verplichten het woord weer op te vatten.»

Otterbeen verklaarde, dat zijn speech zoo goed als uit was. Men bragt de nieuw aangekomenen op de hoogte van de grap om beurte- lings op het paard te gaan zitten.

»Ik zoude gaarne een toast willen instellen,» hervatte de kolonel, »als 't mij slechts vergund is op mijn eigen beenen te blijven staan.»

Niettegenstaande den luchtigen, vrolijken toon waarop dit gezegd werd, was er iets ernstigs, iets plegtigs in de wijze waarop de kolonel zijn glas aanvatte en opstond; 't was als of hij nog met een ander doel bij ons was gekomen.

»Voor een paar uren,» zoo begon hij, »verkondigde een kanon- schot op de reede, dat de mailboot zijn anker had laten vallen. Ik reed dadelijk stadwaarts en vond mij niet teleurgesteld in mijne verwachting.»

De kolonel hield een oogenblik op.

Ik zie hem daar nog staan, een pas van de tafel, fier het hoofd opgeheven, ons één voor één aanziende, en ten laatste zijn blik op mij vestigende.

Allen waren opgestaan. Ik hield den adem in.

»Neêrlands Koning is tevreden met zijn leger in Indië, mijne heeren! Hij betuigt het Zijne sympathie.»

»De Koning betreurt de slagtoffers van den jongsten krijg; doch Hij beloont ook de dapperen, die zich op het oorlogstooneel onderscheidden.»

»Ik acht mij gelukkig de eerste te zijn, die U, kapitein Robert!

als Ridder der militaire Willemsorde de hand druk. Dit eermetaal, — hier nam hij het kruis van zijn wapenrok — dit eermetaal, dat twintig jaren geleden een vriend mij op de borst hechtte, neem het van mij als vriend aan!”

»Mijn vreugde is dubbel groot, nu ik ook U, Ridder de Beer! geluk mag wenschen. Overste Sielberg hunkert reeds U zijn kruis aan te bieden. En nu, mijne heeren! een driewerf hoezee voor onzen beminden Koning!”

Het daverend hoera verstomde een oogenblik, toen gelijktijdig het hoornmuziek van het 7de bataillon het »Wilhelmus” begon te blazen. De hoornblazers, door den kolonel onder de vensters geplaatst, hadden in de grootste stilte op het teeken gewacht om de verrassing des te grooter te maken.

En de verrassing was verbazend groot!

In de opgewektste stemming, onder mijne beste vrienden, met een hemel vol zaligheid vóór mij (want morgen was het de groote dag), stond ik op het onverwachtst met het Ridderkruis op mijn borst!

Wie waagt het nog te zeggen, dat de krijgstand niet schoon, het soldatenleven niet vol genot is!

Wie is vermetel of dwaas genoeg om met kassian (medelijden) op den officier neêr te zien!

Vershaf u zulke oogenblikken, als gij kunt, gij koopman met al uw geld, gij resident met al uw gezág!

Gij kent niet die onuitsprekelijke aandoeningen, die alleen voor den soldaat zijn weggelegd; gij kent niet die heerlijke poëzy van het militaire leven!

»Laat mij het lint eens beter vaststeken, Robert! Zoo zoudt ge't gaauw verliezen.” Dit zeggende trok Elise mij nog digter naar haar toe.

In Vreugderijk was de levendigheid zeer toegenomen. De mailberigten hadden zich in een oogenblik door het geheele kampement verspreid; nog andere nieuwgeslagen ridders en hunne vrienden waren, in stede van naar de sociëteit, op het geluid der hoornmuziek naar mijne woning gestroomd; en van de eerste gelegenheid gebruik makende, had ik mij ongemerkt verwijderd en naar Leonie's woning gespoed.

„Zie zoo! nu hangt het goed,” vervolgde Elise en liet hare handen vallen, die toevallig in de mijnen terecht kwamen: »Voor Moed, Beleid en Trouw!” — Gij zult er toch niet verwaand door worden, zult gij wel?”

»Als ik ooit verwaand word, meisje! dan zijt gij er de schuld van.”

»Waarom ik?”

»Wel! er is niemand, die mij zooveel vleijends zegt als gij.”

»Maar, Robert! ik heb u nog nooit al het goede durven zeggen dat ik van u denk. Gij zijt...”

»Nee, engel! ik ben niets zonder U; al wat ik ben, al wat ik deed, al wat ik verdiende, heb ik aan U te danken. Gevoel ik mij met iets gelukkig, 't is omdat ik denk dat 't U gelukkig maakt.”

»'t Is met mij even zoo, lieveling!” zeide zij zacht, en legde haar hoofd tegen mijn schouder.

Welk genot, die kalme uren in het bijzijn van iemand die u begrijpt en lief heeft!

Hoe welsprekend die stille, heilige oogenblikken, waarin een zucht, een blik, een handdruk, onze woorden vervangen!

Doch hoe dwaas, zoo iets te herhalen, wat duizend romanschrijvers al tot vervelens toe schreven, en ieder reeds bij ondervinding weet!

Hoe goed dat ik aan het laatste blaadje mijner herinneringen ben gekomen, want als ik met herinneren voortging, ik liep gevaar voor het eerst van mijn leven de huiselijke harmonie te verbreken.

Elise dwaalt met eenig wantrouwen om mijn schrijftafel. Denkt zij, dat ik ditmaal vergeten zal haar de copij te laten lezen?

Nee, dat niet, maar....

Den volgenden dag werden er eenige handteekeningen meer gezet op een groot boek vol handteekeningen, dat vóór een mijnheer lag, die achter een groene tafel zat. Kolonel Ferrier, overste Sielberg, Pienema en Spyker teekenden er ook op.

Dien dag werd het dak van Vreugderijk afgenomen; doch ook dien dag verrees er een ander dak, waaronder reine, hemelsche vreugde werd gesmaakt.

I N H O U D.

JAVA'S BINNENLANDEN.

	Bladz.
I. Waarin Robert zich wel wat geheimzinnig aanstelt. —	
Zijn aankomst te Gombong	3.
II. Hoe men in Indië aan werkvolk komt	8.
III. Vrienden van den duivel	14.
IV. Een wandeling door de dessa	18.
V. Honden en zwijnen	22.
VI. Lessen in het Javaansch	28.
VII. Een postdag in de binnenlanden	32.
VIII. Wat men in Indië een koopje noemt	36.
IX. Waarom de Waringin een heilige boom is	40.
X. Een controleur die zich voelt	43.
XI. Nieuwe kennissen onder de notabelen van Keboemen. .	47.
XII. Administratieve nachtmerrie	53.
XIII. Veel te enthousiast voor een gepensioneerde	57.
XIV. Oude kennissen.	62.
XV. Hoe de bantings in de bosschen leven.	67.
XVI. Hoe de bantings soms sterven	74.
XVII. Gevaren van de jagt	78.
XVIII. Sodiwongso de slangenbezweerder	85.
XIX. Een boer is een boer.	91.
XX. Beschaving! ontwikkeling! vooruitgang!	94.
XXI. Menschkundige opmerkingen in verband met het bescha- vingswerk onder de Javanen	100.
XXII. Het einde van een groot feest	104.
XXIII. Een zeer gewone gebeurtenis in het dagelijksch leven .	107.
XXIV. Een paar zeldzame typen.	111.
XXV. Hoe men zich het leven aangenaam kan maken.	117.
XXVI. Een erg geval	122.

INHOUD.

	Bladz.
XXVII. Een geleerd ambtenaar, een Godin en het batig slot.	127.
XXVIII. Een belangrijk geheim onthuld.	134.
XXIX. Hoe verschillend er over heerendiensten wordt gedacht.	140.
XXX. Gelukkig zeldzame typen verdwijnen van het tooneel.	145.

BALI.

I. Die kwaad doet kwaad ontmoet.	153.
II. Wat alzoo in het karakter van den Javaan ligt	160.
III. Een ezel dien men leert schaakspelen	165.
IV. Een groot kinderfeest, waarbij een profeet zich in zijn graf omkeert.	170.
V. Hoe het lot van een volk aan een zijden draad hangt.	177.
VI. Waarin Roberts geschiedenis een romantische tint begint te krijgen	182.
VII. Een gebroken hart	188.
VIII. Vertrek naar het tooneel des oorlogs.	191.
IX. Vijand gezien	195.
X. Kalmte van den Javaan in het vuur	199.
XI. Een alledaagsche gebeurtenis.	205.
XII. Robert in den brand	208.
XIII. Het kruis verdiend	211.
XIV. Bidja's dankbaarheid	214.
XV. Droomen en werkelijkheid	218.
XVI. Tweede strijd op Kedang.	222.
XVII. Een reisgezelschap op den Djiëng	228.
XVIII. Een verschrikkelijke gebeurtenis, die Robert verschrikkelijk weinig aandoet	232.
XIX. Een schoone dag	235.
XX. Een zwarte wolk, die voorbijtrekt	240.
XXI. Vreugderijk en de Vreugderijkers	243.
XXII. Een modelofficier	248.
XXIII. Een officier-terreinopnemer.	252.
XXIV. Afscheidsdiner in Vreugderijk	257.
XXV. Een woning afgebroken en een nieuwe opgericht	263.

